

देवकोटा शताब्दी अभिलेख

त्रिमूर्ति निकेतन

देवकोटा शताब्दी अभिलेख

संयोजक
खनूपरुडे (रामबाबू)

प्रधान सम्पादक
उषा शेरचन

सम्पादक
प्रा.केशव सुवेदी
डा.शैलेन्द्रप्रकाश नेपाल

प्रकाशक : त्रिमूर्ति निकेतन
पोस्टबक्स : ११४४१, सञ्चारग्राम, काठमाडौं (नेपाल)
टेलिफोन : ४७७१४५५, फ्याक्स : ४७७०५८०
Email : trimurtinepal@gmail.com
Website : www.trimurtinepal.com.np
सहयोगी : कमलराज उपाध्याय
फोटा सौजन्य : रञ्जना कार्थक, भरतराज प्रसाई, सङ्गेश श्रेष्ठ,
भ्यालरी एम्.इन्च्ले, नील ताम्राकार, रवन बटलर, कञ्चनजङ्घा प्रसाई
प्रुफरिडर : उपेन्द्र सुवेदी
कम्प्युटर : आयुष्मान शाक्य
मुद्रक : मोडर्न प्रिन्टिड प्रेस
© सुरक्षित, २०६७ साल (2010 A.D.)
मोल : पाँच सय रूपियाँ

ISBN: 978-99946-670-1-7

Devkota Satabdi Avilekha

Edited by Usha Sherchan

विषयसूची

- प्रकाशकीय • ९
- संयोजकको कलम • ११
- सम्पादकीय • १५
- १. त्रिमूर्ति निकेतन र महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव • १९
- २. महोत्सवबाट समर्पित महासम्मान, सम्मान, कदरपत्र, पुरस्कार र स्वर्णपदक • ३२
- ३. महोत्सवबारे पुस्तक तथा पत्रपत्रिकामा प्रकाशित लेखरचना
 - १. महाकविको सार्थक सम्झना
आनन्द पी.राई • ५१
 - २. अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन
कलाधर काफ्ले • ५४
 - ३. सम्मान नै सम्मान
गोपीकृष्ण ढुङ्गाना • ६३
 - ४. देवकोटा र अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन
छविरमण सिलवाल • ७०
 - ५. साठी वर्ष अघि र पछि
जगदीश शमशेर राणा • ७४
 - ६. महाकवि महोत्सवका मुख्य कार्यक्रमहरू
जयदेव भट्टराई • ९१
 - ७. देवकोटा शताब्दीमा भेटैँ मुस्काउने कला
ठाकुर शर्मा • १०२
 - ८. नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन
डब्लु क्षत्री • १०६

९. देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन : बृहत् सम्मेलन
तुलसीहरि कोइराला • ११३
१०. मेरो नेपाली साहित्ययात्रा
मिसिजु फुकुदा, जापान • १३३
११. अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन
मैना थापा 'आशा' • १३७
१२. नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार
डा.मोदनाथ प्रश्रित • १४१
१३. शताब्दी महोत्सवद्वारा प्रकाशित कृति
यादव भट्टराई • १४८
१४. देवकोटाका अमर रचनामा अमर आवाज
युवराज नयाँघरे • १९६
१५. साहित्यको कुम्भमेला : अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन
डा.रामदयाल राकेश • २०१
१६. अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन : प्राज्ञिक अभिमत
लक्ष्मीकुमारी घिमिरे • २०५
१७. देवकोटा शताब्दी र अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन
लीलबहादुर क्षत्री • २१२
१८. अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन : उज्यालो संवाहन
वासुदेव अधिकारी • २१९
१९. अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलनको उपलब्धि
विष्णु के.सी. • २२६
२०. अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलनको सन्देश
व्याकुल पाठक • २३१
२१. शताब्दी, सम्मेलन र नेपालीभाषा
शान्ति रिसाल • २३७
२२. नेपाली भाषासाहित्यको युगीन अर्चना
डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल • २४४
२३. शताब्दी र अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन
श्रीओम श्रेष्ठ 'रोदन' • २४९

२४. नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन
डा.सञ्जय बान्तवा • २५२
२५. भाषासाहित्य सम्मेलन र नेपाली मिडिया
प्रा.डा.सुरेन्द्र केसी • २६२
२६. साहित्यिक कुम्भमेला
हिरण्यकुमारी पाठक • २६८
२७. अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन
गरिमा मासिक • २७३
२८. महाकवि देवकोटा शतवार्षिकी समापन
भृकुटी त्रैमासिक • २७६
२९. **Nepali literature at large**
Aavas Karmacharya • २८१
३०. **Among the Unremembered**
Peter J. Karthak • २८५
४. अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन
१. कार्यक्रमको रूपरेखा • २९१
५. उद्घाटन समारोहको भाषणका प्रतिलिपि
१. प्रमुख अतिथि प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माको उद्घाटन र
समापन भाषण • ३००
२. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ
प्रश्रितको उद्घाटन र विसर्जन समारोहको भाषण • ३०७
३. प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक
सत्यमोहन जोशीको भाषण • ३१९
४. विशिष्ट अतिथि राष्ट्रकवि माधव घिमिरेको भाषण • ३२५
५. विशिष्ट अतिथि जगदीशशमशेर राणाको भाषण • ३३२
६. विशिष्ट अतिथि डा. इन्द्रबहादुर राईको भाषण • ३३६
७. त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापक तथा अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईको
सम्बोधन • ३४६
८. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका उपाध्यक्ष भद्रकुमारी
घलेद्वारा धन्यवादज्ञापन • ३५१

९. त्रिमूर्ति निकेतनका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईको स्वागत भाषण तथा धन्यवादज्ञापनको सारसङ्क्षेप • ३५२
६. प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन २०६६ (२०१०) को घोषणापत्र • ३५९
७. महोत्सवका थप महत्त्वपूर्ण सूचना
 १. महोत्सवको लेखापरीक्षकको प्रतिवेदन • ३६३
 २. महोत्सवको अन्तिम बैठकको निष्कर्ष • ३६४
 ३. महोत्सवका मुख्य समाचारहरू • ३७६
 ४. सम्मेलनका मुख्य समाचारहरू • ३८५

प्रकाशकीय

नेपाली भाषासाहित्यका विभूतित्रय कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको सम्मानमा त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापना भएको हो । काठमाडौँ, जोरपाटीको समता शिक्षा निकेतनका छात्राहरू पाँच वर्षीया रचना सुब्बा, सङ्गीता आचार्य र प्रमीला विश्वकर्माबाट अत्यन्त भव्य समारोहमाछ २०६१ साल भदौ ११ गते त्रिमूर्तिका पूर्ण कदका (ढलोटबाट निर्मित छ फुट उचाइका) सालिकको अनावरण भएको थियो ।

सञ्चारग्रामस्थित त्रिमूर्तिस्थलमा नेपाली शैलीको घरको छानामा त्रिमूर्तिलाई विराजमान गराइएको छ भने घरभित्र त्रिमूर्ति विषयक कृतिहरू सङ्कलित त्रिमूर्ति पुस्तकालयको सञ्चालन गरिएको छ ।

त्रिमूर्ति निकेतन घटराज भट्टराई, नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईको परिकल्पना, सक्रियता र समर्पणमा निर्माण भएको हो । यस निकेतनको स्थापनामा जनरल भूपालमानसिंह कार्की, खनूप्रदे 'रामबाबू', सीताराम प्रसाई, रामचन्द्र तिमोथी, सलोमी लेप्चा, डा.मोदनाथ प्रश्रित, नरहरि आचार्य, हरिहर 'विरही', तारानाथ दाहाल, कलाकार के.के.कर्माचार्य, ई.टेम्बा शेर्पा तथा मूर्तिकार बालकृष्ण तुलाधरको उल्लेख्य भूमिका रहेको छ ।

•

त्रिमूर्ति निकेतनले आफ्ना उद्देश्य अनुरूपका विविध कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । यस निकेतनले हरेक वर्ष त्रिमूर्ति दिवसका अवसरमा त्रिमूर्तिका नाउँमा लेखनाथ पौड्याल

पुरस्कार, बालकृष्ण सम पुरस्कार र देवकोटा काव्य पुरस्कार विभिन्न स्रष्टाहरूमा समर्पण गर्दै आएको छ । यसका अतिरिक्त आवश्यकतानुसार त्रिमूर्ति निकेतनका सेवामा समर्पित महानुभावहरूमा निकेतनले त्रिमूर्ति सम्मान पनि समर्पण गर्दै आएको छ ।

•

त्रिमूर्तिमध्येका एक मूर्ति महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकीका उपलक्ष्यमा त्रिमूर्ति निकेतनले देवकोटा शताब्दी देशदेशान्तरमा भव्य रूपमा डेढ वर्षसम्म मनाउने हेतु निकेतनका वरिष्ठ सदस्य तथा पूर्वमन्त्री डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव'को गठन गरेको थियो । त्यसैसँग सम्बद्ध सम्पूर्ण दस्तावेजलाई यस ग्रन्थमा समावेश गर्ने प्रयास भएको छ ।

त्रिमूर्ति निकेतनअन्तर्गत लेखनाथ पौड्याल काव्यसभाका संयोजक श्री खनूपरुदे 'रामबाबू'को आर्थिक सौजन्यमा देवकोटा शताब्दी अभिलेख ग्रन्थ प्रकाशनमा आएको हो । सादा जीवन र उच्च विचारका कुबेर उहाँ शताब्दी महोत्सवभरि तन, मन र धनले समर्पित हुनुभयो । उहाँ देवकोटा शताब्दी अभिलेखका पनि संयोजक हुनुहुन्छ ।

देवकोटा शताब्दी अभिलेख ग्रन्थ अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन, स्वागत तथा सत्कार समितिका संयोजक श्रीमती उषा शेरचनको प्रधानसम्पादकत्वमा प्रस्तुत भएको छ । नेपाली भाषासाहित्यकी नारीचुली श्रीमती शेरचनको कुशल सम्पादनकला यस ग्रन्थले सिउरिएको छ । साथै यस ग्रन्थको सम्पादन कार्यमा प्रा.केशव सुवेदी तथा डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपालको पनि गहिरो लगानी जोडिएको छ ।

देवकोटा शताब्दी अभिलेख ग्रन्थ नेपाली भाषासाहित्यका क्षेत्रमा एउटा महत्त्वपूर्ण दस्तावेज हुनेछ भन्ने हामीलाई लागेको छ ।

• त्रिमूर्ति निकेतन

संयोजकको कलम

हरे शिव ! हेर्नुहोस् त पढुवा बन्धु ! २०६५ असोजतिरको कुरा हो; देवकोटा शताब्दी मनाउन त्रिमूर्ति निकेतन समितिको सदस्यहरूले जमर्को गर्न थालेका थिए । म पनि एक सदस्य हुनाले उपस्थित थिएँ । कार्यविभाजनको क्रममा मलाई 'देवकोटा शताब्दी अभिलेख'को संयोजक बनाइयो । म त्यस बेला सतासी वर्ष पुग्न लागेको थिएँ । काँधमा भारी बोकाएपछि बोक्नै पऱ्यो ।

मलाई भाषासाहित्यसँग प्रेम छ र केही साहित्यिक सृजना पनि गर्न सक्छु जस्तो लाग्छ । मैले १९९४-९५ सालदेखि हिन्दीमा कविताहरू रचन थालेको थिएँ- त्यस बेला म भारतमा एउटा हाइस्कूलमा पढ्थेँ । नेपालीमा केही कृतिहरू नछापिए पनि लेखेको छु । निकट भविष्यमा प्रकाशित होलान् भनी आशा गरौँ । नेपालमा प्रजातन्त्र हुनुपर्छ भन्ने लागेर सक्रिय राजनीतिमा लाग्दा, दीर्घ सूत्रता र लापरवाहीको कारणले मेरो साहित्यिक सृजना ओजेलमा पर्न गएको हो ।

त्रिमूर्ति निकेतन भनौँ, देवकोटा शतावर्षिकी समारोह भनौँ- जेजे भने पनि मूल खाँबो दुई मात्र हुन्- नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई (नइ) । 'मुनामदन'मा देवकोटा भन्छन्- "कि गरिछ्छाडचो, कि मरिछ्छाडचो मर्दको इरादा" । नरेन्द्र र इन्दिराले मर्दको इरादा राखेर देवकोटा शताब्दी समारोह सम्पन्न गरेका छन् । मोदनाथ प्रश्रित, सत्यमोहन जोशी (९० वर्ष), उषा

शेरचन र मलगायत पच्चीस जना व्यक्तिहरू ती दुई मूल खाँबोलाई सहयोग गर्ने टेको मात्र हौं ।

खाँबो नरेन्द्रको इच्छाअनुसार यो अभिलेख प्रकाशित गर्न मैले केही आर्थिक भार पनि बोकेको छु ।

पढुवा बन्धु ! उनान्नब्बे वर्षको उमेरमा संयोजकको कलम कति दरो होला र ? संयोजक हुनेले बेलाबखतअनुसार काम गर्दै लाँदा कहिले पुल बन्न सक्नुपर्छ, कहिले शूल पनि बन्नुपर्छ र सकेसम्म फूल त बनिरहनुपर्छ नै ! म यो परिभाषाअनुसार कुन ठाउँमा पुगें अरूले भन्ने कुरा हो ।

यो अभिलेख पढेपछि सबै कुरा विस्तृत रूपमा बोध हुने नै छ । यत्रो ठूलो काम र डेढ वर्षको अवधिमा हामी कर्ताहरूबाट कति त्रुटि जानअनजानमा भए होलान्; त्यसको लागि क्षमायाचना गर्छौं । यो समारोह सफल पार्न नेपाल सरकारले र जीवा लामिछानेको सक्रियतामा रुसमा बसोबास गर्ने नेपालीले गरेको आर्थिक सहयोगप्रति कृतार्थ छौं हामी ।

यो समारोहमा केही खट्किने कुरा पनि हुन गए । प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपाललाई नेपाली भाषासाहित्यको प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको उद्घाटन गर्न निम्त्याएका थियौं । उहाँले पहिले आउने कुरा गरे पनि आखिरमा अचानक के कारणले हो आउन सक्नुभएन र प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माले त्यो रिक्तता पूरा गरिदिनुभयो, त्यसको लागि अनूपराजजीप्रति हामी कर्ताहरू कृतज्ञ छौं । यो सम्मेलनको अवधिमा नेपाली राजनीतिमा अग्रणी भूमिका निर्वाह गर्नुभएका गिरिजाप्रसाद कोइरालाको देहावसानले केही खल्लोपन महसुस भयो ! मूल खाँबो नरेन्द्रको स्वास्थ्यमा पनि बेलाबेलामा अत्यास पर्लाजस्तो देखियो । तर उहाँको दृढ इरादाको कारणले स्वास्थ्य बाधक बन्न सकेन ।

२०६६ सालको चैतको पहिलो सातातिर नेपाली भाषासाहित्यको प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको केही चर्चा गरौं । पाँच दिन लगातारको कार्यक्रम बिहान र दिउँसो दुई पटक गरी दस पटक सम्मेलन सत्र भयो । तर सबै सत्रमा साहित्यप्रेमीहरू र साहित्यस्रष्टाहरूको उपस्थिति सभास्थलमा टनाटन भइरह्यो । अरूतिर दुईतीन घन्टाको बैठक हुँदा पनि उपस्थित व्यक्तिहरू यताउता गर्न थाल्छन्; तर यहाँ पाँच दिनको हरेक सत्रमा यस्तो उपस्थिति रहनु अचम्मको कुरा हो । त्यस्तो आकर्षण र मुग्धता के कारणले हुन पुग्यो, अनुसन्धानको विषय हो ।

आर्थिक मामिलामा पनि नरेन्द्र र इन्दिराको इमानदारिता, मितव्ययिता र पारदर्शिता रहने गरेको छ । त्यसै कारण ३६-३७ लाख ने.रु.मा यत्रो शतवार्षिकी समारोह सम्पन्न हुन सक्यो । यही विश्वासमा नइ प्रकाशनलाई मैले रु. ८५,००,००० (पचासी लाख रुपियाँ) अक्षय कोषमा राखी विभिन्न पुरस्कारहरू वितरण गर्न जिम्मा दिएको छु ।

संयोजकको कलम सकेसम्म धेरै तीखो हुनुपर्ने हो । कति तीखो र कति भुत्ते हुन पुग्यो— यो पढुवा बन्धुहरूले भन्ने कुरा हो । हामी नेपाली हौं, हाम्रो राष्ट्र भाषा नेपाली हो, नेपाली भाषासाहित्यलाई निरन्तर प्रगतिपथमा लगाएर नेपाली भाषासाहित्यलाई समृद्धिको शिखरमा पुऱ्याउन प्रयत्न गरौं, बस् ।

सुकेश्वर, काठमाडौं
२०६७ असोज १६ गते, शनिवार

• खनूपूरुदे 'रामबाबू'

सम्पादकीय

खास गरेर मैले साहित्यमा मात्र केन्द्रित भएर सिर्जना गरेकी छु । तर समयको अन्तरालमा आफ्नो सिर्जनात्मक अभिव्यक्तिबाहेक सङ्गठनात्मक प्रवृत्तिमा पनि होमिँदै आएँ म । यसै क्रममा नेपाली र अङ्ग्रेजी भाषाका कृतिको सम्पादनमा रुचि बढेकाले यस विधामा मेरो प्रवेश हुँदै गयो । त्यसैले मेरा मौलिक कृतिहरूबाहेक यस प्रकारका कृतिको सम्पादनमा पनि आफ्नो सीप संलग्न गराउन थालेकी छु ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव सोचेभन्दा राम्रो गरेर मनाउन पाइयो । वर्षभरि गर्ने भनिएका कार्यक्रम डेढ वर्षसम्म लम्ब्याउँ र त्यस अवधिभर देवकोटामय भइरह्यौँ हामी । अन्ततः 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन'मा आएर शताब्दी महोत्सवलाई हामीले टुङ्ग्याउँ ।

नेपाली भाषासाहित्यमा आधुनिक कालका शीर्षस्थ सर्जकका रूपमा महाकवि देवकोटालाई स्विकारिन्छ । आधुनिक नेपाली साहित्यका गजुरका रूपमा प्रतिष्ठापित देवकोटाको सिर्जनात्मक उचाइलाई हामीले देवकोटा शताब्दी महोत्सव मनाउने सन्दर्भमा हाम्रातर्फबाट समुचित रूपमा अर्चना र वन्दना गर्यौँ ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव अत्यन्तै सार्थक रूपमा सम्पादन भयो पनि । त्यसमाथि अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजनाबाट नेपाली भाषासाहित्यमा अर्को नयाँ जागरण पनि पलायो ।

वरिष्ठ स्रष्टा तथा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशीका शब्द पैँचो मागेर भन्नुपर्दा 'प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' 'नभूतो नभविष्यति'कैँ भयो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको सिङ्गो यज्ञ सम्पादन गर्न महोत्सवका पदाधिकारी र सदस्यहरूको महत्त्वपूर्ण भूमिका रह्यो । त्यस अवधिमा समितिका पच्चीस जना व्यक्तिहरू सबैले आआफ्नो पहिचान अर्पित गरेको देखियो र नै नेपालमा चिताउने नसकिएको त्यति विराट् कार्य सीमित स्रोत र साधनमा सम्पन्न भयो पनि । महोत्सवका पदाधिकारी र सदस्यहरू सबैको एउटै मत थियो— "यस्तो बृहत् कार्यक्रम गर्न हामीले जति खर्च गरेका थियौँ त्यसको तीन दोब्बर रुपियाँ खर्च गरेर पनि यस्तो कार्यक्रम सम्पन्न गर्न सकिँदैनथ्यो ।" यस कार्यका लागि त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाई र सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाई जान्नेसुन्ने सबैका धन्यवादका पात्र भए ।

पैसाभन्दा जाँगर ठूलो हो, पैसाभन्दा मन ठूलो हो, पैसाभन्दा नियत ठूलो हो, पैसाभन्दा समर्पण ठूलो हो भन्ने यथार्थलाई महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवले प्रमाणित गरिदिएको छ । यस्तो विशिष्ट समारोह समितिको महायज्ञमा संलग्न भई मैले पनि एक मुठी चरु हवन गर्न पाएकोमा मलाई गौरवको अनुभूति भएको छ ।

यस ग्रन्थमा हामीले सकेसम्म हाम्रा सबै अभिलेख अटाउने प्रयास गरेका छौँ । लेखरचना शीर्षकअन्तर्गत हाम्रा आँखा परेका र हामीलाई प्राप्त भएसम्मका प्रकाशित कृति र पत्रपत्रिकामा प्रकाशित लेखरचना यहाँ साभार गरेका छौँ ।

प्रस्तुत देवकोटा शताब्दी अभिलेख ग्रन्थको सम्पादन कार्यमा समर्पित भएर लागिपर्ने स्रष्टाहरू प्रा.केशव सुवेदी तथा डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपालप्रति म दिलैदेखि आभार प्रकट गर्छु ।

• उषा शेरचन

देवकोटा शताब्दी अभिलेख

त्रिमूर्ति निकेतन र महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव

नेपाली भाषासाहित्यका विभूतित्रय कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको सम्मानमा त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापना भएको थियो । काठमाडौँ, जोरपाटीको समता शिक्षा निकेतनका छात्राहरू पाँच वर्षीय रचना सुब्बा, सङ्गीता आचार्य र प्रमिला विश्वकर्माबाट अत्यन्त भव्य समारोहमा २०६१ साल भदौ ११ गते त्रिमूर्तिका पूर्ण कदका (ढलोटका) सालिकको काठमाडौँको सञ्चारग्राममा अनावरण भएको थियो ।

सञ्चारग्रामस्थित त्रिमूर्तिस्थलमा नेपाली शैलीको घरको छानामा त्रिमूर्तिलाई विराजमान गराइएको छ भने घरभित्र त्रिमूर्ति विषयक कृतिहरू समाविष्ट त्रिमूर्ति पुस्तकालयको सञ्चालन गरिएको छ । त्रिमूर्ति पुस्तकालय त्रिमूर्तिद्वारा लेखिएका र त्रिमूर्तिबारे लेखिएका कृति सङ्गृहीत गर्ने प्रयोजनद्वारा परिचालित छ ।

घटराज भट्टराई, नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईको परिकल्पना र सक्रियतामा निर्माण भएको त्रिमूर्ति निकेतनको अक्षयकोषमा आधा करोडजति रुपियाँ रहेको छ । यस निकेतनको निर्माणमा जनरल भूपालमानसिंह कार्की, खनूप्रदे 'रामबाबू', सीताराम प्रसाई, रामचन्द्र तिमोथी, सलोमी लेप्चा, डा.मोदनाथ प्रश्रित, नरहरि आचार्य, हरिहर 'विरही' र तारानाथ दाहालको उल्लेख्य भूमिका रहेको छ ।

त्रिमूर्ति निकेतनले आफ्नो उद्देश्य अनुरूपका विविध कार्यक्रमहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । यस निकेतनले हरेक वर्ष त्रिमूर्ति दिवसका अवसरमा त्रिमूर्तिका नाउँमा लेखनाथ पौड्याल पुरस्कार, बालकृष्ण सम पुरस्कार र देवकोटा काव्य पुरस्कार विभिन्न स्रष्टाहरूमा समर्पण गर्दै आएको छ । यसका अतिरिक्त आवश्यकतानुसार त्रिमूर्तिका सेवामा समर्पित महानुभावहरूमा निकेतनले त्रिमूर्ति सम्मान पनि समर्पण गर्दै आएको छ ।

त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापनापछि महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकीले पनि नेपाली साहित्यको दैलो ढकढक्यायो । त्यसैले देवकोटाको शताब्दी महोत्सव विभिन्न कार्यक्रमका साथ भव्य रूपमा मनाउन त्रिमूर्ति निकेतनले नै पहल गर्‍यो । परिणामस्वरूप २०६५ साल साउन ३१ गते निकेतनकी अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईको अध्यक्षतामा बसेको निकेतनको सभाले निकेतनका वरिष्ठ सदस्य डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति' अर्थात् 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव'को गठन गर्‍यो । यस समितिलाई प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'को नेतृत्वमा बनेको नेपाल सरकारले दस लाख रुपियाँको थैली प्रदान गर्‍यो । यस कार्यमा उपप्रधानमन्त्री वामदेव गौतमको सदाशय प्रशंसनीय रह्यो । त्यसपछि माधवकुमार नेपालको प्रधानमन्त्रित्वमा निर्माण भएको नेपाल सरकारले पनि यस अभियानलाई सोह्र लाख पच्चीस हजार रुपियाँको थप आर्थिक सहयोग प्रदान गरेर यसको कार्यलाई अरु व्यापक बनाउन मद्दत गर्‍यो ।

'महाकवि देवकोटाको शताब्दी महोत्सव'का विविध कार्यहरूमध्ये देवकोटा विषयक कृतिहरूको प्रकाशन एउटा प्रमुख आयोजना थियो ।

श्री जीवा लामिछानेमार्फत रुसमा रहेको नेपाली समुदायका नेपाली भाषासाहित्यप्रेमीबाट महोत्सवको कृति प्रकाशनका लागि दस लाख रुपियाँ प्राप्त भयो । साथै महोत्सवको गठनसँगसँगै श्री खनूप्रुदे 'रामबाबू'बाट प्रदान भएको रकम महोत्सवको अभिलेख ग्रन्थ प्रकाशनका लागि त्यसै बेला छुट्टाचाइएको थियो ।

त्रिमूर्ति निकेतन जिल्ला प्रशासन कार्यालय, काठमाडौँबाट सङ्घसंस्था दर्ता ऐन २०३४ को दफा ४ बमोजिम २०५९ साल असार १३ गते दर्ता भएको हो । त्रिमूर्ति निकेतनको विधानअनुसार निकेतनले आफ्ना कार्यहरूलाई मर्यादित रूपमा परिचालित गर्दै आएको छ । यसै परिवेशमा गत भदौ ११ गते निकेतनका पदाधिकारी र सदस्यहरूको पुनर्गठन भएको थियो ।

त्रिमूर्ति निकेतनका पदाधिकारी र सदस्यहरू

- अध्यक्ष : श्रीमती इन्दिरा प्रसाई
संयोजक : श्री खनूप्रुदे 'रामबाबू'
(लेखनाथ पौड्याल काव्यसभा)
संयोजक : प्रा.डा.गार्गी शर्मा
(बालकृष्ण सम फाउन्डेसन)
संयोजक : प्रा.ठाकुर पराजुली
(लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा प्रतिष्ठान)
संयोजक : डा.मोदनाथ प्रश्रित
(त्रिनारीरत्न स्मारक)
संयोजक : श्री सत्यमोहन जोशी
(अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क समिति)
संयोजक : श्रीमती सलोमी लेप्चा
(त्रिमूर्ति पुस्तकालय)

- कोषाध्यक्ष : श्रीमती उषा शेरचन
- सदस्यहरू : श्री के.के.कर्माचार्य
श्री जीवा लामिछाने
श्री तारानाथ दाहाल
मा.नरहरि आचार्य
सुश्री भद्रकुमारी घले
श्रीमती मनीषा कोइराला
श्री रामचन्द्र तिमोथी
श्री सीताराम प्रसाई
डा.सुमन ढकाल
श्री हरिहर विरही
- मानार्थ सदस्यहरू : श्री अमृतशमशेर थापा
प्रा.डा.उषा ठाकुर
श्री गणेश रसिक
श्री गेहेन्द्रमान अमात्य
श्री गोविन्द भट्ट
डा.चेतबहादुर कुँवर
श्री जीवनशमशेर जबरा
डा.देवीप्रसाद सुवेदी
श्रीमती प्रमिला उप्रेती
श्रीमती भूमा कार्की
प्रा.राजेन्द्र सुवेदी
प्रा.डा.रामप्रसाद उप्रेती
श्रीमती शान्ति मिश्र
पं.श्यामदास वैष्णव
श्रीमती सिन्धुराज्यलक्ष्मी राणा
श्रीमती हिरण्यकुमारी पाठक
- सदस्यसचिव : श्री नरेन्द्रराज प्रसाई

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको गठन

त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापक तथा अध्यक्ष श्रीमती इन्दिरा प्रसाईको अध्यक्षतामा २०६५ साल साउन ३१ गते निकेतनको साधारणसभा बसेको थियो । त्यस सभामा अर्को एउटा महत्त्वपूर्ण निर्णय पनि भयो; जसअनुसार नेपाली भाषासाहित्यका त्रिमूर्तिमध्येका एक महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी विविध कार्यक्रमका साथ २०६५ सालको लक्ष्मीपूजादेखि २०६६ साल चैतसम्म विभिन्न कार्यक्रमका साथ मनाउन त्रिमूर्ति निकेतनका वरिष्ठ सदस्य डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति' गठन भयो । साथै समितिमा त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष पदेन सदस्य रहने निर्णय भयो ।

महोत्सवका पदाधिकारी र सदस्यहरू

अध्यक्ष : डा.मोदनाथ प्रश्रित
उपाध्यक्ष : सुश्री भद्रकुमारी घले
सदस्यहरू : प्रा.डा.अरुण सायमि
श्रीमती इन्दिरा प्रसाई
प्रा.डा.उषा ठाकुर
श्रीमती उषा शेरचन
प्रा.डा.कुमारबहादुर जोशी
श्री खनूपुरदे 'रामबाबू'
प्रा.डा.गार्गी शर्मा
मा.गोपाल ठाकुर
श्री गोविन्द भट्ट
प्रा.डा.चूडामणि 'बन्धु'
श्री जीवा लामिछाने
प्रा.ठाकुर पराजुली
मा.नरहरि आचार्य
श्री नित्यराज पाण्डे

डा.राजेन्द्र विमल
प्रा.राजेन्द्र सुवेदी
श्री रामशरण दर्नाल
सुश्री शान्ता श्रेष्ठ
श्री श्यामप्रसाद शर्मा
पं.श्यामदास वैष्णव
श्री सत्यमोहन जोशी
श्री हरि श्रेष्ठ

सदस्यसचिव : श्री नरेन्द्रराज प्रसाई

२०६५ साल भदौ ६ गते लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा समितिको प्रथम बैठक बस्यो । सोही बैठकमा शताब्दी महोत्सवका कार्यक्रमहरू पनि छनौट गरिए । लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिलाई 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव'बाट नै परिचालित गर्ने बैठकबाट निर्णय भयो ।

सोही बैठकमा महोत्सवका पदाधिकारी र सदस्यहरूद्वारा आर्थिक सङ्कलनमा आबद्ध हुन सबैको सहमति प्राप्त भयो । त्यसै बखत महोत्सवका सदस्य खनूपुरदे 'रामबाबू'ले महाकवि देवकोटा शताब्दी अभिलेख ग्रन्थ प्रकाशनका लागि आर्थिक सौजन्य प्रदान गर्ने वचन दिनुभयो ।

•

'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव'को अर्को बैठक २०६५ साल पुस २९ गते बस्यो । उक्त बैठकले देवकोटा शताब्दी महोत्सवको डेढ वर्षसम्म परिचालित हुने सम्पूर्ण कार्यक्रमको अनुमोदन र त्यस कार्यक्रमहरूमा लाग्ने अनुमानित बजेटको पनि तर्जुमा गर्‍यो । त्यस बैठकको निष्कर्षमा पुस्तकहरू छापनेबाहेक छब्बीस लाख पच्चीस हजार रुपियाँको बजेट बनाइएको थियो ।

बैठकले महोत्सवको सञ्चालक समितिको पनि गठन गर्‍यो ।

सञ्चालक समिति

डा.मोदनाथ प्रश्रित

अध्यक्ष

सुश्री भद्रकुमारी घले

संयोजक, देवकोटा शताब्दी चित्रकला महोत्सव

पं.श्यामदास वैष्णव

संयोजक, देवकोटा शताब्दी कविता महोत्सव

श्री खनूपरुदे 'रामबाबू'

संयोजक, देवकोटा शताब्दी अभिलेख

श्री सत्यमोहन जोशी

संयोजक, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन

प्रा.डा.चूडामणि बन्धु

संयोजक, देवकोटा शताब्दी उपत्यका विद्यालय स्तरीय काव्य महोत्सव

श्री गोविन्द भट्ट

संयोजक, देवकोटा शताब्दी उपत्यका विद्यालय स्तरीय चित्रकला महोत्सव

सुश्री शान्ता श्रेष्ठ

संयोजक, देवकोटा शताब्दी महोत्सव कार्यक्रम निर्धारण समिति

प्रा.राजेन्द्र सुवेदी

संयोजक, देवकोटा शताब्दी स्नातकोत्तर क्याम्पस स्तरीय निबन्ध महोत्सव

श्री जीवा लामिछाने

संयोजक, देवकोटा शताब्दी महोत्सव आर्थिक समिति

श्रीमती उषा शेरचन

संयोजक, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन, स्वागतसत्कार समिति

श्री नरेन्द्रराज प्रसाई

सदस्यसचिव

महोत्सवमा प्राप्त आर्थिक अनुदान

‘महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव’का लागि श्री जीवा लामिछानेमार्फत रुसमा बसोबास गर्ने नेपालीहरूबाट दस लाख रुपियाँ प्राप्त भयो । साथै उक्त रकमबाट देवकोटा विषयक कृति मात्र छापने सम्झौता भयो ।

नेपाल सरकारका प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल ‘प्रचण्ड’ भएका बखत महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी मनाउन अर्थमन्त्री डा.बाबुराम भट्टराईद्वारा प्रस्तुत बजेट भाषणबाट पच्चीस लाख रुपियाँ छुट्ट्याएको जानकारी विभिन्न सञ्चार माध्यमद्वारा सार्वजनिक भयो । त्यस बेहोरालाई देशदेशान्तरबाट हार्दिक प्रशंसा गरियो । उक्त रकम सरकारी ढुकुटीबाटचाहिँ बाहिरियो; तर कहाँ, कसरी र किन गयो भन्नेबारे जनसमक्ष सूचना आएन । उक्त रकम त्रिमूर्ति निकेतनबाट गठित ‘महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव’का लागि पनि प्राप्त भएन ।

त्यसपछि महोत्सवको प्रतिनिधिमण्डल प्रधानमन्त्री श्री पुष्पकमल दाहाल ‘प्रचण्ड’लाई भेट्न गयो । उहाँसमक्ष त्रिमूर्ति निकेतनबाट गठित महोत्सवले आफ्ना सम्पूर्ण कार्यक्रमका लागि जम्मा छब्बीस लाख पच्चीस हजारको बजेट माग गर्‍यो । तदनुरूप मन्त्रीपरिषद्को बैठकबाट दस लाख रुपियाँ निकासा भयो, तर निर्धारित कार्यक्रमका लागि सो रकम अपुग भयो ।

प्रधानमन्त्रीको पदमा श्री माधवकुमार नेपाल नियुक्त भएपछि उहाँसँग पनि महोत्सवको प्रतिनिधि मण्डलले भेट गरेर महोत्सवको कार्ययोजना बारेको तथ्य राख्यो । त्यसपछि मन्त्रीपरिषद्को बैठकले मागबमोजिमको बाँकी सोह्र लाख पच्चीस हजार रुपियाँ देवकोटा शताब्दी महोत्सवका लागि निकासा गरिदियो ।

त्यसपछि पूर्वप्रधानमन्त्री श्री पुष्पकमल दाहाल ‘प्रचण्ड’, प्रधानमन्त्री श्री माधवकुमार नेपाल, श्री जीवा लामिछाने र श्री खनूप्रदे ‘रामबाबू’प्रति कृतार्थ हुँदै देवकोटा शताब्दीका कार्यक्रम अगि बढे ।

महोत्सवबाट सम्पन्न मुख्य कार्यक्रमहरू

- महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी समारोहको त्रिमूर्ति निकेतनको परिसरमा उद्घाटन (२०६५ कात्तिक १२ गते)
- महाकवि देवकोटाका कविता नौ नामी नारीस्रष्टाबाट प्रस्तुत । कार्यक्रमको एभिन्यूज टेलिभिजन, कान्तिपुर टेलिभिजन र विभिन्न एफएमहरूद्वारा प्रत्यक्ष प्रसारण (२०६५ माघ २६ गते)
- महाकवि देवकोटा शताब्दी चित्रकला महोत्सव (२०६६ साउन २३ गते)
- महाकवि देवकोटा शताब्दी काव्य महोत्सव (२०६६ असोज २८)
- २००० सालपूर्व जन्मेका १०० स्रष्टाको भेला एवम् सम्मान (२०६६ मङ्सिर २६ गते)
- साहित्यिक पत्रकारिताविषयक परिचर्चा एवम् सम्मान (२०६६ पुस १५ गते)
- महाकवि देवकोटा शताब्दी स्नातकोत्तर स्तरीय निबन्ध महोत्सव (२०६६ पुस २२ गते)
- देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तनविषयक साहित्यिक राजनीतिज्ञको सम्मेलन एवम् सम्मान (२०६६ माघ ८ गते)
- महाकवि देवकोटा शताब्दी उपत्यका विद्यालय स्तरीय बाल चित्रकला महोत्सव (२०६६ माघ १६ गते)
- महाकवि देवकोटा शताब्दी उपत्यका विद्यालय स्तरीय बालकाव्य महोत्सव (२०६६ माघ २० गते)
- पाँचदिने प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन (२०६६ चैत ५ देखि ९ गतेसम्म)
- महाकवि देवकोटाको जीवनी (२०६५ फागुन ३ देखि ०६६ कात्तिक ७ गतेसम्म) हरेक शनिबार अन्नपूर्ण पोष्ट दैनिकमा प्रकाशित
- महाकवि देवकोटाको जीवनीमा आधारित कार्यक्रम कान्तिपुर रेडियोमा (२०६५ पुस १५ देखि ०६६ कात्तिक १७ गतेसम्म) हरेक हप्ता आधा घन्टा प्रसारण

महोत्सवबाट प्रकाशित कृति

१. इन्दिरा प्रसाई : देवकोटा शताब्दी कविता
२. इन्दिरा प्रसाई : देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन
३. प्रा.डा.कुमारबहादुर जोशी : महाकवि देवकोटा : अनेकका आँखामा
४. जीवा लामिछाने : Picturesque Glimpses : Devkota
५. नरेन्द्रराज प्रसाई : देवकोटाको जीवनशैली
६. नरेन्द्रराज प्रसाई : देवकोटा शताब्दी निबन्ध
७. नरेन्द्रराज प्रसाई : महाकवि देवकोटा
८. डा.मोदनाथ प्रश्रित : महाकवि देवकोटाको वैचारिक विकास
९. प्रा.राजेन्द्र सुवेदी : काव्य, निबन्ध केन्द्रका देवकोटा
१०. शिव रेग्मी : लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका निबन्ध
११. डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल : मुनामदन समालोचना ।

सिडी र भीसीडी प्रकाशन

१. महाकवि देवकोटाको जीवनशैली
२. नारी स्वरमा महाकवि देवकोटाका कविता
३. देवकोटा शताब्दी कविता

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनपछि प्रकाशित कृति

१. उषा शेरचन : महाकवि देवकोटा शताब्दी अभिलेख
२. नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई : नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार
३. यादव भट्टराई र कमलराज उपाध्याय : नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन
४. नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन (भीसीडी)

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका कार्यक्रमहरू जसरी तर्जुमा गरिएको थियो त्यसरी नै परिचालित भैरहे । राष्ट्रकवि माधव घिमिरेका शब्दमा भन्नुपर्दा “देवकोटा शताब्दी महोत्सव चमत्कारी ढङ्गबाट सम्पन्न भयो ।”

प्रधानमन्त्री श्री माधवकुमार नेपालको देवकोटा शताब्दी
चित्रकला महोत्सवमा उद्घाटन भाषण (२०६६ साउन २३)

कार्यक्रमका अध्यक्षज्यू,

उपस्थित विद्वान् स्रष्टा मित्रहरू !

आज तपाईंहरूले महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटालाई सम्झेर
उहाँमै केन्द्रित रहेर जुन चित्रकला महोत्सव आयोजना गर्नुभएको छ,
यो वास्तवमा उहाँप्रतिको ठूलो सम्मान हो । साहित्य, कला, सङ्गीत
जस्ता मौलिक सिर्जनाहरूबाट राष्ट्रको सेवा गर्ने स्रष्टाहरू अजम्मरी
हुन्छन् र उनीहरूको सम्झना सधैंभरि भइरहन्छ भन्ने कुराको
द्योतक आजको कार्यक्रम हो भन्ने मलाई लाग्छ ।

महाकवि देवकोटाका बारेमा मैले धेरै भनिरहनुपर्दैन । उहाँको
मृत्युको आधा शताब्दीपछि आजसम्म पनि सधैं उत्तिकै चर्चा पाइरहने
उहाँको उचाइ बराबरका नेपाली स्रष्टाहरू कोही छैनन् भन्दा अत्युक्ति
नहोला । मैले बुझेसम्म आजसम्म नेपालमा सबभन्दा बढी खोज,
अनुसन्धान, अध्ययन र विवेचना कसैको भएको छ भने महाकवि
देवकोटाको नै भएको छ । उहाँका विषयमा कैयौं पुस्तकहरू लेखिएका
छन् । विभिन्न विद्वान्हरूले विद्यावारिधिहरू हासिल गर्नुभएको छ ।
विद्यालयदेखि विश्वविद्यालय तहसम्म सम्भवतः सबभन्दा बढी पढिने-
पढाइने स्रष्टा पनि देवकोटा नै हुनुहुन्छ ।

मुलुकले सधैं-सधैं सपूतहरू पाउँदैन । आआफ्नो युगमा,
आआफ्नो क्षेत्रमा एकाध जना व्यक्तित्वहरू जन्मिन्छन्, जसले
युगौंयुगसम्म पनि आफूलाई स्थापित गराउने सफलता पाउँछन् ।
महाकवि देवकोटाको जन्म शताब्दी मनाइरहेको यस अवस्थामा उहाँ
नेपालीहरूको मात्र होइन, विदेशी साहित्यकारहरूको दिमागमा पनि
जीवित हुनुहुन्छ । त्यस्ता स्रष्टालाई महोत्सवको आयोजना गरी
सम्झनुले वास्तवमा मुलुककै कला र साहित्यप्रति सम्मान भएको छ
भन्ने मलाई लाग्छ ।

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा जुन समयमा जन्मनुभयो, जुन समयमा उहाँले शिक्षा हासिल गर्नुभयो र जुन समयमा उहाँले साहित्य रचना गर्नुभयो, त्यो समय आजभन्दा निकै भिन्न थियो । जहानियाँ राणाशासन र राजतन्त्रका बीचमा पनि उहाँले एउटा विद्रोही र क्रान्तिकारी साहित्यकारका रूपमा आफूलाई स्थापित गराउनु चानचुने कुरा थिएन । वास्तवमा उहाँको त्यही विशिष्ट गुणले नै उहाँलाई हामीले आजसम्म पनि उत्तिकै मर्यादा र सम्मानका साथ सफिरहेका छौँ ।

महाकवि देवकोटाको जन्म शताब्दीको अवसर पारेर आज यहाँ मुलुकका प्रतिष्ठित चित्रकारहरू भेला हुनुभएको छ । उहाँहरूको चित्रकला पनि महाकवि देवकोटामै समर्पित छ । चित्रकारहरूले देवकोटालाई आ-आफ्नै कोणबाट हेर्नुभएको छ ।

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा राजनीतिमा पनि लाग्नुभएको थियो । शिक्षामन्त्रीका रूपमा पनि उहाँले मुलुकको सेवा गर्नुभएको थियो । तर, उहाँको राजनीतिक व्यक्तित्वका बारेमा मानिसहरूलाई त्यति धेरै मतलब छैन । तर, उहाँले नेपाली भाषालाई अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा पुऱ्याउनका लागि समेत गरेको योगदान भने आज पनि ताजै छ ।

अवश्य पनि तपाईंहरूले महाकवि देवकोटाका यिनै अमर कार्यहरूको सम्झना गर्दै 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव २०६६' मनाउने निर्णय गर्नुभएको होला । यस वर्षभरि विभिन्न कार्यक्रम आयोजना गर्नका लागि त्रिमूर्ति निकेतनले शतवार्षिकी समारोह समिति नै गठन गरेको छ । तपाईंहरूले आगामी दिनमा पनि यस्ता कार्यक्रमहरू जारी राख्नुहुने नै छ । आफ्नो युगका महान् स्रष्टा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाप्रति हार्दिक श्रद्धा व्यक्त गर्दै आफ्नो भनाइ यहीं टुङ्ग्याउँछु । धन्यवाद !

• •

देवकोटा शताब्दी महोत्सवले डेढ वर्षसम्म नेपाली भाषासाहित्यका शिखर पुरुष महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्म शताब्दीका आडमा नेपाली भाषासाहित्यको गरिमा र महिमालाई देशदेशान्तरमा बेस्सरी प्रस्तुत गरेको पाइयो । नेपाली भाषासाहित्यको

इतिहासलाई आजसम्मको लेखाजोखा गर्दा यस्तो उत्सव भएकै थिएन भन्ने गरिन्छ । शताब्दी महोत्सव वार्षिक कुम्भमेलाका रूपमा प्रस्तुत भैरह्यो । सत्यमोहन जोशीका अनुसार 'त्रिमूर्ति निकेतनले गरेको यस्तो साहित्यिक पर्व न हिजो भएको थियो र न त भोलि नै पनि हुनेछ ।'

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका औपचारिक कार्यक्रमहरू २०६६ चैत ९ गते समाप्त गरिए तापनि यस सन्दर्भका रहलपहल काम त्रिमूर्ति निकेतनबाट सम्पादन भैरहेका छन् । साथै त्रिमूर्ति अर्थात् कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाविषयक भाषासाहित्यका अन्य कार्यहरू यस संस्थाले गरिरहेको छ र गरिरहनेछ ।

प्रस्तुति
प्रमिला उप्रेती*

* प्रमिला उप्रेती २०६७ भदौ ११ अघि त्रिमूर्ति निकेतनका कोषाध्यक्ष हुनुहुन्थ्यो ।

महोत्सवबाट समर्पित महासठमान, सठमान,
कदरपत्र, पुरस्कार र स्वर्णपदक

महाकवि देवकोटा शताब्दी महासम्मान

(महाकवि देवकोटाको जीवनमा अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण, सार्थक र ऐतिहासिक सहयोग पुऱ्याउने दिवङ्गत महानुभावहरू)

प्रा.डा.ईश्वर बराल

डा.क्षितीशचन्द्र चक्रवर्ती

गणेशमान सिंह

महेन्द्रवीरविक्रम शाह

मृगेन्द्रशमशेर ज.ब.रा.

ब्रह्मशमशेर ज.ब.रा.

डा.यडमर आर. मिलर (बेलायत)

महापण्डित राहुल साङ्कृत्यायन (भारत)

डा.ल्युदमिला आगानिना (रुस)

डा.वर्कले हिल (अमेरिका)

डा.शिवमङ्गलसिंह सुमन (भारत)

सूर्यविक्रम ज्ञवाली

महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान

(नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि निरन्तर समर्पित हुँदै रचनात्मक रूपमा देशदेशान्तरमा नेपालको प्रतिष्ठा बढाउनमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिनुहुने २००० सालपूर्व जन्मेका स्रष्टा)

श्री आर.डी.प्रभास चटौत
श्री उपेन्द्र श्रेष्ठ
डा.ओमवीरसिंह बस्नेत
श्री कञ्चन पुडासैनी
श्री कमल दीक्षित
श्री कालीप्रसाद रिजाल
श्री किरण खरेल
श्रीमती कुन्दन शर्मा
श्री कृष्ण जोशी
श्री कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान
श्री कृष्णप्रसाद पराजुली
श्री कृष्णभक्त श्रेष्ठ
श्री केवलपुरे किसान
प्रा.डा.केशवप्रसाद उपाध्याय
श्री खेमराज केशवशरण
श्री गणेशबहादुर प्रसाई
श्रीमती गीताकेशरी
श्री गोपीकृष्ण शर्मा
श्री गोविन्द भट्ट
श्री गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले'
श्री घनश्याम राजकर्णिकार
श्रीमती चन्द्रकला नेवार
प्रा.डा.चूडामणि बन्धु
श्री चेतन कार्की
डा.चेतबहादुर कुँवर
श्री जगन्नाथ त्रिपाठी
प्रा.ठाकुर पराजुली
श्री डायमनशमशेर राणा

प्रा.डा.तारानाथ शर्मा
श्री तुलसी दिवस
श्री तेजेश्वरबाबु र्वंगः
प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ
प्रा.डा.दुर्गाप्रसाद भण्डारी
श्री दुर्गालाल श्रेष्ठ
श्रीमती देवकुमारी थापा
सुश्री देवी शर्मा
श्री देवीचन्द्र श्रेष्ठ
श्री देवीप्रसाद वनवासी
श्री द्वारिका श्रेष्ठ
जनकविकेशरी श्री धर्मराज थापा
डा.ध्रुवचन्द्र गौतम
श्री नगेन्द्र शर्मा
श्री नित्यराज पाण्डे
श्री परशु प्रधान
श्री पीटर जे.कार्थक
श्रीमती पीताम्बरा पीयूष
श्रीमती पुण्यरश्मि
श्री पुष्कर लोहनी
श्री पूर्णप्रकाश नेपाल यात्री
श्री प्रकाश ए.राज
श्री प्रेमविनोद नन्दन
श्री फणीन्द्रराज खेताला
प्रा.बालकृष्ण पोखरेल
श्रीमती बुलु शर्मा
श्री बैरागी काइँला

श्री भानुभक्त पोखरेल
श्री भीम विराग
प्रा.डा.भीष्मराज प्रसाई
श्री भैरवनाथ रिमाल कदम
श्री मनु ब्राजाकी
श्री मनुजबाबु मिश्र
श्री मदन रेग्मी
श्री मदनमणि दीक्षित
डा.महेश्वर शर्मा
राष्ट्रकवि श्री माधव घिमिरे
श्री माधव भण्डारी
श्री माधवलाल कर्माचार्य
प्रा.मुकुन्दशरण उपाध्याय
प्रा.डा.मुरारिप्रसाद रेग्मी
प्रा.मोहनराज शर्मा
प्रा.डा.मोहनहिमांशु थापा
श्री यादव खरेल
श्री रत्नशमशेर थापा
श्रीमती रमा शर्मा
श्री रमेश खकुरेल
श्रीमती राधिका राय
डा.रामदयाल राकेश
डा.राममान तृषित
श्री रामशरण दर्नाल
श्रीमती रेवती राजभण्डारी
श्री लक्ष्मण लोहनी
श्री वसन्तकुमार शर्मा नेपाल

प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी
श्री विश्वम्भर चञ्चल
श्री शरदकुमार भट्टराई
श्री शिव रेगमी
प्रा.शिवगोपाल रिसाल
पं.श्यामदास वैष्णव
श्री श्रीकृष्ण गौतम
श्री श्रीधर खनाल
श्री श्रीहरि रूपाखेती
श्री सत्यमोहन जोशी
श्रीमती सावित्री पोखरेल
श्री सुन्दरप्रसाद शाह दुःखी
श्री हंसपुरे सुवेदी
श्री हरि श्रेष्ठ
श्री हरिभक्त न्यौपाने
श्री हर्षनाथ भट्टराई
श्री हिरण्य भोजपुरे
श्री हेम हमाल

राजनीतिक क्षेत्रका स्रष्टा

श्री आनन्ददेव भट्ट
श्री कमलराज रेगमी
श्रीमती कमला न्यौपाने
श्री क्षेत्रप्रताप अधिकारी
श्री गोविन्दप्रसाद लोहनी
श्री जगदीशशमशेर राणा
श्री ज्ञान उदास
श्री दान खालिङ

श्री नारायणप्रसाद शर्मा
श्री नारायणमान विजुक्छे रोहित
श्री पासाङ्ग गोपर्मा
सुश्री भद्रकुमारी घले
श्री महेश्वर राय
श्रीमती मिठाईदेवी विश्वकर्मा
डा.मोदनाथ प्रश्रित
श्री मोहनविक्रम सिंह
श्री यज्ञप्रसाद आचार्य
श्री राजेश्वर देवकोटा
श्री रामचन्द्र भट्टराई
श्री रामहरि जोशी
श्री रामहरि शर्मा
श्री लोकेन्द्रबहादुर चन्द
श्री शक्ति लम्साल
श्रीमती शान्ता पोखरेल
सुश्री शान्ता श्रेष्ठ
श्री श्यामप्रसाद शर्मा
श्री सूबसेन ओली
डा.हृषीकेश उपाध्याय
साहित्यिक पत्रकारिता
श्री चूडामणि रेग्मी
श्री मदनदेव भट्टराई
श्री रोचक घिमिरे
बालसाहित्य
श्रीमती भुवनेश्वरी सत्याल
श्री शान्तदास मानन्धर

देवकोटा विषयक विद्यावारिधि

(यसपछिका व्यक्तित्वहरूमा उमेरको सीमा राखिएको छैन)

प्रा.डा.इन्द्रविलास अधिकारी

प्रा.डा.कुमारबहादुर जोशी

डा.कृष्णराज अधिकारी

प्रा.डा.घनश्याम नेपाल

डा.दुर्गाप्रसाद अर्याल

डा.नेत्रप्रसाद न्यौपाने

प्रा.डा.महादेव अवस्थी

डा.रामनाथ ओष्ठा

डा.रामप्रसाद ज्ञवाली

डा.सञ्जय राई बान्तवा

देवकोटालाई रक्तदानकर्ता

श्री भोलामानसिंह थापा

देवकोटा शताब्दीका प्रमुख सहयोगी

प्रधानमन्त्री श्री माधवकुमार नेपाल

पूर्वप्रधानमन्त्री श्री पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'

पूर्व उपप्रधानमन्त्री श्री वामदेव गौतम

श्री खनूप्रदे 'रामबाबू'

सुश्री मनीषा कोइराला

श्री जीवा लामिछाने

सञ्चार

अन्नपूर्ण पोष्ट दैनिक

गोरखापत्र संस्थान

बीबीसी नेपाली सेवा

रेडियो नेपाल

सङ्घसंस्था
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान
नेपाल सांस्कृतिक सङ्घ
साक्षा प्रकाशन

नेपालबाहिरका नेपाली भाषाका साहित्यकार

(नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि निरन्तर समर्पित हुँदै नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तारका लागि रचनात्मक कार्य गर्ने नेपालबाहिरका नेपाली भाषाका स्रष्टा)

भारत

डा.इन्द्रबहादुर राई
श्री एमएम गुरुङ
डा.कमला साङ्कृत्यायन
डा.कुमार प्रधान
श्री केदार गुरुङ
श्री केबी नेपाली
श्री गीता उपाध्याय
श्री गुप्त प्रधान
श्री गोपालबहादुर नेपाली
श्री गोपीनारायण प्रधान
श्री गोमा शर्मा
श्री छविलाल उपाध्याय
डा.जीवन नामदुङ
प्रा.टीकाराम उपाध्याय 'निर्भीक'
श्री दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ
श्री नरबहादुर दाहाल
श्री पवन चामलिङ 'किरण'
श्री भीम दाहाल
श्री भूपेन्द्र अधिकारी

श्री मनप्रसाद सुब्बा
श्री महानन्द पौडेल
श्रीमती मैना थापा 'आशा'
प्रा.राजनारायण प्रधान
डा.लक्ष्मीप्रसाद पराजुली
डा.लख्खीदेवी सुन्दास
श्री लीलबहादुर छेत्री
श्रीमती विन्द्या सुब्बा
श्री वीरेन्द्र सुब्बा
श्री शरद क्षत्री
डा.शान्ति क्षत्री
श्री सानु लामा
श्री सानुमती राई
श्री सुवास दीपक
श्री हाइमनदास राई किरात

चीन

श्रीमती चौ चाउ च्युन (कुसुम)
श्री लिउ होड स्याड (रामहरि)
श्री सु हाउ (मुकुन्द)

म्यान्मा

कर्णेल श्री टङ्कध्वज नेपाल
श्री ठाकुरप्रसाद गुरागाईं
श्री भवानीशङ्कर पोखेल
श्री मधुकर प्रधान
श्री विष्णु पन्थी

पाकिस्तान

प्रा.डा.श्रीमती ताहिरा निगत नैयर

जापान

श्री काजुहिको साहेगी
श्रीमती मिसिजु फुकुदा
सुश्री साइगुसा रेइको
प्रा.डा.हिरोसी इसी

बेलायत

डा.सुश्री भ्यालरी एम्.इन्चले
प्रा.डा.माइकल हट

जर्मनी

डा.मानफ्रेद थोई

अमेरिका

सुश्री एन.हन्किन्स

विदेशमा रहेर नेपाली भाषाको सेवा गर्ने नेपाली स्रष्टा

श्री कृष्ण बजगाईं (बेल्जियम)
श्री कृष्णप्रकाश श्रेष्ठ (रुस)
श्री जाकिर हुसेन 'जैकी मोजाह' (यू.ए.इ)
डा.दुबसु क्षत्री (म्यान्मा, जापान र अमेरिका)
श्री पशान तमू (हङ्कङ्ग)
श्रीमती भारती गौतम (अमेरिका)
श्री सुरेशजङ्ग शाह (बेलायत)
श्री होमनाथ सुवेदी (अमेरिका)

महाकवि देवकोटा शताब्दी कदरपत्र

श्री अरुणकुमार ओष्ठा
डा.उपेन्द्र महतो
श्री ऋषिप्रसाद रिजाल
डा.गणेशप्रसाद पोखरेल

श्री जीवा लामिछाने
डा.जुगल भुर्तेल
श्री छविलाल कुँवर
श्री नवराज पाण्डे
डा.नीरजगोविन्द श्रेष्ठ
श्री विनयकुमार श्रेष्ठ
श्री शम्भुप्रसाद रिजाल
श्री सूचना विभाग

महाकवि देवकोटा शताब्दी पुरस्कार

गणेशकवि पं.श्यामदास वैष्णव
(पचास हजार रुपियाँ राशि)
श्री हेम सुवेदी
रेडियोकर्मी (पच्चीस हजार रुपियाँ राशि)

महाकवि देवकोटा शताब्दी चित्रकला पुरस्कार

(प्रतियोगितात्मक महाकवि देवकोटा चित्रकला महोत्सव : जनही दस हजार रुपियाँ राशि)

श्री आई.बी.मल्ल
श्री इन्द्र खत्री
श्री चन्द्रकुमार ताम्राकार
श्री जीवन राजोपाध्याय
श्री डी.बी.चित्रकार
श्री पूर्ण वनेम
श्री भीष्म के.सी.
श्री राजन काफ्ले
श्री राजु चित्रकार
सुश्री विपना महर्जन
श्री हरि खड्का (अप्रतियोगी)

महाकवि देवकोटा शताब्दी काव्य पुरस्कार

(प्रतियोगितात्मक महाकवि देवकोटा काव्य महोत्सव : दस हजार रुपियाँ राशि)

श्री उज्ज्वल जी.सी.

श्री कृष्णप्रसाद बस्याल

श्री ठाकुर बेलवासे

सुश्री पुष्पा बस्याल

श्री प्रह्लाद पोख्रेल

डा.भूपहरि पौडेल

श्रीमती मञ्जुश्री गिरी

श्री मोमिला

श्री राबत (रामबहादुर तामाङ)

सुश्री रीता खत्री

महाकवि देवकोटा शताब्दी निबन्ध पुरस्कार

(प्रतियोगितात्मक महाकवि देवकोटा स्नातकोत्तरीय निबन्ध महोत्सव : जनही दस हजार रुपियाँ राशि)

श्री टङ्कराज गौतम

(नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रिवि)

श्री प्रकाश आस्था

(रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस)

सुश्री लक्ष्मी अर्याल

(नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रिभुवन विश्वविद्यालय)

श्री विमल आचार्य 'आरोही'

(त्रिचन्द्र बहुमुखी क्याम्पस)

श्रीमती सुधादेवी आचार्य

(पद्मकन्या बहुमुखी क्याम्पस)

महाकवि देवकोटा शताब्दी बालकाव्य पुरस्कार

(प्रतियोगितात्मक काठमाडौं उपत्यका विद्यालयस्तरीय महाकवि देवकोटा काव्यमहोत्सव : जनही पाँच हजार रुपियाँ राशि)

सुश्री अक्षि सुवेदी

(कक्षा ८, पिनाकल स्कलर्स एकेडेमी, काठमाडौं)

श्री असीम कँडेल

(कक्षा ८, माछापुच्छ्रे आवासीय माध्यमिक विद्यालय, काठमाडौं)

श्री आनन्द अग्रवाल

(कक्षा ५, अरनिको आवासीय माध्यमिक विद्यालय, काठमाडौं)

श्री कृष्णाप्रसाद उप्रेती

(कक्षा ६, नव अरुणिमा माध्यमिक विद्यालय, काठमाडौं)

सुश्री चाँदनी श्रेष्ठ

(कक्षा ९, जेन्यून सेकेन्डरी स्कुल, भक्तपुर)

सुश्री नम्रता पाण्डे

(कक्षा ८, भी.एस.निकेतन, काठमाडौं)

सुश्री नवीना ढकाल

(कक्षा ७, युनिभर्सल कलेज प्रिपरेटोरी स्कुल, काठमाडौं)

सुश्री शिवानी सिन्हा

(कक्षा ५, ज्ञानोदय बालबाटिका, ललितपुर)

श्री सोमबहादुर घिसिङ

(कक्षा ९, पद्मोदय उच्च माध्यमिक विद्यालय, काठमाडौं)

सुश्री हिना के.सी.

(कक्षा ७, जेसिज् सेकेन्डरी स्कुल, भक्तपुर)

महाकवि देवकोटा शताब्दी बालचित्रकला पुरस्कार

(प्रतियोगितात्मक काठमाडौं उपत्यका विद्यालयस्तरीय महाकवि देवकोटा चित्रकला महोत्सव : जनही पाँच हजार रुपियाँ राशि)

श्री अर्पण ज्ञवाली

(कक्षा ४, युनिभर्सल कलेज प्रिपरेटोरी स्कुल, काठमाडौं)

सुश्री एलिना चौधरी

(कक्षा ९, ओम ज्ञानमन्दिर माध्यमिक विद्यालय, भक्तपुर)

श्री कविराज राई

(कक्षा ६, सरस्वती इङ्गलिस स्कुल, काठमाडौं)

सुश्री देविका किजू

(कक्षा ७, प्रभात इङ्गलिस उच्च माध्यमिक विद्यालय, भक्तपुर)

सुश्री निशा गुप्ता

(कक्षा ४, सूर्योदय ज्योति स्कुल, काठमाडौं)

सुश्री पलिस्था महर्जन

(कक्षा ९, अन्नपूर्ण उच्च माध्यमिक विद्यालय, काठमाडौं)

सुश्री मनसा शाक्य

(कक्षा ७, जेम्स स्कुल, ललितपुर)

श्री रविसन दुवाल

(कक्षा ८, वागेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालय, भक्तपुर)

सुश्री विज्ञता कार्की

(कक्षा २, द न्यू समिट स्कुल, काठमाडौं)

सुश्री श्रुयशा दाहाल

(कक्षा ८, ओम ज्ञानमन्दिर, भक्तपुर)

देवकोटा शताब्दी स्वर्णपदक

(त्रिमूर्ति निकेतनबाट महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव तथा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनलाई गरिमामय बनाउन प्रत्यक्ष र परोक्ष सहयोग पुऱ्याउने देशविदेशका महानुभावलाई 'देवकोटा शताब्दी स्वर्णपदक' प्रदान गरिएको छ ।)

सुश्री अनुकृतिका

सुश्री अपराजिता आचार्य

श्री अरुण खत्री 'नदी'

श्रीमती अरुणा राई (भारत)

श्री आनन्द पी.राई

श्री आयुष्मान शाक्य

श्रीमती इमोजिनी श्रेष्ठ
श्री उपेन्द्र सुवेदी
श्रीमती उषा शेरचन
श्री कञ्चनजङ्घा प्रसाई
श्री कमलराज उपाध्याय
श्री कलाधर काप्ले
श्री के.के.कर्माचार्य
श्री कृसु क्षत्री
श्री कृष्ण मल्ल
प्रा.डा.गार्गी शर्मा
श्रीमती गीता कार्की
श्री गेहेन्द्रमान अमात्य
श्री गोपाल पराजुली
श्री गोपाल बस्नेत
श्री गोपीकृष्ण ढुङ्गाना
श्री घमराज लुङ्गटेल
प्रा.डा.जङ्गब चौहान
श्री जयदेव भट्टराई
श्री जीवन लाबर (भारत)
श्री ठाकुर शर्मा
श्री डब्बु क्षत्री
श्री तीर्थ कोइराला
श्री तुलसीहरि कोइराला
प्रा.डा.देवीप्रसाद गौतम
श्रीमती नीना राई (भारत)
सुश्री नीरा रानाभाट
श्री नेत्र एटम
श्रीमती पद्मावती सिंह

श्रीमती पुनम क्षत्री
श्रीमती प्रमिला उप्रेती
श्रीमती प्रिया प्रसाई
श्री प्रेमकुमार क्षत्री (भारत)
श्री बालनरसिंह घर्ती
श्री बी.एल.शर्मा
डा.बेञ्जु शर्मा
श्री भरत शाक्य
श्री भरतराज प्रसाई
श्रीमती भागीरथी श्रेष्ठ
श्री भाष्करराज राजकर्णिकार
श्री मदनदास श्रेष्ठ
श्री मनोज बोगटी (भारत)
श्रीमती मीरा पन्थी बन्जाडे (म्यान्मा)
श्री यादव भट्टराई
श्री युवराज नयाँघरे
श्री रवीन्द्र मिश्र
प्रा.राजेन्द्र सुवेदी
श्री रामचन्द्र न्यौपाने
श्री लक्ष्मण भण्डारी
श्रीमती लक्ष्मीअप्सरा पाण्डे
श्रीमती लक्ष्मीकुमारी घिमिरे
श्री लिखत पाण्डे
श्री वासुदेव अधिकारी
श्री विक्रम तिमिल्सिना
श्री विजय थापा
श्री विद्याकान्त अधिकारी
श्रीमती विनीता पन्त

श्री विनोद गौतम
श्री विश्ववल्लभ
मा.विष्णुप्रसाद पौडेल (सभासद्)
श्री व्याकुल पाठक
ई.शङ्करनाथ रिमाल
श्रीमती शान्ति रिसाल
श्रीमती शारदा चित्रकार
श्रीमती शारदा शर्मा
डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल
श्री श्याम रिमाल
श्री श्रीओम श्रेष्ठ 'रोदन'
श्री सङ्गेश श्रेष्ठ
श्रीमती सन्ध्या पहाडी
श्री समीर मानन्धर
श्रीमती सविना कोइराला
श्रीमती साङ्मो लेप्चा (भारत)
श्री सुनील पोखेल
प्रा.डा.सुरेन्द्र के.सी.
श्रीमती सुषमा कोइराला
श्री हरिहर विरही
श्री हिदेओ कानेको (जापान)
श्रीमती हिरण्यकुमारी पाठक

महोत्सवबारे पुस्तक तथा पत्रपत्रिकामा
प्रकाशित लेखरचना

महाकविको सार्थक सठठना आनन्द पी.राई

कार्यान्वयन हुने हो भने महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा (१९६६-२०६६) को शतवार्षिकी मनाउने क्रममा ५-९ चैतमा आयोजित 'प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' को पाँचबुँदे घोषणापत्र कोसेढुङ्गा साबित हुनेछ । घोषणापत्रको पहिलो नम्बरमै परेको 'नेपाली भाषासाहित्यलाई संसारका प्रमुख भाषासाहित्यका रूपमा विकसित गर्नका निम्ति अनुकूल वातावरण सिर्जना गर्ने' आकाङ्क्षा कार्यान्वयन हुँदा महाकविको उद्देश्य पूरा हुनेमा शङ्का छैन ।

दोस्रो बुँदामा परेको 'विश्व परिवेशमा सहअस्तित्वका साथ अन्य भाषासाहित्यहरूको पनि सम्मान गर्दै जाने' भन्ने घोषणाको मतलब पर्वते नेपालीसँग मुलुकका अन्य भाषाहरूको पनि उत्थान हो भने सम्मेलनको सदाशयमा सबै भाषाप्रेमीहरूले क्रियाशीलता देखाउने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । यस प्रक्रियाबाट विभिन्न देशका साहित्यिक सङ्घसंस्थासँग सहकार्य गरेर 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन आयोजना गर्दै जाने' भनी पाँचौँ नम्बरमा राखिएको घोषणा कार्यान्वयन पनि सहज हुनेछ ।

त्यसै गरी, 'विश्वका विभिन्न भाषाका राम्रा रचना नेपालीमा र नेपाली कृति अन्य भाषामा अनुवाद गर्ने' तेस्रो नम्बरको घोषणाको आशय नेपालमा प्रचलित सबै भाषासाहित्यलाई पनि समेट्ने भन्ने

हो भने चौथो बुँदामा परेको 'जुनसुकै भौगोलिक सीमामा रहे पनि नेपाली भाषासाहित्यलाई प्राथमिकता दिने' घोषणा कार्यान्वयनको सम्भावना बढी रहन्छ । किनकि, विविधताले समृद्ध नेपालको सरहद काट्नेबित्तिकै यहाँका बासिन्दाले पाउने एकल परिचय 'नेपाली' र ऊभित्र तरङ्गित हुने भाषा पनि नेपाली नै हो ।

मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा स्थापित लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतावधिकी समारोह समितिद्वारा आयोजित प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको घोषणाबारे यसो भन्नु किन आवश्यक छ भने यो आफैँमा बृहत् उद्देश्यद्वारा अभिप्रेरित छ । प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनलाई सम्भव बनाउन अहोरात्र खटिएका त्रिमूर्ति निकेतनका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाई संस्कृतिविद् सत्यमोहन जोशीको संयोजकत्वको घोषणापत्र तयारी समितिमा बसेका व्यक्तित्वहरूको नामैले यसको आयाम र उद्देश्य ऋल्काउने बताउँछन्, जसमा नेपाली त नेपाली भई गए, चीनका लिउ होङ स्याङ र पाकिस्तानकी प्राध्यापक ताहिरा निगत नैयरदेखि जापानकी मिसिजु फुकुदादेखि बेलायतकी डा.भ्यालरी एम इन्च्लेसम्मका नेपाली भाषासेवी थिए ।

विभिन्न १३ राष्ट्रमा बसेर नेपाली वाङ्मयको सेवा गरिरहेका स्रष्टाहरूको सक्रिय सहभागितामा सम्पन्न यस सम्मेलनको अर्को विशेषता : यसले खाली स्वर्गीय महाकविको स्तुति गाउने कर्मकाण्ड मात्र नगरी, उनका सिर्जना र जीवनका आयामहरू बुझाउन १५ वटा कृति पनि अगाडि ल्यायो । सम्मेलनअवधिमै साहित्यप्रेमीहरूको हातमा आएका तीन अडियो सिडी र एघार पुस्तक रूप र गुण दुवैमा उत्तम छन् ।

महाकवि देवकोटा शतावधिकी पारेर यो स्तरको सम्मेलन आयोजना गर्न सकेकोमा सन्तुष्ट सदस्यसचिव प्रसाईले यसको महत्त्व बुझेकोमा सरकारप्रति पनि आभार व्यक्त गरे । उनका अनुसार

सम्मेलनका लागि यसअघिको पुष्पकमल दाहाल नेतृत्वको सरकारले उपलब्ध गराएको रु. १० लाखमा वर्तमान माधवकुमार नेपाल नेतृत्वको सरकारले रु. १६ लाख २५ हजार थपिदिएको थियो । प्रसाईं रूसमा आर्थिक प्रगति गरेका गैरआवासीय नेपालीहरूप्रति पनि विशेष आभार व्यक्त गर्छन् जसले महाकविका कृतिहरू छापन एकै अनुरोधमा रु. १० लाख उपलब्ध गराए । प्रसाईं भन्छन्, “नेपाली वाङ्मयले उनीहरूबाट धन र कलम दुवै माध्यमको सेवा पाएको छ ।”

• ‘हिमाल’ खबर पत्रिका, १-१५ वैशाख २०६७

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन कलाधर काफ्ले

२०६६ चैत्र ४ गते यो पङ्क्तिकारलाई डा.जीवेन्द्रदेव गिरीमार्फत एउटा निमन्त्रणापत्र प्राप्त भयो । पत्रमा एउटा अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनमा सहभागी हुने आमन्त्रण देख्दा मलाई औधी खुसी लाग्यो । तर पत्रको ढाँचा भने अलि नौलो प्रकृतिको देखियो । त्यसमा अन्तर्राष्ट्रिय भाषासाहित्य सम्मेलनको २०६६ चैत्र ६ गते हुने उद्घाटन समारोहमा उपस्थितिका लागि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रित र २०६६ चैत्र ९ गते हुने सो सम्मेलनको समापन समारोहमा उपस्थितिका लागि समितिका सदस्यसचिव श्री नरेन्द्रराज प्रसाईले अनुरोध गर्नुभएको थियो । संस्थागत रूपमा आयोजक संस्थाको नामबाट आमन्त्रण गरिएको भए पनि पर्याप्त नै हुने थियो । पदीय हिसाबले अध्यक्ष वा सदस्यसचिवमध्ये कुनै एकद्वारा निम्त्याइएको भए पनि त्यो यथेष्ट नै हुने थियो । एउटै कार्यक्रमको उद्घाटन र समापन समारोहका लागि एउटै पत्रमा छुट्टाछुट्टै व्यक्तित्वबाट निम्ता गर्नुपर्ने यो नयाँ प्रचलन हामीले पनि सिक्नैपर्ने विषय त होइन ?

२०६६ चैत्र ६ गते बिहान ८ बजे सम्मेलनस्थल काठमाडौँ नयाँ बानेश्वरस्थित अनमोल कम्प्लेक्समा भेला भएका आगन्तुकहरूद्वारा चियानास्ता गर्दागर्दै ९ बजिसक्यो । नाम दर्ता गराउने सहभागीहरू पङ्क्तिबद्ध भएर उभिएका थिए । आधाभन्दा

बढीले नाम दर्ता गर्न नपाउँदै सम्मेलनकक्षमा बोलाइयो, सबै त्यसमा प्रवेश गरे ।

सम्मेलनको उद्घाटन र समापन-समारोहमा विशिष्ट व्यक्तित्वहरूबाट मन्तव्य व्यक्त गरिएको थियो । सम्पूर्ण वक्ताहरूले नेपाली साहित्यका शिखरपुरुष महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकीका अवसरमा पहिलो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजना गरिएकोमा हर्ष प्रकट गर्नुभयो । नेपाली भाषा सम्पूर्ण नेपालीहरूलाई एकताको सूत्रमा आबद्ध गर्ने एउटा साझा भाषा भएको विचार व्यक्त गर्दै उहाँहरूले विदेशमा रहेका नेपालीहरूबीच वा अन्य देशका नेपालीभाषी नागरिकहरूबीच आत्मीयता र सद्भाव बढाउन नेपाली भाषाले ठूलो टेवा पुऱ्याएको धारणा व्यक्त गर्नुभयो । संसारभर रहेका नेपाली भाषीहरूका लागि यो सम्मेलन वास्तवमा एउटा कुम्भ मेला नै भएको अभिव्यक्ति दिँदै नेपाली भाषालाई विस्तार गरी अन्तर्राष्ट्रियस्तरको भाषा बनाउनुपर्ने कुरामा उहाँहरूले जोड दिनुभएको थियो ।

मन्तव्यकै क्रममा दार्जिलिङबाट आउनुभएका प्रा.इन्द्रबहादुर राईले 'जस्तोसुकै कठिनाइमा पनि हामीले नेपाली भाषा बोलिरह्यौँ र लेखिरह्यौँ' भन्नुभयो । नेपाली भाषा आफ्नो प्राणप्रिय भाषा भएको उद्गार व्यक्त गर्दै उहाँले यसका लागि 'मर्न र मार्न' समेत तयार रहेको एउटा हृदयस्पर्शी अभिव्यक्ति दिनुभयो । सम्मेलनका संयोजक श्री सत्यमोहन जोशीले बालकृष्ण पोखरेलको ५०० वर्ष नेपाली भाषाको इतिहास भएको कुरा व्यक्त गर्दै भानुभक्तको रामायणले नेपालमा भाषिक एकीकरणको अभियान चलाएको यथार्थ उल्लेख गर्नुभयो । डा.प्रश्रितले महाकवि देवकोटा एउटा विशाल अन्तर्राष्ट्रिय चेतना भएको व्यक्तित्व हुनुहुन्थ्यो भन्दै विश्वआदिमहाकाव्य वाल्मीकि-रामायण, वेद, धम्मपद आदिको उचित संरक्षण हुनुपर्ने राय व्यक्त गर्नुभयो । प्रमुख अतिथिले साहित्य कुनै भौगोलिक र कालसीमा

नभएको विधा भएको उल्लेख गर्दै नेपाली भाषा समस्त नेपालीलाई एकताको सूत्रमा आबद्ध गर्ने एउटा साफा भाषा भएको भावना व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

कार्यक्रमको अन्त्यमा सम्मेलनका सहभागीहरूलाई महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवबाट प्रकाशित सम्पूर्ण कृतिहरू उपहारस्वरूप उपलब्ध गराइएको थियो । नेपालीभाषी स्रष्टाहरूका लागि योभन्दा बहुमूल्य उपहार अरु के हुनसक्छ र ?

सम्मेलनमा प्रस्तुत गरिएका कार्यपत्र र तिनीहरूमाथि भएको प्राज्ञिक छलफल, कविगोष्ठी तथा नेपाली भाषाको विस्तारका सम्बन्धमा विद्वत्जनबाट भएका अभिव्यक्तिका सिलसिलामा व्यक्त गरिएका प्रतिक्रिया त सुन्न पाइएन । यति हुँदाहुँदै पनि सम्मेलनको उद्घाटन र समापन समारोहमा अनि चियानास्ता र खानाखाने समयमा पनि विभिन्न सहभागीहरूले व्यक्त गरेका प्रतिक्रिया भने यस्ता थिए-

- (१) पूर्वनिर्धारित कार्यक्रमअनुसार नेपालमा प्रथम पटक हुन लागेको नेपाली भाषासाहित्यसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको उद्घाटन गर्न प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपाल आउनुपर्थ्यो, तर आउनुभएन । उद्घोषक महोदयले राजनीतिक कारणबाट उहाँ नआउनुभएको उद्घोष गर्नुभयो । रात्रिभोज पनि अनायासै रद्द गरियो । यसले गर्दा स्रष्टाहरूबीच, सम्मेलनका सहभागीहरूबीच अलि तिक्तता महसुस भइरहेको बुझिन्थ्यो ।
- (२) नेपाली भाषा र साहित्यसम्बन्धी यस्तो गरिमामय सम्मेलनमा सहभागी हुनुपर्ने कतिपय विशिष्ट साहित्यिक व्यक्तित्वहरूको उपस्थिति नभएको पाइयो । नवोदित तर प्रतिभाशाली स्रष्टाहरू सम्मिलित हुन पाउने प्रबन्ध भएको भए प्रौढ र युवा

साहित्यकारहरूबीच वर्तमानमा देखिएको ठूलो अन्तर कम गर्न निकै नै सघाउ पुग्दो हो ।

- (३) सम्मेलनस्थलमा उद्घाटन र समापन सत्रमा मात्र सहभागी हुन पाउने र सबै सत्रहरूमा उपस्थित हुन सक्ने दुई किसिमका निमन्त्रणापत्र बोकेका सहभागीहरू देखिन्थे । पूरै समय बस्न पाउने पत्रधारीहरूले आफ्नो खासै भूमिका नदेखेपछि सम्मेलनस्थलमा नबस्ने प्रतिक्रिया व्यक्त गरिरहेका थिए भने उद्घाटन र समापनका लागि मात्र निम्ता गरिएकाहरूमध्ये अधिकांशले प्राज्ञिक छलफल सुन्न इच्छा व्यक्त गर्दै विशिष्ट विद्वान्हरूबाट नेपाली भाषा र साहित्यका सम्बन्धमा व्यक्त गरिने अभिव्यक्ति सुन्नबाट वञ्चित हुनुपरेकोमा दुखेसो पनि गर्दै थिए । यस्ता इच्छुक निम्तालुहरूलाई त्यस्तो अवसर दिइएको भए सम्भवतः सम्मेलन अझै व्यापक र उपयोगी हुने थियो कि ?
- (४) २००० सालपूर्व जन्मेका र नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि निरन्तर समर्पित हुँदै रचनात्मक रूपमा देशदेशान्तरमा नेपालको प्रतिष्ठा बढाउनमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिई महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान प्राप्त गर्ने स्रष्टाहरूको सूचीमा उल्लिखित सिद्धान्त मिल्दामिल्दै पनि आफ्नो नाम नदेखेपछि आक्रोश व्यक्त गर्ने साहित्यकारहरू पनि सम्मेलनस्थलमा भेटिएका थिए । सम्मानका लागि छनौट गर्ने प्रक्रिया नै अवैज्ञानिक भएको भन्ने उनीहरूको गुनासो थियो ।
- (५) मोदनाथ प्रश्रित, सत्यमोहन जोशीजस्ता शालीन व्यक्तित्वहरूलाई ढाल बनाएर इन्दिरा प्रसाई र नरेन्द्रराज प्रसाईले महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवजस्ता सार्वजनिक महत्त्वका कामहरू एकलौटी र अपारदर्शी किसिमले गरेका छन् भन्ने टिप्पणीहरू सम्मेलनस्थलका केही नेपाली साहित्यकारहरूको मुखबाट सुन्नु परेको थियो ।

सम्मेलनस्थलमा केही व्यक्तिबाट नकारात्मक प्रतिक्रिया सुनेपछि मलाई पनि यस सम्मेलनको सन्दर्भको सत्यतथ्य पत्ता लगाउने जिज्ञासा जाग्यो । त्यसैले मैले सर्वप्रथम प्रथम नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशीसमक्ष पुग्ने निर्णय गरें ।

श्री सत्यमोहन जोशीसँग ललितपुर बकुमबहालस्थित उहाँकै निवासमा सम्मेलनसम्बन्धमा २०६७ वैशाख २७ गतेका दिन सङ्क्षिप्त कुराकानी गर्ने अवसर मलाई मिलेको थियो । जसै मैले उहाँको निवासको हाताभिन्न पाइला टेकेँ, मलाई एउटा ऋषिआश्रममा प्रवेश गरिरहेको अनुभूति हुन गयो । वसन्त ऋतुको हरियालीको छायाले शोभायमान प्राङ्गणमा बसेर हाम्रो कुराकानी प्रारम्भ भयो । सम्मेलन पूर्णतः सफल भएकोमा सन्तोष व्यक्त गर्दै उहाँले यस्तो गरिमामय सम्मेलनको संयोजक हुने अवसर मिलेकोमा जीवनमा एउटा ठूलो सुखानुभूति भएको कुरा पनि बताउनुभयो । नेपाली भाषा र साहित्यप्रति अगाध श्रद्धा व्यक्त गर्दै उहाँले यस सम्मेलनले अब अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा विश्वका विभिन्न देशमा नेपाली भाषा र साहित्यसम्बन्धी सम्मेलन र नेपालीभाषी स्रष्टालाई सम्मान गर्ने दिशा निर्देश गरेको कुरा बताउनुभयो । युवापुस्ताले यस गौरवमय परम्परालाई निरन्तरता दिने कुरामा समेत उहाँ विश्वस्त देखिनुहुन्थ्यो ।

श्री जोशीले नेपाल सरकारले महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका लागि लाखौँ रुपैयाँ उपलब्ध गराएर देवकोटाप्रति ठूलो सम्मान प्रकट गरेको विचार व्यक्त गर्नुभयो । ‘कसैको वैयक्तिक जीवन वा आनीबानीभन्दा उसले सामाजिक, आर्थिक, शैक्षिक, साहित्यिक वा राजनीतिक क्षेत्रमा गरेको योगदान नै बढी महत्त्वपूर्ण हुन्छ’ भन्ने नौ दशकको उमेरतिर लम्किरहनुभएका वरिष्ठ संस्कृतिविद् श्री जोशीको भनाइ थियो । यस पृष्ठभूमिमा नेपाली भाषा र साहित्यको विकासमा श्रीमती इन्दिरा प्रसाई र श्री नरेन्द्रराज प्रसाईको ठूलो योगदान रहेको चर्चा गर्दै उहाँले सम्मेलन सफल पार्न प्रसाईद्वयले

खेलनुभएको भूमिकाका निमित्त खुलेरै प्रशंसा गर्नुभयो । उहाँले भन्नुभयो—
“देवकोटाका साधन र स्रोतसम्पन्न आफन्तहरूले पनि नगरेका र
गर्न नसकेका कार्यहरू प्रसाईदम्पतीले गरेर महाकविप्रति ठूलो
सम्मान दर्साएका छन् ।”

श्री सत्यमोहन जोशीले महाकवि हुन महाकाव्य लेखनैपर्ने
तर महाकाव्य लेखने सबै स्रष्टा महाकवि हुन नसक्ने विचार व्यक्त
गर्दै महाकवि देवकोटाजस्ता नेपाली साहित्यका अजर अमर
व्यक्तित्वको शतवार्षिकीका अवसरमा भएको सम्मेलनमा
देवकोटासम्बन्धी अत्यन्त स्तरीय र महत्त्वपूर्ण पाठ्य एवम् श्रव्य
सामग्री सहभागी स्रष्टाहरूलाई उपहारस्वरूप उपलब्ध गराउन
पाएकोमा औधी प्रसन्नता व्यक्त गर्नुभयो । कुराकानीको अन्त्यमा
“वि.सं. २००० साललाई समयसीमा निर्धारण गरेर त्यसभन्दा
अधिका स्रष्टाहरूलाई सम्मान गरिएकोमा कुनै स्रष्टा छुट्नु भएको
भए त्यसलाई अपवादको रूपमा लिनुपर्छ” भन्ने विचार पनि
उहाँले व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

श्री जोशीबाट प्रतिक्रिया प्राप्त गरिसकेपछि मलाई अन्तर्राष्ट्रिय
नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका समेत अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितसँग
साक्षात्कार गर्न पनि सान्दर्भिक लाग्यो । यसै क्रममा डा.मोदनाथ
प्रश्रितसँग महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका सम्बन्धमा २०६७
जेठ १ गते थानकोट वाणस्थलीस्थित उहाँकै निवासमा सङ्क्षिप्त
कुराकानी गर्ने अवसर मलाई मिल्यो । डा.प्रश्रितले महाकवि
लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाजस्ता विराट् साहित्यिक व्यक्तिको शताब्दी
महोत्सवको आयोजना गर्न २०६५ सालमा त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा
स्थापित र सत्यमोहन जोशी, गोविन्द भट्ट र नरहरि आचार्यजस्ता
व्यक्तित्वहरू सम्मिलित लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह
समितिको अध्यक्ष हुने अवसर पाएकामा अत्यन्त गौरवको अनुभूति
भएको कुरा बताउँदै उहाँले शताब्दी महोत्सवका अन्य कार्यक्रमहरू

कैँ प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन पनि सबैको सहयोगबाट सफलतापूर्वक सम्पन्न भएकोमा समेत प्रसन्नता व्यक्त गर्नुभयो ।

विभिन्न देशका नेपालीभाषीहरूको सहभागिता रहेको यस्तो गरिमामय सम्मेलनमा प्रधानमन्त्रीको उपस्थिति रहने पूर्वनिर्धारित कार्यक्रम रद्द गरिएको पृष्ठभूमिमा कार्यक्रम रद्द नगर्न र गरेमा प्रधानमन्त्रीप्रति सहभागी स्रष्टाहरूको नकारात्मक सोच सिर्जना हुन सक्ने सम्भावनालाई प्रधानमन्त्रीसमक्ष समितिका अध्यक्ष डा.प्रश्रितले बारम्बार इङ्गित गर्नुभएको थियो, तर त्यसप्रति कुनै चासो देखाइएन । यसको फलस्वरूप सम्मेलनका सहभागीहरूको सम्मानमा प्रधानमन्त्रीद्वारा आयोजित रात्रिभोजसमेत समितिले रद्द गर्नुपरेको कुरा पनि उहाँले खुलासा गर्नुभयो । उहाँले भन्नुभयो -‘त्यसबाट स्रष्टाहरूमा नरमाइलो हुनु बिलकुल स्वाभाविक कुरो हो ।’

“जहाँसम्म देवकोटा शताब्दी महोत्सव र त्यससँग गाँसिएको सम्मेलनको प्रश्न छ; त्यसका लागि नेपाल सरकारबाट रु. छब्बीस लाख पच्चीस हजार र जीवा लामिछानेमार्फत रु. दस लाखसमेत जम्मा रु. छत्तीस लाख पच्चीस हजारमात्र प्राप्त भएको हो । त्यो रकम समितिको निर्णय बमोजिम पारदर्शी किसिमले अत्यन्त मितव्ययी ढङ्गले खर्च गरिएको छ । महोत्सवका सम्पूर्ण कामका तुलनामा रकम थोरै हो तापनि इन्दिरा प्रसाई र नरेन्द्रराज प्रसाईको कुशल व्यवस्थापनबाट मात्र त्यसबाट कार्यक्रम सम्पन्न हुन सकेको हो । महोत्सवसम्बन्धी कुनै पनि कार्यक्रम अत्यन्त गुणात्मक स्तरमा गरिएका थिए । गुणस्तरमा कसैसँग पनि कहिल्यै सम्झौता नगर्ने नरेन्द्रराज प्रसाईको आदतले मात्र यस्तो हुन सकेको हो । महोत्सवप्रति नइ पूर्ण रूपमा समर्पित भएकाले नै त्यो सोचेभन्दा पनि राम्रोसँग सम्पन्न भयो । यसका लागि निश्चय पनि नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई धेरै धेरै धन्यवादका पात्र बनेका छन् ।”

प्रखर वक्ताको रूपमा समेत सुपरिचित डा.प्रश्रित धाराप्रवाह रूपमा बोल्दै हुनुहुन्थ्यो, मैले विषयान्तर गर्ने चेष्टा गरें र एउटा अप्ठ्यारो जिज्ञासा उहाँको अगाडि तेर्स्याँ । नरेन्द्रराज प्रसाईद्वारा लेखिएको 'महाकवि देवकोटाको जीवनशैली' नामक ग्रन्थमा कविप्रसाद गौतम र मनदेवीको सम्बन्धको जुन चर्चा गरिएको छ, त्यसबाट देवकोटाको सम्मानभन्दा अपमान भएको छ भन्ने पाठकहरूको प्रतिक्रिया छ नि भन्ने प्रश्नको सम्बन्धमा डा.प्रश्रितले विश्वका अनेकौँ उदाहरण प्रस्तुत गर्दै भन्नुभयो- "सेक्सपियर दिवङ्गत भएको चार सय वर्षपछि अङ्ग्रेजहरूले उनलाई गँजडी भनेर लेखे । त्यसो भन्नु आवश्यक थियो कि थिएन भनेर तर्क गर्नुभन्दा पनि त्यस्तो भनाइले सेक्सपियरको व्यक्तित्वमा कुनै आँच आउन सक्तैन भन्ने कुरा नै बढी महत्त्वपूर्ण हुन आउँछ । यसै गरी अध्ययनका क्रममा देखिएको कविप्रसाद गौतम र मनदेवीको सम्बन्ध औँल्याउँदैमा देवकोटाको उचाइमा कुनै असर पर्दैन । केही मानिसहरू नरेन्द्रराजलाई दरबारपरक व्यक्ति सम्झ्छन् र केही उनको खरो स्वभावबाट डाढिएका पनि हुन सक्छन् । यथार्थमा समाजका विभिन्न तह र तप्कामा रहेका व्यक्तित्वहरूको मूल्याङ्कन उनीहरूका वैयक्तिक जीवन र आनीबानीका आधारमा होइन, कृति र योगदानका आधारमा गरिनुपर्दछ भन्ने मेरो मान्यता हो ।"

हाम्रो कुराकानीमा ऊन्दै दुई घण्टा खर्च भइसकेको थियो । अन्त्यमा डा.प्रश्रितलाई कवि, गीतकार, महाकाव्यकार, उपन्यासकार, कथाकार, नाटककार, स्मरणकार, समाजशास्त्री, वैज्ञानिक, मनोवैज्ञानिक, चिन्तक, दार्शनिक, राजनीतिज्ञ, कलाकार, समीक्षक आदिका रूपमा चिनाउने उहाँका सङ्कलित रचनाहरूका खण्ड १ देखि ७ सम्मका ७ वटा ठेली रहेको एउटा बहुमूल्य उपहारको पोको बोकेर यो पङ्क्तिकार एउटा असाधारण व्यक्तिको साधारण निवासबाट बाहिरियो । बाहिरिनुअघि महोत्सवका अध्यक्ष श्री मोदनाथ प्रश्रितले

भन्नुभएको “नेपाली साहित्यको इतिहासमा यति वैज्ञानिक, सङ्गठित र भव्य रूपमा स्रष्टाको जन्मशताब्दी मनाइएको यो नै पहिलो हो” भन्ने भनाइलाई पुनः स्मरण गर्दै यो लेखन्ते आफ्नो निवास बानेश्वरतर्फ घुइँकिएको थियो ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपाली स्रष्टाका तीर्थपुरुष, सगरमाथा हुन् । उनको शताब्दी महोत्सवमा सहभागी हुन पाउनु आफैँमा एउटा गौरव गर्नुपर्ने विषय हो । त्यसमा पनि महोत्सवको अन्तिम कार्यक्रमको रूपमा सम्पन्न भएको अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा उपलब्ध गराइएका देवकोटासम्बन्धी पाठ्य र श्रव्य सामग्री यथार्थमा अनुपम उपहार हुन् । देवकोटा शताब्दी महोत्सवलाई सफलतापूर्वक सञ्चालन गर्ने लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति निश्चय पनि राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत धन्यवादको पात्र बनेको छ भन्ने ठहर गर्दै अहिलेलाई यो लेखन यहीं बिसाउने मैले निधो गरें ।

- ‘अर्को इन्द्रेनी’ (साहित्यिक सँगालो : २०६७)

सठमान नै सठमान गोपीकृष्ण ढुङ्गाना

“देवकोटाको साहित्यिक देनको चमत्कार हो यो”, एकैपटक सयजना विद्वत् साहित्यकारलाई शुक्रबार सम्मान गरेपछि सम्मानितमध्ये वृद्ध ९१ वर्षीय स्रष्टा राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरेले भने, “साहित्यकारहरूको कुम्भ मेलाजस्तै लाग्यो।”

सम्मान कार्यक्रम महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी (वि.सं. १९६६-२०६६) का अवसरमा थियो। सम्मानित व्यक्तित्व पनि ऊँडै ६७ वर्षमाथिका। अधिकांश ७० देखि ८० वर्षका। रमाइलो पाटो त साहित्यिक इतिहासमै सम्भवतः पहिलोपटक कुनै साहित्यकारको नाममा शतवार्षिकी मनाइएको समय, त्यसमा पनि एकैपटक सयजना स्रष्टालाई सम्मान। मोटा चस्माले पनि मुस्किलसाथ सहयोग पाइरहेका फणीन्द्रराज खेताला सम्मान कार्यक्रम सकेर लौरो टेक्दै सूचना विभागछेउको त्रिमूर्तिर लम्कँदै थिए। राष्ट्रकविले सोधे “कति वर्ष पुगनुभो?” तत्काल उत्तर पाइहाले, “अठासी, अठासी”। पं.श्यामदास वैष्णवले थपे, “यस्तो नभईकन भेट पनि नहुँदो रहेछ, धेरैतिर जान छोडिसकेँ श्रद्धाको कुरो भएर मात्रै आएको।” वृद्ध त्यसमाथि बाथको पीडा, सम्मानपत्र बोकेर विभागको हलबाट बाहिरिएका वसन्तकुमार शर्मा नेपाल विभाग परिसरमा अचानक लडे। नालीमा खुट्टा पसेछ, सम्मानपत्र ऊँयामऊँरुम फुट्यो। नेपाली शब्दसागरका जन्मदाता उनले हत्तपत्त उठ्दै भने, “शरीर लडे पनि सिर्जना लड्नेछैन।”

सय स्रष्टालाई देवकोटा शताब्दी सम्मान । त्रिमूर्ति निकेतनले साहित्यकार डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति गठन गरी 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव' का रूपमा मनाइएको थियो । नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि निरन्तर समर्पित हुँदै रचनात्मक रूपमा देशदेशान्तरमा नेपालको प्रतिष्ठा बढाउनमा महत्त्वपूर्ण योगदानका निम्ति २००० सालअघि जन्मेका नेपाली भाषासाहित्यका सयजना स्रष्टालाई सूचना विभागको हलमा सम्मानपत्र र फूलको मालाले सम्मान गरिएको थियो । सम्मान थाप्न आयोजकले कसैलाई काखापाखा नहोस् भनेर वर्णानुक्रमका आधारमा बोलाइएको थियो ।

सयपत्री फूलको मालामा सजिएर हलको आधा भाग ढाकेका सम्मानित स्रष्टालाई हेर्दा लाग्थ्यो; साहित्यिक कुम्भ होइन यो सम्मान कुम्भ हो । महोत्सवका वक्ताले भिखारी, मुनामदन, लुनी, शकुन्तलाजस्ता पात्रलाई नायक बनाएर साहित्य सिर्जना गर्ने व्यक्ति भएकाले देवकोटा जनमानसमा भिजेका जनकवि भएको विचार व्यक्त गरे ।

सम्मान गर्न पाएकोमा खुसी व्यक्त गर्ने समारोह समितिका अध्यक्ष प्रश्रितले ठूला देवतालाई अघि राखेर पूजा गर्दा धेरै ससाना देवतालाई पनि पूजा गर्ने नेपाली परम्पराको उदाहरण दिँदै भने, "आज त्यस्तै भएकाले देवकोटालाई मूल मानेर अन्य सय जनालाई पूजा गरियो ।"

• 'अन्नपूर्ण पोष्ट', २०६६ मङ्सिर २७

• •

"महाकवि देवकोटाका बारेमा दस मिनेटभित्र बोल्नु, योभन्दा ठूलो अग्निपरीक्षा के होला ? योभन्दा ठूलो अन्याय के होला ?" महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान पाएका राजेश्वर देवकोटाले थपे, "यो अन्याय मैले खेप्ने कि देवकोटाले ?, देवकोटा त छैनन् मैले नै खेप्नुपर्ला ।"

राजनीति र साहित्य दुवैलाई एकैसाथ लैजाने विक्रम संवत् २००० भन्दाअघि जन्मएका व्यक्तित्वको सम्मान हुँदै थियो । लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिले शुक्रबार त्रिमूर्ति निकेतनस्थित सूचना विभागमा आयोजित सम्मान कार्यक्रममा देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तनबारे धेरै वक्ताले थोरै समयमा बोल्नु अन्याय गर्नु हो, भन्ने धारणा व्यक्त गरे । देवकोटा 'अनन्त' भएकाले उनलाई जोखन र नापन नसकिने उनको भनाइ थियो । उनले भने, "त्यो अथाह सागरबाट जे चाहिन्छ, त्यही लिने हो, नेपाली प्राणी हुनका लागि अहिले हामीलाई राष्ट्रिय चिन्तन चाहिएको छ, त्यो लिनुपर्छ ।"

केही राजनीतिक स्रष्टा अस्वस्थ भएकाले महोत्सवमा सहभागी नभएको त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईले जानकारी दिइन् । समितिका जेष्ठ नागरिक राजनीतिज्ञ एवम् स्रष्टा खनूपरुदे रामबाबुले सम्मानपत्र प्रदान गरेका थिए । त्रिमूर्ति निकेतनको जग खन्ने काम गरेका रामबाबुले घरमा मीठो पकाउनु भनेपछि मरमसला हाल्नु भन्नुनपर्ने भनेजस्तै देवकोटाले सिर्जेको साहित्य कहींकतै नमीठो नहुने बताए । १९९२ सालमा मुलुकी ऐन एकमात्र कानून रहेको र त्यस बेला कुनै व्यक्तिले दलितले छोएको पानी लिएर पतीत हुने अवस्थामा देवकोटाले "मानिस ठूलो दिलले हुन्छ, जातले हुँदैन..." लेख्नु र लेख्ने आँट गर्नुको प्रशंसामात्र गरेनन्, रामबाबुले देवकोटाको स्वतन्त्रता, समानता, उदारता र साहससमेतको चर्चा गरे ।

जगदीशशमशेरले नेपालको पहिलो कविसम्मेलन हुँदा देवकोटाले "हामी ब्रह्मा हौं" भनेर नेपालीको उदाहरणीय व्यक्तित्व फल्काएको बताए । डा.के.आई.सिंह प्रधानमन्त्री हुँदा देवकोटालाई तत्कालीन राजा महेन्द्रले शिक्षामन्त्री बनाएको र सो अवसरमा शिक्षामन्त्रीको तीनमहिने अवधिमा देवकोटाले कीर्तिपुरमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय खोलेर देखाएको दूरदर्शिता र अन्य कामको चर्चा

गरिएको थियो । सबैले मर्ने बेलामा अरूलाई रुवाएर जाने गरेको तर देवकोटाले कसैलाई रुवाउँदैन भन्दै मर्नु ६ महिनाअगाडि **मनोरञ्जन** नामक हास्यप्रधान कवितासङ्ग्रह लेखेको उनको भनाइ थियो । सम्मान थाप्न मञ्चमा पुगेका क्षेत्रप्रताप अधिकारीलाई नरेन्द्रराज प्रसाईले भन्दै थिए, “मधुपर्कमा कविता साह्रै राम्रो लेख्नुभएको छ, अति राष्ट्रवादी ।” रामबाबुले थपे, “सरल पनि ।”

पूर्वप्रधानमन्त्री लोकेन्द्रबहादुर चन्द पनि महोत्सवमा थिए तर साहित्यकारका रूपमा । सम्मान पाएपछि उनले आफू देवकोटाको विद्यार्थी भएको बताए । त्यति बेलै देवकोटाका मिथक खोज्ने गरेको उनले जानकारी थिए । भने, “जिउँदा मान्छेको मिथक कमै खोजिन्छ, देवकोटा कसरी प्रकृतिमा घुलमिल हुन्छन्, अभावभित्र कसरी हृदय उदार बनाउँछन् र सांसारिकबाट बाहिरिएर कसरी साहित्य लेख्छन्, जस्ता मिथकमा बारम्बार चर्चा गर्थ्यौं । स्वतन्त्रता, समानता, भ्रातृत्व र करुणामा उदारताले देवकोटा महान् स्रष्टा भएको उनको ठहर थियो । थपे, “मुलुकको वर्तमान सङ्क्रमणकालीन अवस्थामा देवकोटाको उदारता र भ्रातृत्व चाहिएको छ ।”

महोत्सवका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले महोत्सवका सन्दर्भमा देवकोटाकै राजनीतिमा लागेका साहित्यकारहरूको औपचारिक सम्मान गरिएको बताए । उनले देवकोटाले अस्पतालबाट आर्यघाट जाने बेलामा पनि “मेरो मातृ भूस्वर्ग नेपाल सधैं हराभरा रहोस् र नेपाली जाति समुन्नत रहोस्” भनिरहेको जानकारी दिए । महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितका अनुसार महोत्सव चैत महिनासम्म रहने भएकाले अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य सम्मेलन, विदेशमा रहेका नेपालीको सम्मानलगायतका केही कार्यक्रम गरिनेछ । यसअघि समितिले २००० सालअघि जन्मेर नेपाली साहित्यमा योगदान गरेबापत सय जना स्रष्टालाई सम्मान गरेको थियो ।

भावुक र रोमान्टिक कवि मानिएका देवकोटाले अध्यात्मवाद र भौतिकवादबीचको दूरी चिर्ने प्रयास गरेको अर्का सम्मानित स्रष्टा यज्ञप्रसाद आचार्यले बताए । नेपाली भाषाको विकास अहिले जुन रूपमा छ, त्यो देवकोटाकै योगदान भएको उनको भनाइ थियो । सभासद् गोपाल ठाकुरले भने नेपाली भाषा र साहित्यको श्रीवृद्धि गर्ने देवकोटालाई विश्वव्यापी बनाउनुपर्ने धारणा राखे । समालोचक गोविन्द भट्टले मुनामदनबाहेक 'के नेपाल सानो छ ?' निबन्ध नै देवकोटालाई चिनाउने साधन भएको बताए र भने, "राष्ट्रिय चिन्तन र नेपालीको आत्मसम्मान उठाउने त्यो निबन्धलाई प्रत्येक नेपालीले गीताजस्तै पाठ गरे हुन्छ ।"

• 'अन्नपूर्ण पोष्ट', २०६६ माघ ९

• • •

साहित्यिक कार्यक्रम भए पनि अरू दिनभन्दा फरक माहोल थियो शुक्रबार नयाँबानेश्वरस्थित अनमोल कम्प्लेक्समा । सायद पहिलोपटक अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भएकाले हुनुपर्छ नेपाली र नेपालबाहिरका नेपाली भाषासाहित्य ज्ञातामा भिन्नै उमङ्ग देखिन्थ्यो । नेपालका तर्फबाट प्रधानमन्त्रीले उद्घाटन गर्ने भनिएकाले स्वदेश र विदेशमा बस्ने नेपाली उमङ्ग र उत्साहमा हुनु स्वाभाविक थियो । तर अचानक राजनीतिक कारण देखाउँदै प्रमुख अतिथिका रूपमा आमन्त्रण गरिएका प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपाल आउन नसक्ने सूचना पाएपछि सहभागी सबैलाई पहिलो गाँसमै ढुङ्गा लाग्यो ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाजका संस्थापक अध्यक्ष होमनाथ सुवेदीले उक्त सम्मेलनलाई संसदको संज्ञा दिए । उनले नेपाली भाषा र साहित्य सन्दर्भमा यस्तो सम्मेलन प्रत्येक दुई वर्षमा हुनुपर्ने माग राख्दा सहभागी सबैले तालीले समर्थन गरे । त्रिमूर्ति निकेतनले गत एक वर्षयता देवकोटामय बनाएको राजधानीमा सम्मेलनले सुगन्ध थपेको अनुभव गरे सहभागीले । राष्ट्रकवि माधव

घिमिरेले काव्यमार्फत विश्वव्यापी र अमर हुन पाइने भएकाले साहित्यको महत्त्व सधैं हुने बताए । तेस्रो आयामका प्रवर्तकमध्ये एक इन्द्रबहादुर राईले नेपालमा जस्तो भारतमा नेपाली भाषा समृद्धि सहज नभएको बताए । सम्मेलनको बाँकी समय १३ राष्ट्रका प्रतिनिधिले 'सम्बन्धित राष्ट्र र नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि' विषयक कार्यपत्रको सङ्क्षिप्त बुँदा प्रस्तुत गरेका थिए ।

प्रधानमन्त्री नेपालको उद्घाटन र रात्रिभोज स्थगित

त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव मनाउन लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति गठन गरिएको थियो । समितिले आयोजना गरेको प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा महोत्सवका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले सबैको अपेक्षालाई सम्बोधन गरे, “प्रधानमन्त्रीज्यू, राजनीतिक कारणले आज आउन सक्नुभएन । त्यसैले आज प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपाल र श्रीमती गायत्री नेपालले प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका सहभागीहरूका सम्मानमा दिनुभएको रात्रिभोज हामीले रद्द गरिदिएका छौं ।”

नायिका मनीषा कोइरालाको रात्रिभोज

सम्मेलन सुरु भएकै दिनको साँझमा बत्तीसपुतलीस्थित द्वारिका होटेलमा नायिका मनीषा कोइरालाले सम्मेलनमा सहभागी राष्ट्रहरूका पाहुना साहित्यकारका लागि रात्रिभोजको आयोजना गरेकी थिइन् । सम्मेलनमा भाग लिन भारतबाट काठमाडौँ आएकी मनीषाको योगदानलाई सबैले प्रशंसा गरेका थिए । “नायिका त्यो पनि बलिउडमा, तर पनि साहित्यकारलाई रात्रिभोज !” सहभागी भन्दै थिए । मनीषाकी आमा सुषमा कोइरालाले सबैलाई स्वागत गरेपछि मनीषाले आफूलाई सुरसुधा असाध्यै मन पर्ने बताइन् । रेशम फिरिरी बजाइरहेका सङ्गीतकर्मीले उनको आग्रहमा मुनामदनको शैलीमा धुन बजाएका थिए ।

• 'अन्नपूर्ण पोष्ट', २०६६ चैत ७

जगदीशशमशेर राणाबाट चियाचमेना

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको सुरुका दिनमा नेपाली साहित्यका महारथी जगदीशशमशेर राणाले आफ्नो निवास काठमाडौँको बत्तीसपुतली त्रिकुटी कोलनीमा पाहुना स्रष्टाहरूका सम्मानमा चियाचमेनाको आयोजना गर्नुभएको थियो ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा विशिष्ट अतिथिका रूपमा भाग लिन राणा भारतको सिमलाबाट काठमाडौँ आउनुभएको थियो । त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापक तथा अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईंका अनुसार देवकोटा शताब्दी महोत्सवभरि नै जगदीशशमशेर राणाले चासो राखेर घरीघरी सिमलाबाट टेलिफोन गर्नुहुन्थ्यो र साह्रोगाह्रो हुँदा सघाउपघाउका लागि नेपाल पनि आउनुहुन्थ्यो ।

त्रिकुटी कोलनीमा आयोजित स्रष्टा परिचयात्मक कार्यक्रममा प्रायः सम्पूर्ण पाहुना स्रष्टाहरूले आआफ्नो परिचय दिनुभएको थियो । त्यस अवसरमा महोत्सवका अध्यक्ष मोदनाथ प्रश्रित, जगदीशशमशेर राणा, प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशी, त्रिमूर्ति निकेतनअन्तर्गत लेखनाथ पौड्याल काव्यसभाका संयोजक तथा देवकोटा शताब्दी महोत्सवका बलिया हस्ती खनूप्रदे रामबाबू, त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईं, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन स्वागत तथा सत्कार समितिका संयोजक उषा शेरचन र अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईंले पाहुना स्रष्टाहरूको स्वागत गर्नुभएको थियो ।

• 'अन्नपूर्ण पोष्ट', २०६७ वैशाख ५

देवकोटा र अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन छविरमण सिलवाल

नेपाली साहित्यमा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको आफ्नै महत्त्व छ । जेजस्तो परिस्थितिका बाबजुद पनि साहित्य लेखन नछोड्ने, जनमनले बुझ्ने, रुचाउने खालका साहित्य सिर्जना गर्नाले नै आज पनि नेपाली साहित्यमा उनको महत्त्व बढेको हो । लाग्छ आजसम्म महाकविको जस्तो सिर्जना गर्ने अरू आएका छैनन् । हाल नेपाली साहित्यमा देखा परेका विविध किसिमका समस्याहरूले पनि नेपाली साहित्यको संस्थागत विकासमा बाधा पुगेको छ । अर्कोतिर साहित्यलाई सधैं अनुत्पादक रूपमा हेर्ने सरकारी दृष्टिकोणले नेपाली साहित्यमा ठोस कार्यहरू हुन नसकेको देखिए पनि व्यक्तिगत रूपमा खोलिएका सङ्घसंस्थाहरूले मनग्ये रूपमा साहित्यको सेवा र संरक्षण गरेका छन् । यसै सन्दर्भमा हालै काठमाडौँको नयाँ बानेश्वरस्थित अनमोल क्याटरिङ चिरिच्याट्ट पारेर सिँगारिएको थियो । जोकोहीलाई पनि हेरूँहेरूँ लाग्ने अत्यन्त मोहक बनाइएको थियो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य सम्मेलनका लागि । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको अवसरमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भएको थियो । त्रिमूर्ति निकेतनको पहलमा स्थापित लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिद्वारा आयोजना गरिएको अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन (२०६६ चैत ५-९) ले एउटा महत्त्वपूर्ण कार्यको सुरुआत गरेको छ । मान्छेले चाहेमा

जेजस्तो परिस्थितिमा पनि महत्त्वपूर्ण काम फत्ते गर्न सक्छ भन्ने कुराको एउटा नमुना यस कार्यक्रमले दिएको छ । यसका परिकल्पनाकार नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई प्रशंसाका पात्र भएको त्यस समारोहमा स्पष्ट देख्न सकिन्थ्यो । सम्मेलनका सहभागीहरूले पटकपटक यी कुराहरू दोहोर्‍याइरहेका थिए । नेपाली भाषासाहित्यलाई सरकारले अनुत्पादक रूपमा हेर्ने गरेको एउटा नमुना भाषासाहित्यको क्षेत्रमा हेर्ने प्रज्ञाप्रतिष्ठानको प्राज्ञहरू चयन गर्न पनि चार वर्ष कुर्नुपर्ने भएपछि राष्ट्रबाट के आशा राख्ने सर्जकहरूले ? जे भए पनि हालै गठित कुलपतिलगायत सबै प्राज्ञहरूलाई एउटा चुनौती पनि छ । राष्ट्रिय ढुकुटीबाट खर्च गरेर पनि यस्ता महत्त्वपूर्ण कार्यहरू गर्न नसकेको अवस्थामा भएको सो भाषासाहित्य सम्मेलनले अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा नेपाली भाषालाई चिनाउन निकै मद्दत पुगेको कुरा त्यहाँ उपस्थित स्रष्टाहरूले बताएका थिए । नेपाललगायत विश्वका १३ वटा देशको प्रतिनिधित्व रहेको थियो ।

सुप्रसिद्ध साहित्यकार इन्द्रबहादुर राई, डा.कुमार प्रधानलगायत १३ राष्ट्रका नेपाली भाषासाहित्यलाई माया गर्ने साहित्यकारहरूको उपस्थिति रहेको उक्त सम्मेलनमा नेपाली भाषासाहित्यको पहुँच विश्वमा भइसकेको अनुभूति गरिरहेका थिए । उमेरका हिसाबले भाषासाहित्यमा खारिएका नेपालका हस्तीहरूको बाक्लै उपस्थिति रहेको यस सम्मेलनमा युवापुस्ताहरूको पनि बाक्लै सहभागिता रहेको थियो । चैत ५ गते पाहुना स्रष्टाहरूबाट त्रिमूर्ति निकेतनमा आयोजित त्रिमूर्ति कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको सालिकमा माल्यार्पण गरेर सुरु भएको सम्मेलन चैत ९ गते पाँच बुँदे घोषणापत्र जारी गरेर समापन भएको थियो । प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माको प्रमुख आतिथ्यमा भएको सो कार्यक्रमको

सभाध्यक्षाता महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितले गर्नुभएको थियो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मानद्वारा नेपाललगायत विदेशमा रहेर पनि नेपाली भाषासाहित्यमा निरन्तर सेवा गरिरहने स्रष्टाहरूलाई सम्मान पनि गरिएको थियो । यसले नेपालीको गौरव बढाउँछ र नेपाली भाषासाहित्यमा उल्लेखनीय कार्य भएको छ भन्ने आभास दिलाउँछ । नेपालमा जन्मेर पनि कर्म गर्नका लागि विदेशी भूमिमा रहेर पनि नेपाली भाषासाहित्यमा जोडदार रूपमा सहभागी भएका थुप्रै सर्जकहरू यस्तो कार्यले निकै रमाएको ऊलको देख्न सकिन्थ्यो । नजिकको तीर्थ हेला भनेजस्तै हामीले नेपालमा बसेर नेपाल बुझ्न सकेका छैनौं । नेपाल छोडेर विदेशी भूमिमा अनेक पीडाहरूलाई आत्मसात् गर्दै पनि नेपाली भाषासाहित्यलाई निरन्तरता दिनु चानचुने कुरा होइन ।

प्रवासमा रहेका नेपाली भाषाका मूर्धन्य विद्वान् इन्द्रबहादुर राईले “भारतमा नेपाली भाषाको विगत र वर्तमानको पर्याप्त जानकारी दिँदै नेपाली भाषाबाट नै एकताको भावना जागेको र व्यक्तिगत, सामाजिक र जातीय जीवनसँग समेत गाँसिसकेको बताउनुभएको थियो ।” यस्तो आयोजनाले पहिलोपल्ट विदेशमा छरिएर रहेका नेपाली सर्जकहरूलाई एउटै थलोमा समेट्ने प्रयास गरेको छ । तेह्र देशबाट आफ्नो देशको भाषिक र साहित्यिक प्रकाश पार्ने गरी कार्यपत्रहरू प्रस्तुत भएका थिए । नेपाली भाषासाहित्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा वेबमार्फत निकै राम्रा कार्यहरू भएका छन् । त्यस्तै बेल्जियममा बसोबास गरेर समकालीन साहित्य डटकममार्फत नेपाली भाषासाहित्यको सेवामा तल्लीन भएका कृष्ण बजगाईं यस सम्मेलनले निकै हर्षित देखिन्थे । बजगाईं अगाडि भन्छन्, “समर्पण भएपछि सिर्जनाले जस्तै व्यस्ततालाई पनि चिर्दो रहेछ ।” देवकोटाको लोकप्रियता कायम रहेको र आफ्नो भाषाप्रति अत्यन्त सिर्जनशीलता भएको पुष्टि

भेटिएको कुरा बताउनुहुन्छ देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष मोदनाथ प्रश्रित ।

पाँच बुँदे घोषणापत्रको साथ समापन भएको यस सम्मेलनले एउटा महत्त्वपूर्ण कार्यको थालनी गरेको छ । यो सम्मेलन नेपाली भाषीहरूका लागि पहिलो नै भन्नुपर्दछ । भविष्यमा अझै बृहत् कार्यहरूको संयोजन त्रिमूर्ति निकेतनले गर्दछ भन्ने सिर्जनाकर्मीहरूको चाहना पनि हो । नेपाली भाषासाहित्यको योगदानमा उठेका सहयोगी हातहरूले निरन्तरता कायमै राखिरहने नै छन् ।

- 'काभ्रेटाइम्स', २०६७ वैशाख २१ गते

(लेखकको किताबको प्रस्तुति र व्याकरणमा आधारित)

साठी वर्ष अधि र पछि जगदीश शमशेर राणा

आज पछाडी फर्केर हेरें 'साठी वर्ष अधि' र माथी बाट हेरें, आज 'साठी वर्ष पछि' दुई ऐतिहासिक नेपाली साहित्य सम्मेलन, नेपाल को राजधानी मा सम्पन्न भए । यहाँ उल्लेख छ 2004 साल को प्रथम नेपाली साहित्य सम्मेलन को र 66 साल को प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन को । नमरी बाँचे देवता ले साँचे र राखेको उखान लागेका ले ई दुई सम्मेलन मा शरीक हुन सकेँ । तेसैले केहि गणना र केहि तुलना गर्छु ।

दुवै सम्मेलन, ऐतिहासिक महत्त्व का रहे । यो साझा चिनारी हो, दुवै को आयाम भने अलग अलग थिए । देश, काल र परिस्थिति ले एसो हुने नै भयो । 4 साल को सम्मेलन प्रथम किरण थियो भने 66 साल को सम्मेलन मध्यान्ह को सूर्य जस्तै व्यापक रह्यो । काल को फरक ले पनि एस्तो हुन सक्छ ।

× × ×

66 साल को परिस्थिति फरकै थियो । यो हुने नै भयो । अब न राणाशासन थियो न राजा कै शासन । दश वर्ष को जनयुद्ध पछि नेपाल मा परिवर्तन आइसकेको थियो । गणतन्त्र र निर्वाचित संविधान सभा को स्थापना भइसकेको थियो । क्रान्ति पछि डाँवाडोल, सदियौं सम्म शोषण, अधिकार हनन र बन्धन मा रहेका जनता उन्मुक्त

भएका थिए । खाउवादी, माउवादी, उत्तरपन्थी, दक्षिणपन्थी, लक्ष्यविहीन, भोगी, ढोंगी, दलीत, शोषित, आशावादी, आदर्शवादी, निराशावादी सबैको तँछाड मछाड ले राष्ट्र को परिस्थिति नै हुँडुलिएको थियो । सात साल पछि जसरी साहित्य को नाम मा उठेको बाढी मा नारा ले साहित्य लाई ढाकेर धमिल्याए जस्तै, 66 साल सम्म उरल्लिएको राजनैतिक अहंकार को पहिरो ले साहित्यिक गतिविधि लाई पुर्न थालेको थियो ।

‘को सुन्छ यो बबण्डर मा कविता ?

कवि अचर्चित जर्जर धुजा धुजा’

एस्तो कुहिरी मण्डल मा, छाम-छाम छुम-छुम गर्दै साहित्य लेखने र साहित्य को सेवा गर्ने रचनाकार, समीक्षाकार, अनुसन्धानकार का साथ साथै साना साना सङ्घसंस्था र देश भरि फैलिएका साहित्य चौतारी हरू र खास गरी त्रिभुवन विश्व विद्यालय, क्याम्पस हरू र प्रज्ञा संस्थान, प्रतिष्ठान हरू ले ओझेल मा नै बसेर पनि आआफनो कर्तव्य र निष्ठा को पालना गरिरहे । लेखने र छपाउने बन्धन या सेंसर या प्रतिबन्ध नभए पनि राजनीतिक व्यक्तिवाद, नातावाद र कतैकतै बहिष्कार र तिरस्कार अनि आर्थिक कमजोरी मा दबेका लेखक प्रकाशक को विवशता; कहाली लागदो र निसास्सिँदो परिस्थिति छँदै थियो ।

एस्तो परिस्थिति मा दुई प्रेमी, साहित्य प्रेमी जोडी नरेन्द्र र इन्दिरा (न.इ) अगम्य को सामना गरेरै पनि साहित्य लाई ओथार्न मा लागेका थिए । मौका हेरि हेरी कस लाई रिझाउनु, कस को सामु झुकनु, कस बाट लिनु, कस लाई दिनु-दिलाउनु, कहाँ-कहाँ बाट बटुल्नु, तुन्नु, बुन्नु, निखार्नु, छपाउनु, ठूला बडा भनाउँदा, ठूला काम गरेर पनि बिलाएका, सिद्धहस्त मानिएका, अस्ताइसकेका, उदाउन लागेका, धनवान, शक्तिशाली, निर्धन, कमजोर, सबै खाल का साहित्यकार र साहित्य प्रेमी लाई चिन्ने, अँगाल्ने, उन का व्यक्तित्व

र कृतित्व लाई साहित्यिक स्वरूप र बखानमा परिणित गर्ने ई सबै कला र कर्म मा निपूर्ण र लगनशील थिए, नरेन्द्र र इन्दिरा प्रसाई दंपति । पहिले ईन कै मन मा पलायो 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन को आकांक्षा' । ईन ले केहि वर्ष या दशक अधि देखि नै 'नइ प्रकाशन', 'लक्ष्मी प्रसाद देवकोटा प्रतिष्ठान', 'बालकृष्ण सम फाउन्डेशन', 'लेखनाथ पौड्याल काव्यसभा', 'त्रिमूर्ति निकेतन' र एस्तै अरू 'दाता हरू' द्वारा समर्थित साहित्य प्रतिष्ठान हरू चलाएर बसेका थिए । 66 सालको 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' को उत्पत्ति खोज्न एहीं पुगनुपर्छ ।

सत्प्रयास

3 साल मा पलाएको 'साहित्य सम्मेलन र कवि सम्मेलन'को आकांक्षा र 66 सालमा उठेको 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन'को कामना लाई साकार गर्न पहाडै उठाउन पर्ने अवस्था त थियो तर एस्तो परिस्थिति मा समेत नइ दम्पती ले हिम्मत हारेनन् ।

× × ×

66 साल को अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन सोचे देखि थाले सम्म को परिस्थिति अर्के थियो । सम्पत्ति नभएका नइ दम्पति ले सोचे पछि कुरा उठाउनै पनि सजीलो थिएन । यो वर्ष महाकवि देवकोटा को शतवार्षिकी परेको थियो । जस्तो 4 साल को साहित्य सम्मेलन सुरु गर्दा एकतन्त्र प्रशासन थियो । फुक्का खुलाउन हुकुम र प्रमांगी आए पुग्थ्यो । तेस पछि राणा, राणा प्रशासक र राणातन्त्र मा आँच नपरे सम्म थरी थरी को हात हालाहाल थिएन । तँछ्छाड मँछ्छाड थिएन । यो सम्मेलन गरेर नाम चलाऊँ या शिरपाउ पाऊँ भन्ने लालसा थिएन । तर 66 साल मा त बहुदल, बहुमत, हानथाप, प्रतिस्पर्धा ले प्रश्रय पाएको थियो । 4 साल मा विश्वयुद्ध

पछि को स्वच्छन्दतावादी हावा ले एक काल को अन्त्य गरेको थियो भने 66 सालमा राणा न राजा कसैमा राजसत्ता थिएन । अराजकतावाद को हुँडलो थियो । न हाम्रो मुलुक मा शेरशाहा सुरी ले थिति बसाल्यो, न साम्राज्यवादी अंग्रेज ले प्रशासन को सिलसिला बसाले, न राजा र राणा को हुकुमी शासन मा जनता ले प्रशासन को अभ्यासै गर्न पाए । तेसैले गणतन्त्र आए पछि प्रशासन को तालतालिका सिक्ने अभ्यास मा जनता लागनुपरेको थियो । कुनै नयाँ परिवर्तन पछि सिक्ने पनि एक दशक भन्दा कम लाग्दैन । स्कूल को पढाई पनि तेस भन्दा कम मा सकिन्न । साहित्य मा एस्तो हालत थिएन । साहित्य रच्ने, विभिन्न वादविवाद, दर्शन सिद्धान्त लाई अँगालेर तकनीकी विस्फोटन ले ल्याइदिए को बाहुल्यवाद लाई पनि पचाउने र समाल्ने क्षमता हाम्रा साहित्यकार मा थियो । तर साहित्यकार लाई हथकण्डा बनाउने, राजनीतिक खेमा मा बाँड्ने, साहित्य या साहित्यकार को समर्थन र प्रवर्तन साहित्य या साहित्यकार को खातिर नभई आफ्नै स्वार्थपूर्तिको लागि गर्न राजनीतिक व्यक्ति ले या प्रशासन ले कहिँ कहिल्यै छाडेनन् । 66 साल एसको अपवाद थिएन । राजनीतिक अस्थिरता र एक किसिम को डाँवाडोल र हानथाप ले ढाकेपछि साहित्यिक गतिविधि मा केही सिथिलता आएको थियो । 66 साल महाकवि देवकोटा को शतवार्षिकी भएकाले ई सर्वमान्य, सर्वप्रिय, राष्ट्रिय विभूति को शताब्दी समारोह मा आफू, आफ्नो दल या आफ्नो सरकार को सहभागिता पुऱ्याउन धेरै उत्सुक थिए । लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह मनाउन तम्सिने मध्ये मा नइ प्रकाशन मार्फत त्रिमूर्ति निकेतन ले काम ले उछिने । समारोह को आयोजना, सम्मान पदक, ताम्रपत्र, मानपत्र, पुरस्कार प्रदान, देवकोटाजी का कृति र उनी माथी लेखिएका व्यक्तित्व र कृतित्व सम्बन्धी पुस्तक हरू को प्रकाशन, भगीरथ प्रयत्न को तुलना मा अरू ले गरेका कार्यक्रम मथ्थर नै देखिए । एहि विस्तृत कार्यक्रम को अन्तिम कार्यक्रम को रूपमा 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली

भाषासाहित्य सम्मेलन' गर्ने कार्यक्रम राखेकाले मोदनाथ प्रश्रित र नइ दम्पती भएर प्रशासन को (प्रधानमन्त्री प्रचण्ड को सरकार र प्रधानमन्त्री माधव कुमार नेपाल को सरकार) सहमति र आर्थिक सहयोग जुटाउन सके । समावेशी नीति अपनाएर फरक-फरक राजनीतिक दल सँग सम्बन्धित र राजनीतिक खिचातानी देखि टाढा रहन चाहने साहित्य प्रेमी हरू को पनि यस मा सहमति र सहयोग जुटाउन सजीलो पन्यो ।

बाटो खुले पछि को कठीन यात्रा

66 साल को अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन को आयोजना गर्न मा 4 साल को सम्मेलन भन्दा फरक परिस्थिति, केहि फरकै सम्भावना र समस्या हरू थिए । काम आँट्ने दम्पती नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई (नइ) ले धेरै पहिले देखि साहित्य सृजना र संपादन को क्षेत्र मा धेरै काम गरेको र धेरै सङ्घसंस्था मा हात हालेकाले धेरै वादविवाद, अपवाद, साधुवाद, प्रशंसा, आशीर्वाद, घृणा, डाहा मा लटपटिएका थिए, दुवै जना । नेपाली समाज को सामन्ती देखि क्रान्ति सम्म मा मुछिएको परिस्थिति, नरेन्द्र ले कुर्लिएर गरेको राजतन्त्र को समर्थन ! राजतन्त्र को बेला मा र पछि सामन्ती संसदीय प्रणाली मा पनि व्यक्ति र साहित्यकार को राजनीतिक झुकान भन्दा कृतित्व र व्यक्तित्व लाई प्रश्रय दिएर थुप्रै प्रकाशन धानेको कार्यकलाप; राजतन्त्र ढले पछि पनि राजा लाई गाली गर्ने अवसर नखोजेरै पनि खाउवादी, संसदवादी, माओवादी सबैको सहयोग साहित्य क्षेत्र मा जुटाउने प्रयास र अझ साहित्यिक कार्य लाई सघाउने हो भने कसले सघायो, कुन स्रोत बाट कमाएर सघायो, कुन खलक या कुन व्यक्ति ले सघायो भन्ने मा आँखा चिम्लेरै समदर्शी बन्ने बानी ले गर्दा 66 साल मा सम्मेलन को कल्पना मात्र गर्दा पनि नइ दम्पती विवादित बनिसकेका थिए । तर 'कुकुर भुक्तै गर्छ हात्ती चल्लै जान्छ' भन्ने उक्ति लाई आत्मसात् गरेर नइ जोडी ले दिनरात, गर्मी जाडो, झरीलाई

एकनास गरी, हेलमेट र मोटर साइकल लिएर घर घरै पुगी, अथक परिश्रम साथ निरन्तर साहित्य सेवा मा लागेको देख्दा, आफन्त मात्र होइन, परचक्री र द्वेषभाव लिने पनि चकित परेका थिए । संकुचित मन नराख्ने हरू प्रशंसक पनि भएका थिए - कोहि भक्त, कोहि मुखर ।

एस्तो परिस्थितमा 'देवकोटा शताब्दी' आइपर्नु, राम्रै मौका जुरेको भन्नुपर्छ । नरेन्द्र र इन्दिरा (न.इ.) ले मौका चुकाएनन् । 'देवकोटा' को लोकप्रियता र नेपाल को महान् साहित्यिक विभूति को मान्यता प्राप्त भएकाले त्यो न्यानो प्रकाश मा आफू, आफ्नो संस्थासङ्गठन, दलगत, संस्थागत, खलक र कुललाई मुछ्न खोज्ने धेरै भए । कुनै राजनैतिक दल, सरकार मा रहेको होस् या बाहिर, कुनै साहित्यकार या साहित्यिक संस्था या व्यक्ति नै किन नहोस् यो 'देवकोटा' महोत्सव मा मुछिन उत्सुक र तत्पर थिए । तेसै ले धेरै ले आआफ्नो रणनीति, कार्यक्रम, मन को लड्डु, दुनो को सोज्याई, सहयोग को तत्परता र उत्सुकता देखाउन थाले । सबै ले आआफ्नो ताक-तयारी गर्न लागेका बेला, कसकसै ले आफ्नै डुंफू बजाएको बेला, नरेन्द्र ले आफूहरू द्वारा सञ्चालित 'त्रिमूर्ति निकेतन' को तत्त्वावधान मा 'देवकोटा शताब्दी महोत्सव' को बृहत् कार्यक्रम तयार गर्न मा केहि प्रमुख साहित्यकार, केहि देवकोटा साहित्य मा अध्ययन, अनुसन्धान र लेखन प्रकाशन गरेका हरू; हरेक प्रमुख राजनीतिक दल का साहित्यप्रेमी, अग्रिम नेता या कार्यकर्ता या सदस्यहरू; कार्यक्रम संचालन, समारोह आयोजना, प्रमाण पत्र र पुरस्कार को आयोजना, प्रकाशन र वितरण को अर्थभार सामर्थ्य लिनेहरू, सबैतिर बाट प्रतिनिधित्व गर्ने व्यक्तिहरू समावेश भएको 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव' गठन गरे । सबैको सल्लाह र सहमति द्वारा तयार भएको बृहत् कार्यक्रम शुरु भइहाल्यो । कार्ययोजना एति विस्तृत थियो र कार्यान्वयन को गति एति तीव्र कि "एउटै चन्द्र ले हट्छ अँध्यारो, तारा सारा चम्किए पनि" भने जस्तै भयो । तेति

खेर प्रचण्ड-बाबुराम को सरकार थियो । तिनको समर्थन र सरकारी योगदान दिलाउन मोदनाथ प्रश्रित, नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई सफल भए । पछि माधव कुमार नेपाल को सरकार बन्यो । त्यो सरकार पनि विमुख भएन, योगदान को रकम मा थप गरे । अनि त महीनै पिच्छे सभा-सेमिनार, सभा सम्मेलन, कविता महोत्सव, चित्रकला प्रतियोगिता, विश्वविद्यालय, क्याम्पस र स्कूल का विद्यार्थी हरू द्वारा 'देवकोटा शताब्दी कार्यक्रम', देवकोटा जी सँग साथ-सहयोग गर्नेहरू, देवकोटा जी बारे थेसिस लेखनेहरू, देवकोटा बारे लेख पुस्तक छपाउने हरू को सूची तयार हुन आँटचो । ई थरी थरी का लाई पटक पटक को समारोह मा आफ्ना उद्गार प्रकट गर्ने या ससम्मान ताम्रपत्र प्रदान गर्ने कार्यक्रम हरू भए । सेमिनार र विचार गोष्ठी भए । देवकोटा जी को विषय मा लेखने-लेखाउने, छाप्ने-छपाउने काम भयो । काठमाडौं मण्डल मा नै देवकोटा छाए, शताब्दी समारोह छायो । काठमाडौं बाहिर को देवकोटा जी सँग र उनका साहित्य सँग सम्बन्धित व्यक्ति लाई पनि सुविधा र साधन जुटाएर, काठमाण्डू नै बोलाएर स्वागत सम्मान गर्ने कार्य भयो । कार्य को सफलता र व्यापकता र तेस भन्दा पनि समारोह समिति का प्रबुद्ध सदस्य हरू को अनमोल सल्लाह र अथक सहयोग जुटे पछि आँट पनि बढ्यो । अनि एसै नियति र गति को परिणाम बन्यो 66 साल को अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन ।

4 साल र 66 साल का सम्मेलन दुवै को लक्ष्य र अभिप्राय नेपाली साहित्य को सम्बर्द्धन रहे पनि, समय र संयोजन का दृष्टि ले, ई दुई सम्मेलन को प्रक्रिया, परिधि र प्रपञ्च मा केही अन्तर थियो । 4 साल मा जुन कार्य डराई डराई कक्री कक्री, ढाकछोप गरेर गर्नु पर्थ्यो 66 साल मा खुलमखुला, सके जति परे जति प्रचार गरेर, सके जति विभिन्न क्षेत्र र संस्था का साहित्यिक व्यक्ति हरू समेटेर गर्ने

मौका पय्यो । 4 साल मा करीब पचास साठी जना नयाँ, युवा तथा उदीयमान साहित्य प्रेमी लाई समेटेर काम भयो, त्यो पनि काठमाण्डू र पाटन भित्र का । तर 66 साल मा करीब 350 साहित्यकार, ती पनि नेपाल भित्र का विभिन्न ठाउँ का र मुलुक बाहिर का नेपाली भाषा का साहित्यकार, नेपाली भाषा मा अध्ययन र सोध खोज गर्ने विभिन्न राष्ट्र का नागरिक र अमेरिका देखि जापान सम्म अनेकौ मुलुक का प्रवासी नेपाली, साहित्य प्रेमी लाई निम्त्याएर र समेटेर काम भयो । पहिले को सम्मेलन मा उपत्यका भित्र गुम्सिएर बसेका साहित्यकार लाई मुखरित हुने र मेल, मिलाप र परिचय को मौका दिने अनि त्यो पृथक्वादी एकलन काल को अन्धकार मा अवज्ञा र उद्गार को पहिलो किरण निम्त्याउने प्रयास थियो । 66 साल को सम्मेलन मा सके सम्म वरिपरि छरिएर बसेका नेपाली साहित्यकार लाई भेला हुने, चिनारी बढाउने र नेपाली साहित्य को सम्बर्द्धन र विकास को बाटो लगाउने प्रयास थियो ।

विघ्न बाधा र विघ्न विनायक

4 साल को र 66 साल को सम्मेलन को संयोजन र संचालन मा विघ्न बाधा आइपर्नु त अपेक्षित नै थियो । तर

‘प्रारभ्यते न खलु विघ्न भयेन नीचैः
प्रारभ्य विघ्न विहता विरहन्ति मध्याः ।
विघ्नैः पुनः पुनरपि प्रतिहन्यमाना-
प्रारभ्य उत्तमजनाः न परित्यजन्ति ॥’

को शिक्षा दुवै सम्मेलन को आयोजना र समापन ले दियो ।

× × ×

4 साल को सानो भेला मा संयोजन र स्रोतको निक्कै आत्तुरी पय्यो भने, जत्तिसुकै समय मा परिवर्तन र कार्यक्रम हरू को प्राचुर्य भए पनि 66 साल मा जुन व्यापक स्तर मा सम्मेलन को आयोजना गरियो, तेसलाई सम्पन्न गर्न मा पनि संयोजन, स्रोत र साधन को

त्यस्तै अष्टयारा हरू आइपरे । तर अंत्य मा कसैले नचिताएको सफलता प्राप्त भयो । प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन मा मँ सरिक भए पनि मेरो संलग्नता कमै थियो । अचानो को चोट मैले न भोगेँ न अनुभव गरें । यस बारे बेलिविस्तार नरेन्द्रराज प्रसाई ले जत्ति अरू ले गर्न सक्तैनन् । तर देखे, सुने र भोगेको केही प्रसङ्ग यहाँ जुराउँछु ।

‘महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव’ समारोह सँगै अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन’ लाई गाँसिदिएकाले सम्मेलन को गरिमा मा सुगन्ध त थपियो थपियो, तेस माथी संचालक समिति को गठन र प्रबन्ध मा पनि सजिलो भयो । शुरु मा एत्रो ठूलो कार्यक्रम धान्न र थेग्न सकिएला कि नसकिएला भन्ने थियो तर योजना र बजेट को विस्तार गर्दै गए पछि आँट्ने हिम्मत बढ्यो । **श्री मोदनाथ प्रश्रित** जस्तो मनको उदार, काम मा कर्मठ र राज्य सरकार सँग सम्पर्क गर्न सक्ने अध्यक्ष, **श्री सत्यमोहन जोशी** जस्तो सर्वमान्य सांस्कृतिक भूमिका भएका र सकारात्मक दृष्टि र तत्परता भएका समिति का सदस्य तथा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन को संयोजक; माननीय **नरहरि आचार्य** जसको साहित्यप्रेम र सर्वप्रिय राजनीतिक व्यक्ति, महोत्सव को पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन का सक्रिय सदस्य; समिति का एक एक व्यक्ति को निःस्वार्थ सहमति र सहयोग, सम्मेलन को कार्यभार र आर्थिक बोझ बढ्दै जाँदा दानवीर **खनूपरुदे रामबाबु प्रसाई** को सहयोग र प्रेरणा अनि **जीवा लामिछाने** को खुला आर्थिक सहयोग; प्रख्यात कलाकार **मनीषा कोइराला** को ओजस्वी संलग्नता र आर्थिक तथा व्यक्तिगत सहयोग, मुलुक बाहिर बसेर पनि मुलुक लाई मुटु भित्र राख्ने साहित्य प्रेमी हरू को अकथनीय योगदान सबै जुट्दै गए । नरेन्द्र-इन्दिरा दम्पती ले अविरल प्रयास द्वारा सम्मेलन का लागी आवश्यक स्रोत र सहयोग जुटाउँदै गए ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन गर्न का निम्ति मुलुक भित्र कसकस ले योगदान पुऱ्याउन सक्छन् भनेर सूची बनाइयो । त्रिभुवन विश्व विद्यालय का नेपाली केन्द्रीय विभागीय प्रमुख प्रा.राजेन्द्र सुवेदी, खनूपरुदे (राम बाबु), सत्य मोहन जोशी, श्याम दास वैष्णव, प्रा.डा.चुडामणि वन्धु, गोविन्द भट्ट, शान्ता श्रेष्ठ, जीवा लामिछाने आदि को हस्तक्षेप बिना को चासो र सहायता ले काम सार्न सजीलो भयो । तर जति जति सम्मेलन को तिथि नजीक आयो उति उति अत्ताली लाग्दा समस्या हरू आइपरे । नेपाल मा ककस लाई निम्तो गर्नु, कस लाई नगर्नु, को रिसाउने, को ठुस्किने, को छुट्ने, को आउने, को पन्छिने, जस्ता गोरखधन्दा त छँदै थियो तेस क्रम मा पनि मोदनाथ प्रश्रित देखि उषा शेरचन सम्म ले नइ जोडी लाई अहोरात्र सघाए । थप रह्यो ककस लाई मञ्च बाट बोल्न आग्रह गर्ने र को तत्पर हुन्छन् तोकेको विषय र तोकिएको समय अनुकूल वक्तव्य या विचार लेखेर बुझाउन र पालो कुरेर प्रस्तुत गर्न । ई सबै काम आयोजक वर्ग बाट कुशलतापूर्वक निर्वाह हुने नै भए ।

अनि नेपाल बाहिर को समस्या; कुन कुन मुलुक मा को को विद्वान् हरू नेपाली साहित्य को शोध अध्ययन, अध्यापन, संबर्द्धन र विकास मा लागेका छन् तेसको खोजी गरी सूची तयार गर्न, अनि तिनीहरू सँग सम्पर्क स्थापना गर्न, उपस्थित हुन या कार्यपत्र प्रस्तुत गर्न अनुकूल मिलने नमिलने अठोट खोज्नु । टाढा र समुद्र पार का देशहरू को कुरा त एक ठाउँ मा नजीक भारत का दार्जिलिङ, आसाम, मिजोरम, अरुणाचल, देहरादून, बनारस मा पनि खोज्नु, पहिल्याउनु, सम्पर्क राख्नु, कार्यपत्र संकलन गर्नु अनि आवत, जावत, राख्ने ख्वाउने बन्दोबस्त गर्नु । ई सबै मिलाउनु महाभारतै थियो । कसरी, कसरी, कहाँ कहाँ के भयो, त्यो म शिमला बसेर चासो राख्ने ले परिलगाउन मिल्दैन, सकिन्न पनि ।

... अन्यत्रै बाट स्रोत जुराइयो, जुच्यो, काम टच्यो, रमाइयो । अरू तिर पनि चिताए का जति स्रोत सुके तेत्तिनै अप्रत्यासित मुहान् फुटे । समिति का सदस्य हरू, उदार साहित्य प्रेमी दाता हरू, **मुलुक बाहिर बस्ने भाषा र साहित्यप्रेमी नेपाली हरू** सबैलाई जोर्न जुटाउनमा संयोजक हरू सफल भए, धेरै पसिना चुहाएर पनि राम्रो आदर सम्मान ले आतिथ्य पूरा भयो ।

कार्यक्रम पनि 66 साल चैत्र पाँच गतेदेखि नौ गते सम्म (मार्च 18-22/2010) सम्म चल्यो । भौतिक बन्दोबस्त को मात्र यहाँ उल्लेख गर्छु । 5 गते 'त्रिमूर्ति' स्थान मा मल्यार्पण, बाहिर बाट आउनु भएका अतिथि परिचय, चिया चमेना, मञ्च मा आत्मपरिचय र चिनारी । आयोजक समिति ले परिचयात्मक कार्यक्रम का दिन चिया चमेना गर्ने जिम्मा मलाई दिएको थियो । त्यसैले मेरो घर त्रिकुटी (बत्तीस पुतली) मा नै पाहुना स्रष्टा हरू सँग को महोत्सव को परिचयात्मक कार्यक्रम सम्पन्न भयो । त्यसै अवसरमा दिउँसो को चिया चमेना पनि मेरै घरमा मेरै सौजन्य मा भएको थियो । अनि **भव्य पाँचतारे, मनीषा रात्री भोज ।**

छ गते बिहान जलपान र नौ बजे उद्घाटन समारोह । बाह्र देखि २ बजे सम्म दिवाभोज को कार्यक्रम । त्यस पछि विभिन्न मुलुक बाट आएका टोलीहरू द्वारा आआफ्नो ठाउँमा "नेपाली भाषासाहित्य, हिजो आज र भोलि" को कार्यपत्र प्रस्तुत भए । सम्मेलन मा निम्न लिखित स्रष्टाहरू का कार्यपत्र प्रस्तुत गरिएका थिए - प्रा. राजेन्द्र सुवेदी, डा. देवीप्रसाद गौतम, डा.ज्ञानु पाण्डे (नेपाल), प्रा.डा.घनश्याम नेपाल, डा.संजय राई बान्तवा, श्रीमती अरुणा राई (भारत), श्री लिउहोड स्याड (चीन), प्रा.डा.ताहिरा निगत नैयर (पाकिस्तान) श्री पशन तमु (हङकङ), डा. दुबसु छेत्री, विष्णु पन्थी, पुनम छेत्री र कृसु छेत्री (म्यान्मा), डा.दुबसु क्षेत्री, श्रीमती मिसिजु फुकुदा, पुनम छेत्री, चक्र सुवेदी, र कृसु छेत्री (जापान), श्री जाकिर

हुसेन (यू.ए.ई.) श्री कृष्ण प्रकाश श्रेष्ठ र प्रा.डा.जंगब चौहान (रुस); प्रा.डा.माइकल हट, डा.भ्यालरी एम इन्चले र सुरेशजङ्ग शाह (बेलायत); डा.मानफ्रेद थ्रोई (जर्मनी), श्री कृष्ण बजगाई (बेल्जियम), सुश्री एन हन्किन्स, श्री होमनाथ सुवेदी र श्रीमती भारती गौतम (अमेरिका) । चार बजे जलपान अनि 6.30 बजे सम्म कार्यपत्र प्रस्तुति । रात्रि भोज । चैत्र सात गते जलपान, नौ बजे देखि एक बजे सम्म फेरि कार्य पत्र प्रस्तुत डा.कुमार प्रधान (भारत), माननीय गोपाल ठाकुर, प्रा.डा.चूडामणि बन्धु, डा.महादेव अवस्थी, श्री लीलबहादुर क्षेत्री (भारत), श्री जीवन नामदुङ र दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ (भारत) । 12 बजे को दिवा भोज पछि 1:30 बजेदेखि 4:30 बजेसम्म फेरि प्रवचन कार्यक्रम शुरु भयो । श्री गोविन्द भट्ट, प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ, श्री नेत्र एटम, श्री लक्ष्मी पराजुली (भारत), प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी, प्रा.डा.गार्गी शर्मा र डा.शान्ति क्षेत्री (भारत) सबै ले अत्यन्त सारगर्भित प्रवचन दिनुभयो ।

चैत्र 8 गते जलपान पछि कवि गोष्ठी को सुमधुर मनोरञ्जन कार्यक्रम को शुरुवात मा नेपाल का वरिष्ठ नेता र पूर्व प्रधानमन्त्री गिरिजा प्रसाद कोइराला को निधन मा दुःख प्रकट गर्नु पयो । बाँकी को तीन घण्टा मा 36 जना कविहरू को कवितावाचन ले सभा मा काव्यरस को रमाइलो वर्षा भयो । अनि दिवा भोज र तेस पछि 'नेपाली भाषा को अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार' कै विषय मा विभिन्न विषय र आयाम का व्यक्तित्व हरू बाट अत्यन्तै सारगर्भित र सटीक प्रवचन भयो । जसमा नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान का उपकुलपति गंगाप्रसाद उप्रेती, भारत का साहित्यकार गुप्त प्रधान, भाषाविद् श्री चूडामणि रेग्मी, आसाम भारत का प्रा.टीकाराम उपाध्याय, भक्तपुर का प्रा.तेजेश्वर बाबु ग्वंग, चर्चित व्याकरणकार प्रा.मुकुन्दशरण उपाध्याय र सुपरिचित साहित्यकार डा.रामदयाल राकेश ले प्रवचन प्रस्तुत

गरेका थिए । सिक्किम का महानन्द पौडेल ले सम्पूर्ण कार्यक्रम को प्रतिवेदन प्रस्तुत भएको सभा को सभापतित्व कुशलतापूर्वक गरे । अनि जलपान पछि सभा विसर्जन भयो । अपरझट परेको दुःखद् घटना ले रात्री भोज को औपचारिक कार्यक्रम रद्द भए पनि अतिथि सत्कार को लागी सधैं तत्पर उषा शेरचन ले अनौपचारिक रात्री भोज को प्रबन्ध गरेर सबैलाई 'सहआवतु सहनौ भुनक्तु' को मौका दिनु भयो । तेस्तै पाहुना स्रष्टाहरू मा मैले 7 गते रात्रिभोज को आयोजना गर्ने मौका पाएँ ।

चैत्र 9 गते सम्मेलन समापन को दिन थियो । 9 बजेदेखि 12 बजेसम्म को कार्यक्रम र तेस पछि र सम्मेलन को अन्त्य । तर यो तीन घण्टा को कार्यक्रम सुनियोजित मात्र होइन अत्यन्त महत्त्वपूर्ण क्रियाकलाप ले भरिएको थियो । समापन समारोह को प्रमुख अतिथि हुनुहुन्थ्यो सम्मानीय प्रधान न्यायाधीश अनूपराज शर्मा । कार्यक्रम शुरू भयो सम्मान तथा कदर पत्र (ताम्रपत्र) प्रदान गरेर । भारत, चीन, पाकिस्तान, म्यान्मा, जापान, बेलायत, जर्मनी, अमेरिका का साहित्यकार लाई सम्मान प्रदान हुँदा सभा मा खुशियाली को गडगडाहट भयो । एस सम्मेलन मा पसीना काढेका र मन खोलेर सहयोग गरेका लाई समेत सम्मान पत्र प्रस्तुत हुँदा सभा करतल ध्वनि ले गुञ्जायमान रह्यो, कति ले मुग्ध कण्ठ ले साधुवाद प्रकट गरे । तेस पछि अपूर्व घटना भयो । शताब्दी महोत्सव द्वारा प्रकाशित भएका एघार वटा नयाँ पुस्तक हरू र तीन सीडीहरू, सभा मा उपस्थित हुने सबै मा वितरण भयो, त्यो पनि दरीलो फ्यान्सी ब्यागमा भरेर ।

सम्मेलन कै अन्तिम सत्र मा सम्मेलन का संयोजक सत्यमोहन जोशी द्वारा 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन को घोषणापत्र' जारी भयो । अनि महोत्सव को स्मृति चिह्न प्रदान र निरन्तर

करताली को बीच मा सदस्य सचिव नरेन्द्रराज प्रसाईबाट धन्यवाद ज्ञापन भयो । त्यसअघि प्रमुख अतिथि अनूपराज शर्मा को सम्बोधन थियो । अरू धेरै सभा मा उपस्थित हरू जस्तै म त मुग्ध विभोर रहँ, ठानेकै थिएन न्यायपालिका को कार्य मा डुबेका व्यक्ति ले साहित्य बारे अन्तर्राष्ट्रिय घेरा देखि नेपाली साहित्य को गहिराई सम्म पुगेर एस्तो मधुर स्वर मा एस्तो गम्भीर विषय लाई यस्तो संक्षिप्त रूप मा प्रस्तुत गर्ने क्षमता राख्छन् ! उठेर तालीको निरन्तर गुञ्जन ले श्रद्धापूर्ण साधुवाद नदिई रोकिइनै सकेनौं । महोत्सव का अध्यक्ष मोदनाथ प्रश्रित को भाषण पनि त्यस्तै ओजिलो र जोशिलो थियो । सम्मेलन को पाँचै दिन अविरल कण्ठी इन्दिरा ले सञ्चालन गरेको कार्यक्रम मनमोहक थियो ।

यत्रो सम्मेलन यत्तिका दिन चलाउन, सम्भार योजना संचालन गर्न, सभाकक्ष, आसन सज्जा, शृङ्गार पुऱ्याउन, मुलुक बाहिर बाट आएका तेत्रा विघ्न करीब पचास साठी अभ्यागत लाई बस्ने, घुम्ने, मोटर, खानपान, र हवाईमार्ग बाट आवात-जावत मिलाउन कत्रो खर्च, कत्रो मेहनत लाग्यो; त्यो त हामी नभोगेकाले अड्कल लगाउने कुरा मात्र हो ।

यहाँ निर मँ सम्मेलन स्थल को नै कुरा गर्छु । नेपाल मा तेत्रा विघ्न हलहरू भएको मा यो 'वानेश्वर को अनमोल कम्प्लेक्स हल' छान्नु सजीलो कुरा होइन, आहार, बिहार, आराम, सुविधा व्यवस्था र समय को ठीक ठीक बन्धन को हिसाब ले पनि यो सभा केन्द्र सराहना योग्य रह्यो । अनि तेत्रा दिन को तोकिएको समय मा, तेत्ति का वक्ता ले बोल्ने, कार्यक्रम मा जो समय निष्ठा र समय तालिका को व्यवस्था बाँधियो त्यो अपूर्व थियो । कुन सत्र मा कुन कुन वक्ता ले कति कति मिनेट बोल्नुपर्छ, आयोजक बाट पहिल्यै तय थियो । त्यसैले वक्ता ले बोलेको समय पुग्दा घण्टी को टिड टिड र त्यसको दुई मिनेट पछि माइक बन्द गर्ने तरीका, पूर्व सूचना र मीठो पारा

ले गरिएकाले नै सबै मा पच्यो । ई त भए योजना र क्रियान्वयन का गन्थन । अब सोध्न परोइन ई 4 साल र 6 साल का सम्मेलन ले के प्राप्ति भयो ?

सम्मेलन को प्राप्ति

ई दुई सम्मेलन को केहि उपलब्धि पनि भए कि ई सम्मेलन हरू केहि रुमानी स्वच्छन्दतावादी साहित्यकर्मी को आत्माभिमान र आत्मसन्तुष्टि को लागी रचिएका लीला मात्र बनेर सिद्धिए ? एस खाल का साहित्यिक अभ्यास हरू को उपलब्धि को मूल्यांकन गर्दा भौतिक र आर्थिक उपलब्धि को ढक तराजू ले तौलने हरू र अतिरञ्जना को भावना ले अकाशिने हरू, दुवै थरी विचार का, फेला पर्छन् । साहित्यिक या भावनात्मक उपलब्धि लाई नाफा नोक्सान को भौतिक दृष्टि ले मात्र मूल्यांकन गर्नु व्यर्थ हो । तेसरी नै “शास्त्र, शस्त्र भन्दा बलवान्” भन्ने कलमबाज हरू को आडम्बर पनि एकलकाँटे धारणा हो ।

66 साल सम्म त नेपाली साहित्य ले, नेपाल का डाँडा काँडा मात्र होइन, छिमेक मा र बाहिरी मुलुक मा छरिएका नेपाली भाषा र साहित्य प्रेमी, अध्ययन र अनुसन्धान गर्ने, धेरै लाई ढाकिसकेको थियो । थुप्रा साहित्यिक सङ्घ, संस्थान र प्रतिष्ठान खुलिसकेका थिए । साहित्यकार लाई सम्मान र पुरस्कार ले आदर गर्ने समारोह जताततै र जैलेसुकै चलन थालेको थियो । साहित्यिक गोष्ठी, सम्मेलन, समारोह त भई नै रहन्थ्यो । यस्तो सर्वत्र फैलिएको परिस्थिति मा 66 साल को सम्मेलन को के महत्त्व ?

66 साल पुग्दा, नेपाल लाई राजनीतिक बबण्डर ले ढाकेको थियो । समाज को भनौं या नागरिक को जीवन मा राजनीतिक चर्चा, चिन्तन, हानाथाप, लछ्याचुंडी ले प्रधानता पाएको थियो । साहित्य कुनाकाप्चा, ओझेल मा परेको थियो । कवि ‘अचर्चित जर्जर धुजा धुजा’ भइसकेका थिए । राजनीतिक नेता र कार्यकर्ता हरू आआफ्नो

डंफु फुक्दै, आआफनै नापतौल लिएर साहित्य, कला, सङ्गीत, नृत्य लाई नाप्ने धृष्टता गर्न थालेका थिए । “स्याबाजी छरेर माछा पकडिने’ र आफनो अरसिक मञ्चहरू सजाउने ताक मा लागेका थिए । एस्तो अवस्था मा पनि 66 साल को अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन’ सम्पन्न भयो ।

पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन को सञ्चालक समिति मा राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक क्षेत्र का र नेपाल भित्र बाहिर सबैतिर रहेका भाषासाहित्य प्रेमी समावेश थिए । साहित्य को चौतारी मा बाघ, भालु, मृग, जरायो, खरायो, चराचुरुङ्गी, तपोभूमि मा समाधि लिएर बसे जस्तै सबै ले मन मिलाएर, सद्भावना बढाएर, कार्य को सफलता मा संलग्न भएर बसेको राजावादी को ? माओवादी को ? प्रजातन्त्रवादी को ? एकतन्त्रवादी को ? ठूला को ? साना को ? विपन्न को ? सम्पन्न-तन्त्र विद्या को अमरवाणी “प्राप्ते तु भैरवे चक्रे सर्वा जातिर् द्विजातिवत् । निष्क्रान्ते भैरव चक्रे सर्वा जाति पृथक् पृथक्” भएर बसे । सम्मेलन को संचालन गर्दा तेसै गरी तन, मन, धन ले यथाशक्य सहयोग गर्न मा कसैले ‘तेरो मेरो’ गरेनन् ।

नेपाल जस्तो ठाउँ मा र राजनीतिक धुँवा धूलो उडेको बेला मा पनि अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन अन्तर्राष्ट्रिय स्वरूप कै भयो । छर्पट्ट छरिएका नेपाली भाषासाहित्य का प्रेमी, स्रष्टा, संबर्द्धन गर्ने अध्ययन गर्ने, अनुसन्धान गर्ने र रसास्वादन गर्नेहरू को राम्रो प्रतिनिधित्व रह्यो । एक आफू लाई चिन्ने, मित्रता जोर्ने, सुन्ने, बुझ्ने र सङ्गठित हुने प्रेरणा यो सम्मेलन ले सबै लाई दियो । एस्तो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन को आयोजना अझ पनि गर्दै जाने प्रेरणा, उत्साह र कसैले अठोट बाँधेर, सबै गए ।

हाम्रो सानो मुलुक र एक मुठी नेपाली बोल्ने जनमानस को लागि प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन अँध्यारो रात को जूनकीरी मात्र भए पनि, एत्रो भवसागर को उर्लन मा केवल एक

थोपा पानी मात्र भए पनि - त्यो अन्धकार लाई जूनकीरी को उज्यालो र नुनिलो सागर लाई एक थोपा मीठो पानी बाट किन वञ्चित गर्नु ?

(साठी वर्ष अघि र पछि नामक कितावमा लेखिए अनुसार यहाँ ६० वर्षअघि अर्थात् २००४ सालको 'राष्ट्रिय कवि सम्मेलन'को प्रसङ्ग समाविष्ट गरिएको छैन । यस पाठमा केवल २०६६ सालको 'प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन'बारेका बेहोरामात्र राखिएका छन् । -सम्पादक)

• साठी वर्ष अघि र पछि (२०६६)

महाकवि महोत्सवका मुख्य कार्यक्रमहरू जयदेव भट्टराई

नारीस्वरमा गुन्जिए महाकविका कविता

‘शाहजहाँको इच्छा’, ‘प्रभुजी ! भेडो बनाऊ’, ‘शून्यमा शून्यसरि’, ‘पागल’, ‘जङ्गलिनी’ जस्ता कविताहरू महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाकै आवाजमा सुन्न पाए कस्तो अनुभूति हुँदो हो । देवकोटाले छाडेर गएकै पचास वर्ष भइसकेको सन्दर्भमा यस्ता कल्पना केवल कल्पनामा मात्र सीमित हुन्छन् । देवकोटाजस्ता विराट् व्यक्तित्वको भावना यस्ता कविता सुन्न नपाएकाहरूले एउटै थलोमा नारी स्वरमा उहाँका नौवटा कविताहरू सुन्न पाए । अवसर जुटाउने काम गरेको थियो— त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठित लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिले ।

गएको आइतबार माघ छव्वीस गते नारीस्वरमा महाकवि देवकोटाका कविता कार्यक्रमको आयोजना गर्‍यो लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिले । एभिन्युज टेलिभिजनको प्रस्तुति रहेको उक्त कार्यक्रममा ओइरिएका देवकोटा प्रेमी, सञ्चार जगत्ले देखाएको चासो र सक्रियता अनि देवकोटाका कालजयी कवितालाई कविताको मर्मअनुरूप सम्प्रेषण गर्ने क्षमता भएका नौ जना कवयित्रीहरूको प्रस्तुति र आयोजकहरूको छोटो र प्रभावकारी कार्यक्रम संयोजनले त्यतिखेरको वातावरण देवकोटामय भएको थियो । काव्यमय भएको थियो । बालकृष्ण सम नाटकघर गुरुकुल, पुरानो

बानेश्वरमा आयोजित कार्यक्रमको उद्घाटन कविताका क्षेत्रमा नाम कमाउनुभएका स्रष्टा एवम् समितिका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितले देवकोटाकै शाकुन्तलको श्लोक वाचन गरेर गर्नुभएको थियो । आयोजकले यस कार्यक्रमलाई लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शताब्दी महोत्सवको एउटा प्रमुख कार्यक्रमको रूपमा लिएका थिए ।

प्रत्यक्ष प्रसारणको चाँजोपाँजो मिलाउनुपरेकाले हो वा केले हो निर्धारित समयभन्दा पन्ध्र मिनेट ढिलो सुरु भएको कार्यक्रमको आरम्भमा महाकविका 'शाहजहाँको इच्छा' कवितालाई स्रष्टा शारदा शर्माले प्रस्तुत गर्नुभयो । यसपछि 'जङ्गलिनी' कवितालाई स्रष्टा भागीरथी श्रेष्ठले, 'एक तिमी' कवितालाई स्रष्टा मोमिलाले, 'एक रात' कवितालाई स्रष्टा शान्ता श्रेष्ठले प्रस्तुत गर्नुभयो । महाकविको 'प्रभुजी ! भेडो बनाऊ' कवितालाई स्रष्टा डा.बेञ्जु शर्माले, 'प्रेमपत्र' लाई स्रष्टा उषा शेरचनले, 'शून्यमा शून्यसरि' लाई पद्मावती सिंहले, 'पागल' कवितालाई स्रष्टा इन्दिरा प्रसाईले र 'सागरफरी' कवितालाई स्रष्टा चन्द्रकला नेवारले प्रस्तुत गर्नुभयो । कविता पढ्दाभन्दा सुन्दा बढी प्रभावकारी लाग्छ भन्नेहरूका लागि कविताको मर्मअनुरूप कवयित्रीहरूले प्रस्तुत गरेको सशक्त कविताले महाकवि देवकोटाको कविताप्रति समस्त श्रोता नतमस्तक बन्न पुगे । समारोहमा महोत्सवका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले महाकविका अमर कवितावाचनजस्ता कार्यक्रमले साहित्यिक क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण स्थान ओगट्ने विश्वास व्यक्त गर्दै आगामी दिनमा अन्य कार्यक्रम सार्वजनिक गर्ने जानकारी गराउनुभयो ।

महाकवि देवकोटाका नाममा, महाकविको सम्मानमा, महाकविको स्मृतिमा यतिखेर मुलुकको ध्यान केन्द्रित भइरहेको छ । मुलुकबाहिर पनि देवकोटाका नाममा शताब्दी महोत्सवका अवसरमा विविध कार्यक्रम हुँदै आएका छन् । महाकविका कवितालाई नारीस्वरमा वाचन गराएको कार्यक्रम सञ्चारजगत्मार्फत प्रत्यक्ष प्रसारण गरिएपछि एकातिर देशविदेशमा देवकोटा शताब्दी महोत्सव

मनाउनुपर्दो रहेछ भन्ने सन्देश प्रवाह भयो भने अर्कोतिर भाषासाहित्यलाई, साधकलाई सञ्चार जगत्ले पनि यति महत्त्व दिँदा रहेछन् भन्ने उदाहरण प्रस्तुत भयो । ढिलै भए पनि समारोह समितिले आउँदा दिनमा अरू गतिलो र ठोस काम गर्दै जानेछ भन्ने विश्वास 'नारीस्वरमा महाकवि देवकोटाका कविता' नामक कार्यक्रमले दिएको छ ।

कवि र कविता, कविगोष्ठी र कवितावाचन महाकविको सन्दर्भमा उपयुक्त कार्यक्रम नै हो । लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको नाम निबन्ध विधामा, कथा, नाटक, उपन्यास, अनुवाद आदिमा पनि त्यत्तिकै रहेको छ । निबन्धका बेजोड हस्ताक्षरका रूपमा पनि त्यत्तिकै प्रसिद्ध देवकोटाको नाममा आउँदा दिनमा अरू विधाका गोष्ठी पनि हुँदै जानेछन् होला । साँच्चै भन्ने हो भने महाकविको नाममा, सम्मानमा, स्मृतिमा हामीले जति गरे पनि कम नै हुन्छ तर पनि सके जति गर्ने हो त्यसका लागि पनि आवश्यक पर्छ श्रद्धा, उत्साह र सक्रियताको ।

- 'गोरखापत्र' दैनिक, २०६५ फागुन ३
- •

चित्रमा महाकवि देवकोटा

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको चर्चा गर्न उहाँलाई सम्झन र उहाँको नाममा काम गर्न कुनै समय पर्खनुपर्दैन । उहाँको बारेमा चर्चा परिचर्चा, पठनपाठन, लेखन अध्ययन हुँदै आइरहेको छ । फेरि पनि महाकवि देवकोटालाई यस वर्ष उहाँको जन्म शताब्दी वर्षको अवसर पारेर विशेष रूपमा सम्झन थालिएको छ ।

मुलुकका एकाउन्न जना कलाकारका एकाउन्न थान कलाकृतिमार्फत सम्झने काम पनि भयो । साउन तेइस गते प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालले नेपाल आर्ट काउन्सिलमा चित्रकला प्रदर्शनीको उद्घाटन गर्नुभएको थियो । केही वर्षअघि महाकवि देवकोटा,

कविशिरोमणि लेखनाथ र नाट्यसम्राट् बालकृष्ण समको पूर्णकदको सालिक स्थापना गर्ने त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठित लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिद्वारा आयोजित देवकोटा मुहारचित्रमा ओइरो लागेको दर्शकको भीडले नै प्रस्ट पार्छ देवकोटाप्रति श्रद्धाभाव हामीमा मनग्ये रहेको छ ।

अमर चित्रकार, विजय थापा, गेहेन्द्रमान अमात्य, शङ्करनाथ रिमाल, के.के.कर्माचार्य, शारदा चित्रकार, हरि खड्का, रमेश खनाल, मोदनाथ प्रश्रित, शारदा शर्मालगायत बाह्र जना अप्रतियोगी र उनन्चालीस जना प्रतियोगी गरी जम्मा एकाउन्न जना कलाकार सहभागी भए कला प्रदर्शनीमा । देवकोटाका उपलब्ध सीमित फोटोमा केन्द्रित रहेर कलाकारले प्रस्तुत गरेका देवकोटाका विविध स्वरूप, विभिन्न आयाम देखाइएको छ । तैल रङ्ग, पानी रङ्ग, एकेलिङ्ग, पेन्सिल आदिका माध्यमबाट सिर्जित कलाकृतिले एकातिर कलाप्रेमीको मन आकर्षित गर्‍यो भने अर्कोतिर देवकोटालाई सम्मान गर्ने, उहाँलाई बुझ्न खोज्नेहरूलाई पनि त्यत्तिकै आकर्षित गर्न सफल रह्यो कला प्रदर्शनी । तीन दिनसम्म चल्ने भनिए पनि दर्शकको चाप बढेपछि दुई दिन थप गर्नुपरेको आयोजक समितिका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाई बताउनुहुन्छ ।

गएको वैशाख महिनादेखि नै विभिन्न माध्यमबाट आह्वान गरी सहभागी हुन आग्रह गरे पनि कतिपय चर्चित कलाकार सहभागी नभए पनि एकाउन्न जना कलाकारको सहभागिता उत्साहजनक नै हो । उनन्चालीस कलाकारमध्ये दस जनाले उत्कृष्ट कलाकारका रूपमा दस हजारसहित देवकोटा शताब्दी चित्रकला पुरस्कारसमेत पाउनुहुने भएको छ । यीमध्ये नै पचास उत्कृष्ट चित्रलाई जीवा लामिछानेद्वारा सङ्कलित, सम्पादित महाकवि देवकोटा चित्रकृति नामक एल्बम प्रकाशित गरिने कार्यक्रम रहेको छ । त्रिमूर्ति नेपाल डटकम डट एन पीमा यी समग्र कलाकृति राखिनेछ ।

नेपाल आर्ट काउन्सिलको प्रदर्शन कक्षमा राखिएका यी तस्बिरले साना ठूला विविध भाव, विभिन्न आकृति र अनेकौँ माध्यमका ढङ्गले देवकोटाका विविध स्वरूपलाई अभिव्यक्त गरेका छन् ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको व्यक्तित्वबाट प्रभावित भएर, उहाँप्रति श्रद्धाभाव प्रकट गर्न अग्रज कलाकार अमर चित्रकारको बहुचर्चित कृतिमात्र होइन साहित्यमा नाम कमाएर कलामा पनि उत्तिकै रूचि दिने मोदनाथ प्रश्रित, शारदा शर्माजस्ताका सिर्जना पनि आकर्षणका केन्द्र बने । देवकोटालाई प्रस्तुत गर्ने कलाकारहरूले रङ्ग र आकृतिको माध्यमबाट कतै चुरोट वरपर फिँजारेर लेखनमा व्यस्त गराएका छन् त कतै कल्पनाको उडानमा मग्न बनाएका छन् । लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिको कलाकार एवम् साहित्यकार भद्रकुमारी घलेको संयोजनमा आयोजित कला प्रदर्शनी एउटा नौलो र उल्लेख्य प्रदर्शनीको रूपमा नेपाली साहित्य एवम् कला जगत्मा रहिरहनेछ । लैनसिंह वाङ्देल, बालकृष्ण सम, मनुजबाबु मिश्र, भद्रकुमारी घले, जीवन आचार्य, रमेश विकल, रमेश खनाल, उत्तम नेपाली, जगदीशशमशेरजस्ता स्रष्टा र कलाकारका माध्यमबाट साहित्य र कला जोड्ने काम भएकै हो । मोदनाथ प्रश्रित, शारदा शर्माजस्ता अब अन्य स्रष्टाको नाम पनि यसमा जोडिन पुगेको छ । महाकविप्रतिको श्रद्धाभाव प्रकट गर्ने कार्यमा देखिएको यो उत्साह, यो सद्भाव, यो संयोजन र आयोजना साँच्चै प्रशंसनीय छ ।

• 'गोरखापत्र' दैनिक, २०६६ साउन ३१

•

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन

उमेरले आठ दशक टेक्न लाग्नुभएका सुप्रसिद्ध साहित्यकार लीलबहादुर क्षत्रीलाई नेपाली भाषासाहित्यको फैलावट विश्वको कुनाकुनासम्म पुगेको अझ पत्तो रहेनछ । दार्जीलिङ निवासी अर्का स्रष्टा डा.कुमार प्रधानको ठम्याइ पनि यस्तै छ । आफ्नो गाउँठाउँ, सहरबजारमा बसेर साधना गर्ने धेरै स्रष्टाहरूले नेपाली भाषासाहित्यको

पहुँच विश्वमै भइसकेको अनुभूति यसपटक गरे । चीन, पाकिस्तान, बेलायत, जर्मनी, म्यान्मा आदि देशका नेपाली भाषी स्रष्टा साधकको धाराप्रवाह नेपाली भाषा सुनेपछि त कतिपय स्रष्टा मन्त्रमुग्ध मात्र भएनन् छक्कसमेत परे । कुरो भर्खरै काठमाडौँमा सम्पन्न पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको हो ।

त्रिमूर्ति निकेतनको सक्रियतामा गठित 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव' द्वारा काठमाडौँमा चैत ५ गतेबाट थालिएको सम्मेलनमा राष्ट्रकवि माधव घिमिरे, सत्यमोहन जोशी, खनूप्रदे 'रामबाबु' जस्ता ९० वर्ष कटेका साधकहरूको मात्र होइन आठ दशकका मदनमणि दीक्षित, कमल दीक्षित, धर्मराज थापा, श्रीधर खनाल, जगदीशशमशेर राणा, श्यामदास वैष्णव, श्यामप्रसाद शर्मा, कमलराज रेग्मी, इन्द्रबहादुर राईजस्ता स्रष्टाहरूको पनि सहभागिता रह्यो । त्यसो त युवापुस्ताका स्रष्टाहरूको पनि त्यत्तिकै सङ्ख्यामा उपस्थिति रहेको सम्मेलनमा उमेरको भिन्नतामात्र होइन साधन स्थलको, देशको, मातृभाषाको, राष्ट्रभाषाको, राजनीतिक विचारको पनि भिन्नता थियो । यी सबै भिन्नतालाई हार्दिकतापूर्वक जोड्ने काम गरेको थियो नेपाली भाषाले र भेला भएका थिए ३५० जति साधकहरू काठमाडौँमा । चैत ५ गते दिउँसो २ बजे पाहुना स्रष्टाहरूद्वारा त्रिमूर्ति निकेतनमा आयोजित कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम एवम् महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका सालिकमा माल्यार्पण गरेर थालिएको कार्यक्रम २०६६ चैत ९ गते करिब दुई बजे पाहुना एवम् स्रष्टाहरूलाई १४ वटा कृति समर्पण गरेर सकिएको थियो ।

पाँच दिने सम्मेलन पाँचबुँदे घोषणापत्र जारी गरेर सम्पन्न भए पनि यसले नेपाली भाषा र साहित्यको क्षेत्रमा पारेको प्रभाव र उपलब्धिबाट सम्मेलनको समापनसँगै नयाँ अध्यायको थालनी भएको छ । यस्तै, अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन प्रत्येक दुई वर्षमा गर्नुपर्ने र आउँदो सम्मेलन भारतमा गरिने जस्ता उत्साह तत्कालै देखिए । देशविदेशका

स्रष्टाहरूको ठूलो जमघट, १३ वटा कार्यपत्र प्रस्तुति, महाकवि देवकोटासम्बन्धी १४ वटा कृतिहरूको विमोचन, स्रष्टाहरूको सम्मान, पाँच दिनसम्म स्रष्टा स्रष्टाबीचको सानिध्य र विचार विमर्श, ३६ जना कवि कवयित्रीको कवितावाचन, विभिन्न विद्वान्हरूको प्राज्ञिक अभिव्यक्ति सम्मेलनको उपलब्धि हो । प्रमुख अतिथि प्रधान न्यायाधीश अनूपराज शर्माको भाषासाहित्य केन्द्रित प्राज्ञिक मन्तव्य सम्मेलनको अर्को उल्लेख्य पक्ष रह्यो । महाकवि देवकोटा महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितले मात्र होइन अधिकांश वक्ताहरूले इन्दिरा प्रसाई, नरेन्द्रराज प्रसाई र उहाँहरूलाई सघाउनेहरूको खुलेरै प्रशंसा गर्नुभयो । देशको एउटा प्रज्ञाप्रतिष्ठान गठन हुन ऋन्दै चार वर्ष पर्खनुपर्ने हाम्रो अवस्था, त्यसमा पनि भाषासाहित्य भनेपछि त्यति वास्ता नगरिने ठाउँ र गरेको कामको पनि जस नदिने, सञ्चार क्षेत्रको दृष्टिमा कमै परिने भाषा-साहित्यका बारेमा यति बृहत् सम्मेलन गर्न कम्मर कस्नु, रकम जुटाउनु र कार्यक्रम सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्नु र प्रशंसाको पात्र बन्नु लरतरो काम पटककै होइन । यस्ता सम्मेलनको थालनी भएजस्तै निरन्तरता पाउन पनि सक्नुपर्छ ।

प्राज्ञिक अभिव्यक्तिबाट उपस्थित सहभागीको मन जित्न सफल प्रमुख अतिथि प्रधान न्यायाधीश अनूपराज शर्माले चैत ६ गते बिहान महाकवि देवकोटाको तस्बिर अनावरण गरी उद्घाटन गर्नुभएको हो सम्मेलनको । राष्ट्रकवि माधव घिमिरेले जातीय र भाषिक कलहमा नपरेको देश हो भन्दै नेपाली भाषाले विश्व ढाकोस् भनी कामना गर्नुभयो । अर्का विद्वान्, स्रष्टा इन्द्रबहादुर राईले भारतमा नेपाली भाषाको विगत र वर्तमानबारे पर्याप्त जानकारी दिँदै नेपाली भाषाबाटै एकताको भावना जागेको र व्यक्तिगत, सामाजिक र जातीय जीवनसँगसमेत गाँसिसकेको बताउनुभयो । विद्वान् सत्यमोहन जोशी, जगदीशशमशेर राणा, प्रधान न्यायाधीश अनूपराज शर्मा, कार्यक्रमका परिकल्पनाकार इन्दिरा प्रसाईको मन्तव्यपछि प्रमुख अतिथिले महाकवि देवकोटाका

बारेमा विद्यावारिधि गर्ने नौजनालाई देवकोटा शताब्दी सम्मान प्रदान गर्नुभयो । विदेशमा बसेर नेपाली भाषाको सेवा गर्ने नेपालीहरू र सञ्चार तथा वाङ्मयी सङ्घसंस्थाका प्रतिनिधिहरू सोही बखत सम्मानित भए । गोरखापत्र संस्थानका कार्यकारी अध्यक्ष एवम् साहित्यकार विजय चालिसेलाई पनि प्रमुख अतिथिले सम्मान प्रदान गर्नुभएको थियो ।

काठमाडौँको सञ्चार ग्राममा लेखनाथ, सम, देवकोटाको पूर्णकदको सालिक स्थापित गरिसकेको त्रिमूर्ति निकेतनले प्रेमराजेश्वरी थापा, गोमा र पारिजातको पूर्णकदको सालिक स्थापना गर्ने अभियान थालिसकेको छ । सोही अभियानलाई सघाउन सुप्रसिद्ध सिने अभिनेत्री मनीषा कोइराला, देवकोटा शताब्दी महोत्सवका उपाध्यक्ष भद्रकुमारी घलेबाट तीन तीन लाख रुपियाँ र लेखनाथ पौड्याल काव्य सभाका संयोजक खनूप्रुदे 'रामबाबु' र बालकृष्ण सम फाउन्डेसनका संयोजक डा.गार्गी शर्माबाट दुई दुई लाख रुपियाँ त्रिमूर्ति निकेतनका कोषाध्यक्ष प्रमीला उप्रेतीलाई हस्तान्तरण गरिएको थियो । सम्मेलनका सभापति डा.मोदनाथ प्रश्रितको मन्तव्यपछि 'नेपाली भाषासाहित्य हिजो, आज र भोलि' शीर्षकको कार्यपत्र प्रस्तुत गरिए । नेपाल, भारत, म्यान्मा, जापान, रुस, बेलायत, जर्मनी, बेल्जियम र अमेरिकाका स्रष्टाहरूले कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नुभयो नेपाली भाषामा; त्यो पनि प्रभावकारी रूपमा ।

भोलिपल्ट यसै विषय केन्द्रित प्राज्ञिक अभिव्यक्ति दिनुभयो डा.कुमार प्रधान, सभासद् गोपाल ठाकुर, डा.चूडामणि बन्धु, प्राज्ञ महादेव अवस्थी, लीलबहादुर क्षत्री, डा.जीवन नामदुङ्ग र दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ । यस्तै, गोविन्द भट्ट, प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ, नेत्र एटम, डा.वासुदेव त्रिपाठी, लक्ष्मीप्रसाद पराजुली, डा.गार्गी शर्मा र डा.शान्ति क्षत्रीको अभिव्यक्तिपछि टुङ्गिएको थियो कार्यक्रम ।

नेपाल, भारत, जर्मनीका कवि कवयित्री गरी ३६ जनाले कवितावाचन गरेपछि दोस्रो दिनको कार्यक्रम अघि बढ्यो 'नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार' विषयक अभिव्यक्तिबाट ।

कार्यक्रमको अन्तिम दिन विद्वान् सत्यमोहन जोशीले पाँचबुँदे घोषणापत्र जारी गर्नुभएपछि त्यसमा विभिन्न स्रष्टाहरूले आआपना धारणा राख्नुभयो विदेशबाट आउनुभएका स्रष्टाहरूलाई सम्मान प्रदान गर्नुभयो ।

विविध देशका विभिन्न १४ स्रष्टाद्वारा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवबाट प्रकाशित ११ कृति र ३ सिडीको एकसाथ विमोचन गरियो । प्रमुख अतिथिको मन्तव्य, महोत्सवका अध्यक्ष डा.प्रश्रितको मन्तव्य अनि सम्मेलनका परिकल्पनाकार इन्दिरा प्रसाई र नरेन्द्रराज प्रसाईको मन्तव्यपछि चैत ९ गते पाँच दिने सम्मेलन औपचारिक रूपमा सम्पन्न भएको थियो ।

नेपालका स्रष्टाहरूमात्र होइन विदेशका स्रष्टाहरूसमेत सम्मेलनको सफलता र व्यापकताबाट प्रभावित भए । आयोजक स्वयम्बाट कार्यक्रममा धेरैलाई सहभागी गराउन नसकिएको र पहिलो अनुभव हुँदा कतिपय प्रसङ्गमा कमी कमजोरी हुन गएको हुन सक्छ भन्नुभएबाटै यसबारे अरू केही भन्नुनपर्ला । राजधानी काठमाडौँको बानेश्वरमा आयोजित अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन सफल रह्यो, भव्य रह्यो, व्यापक रह्यो, उपयोगी रह्यो भन्नै पर्छ । आँट्ने हो भने, सोच्ने हो भने यस्ता कार्यक्रम पनि गर्न सकिँदो रहेछ भन्ने उदाहरण नै बन्यो यो सम्मेलन ।

- गोरखापत्र दैनिक, २०६६ चैत १४
- •

देवकोटा वर्ष नै भयो २०६६ साल

दिन गनेर, औंला भाँचेर क्यालेन्डर पल्टाएर समय बितेको गणना गर्नुको कुनै अर्थ छैन । दिन त सबैको बित्छ, कतिको काम गरेर बित्छ, कतिको कामै नगरी बित्छ, कतिको सिर्जना गरेर बित्छ, कतिको ध्वंश गरेर बित्छ । त्यसो त दान पुण्य गरेर बाँच्नेहरू पनि छन्, लुटपाट र पाप गरेर रमाउनेहरू पनि छन् । ज्यान बचाउनेहरू

दिनरात खट्छन्, ज्यान लिनेहरू गौरव गरेरै हिँड्छन् । यी यस्तै पात्रहरूको पनि समय बित्दै छ । २०६६ सालको आखिरतिर आउँदा २०६६ को विगत अरूका लागि के उपलब्धि भयो ? हामीले साचेका के कति कुरा पूरा भए, हामीले चाहेको के कति पाउन सक्यौं ? यी यस्तै प्रश्नबारे धेरैले सोचने पर्छ ।

२०६६ सबैका लागि उत्तिकै समयावधि हो स्रष्टाका लागि, द्रष्टाका लागि, पापीका लागि, धर्मात्माका लागि, काम गर्नेका लागि, नगर्नेका लागि, फटाइँ गर्नेका लागि, लुट्नेका लागि, अर्कालाई दुःख दिनेका लागि, सुख दिनेका लागि, सबैका लागि समय त उही नै हो । साहित्यिक क्षेत्रले पनि २०६६ सालमा त्यति नै समय पायो, जति अरूले पाए । साहित्यको २०६६ यसपालि अलि फरक र उत्साहवर्द्धक भएर देखा पर्‍यो । सिर्जना र साधनामा मात्र होइन स्रष्टा साधकहरूबीच सम्पर्क बढाउने र नेपाली भाषाको विस्तार र राष्ट्रका विविध भाषाहरूबारे यो वर्ष पर्याप्त चर्चा परिचर्चा भए ।

सधैंको वर्षेँ पुरस्कार, सम्मान, विमोचन, अभिनन्दन, अन्तर्क्रिया आदि कार्यक्रम साहित्यको क्षेत्रमा यस वर्ष पनि भए । साहित्यिक गतिविधिको चर्चा गर्ने, साहित्यिक कृतिको मूल्याङ्कन गर्ने र साहित्यलाई विस्तारित गर्ने काम यो वर्ष उल्लेख्य मात्रामा भए । यही वर्ष भाषासाहित्य क्षेत्रका गौरव एवम् महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शताब्दी महोत्सव व्यापक र भव्य रूपमा मनाइयो । यसअघि चक्रपाणि चालिसे, लेखनाथ पौड्याल, बालकृष्ण सम, चित्तधर हृदय आदिको जन्म शताब्दी मनाइसकेका छौं हामीले । आउँदा वर्ष भीमनिधि तिवारी, सिद्धिचरण श्रेष्ठ, यदुनाथ खनाल, केदारमान व्यथित, विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला आदिका शताब्दी पर्छन् ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शताब्दी महोत्सव मनाउन नेपाल सरकारले बजेटमा उल्लेख गरेर रकम छुट्याएर थालनी

गरेको सत्कार्य धेरैले प्रशंसा गरे । सिङ्गो राष्ट्र, सरकार, सङ्घसंस्थाले देशभित्र मात्र होइन देशबाहिर पनि महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव उल्लासपूर्वक मनाइयो । विशेषगरी त्रिमूर्ति निकेतनको सक्रियतामा गठित महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवले देवकोटालाई बृहत् र व्यापक रूपले सम्झने काम गर्‍यो । देवकोटासँग सम्बन्धित र उहाँका रचनाका समेत गरी १४ वटा कृतिको प्रकाशन, देवकोटाका कविता नारी स्वरमा प्रकाशन, निबन्ध, चित्रकला, कविता प्रतियोगिता, देवकोटा सम्मान र अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन उल्लेख्य रहे । नेपाल, भारत, चीन, बेलायत, म्यान्मा, जर्मनी आदि देशका स्रष्टा भेला गरेर थालिएको सम्मेलन साहित्यिक क्षेत्रमै एउटा उल्लेख्य र उपलब्धिमूलक सम्मेलनको रूपमा अङ्कित हुन पुग्यो ।

त्यसो त महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा जन्म शताब्दीलाई हार्दिकतापूर्वक मनाउने काम विभिन्न सङ्घसंस्थाले गरे । नेपालगन्ज, दुलेगौडा, ञापा आदि ठाउँमा भएका महोत्सवका कार्यक्रम पनि त्यत्तिकै उल्लेख्य छन् । स्रष्टाका बारेमा यति धेरै, यति उत्साहपूर्वक शताब्दी मनाएको सायद बिरलै होला । देवकोटा प्रचार र मागले ठूला र महान् भएका होइनन् आफ्नो साधना र सिर्जनाले नै उनलाई महान् बनाएको हो ।

समग्रमा भन्नुपर्दा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्म शताब्दीसँग जोडिएर धेरैले विशेषाङ्क, सिडीको प्रकाशन गरे, कैयौं कृति प्रकाशमा आए, देशभित्र र बाहिर अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका सम्मेलन भए, पुरस्कार र सम्मानबाट कैयौं पुरस्कृत भए, निकै गतिविधि भए । त्यसैले त २०६६ साल महाकवि देवकोटा वर्षकै रूपमा परिचित रहने भयो ।

- 'गोरखापत्र दैनिक', २०६७ वैशाख ४ गते

देवकोटा शताब्दीमा भेटेँ मुस्काउने कला

ठाकुर शर्मा

अन्तराष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्यको धुन
देवकोटा शताब्दीमा भो सम्मेलन उत्तम ।
वसन्तानन्दको बेला मेला लाग्यो महामना-
देखिन्थे व्यस्त मस्ताना बोली 'थ्यो काव्य सिर्जना । १ ।

भाषा विशाल हो हाम्रो विश्वमै फैलिएसरी
वाणी मधुरता भर्दै बग्दथ्यो कवि-चातुरी ।
पाँच दिने थियो भेला कविगोष्ठी स्वभावतः
राम्रो भयो बग्यो काव्य यसरी हुन्छ अन्ततः । २ ।

हराएँ म त्यसैभित्र काव्य सौन्दर्यमा त्यहाँ
भावना उर्लिए त्यस्तै भेटेँ मुस्काउने कला ।
कविगोष्ठी समारोह भव्य-सुन्दर लाग्दथ्यो
अनेकौँ कवि-स्रष्टाको भावना मुस्कुराउँथ्यो । ३ ।

सुगन्ध कस्तुरीभित्र लिएका कवि भावुक
मञ्चमा सब देखिन्छन् कविताका प्रचारक
कालीको टाउको भेटेँ केबीको पागलै वृथा
भाँचेर वाक्य छोट्याई प्रस्तुतिमा विशालता । ३ ।

उषाको बाँदरै सुन्दा समाजभित्र घुम्दथेँ
देश-विदेश गोपाल घुमेको पनि सुन्दथेँ ।
अभय समयै खोल्ने आसामी कवि सुन्दर
पोखेको धारणा देखेँ गोमामा भित्र सुन्दर । ४ ।

छविको छन्द भेटेर पुरानै रीत देख्दछु
देवकोटा सजाएको कविताभित्र रम्दछु ।
पवित्र तुलसी राग बाग्चालमा उदाउँदा
अहा ! अहा ! भनी रम्ये मनीषी सब नै त्यहाँ । ५ ।

तोयाको कविता स्वच्छ, सेतो केशसरी थियो
लामो त्यो कविता पढ्दा प्रतीकात्मक छर्दथ्यो ।
दिनेशको थियो छोटो कविता-सर्पकै कुरा
उदासी नरको वाक्य सुनेर हाँस्दथिन् धरा । ६ ।

भारतीको दुखेसोमा मनका भाव उड्दथे
पीडा व्यक्त प्रवासीको भएरै सार खुल्दथे ।
प्रकृतिभित्र भूपेन्द्र सन्ध्यामा भाव पाउँछन्
अभिभावकका वाक्य सम्झिन्छन् दुःख साट्दछन् । ७ ।

मीठो मञ्जुलको बोली त्यस्तै प्रस्तुति सुन्दर
घरको विम्ब बोकेर अरूमा पस्न आतुर ।
मनले सबका भाव कवितामा उमार्दछन्
जङ्गलका कुरा गर्दै प्रस्तुति रम्य पार्दछन् । ८ ।

मनोज मुख खोल्दै छन् भाव सुन्दर पोख्दछन्
शब्दब्रह्म कतै मिल्छ आफैँमा नै सजाउँछन् ।
मैनाको बोलमा जादू हुन्छ भन्ने म जान्दछु
शब्दको खेलमा खेल्दा जुट्छन्-टुट्छन् म मान्दछु । ९ ।

मोमिला शब्दमा बगिछन् पहाडबाट ऋर्षर
सरितासरि बग्दै छिन् सूर्य-प्रकृति सागर ।
मान्फ्रेद थ्रोइ गर्जिन्छन् नेपाली कविता यहाँ
खोलामा जन्मिएको हो महाकवि रमाइमा । १० ।

विक्रमको छ नेपालप्रतिको भाव रम्रम
न छन्द न भयो मुक्त यसैमा कवि ऋम्भम ।
केन्द्र अमृत पढ्दै छिन् यही जीवन बग्दछिन्
कविता मुक्त भेटिन्छ केही नै हुन्न भन्दछिन् । ११ ।

मौरीघार पढे राम्रै वासुदेव महैसरी
ऊर्जा त्यहाँ सबै मिल्थ्यो मह चाट्थ्यौँ घरीघरी ।
विन्ध्याको धारणा आफ्नै बर्सियो यो पहाडमा
पहाडकै कुरा हुन्छन् समाजभिन्न विम्बमा । १२ ।

विश्वको मोहनी जादू प्रत्येक कर्ण-कर्णमा
गुन्जियो भाव-गाङ्गेय बर्सियो यो समाजमा ।
'आत्मकथा' छ शैलेन्द्र कवितामा सुसाउँदा
मुक्त-छन्द लिएका यी शब्द यहाँ बगाउँदा । १३ ।

गणेश श्यामदासै हुन् भाषासाहित्य चर्चित
वर-पीपलकै छाया दिएका हुन् प्रतिष्ठित ।
श्रवण गर्दछौँ हामी श्रवणका कुरा यहाँ
कवितामा थिए भानु आउने यो समाजमा । १४ ।

गजलमा कुदे ज्ञान उदास आशमा बगे
सौन्दर्यमा जुटेका छन् शब्द-शब्द लिई हिँडे ।
कवितामा रमाएर जीवन मुस्कुराउँछन्
प्रकृतिमा स्वयम्लाई होम्न खोजी सुनाउँछन् । १५ ।

शान्तिका सान्त्वना शब्द-विचार परिकारमा
माया-भाका-मिसाएको कविता पूर्ण सारमा ।
विष्णुको चक्र चम्केको ठूलो स्वर मिसाइँदा
लयमा गीत नेपाली गाएको हिम-धारमा । १६ ।

विमल कवि आएको गाको गजल फुर्दछ
दुर्गामा सूक्ष्मता मिल्छ त्यहीँ सौन्दर्य ङर्दछ ।
मुक्त-छन्द सुसाएका कवि दुर्गा सुभावना
व्यक्त भो सूक्त भो धेरै आजको यो विचारमा । १७ ।

भद्रको भद्रता ञ्क्यो श्रद्धा भाव फुकेसरी
समीक्षा यो थियो भन्छु कविनाम क्रमै गरी ।
कवितामा हराएको रहेँछु यसरी म ता
देवकोटा शताब्दीमा भेटैँ मुस्काउने कला । १८ ।

(महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत महाकवि देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिको आयोजनामा पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको चौथो दिन (२०६६ चैत्र ८ गते) श्रीमती सानुमती राई (दार्जिलिङ, भारत)को सभापतित्वमा सम्पन्न कविगोष्ठीमा स्वदेश तथा विदेशका ३६ जना कविहरूद्वारा कवितावाचन गरिएको थियो ।

• दायित्व द्वैमासिक (चैत-वैशाख, २०६७)

नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय सठ्ठमेलन डब्बु क्षत्री

लामो समयदेखि अमेरिकामा बस्दै आएका स्रष्टा होमनाथ सुवेदी शुक्रबार प्रफुल्लित थिए । यसअघि उनी आफ्नो मुलुकमा फर्किँदा खासै चर्चा हुन्थेन । तर, यस पटक उनी अतिथि बनेर आए । यतिमात्र होइन, विदेशमा बसेर नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा योगदान पुऱ्याएबापत महाकवि देवकोटा सम्मानबाट सम्मानित पनि भए ।

सम्मान ग्रहण गर्दा निकै हँसिलो मुद्रामा रहेका यी प्रवासी स्रष्टा भन्दै थिए, “महाकवि देवकोटाको शताब्दी महोत्सवमा अतिथिका रूपमा निम्त्याएर आफूलाई सम्मान गर्दा खुसी लागेको छ ।”

सोही समारोहमा सम्मानित नेपाली स्रष्टा सुरेशजङ्ग शाहको मुहार पनि त्यत्तिकै हँसिलो देखिन्थ्यो । उनी पनि बेलायतबाट सम्मान ग्रहण एवम् महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवमा सहभागी हुन विशिष्ट अतिथि बनेर काठमाडौँ आएका थिए ।

देवकोटाको शताब्दी महोत्सव मनाउने क्रममा शुक्रबारबाट काठमाडौँमा ‘अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन’ सुरु भएको छ । सोही सम्मेलनमा विशिष्ट अतिथि बनेर अन्य स्रष्टासँग अमेरिकाबाट होमनाथ सुवेदी र बेलायतबाट सुरेशजङ्ग शाह काठमाडौँ आएका हुन् ।

यो सम्मेलनमा प्रवासी नेपाली स्रष्टाहरूको घुइँचो देखिन्छ । सबै जसो स्रष्टाहरू आफ्नो कार्यपत्र प्रस्तुत गरिरहेका देखिन्छन् । प्रवासमा रहेर नेपाली साहित्य सिर्जना गर्दाका समस्याहरू पनि उनीहरूले धित खोलेर बताए ।

यो सम्मेलनमा भारतबाट मात्र ३५ जना साहित्यकार आएका छन् । चीन, हङकङ, म्यान्मा, पाकिस्तान, जापान, यूएई, रुस, बेलायत, जर्मन, बेल्जियम, अमेरिकालगायतका मुलुकमा रहेर नेपाली साहित्य सिर्जना गरिरहेका स्रष्टाहरू र त्यहीँका मूलका पनि पाहुना बनेर सम्मेलनमा सहभागी भएका छन् । यी मुलुकबाट करिब ६० जना स्रष्टाहरू यो सम्मेलनमा सहभागी भए ।

विदेशमा रहेर नेपाली साहित्य सिर्जना गर्दा नेपालले के सम्झेला र जस्तो लाग्थ्यो यी स्रष्टाहरूलाई । तर, यस पटकको अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन आयोजक पक्षले अतिथिका रूपमा आफूलाई निम्त्याउँदा ती नेपाली स्रष्टाहरू कृतज्ञ बनेका छन् ।

बेल्जियममा बसेर नेपाली साहित्य रचना गर्दा निकै समस्या फेल्लुपरे पनि आफ्नै मुलुकमा अतिथि बनेर आउन पाएकामा खुसी व्यक्त गर्न स्रष्टा कृष्ण बजगाईँ पनि पछि परेनन् । उनी बेल्जियमबाट अतिथि बनेर यो सम्मेलनमा भाग लिन आएका हुन् । उनले दुई दिनअघि मात्रै 'रोडम्याप' लघुकथासङ्ग्रह विमोचन गरेका थिए ।

दार्जिलिङबाट स्रष्टा इन्द्रबहादुर राई भन्दै थिए, "नेपाली भाषासाहित्यको उत्थानमा विदेशमा रहेका नेपालीहरूको पनि त्यत्तिकै ठूलो देन रहेको छ ।" सो क्रममा उनले अगाडि थपे, "नेपाली भाषासाहित्यको मन्थन र विकासका लागि विभिन्न देशबाट आएका नेपाली स्रष्टाहरूलाई आज एकै थलोमा देख्न पाउँदा हामीलाई खुसी लागेको छ ।"

पूर्वी भारतमा रहेका नेपालीहरूले नेपाली भाषामा पुऱ्याएको योगदानबारे प्रकाश पाउँ स्रष्टा राईले भने, “सन् १९३५ भन्दा अघि ब्रिटिसको अधीनमा रहँदा हामीले नेपाली भाषा पढ्नसमेत पाएनौं । त्यसपछिका दिनमा हामीले थुप्रै आन्दोलन गरेर नेपाली भाषालाई भारतको संविधानको आठौं अनुसूचीमा पाऱ्यौं र यसलाई सरकारी र कामकाजी भाषासमेत बनाइसकेका छौं ।” इन्द्रबहादुर राईका भनाइमा नेपालमा बोलिने नेपाली भाषामा निकै परिवर्तन आइसकेको छ । बरु ऋरौं, ठेट र पुरानो नेपाली भाषा अझै पनि दार्जिलिङ, सिक्किमलगायत पूर्वी नेपालमा बोलिने गरेको उनले बताए । त्यहाँ ऋरौं नेपाली बोलिनुको कारणबारे उनको भनाइ यस्तो थियो, “हाम्रा पुर्खाले सुरुदेखि जुन नेपाली भाषा बोल्दै आए । त्यसलाई परिमार्जन नगरी हामीले अहिलेसम्म पनि बोलिरहेका छौं । त्यसैले पूर्वी भारतमा अझै ऋरौं नेपाली भाषा प्रयोग भएको हो ।” भाषासम्बन्धी यस्ता अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनले आधुनिक नेपाली भाषाको आदानप्रदानमा ठूलो सहयोग पुऱ्याउने विश्वास उनले सो सम्मेलनमा व्यक्त गरे ।

स्रष्टा राईका भनाइमा नेपाली भाषा अहिले पूर्वी भारतमा व्यक्तिगत, जातीय र सामाजिकतासँग गाँसिएको छ । गोर्खाल्यान्डका नेपालीहरू नेपाली भाषाकै निम्ति यति बेला मर्न र मार्नसमेत तयार भएको पनि उनले प्रकाश पारे । उता पूर्वी भारतको नागाल्यान्डमा जनसम्पर्क भाषाका रूपमा विकास गर्न लागिएको नयाँ भाषा ‘नागामी’ मा नागाल्यान्डको भाषा, अङ्ग्रेजी, हिन्दी र नेपाली भाषासमेत समावेश गरिएको राईले जानकारी गराए ।

नेपाली भाषाको मुहान अर्थात् नेपालमा भएको अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा अतिथि भएर भारतबाट आउन पाएकामा अर्का स्रष्टा डा.सञ्जय राई बान्तवा पनि निकै खुसी देखिन्थे । नेपाली भाषाको मुहानमा आफूहरू आएको महसुस भइरहेको उनको भनाइ थियो । महाकवि देवकोटामाथि विद्यावारिधि गरेका

राईलाई यो सम्मेलनमा महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मानबाट सम्मानित गरिएको थियो ।

बिहीबारबाट सुरु भएको यो सम्मेलन सोमबारसम्म पाँच दिन चलनेछ । प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपाल आउने भनिए पनि उनी उपस्थित हुन नसकेपछि प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माले यो सम्मेलन उद्घाटन गरेका थिए ।

नब्बेको दशकमा टेक्न लागेको आफ्नो उमेरको ख्याल नगरी सो सम्मेलनमा निकै फुर्तिला बनेर राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे उपस्थित भएका थिए । रवि नपुगेको ठाउँमा आज नेपाली कविहरू पुगेकामा राष्ट्रकवि घिमिरेलाई पनि कम्ता हर्ष लागेको थिएन । त्यही जोसमा डायस्पोराका स्रष्टालाई सम्बोधन गर्दै उनले भने, “नेपालीहरू जहाँ जहाँ बसे पनि नेपाली तनमनले नेपाली साहित्य सिर्जना गरेको देख्न पाउँदा आज मलाई साह्रै खुसी लागेको छ ।” सोही कार्यक्रममा अर्का स्रष्टा जगदीशशमशेर राणाले पनि मुलुकबाहिर नेपाली भाषासाहित्यको प्रसार र विकासबारे प्रशस्त चर्चा गरे ।

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिका अध्यक्ष मोदनाथ प्रश्रित भन्दै थिए, “नेपाली भाषासाहित्यलाई जगेर्ना गर्न र विश्वका कुनाकाप्चामा पुऱ्याउन स्रष्टाहरूलाई अरु सक्रिय बनाउँदै नेपाली भाषासाहित्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय वृत्तमा फैलाउन अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन गरिएको हो ।”

स्वदेशी र विदेशी गरेर करिब तीन सय पचास जना स्रष्टाको जमघट यो सम्मेलनमा रहेको आयोजक समितिका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईंले सम्मेलन उद्घाटन सत्रमा बताए । सम्मेलनबारे प्रकाश पाउँदा उनले भने, “नेपालमा पहिलो पटक २००४ सालमा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले प्रथम राष्ट्रिय कवि सम्मेलनलाई सम्बोधन गरेका थिए । देवकोटाको शताब्दी महोत्सवको अवसर

पारेर यस पटक हामीले पनि अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन गरेका हौं ।’

उद्घाटनपछिको दोस्रो सत्रमा विभिन्न मुलुकबाट आएका स्रष्टाहरूले ‘नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि’ शीर्षकमा आआफना कार्यपत्र प्रस्तुत गरेका थिए । सोही विषयमा संस्कृतिविद् सत्यमोहन जोशीले भने, “नेपाली भाषा नेपालमा मात्र होइन, विदेशमा रहेका नेपालीहरूमा पनि त्यहाँ रहँदा चिनजान गर्ने र बोल्ने माध्यम बनेको छ । आदिकवि भानुभक्त आचार्यको रामायणबाट सुरु भएको नेपाली भाषाको साहित्य सिर्जना आज देश विदेशमा फैलिनु गौरवको कुरा हो ।” यो सम्मेलनले पनि नेपाली भाषासाहित्यको विकास एवम् विस्तारमा मूर्तरूप दिने पनि उनले बताए ।

• ‘राजधानी दैनिक’, २०६६ चैत ७

• •

भाषासाहित्य सम्मेलनको मैजारो

पाँचबुँदे घोषणापत्र जारी गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन २०६६ को सोमवार मैजारो भएको छ । सो सम्मेलनमा नेपालसहित १३ मुलुकका भाषासाहित्यिक एवम् संस्कृतिविद्हरूले भाग लिएका थिए । अबको सम्मेलन अर्कोपल्ट भारतमा गर्ने सहमतिसहित सम्मेलन समापन भएको हो ।

सम्मेलन समापनका क्रममा सोमवार १३ देशका १८ जना भाषासाहित्य एवम् संस्कृतिविद्दे संयुक्त रूपमा हस्ताक्षर गर्दै पाँचबुँदे घोषणापत्र जारी गरेका छन् । सो घोषणापत्रमा नेपाली भाषासाहित्यलाई संसारका विभिन्न प्रमुख भाषासाहित्यका रूपमा विकसित गर्न अनुकूल वातावरण सिर्जना गर्ने, विश्वपरिवेशमा सहअस्तित्वका साथ अन्य भाषासाहित्यहरूको पनि सम्मान गर्दै जाने उल्लेख गरिएको छ । घोषणापत्रको अधिल्लो बुँदामा जुनसुकै भौगोलिक सिमानामा बाँधिए

तापनि नेपाली भाषासाहित्यलाई प्राथमिकता दिने, विश्वका विभिन्न भाषामा प्रकाशित स्तरीय साहित्यिक कृतिहरू नेपाली भाषामा र नेपाली साहित्यका कृतिहरूलाई अन्य भाषामा अनुवाद गर्न पहल गर्ने भनिएको छ । त्यस्तै, यो पत्रको अन्तिम बुँदामा विश्वका विभिन्न देशका साहित्यिक सङ्घसंस्थासँग सहकार्य गरेर त्रिमूर्ति निकेतनको संयोजन र विभिन्न मुलुकका साहित्यिक सङ्घसंस्थाको आयोजनामा 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' गर्ने पनि उल्लेख गरिएको छ ।

यस पटकको सम्मेलनले भारतमा यस्तै सम्मेलन गर्ने योजनामा आफूहरू पुगेको लीलालेखन तथा तेस्रो आयामका स्रष्टा इन्द्रबहादुर राईले बताए । अबको सम्मेलन भारतमा गरिने हो भने आफूहरूले संयोजन गर्ने धारणा समापन समारोहमा त्रिमूर्ति निकेतनका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले बताए । यो सम्मेलनको आयोजना पनि सो निकेतनसँग सम्बन्धित 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतावधिकी समारोह समिति' ले गरेको हो । यस्तो सम्मेलन प्रत्येक दुई वर्षमा गर्ने योजना आयोजक समितिका अध्यक्ष मोदनाथ प्रश्रितले बताए । यो सम्मेलनको उपलब्धिबारे उनले भने, "नेपाली भाषा विश्वस्तरमा फैलिएको जानकारी पाइयो । अबका दिनमा नेपाली भाषासँगै नेपालमा बोलिने अन्य भाषासाहित्यको मितेरी भाषा सम्मेलन गर्नुपर्ने देखियो ।" साहित्य र छापामा एवम् विद्युतीय सञ्चारका कारण यहाँको भाषा खिचडी बन्दै गएको र नेपाली ठेट भाषालाई पूर्वी भारतलगायत विदेशमा रहेका नेपालीले बचाएर राखेको पनि यो सम्मेलनबाट प्रस्ट भएको प्रश्रितले बताए । नेपाली भाषामा अरू भाषाबाट आएका मूल शब्दको व्यापक परिवर्तनले नेपाली भाषा प्रसारणमा असर पर्न थालेको पनि उनले जनाए । "नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा सरकारी क्षेत्र र राजनीतिक क्षेत्र निकै उदासीन रहेको यो सम्मेलनबाट प्रस्ट भयो" मोदनाथ प्रश्रितले भने ।

एघार पुस्तक र तीन सिडीसँगै लोकार्पण

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन समापनका क्रममा विभिन्न देशका १४ जना स्रष्टाद्वारा एघार ओटा पुस्तक, दुई ओटा सिडी र एउटा भिसिडी लोकार्पण गरियो । यी सबै कृतिहरू महाकवि देवकोटामाथि केन्द्रित थिए । ती ११ पुस्तकमा शिव रेग्मीद्वारा सम्पादित 'महाकवि देवकोटाको निबन्ध', मोदनाथ प्रश्रितद्वारा लिखित 'महाकवि देवकोटा वैचारिक विकास', डा.कुमारबहादुर जोशीद्वारा लिखित 'महाकवि देवकोटा अनेकका आँखामा', जीवा लामिछानेद्वारा सम्पादित महाकवि देवकोटाको तस्बिर र चित्रको संगालो 'पिक्चर्सएक्यु ग्लिम्पसेस' थिए । त्यस्तै, राजेन्द्र सुवेदी लिखित 'काव्य निबन्ध केन्द्रका देवकोटा, नरेन्द्रराज प्रसाईद्वारा लिखित र सम्पादित 'देवकोटाको जीवनशैली', 'महाकवि देवकोटा' र देवकोटा शताब्दी निबन्ध' एवम् इन्दिरा प्रसाईद्वारा सम्पादित 'देवकोटा शताब्दी कविता' र 'देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन' तथा शैलेन्दुप्रकाश नेपालको 'मुनामदन समालोचना' पनि सोही क्रममा लोकार्पण गरिएका थिए ।

• 'राजधानी', २०६६ चैत १०

देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन : बृहत् सम्मेलन तुलसीहरि कोइराला

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिका तर्फबाट 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव' धुमधामसाथ मनाउने क्रममा विभिन्न कार्यक्रमहरू भइरहेका छन् । विभिन्न सङ्घसंस्थाहरूले पनि स्वतः स्फूर्त रूपमा महाकवि जन्म शताब्दी मनाएका छन् । यो वर्षको लक्ष्मीपूजाको सेरोफेरोबाट मनाउन प्रारम्भ गरिएको जन्म शताब्दी वर्षभरि मनाइने कार्यक्रमहरू तय गरिएका छन् । महाकवि देवकोटा राष्ट्रिय गौरवका व्यक्तित्व भएका कारण सरकारले नै उच्चस्तरीय समिति बनाएर जन्म शताब्दी मनाउनुपर्ने हो तर यसो हुन सकेन । एकमात्र बौद्धिक संस्था नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान पनि लामो समयसम्म नेतृत्वविहीन अवस्था रहेका कारण उपलब्धिमूलक कार्यक्रमहरू हुन सकेनन् । तर सरकारले डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा गठित 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति' लाई नै आधिकारिक र काम गर्न सक्ने समिति मानेर आर्थिक सहयोग प्रदान गरेको छ ।

महोत्सवअन्तर्गत देवकोटा स्वयम्ले लेखेका निबन्धसङ्ग्रहसमेत एक दर्जन कृतिको प्रकाशन गरिने जानकारी सदस्यसचिवले दिनुभएको छ । यसै शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत माघ ८ गते भएको एक महत्त्वपूर्ण कार्यक्रम हो 'महाकवि देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन' केन्द्रित बृहत् प्रवचन समारोह । यहाँ प्रस्तुत छ उक्त समारोहमा उपस्थित

विशिष्ट वक्ताहरूद्वारा देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तनका बारेमा बोलिएका विचारहरू :

गोपाल ठाकुर

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटालाई राष्ट्रिय व्यक्तित्वका रूपमा सबैले स्विकारेको पाइन्छ । देशको भाषासंस्कृति, कला र साहित्यका माध्यमबाट सामाजिक एकीकरणमा देवकोटाले खेलेको भूमिकालाई ज्यादै महत्त्वपूर्ण मान्नुपर्छ । उनी युगद्रष्टा साहित्यकार हुन् । उनका हरेक कृतिमा जातीय पहिचान, भाषिक अस्तित्व, राष्ट्रिय एकत्व र बौद्धिक चेत झल्किन्छ । उनको काव्यकृति **कृषिवाला** भाषिक दृष्टिले सबै जातजातिको साझाँ लाग्दछ । नेपाली भाषा सबैको माध्यम भाषा हो । यसकारण पनि यो साझा भाषा हो तर यसमा भएका व्याकरणिक जटिलतालाई सरलीकरण र सबलीकरण गर्नुपर्छ । भाषिक एकताबाटै नेपाली भाषाको समृद्धीकरण हुन सक्छ । देवकोटाले राष्ट्रका लागि ठूलो योगदान पुऱ्याएका छन् । उनको चिन्तनलाई अन्तिम कवितासँग जोडेर हेर्ने पनि छन् तर जति बेला, जसको शक्ति थियो, त्यसमा ठोक्किनु अन्तिम सत्य स्विकार्नु हो ।

राजेश्वर देवकोटा

महाकवि देवकोटा वरको रूखजस्तै हुन्, यो सय वर्षमा पनि वरको रूखमुनि कुनै ठूलो रूख उम्रिन, बढ्न सकेन । उनलाई धेरैतिरबाट हेर्न र मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ । देवकोटा आस्तिक हुन्, नास्तिक हुन्, राणा विरोधी हुन्, राणा प्रशंसक पनि हुन्, राजनीतिज्ञ पनि हुन् र साहित्यसेवी पनि हुन् । उनी विश्वकवि हुन् र केही पनि होइनन् । अर्थात् साधारण दृष्टिले हेर्दा केही होइनन्, उनी जेजे हुन्, त्यो देखिँदैनन् । उनी हुन् त ठूला कवि हुन्, उनको स्तुति र निन्दामा पनि कविता छ । भाषा विरोधीहरूको उछित्तो काढेका छन्, त्यसैले उनी राष्ट्रवादी हुन् । लय र छन्दमा रहेर उनी स्वच्छन्दतावादी-मानवतावादी बनेका छन् । देवकोटाका बारेमा यतिका

खोजअनुसन्धानहरू भएका छन्, यतिका कृतिहरू आएका छन् तर उनी अझै लेखिन बाँकी छन्। देवकोटालाई घेरामा राखेर तौलिन सकिन्न। उनको वजनलाई धान्ने तराजु छैन। उनी अनन्त हुन्। उनबाट हामीले लिने अहिलेको आवश्यकता भनेको राष्ट्रियता हो। राष्ट्रियताका पक्षमा देवकोटा ज्यादै कट्टर थिए। स्वच्छन्दताका नाममा आएको निर्बन्धलाई बाँध्नैपर्छ, अनुशासन कायम हुनुपर्छ। हामीले यति बेला राष्ट्रिय चिन्तनको उनको पक्षलाई लिएर देशलाई विखण्डन हुनबाट बँचाउनुपरेको छ।

डा.मोदनाथ प्रश्रित

देवकोटाका सबै कृतिमा एउटाएउटा चिन्तन छ। युनानी साहित्यको विषय प्रमिथसलाई नेपाली साहित्यमा भित्र्याएर उनले विश्व एकता र सद्भाव बढाएका छन्। चेतनाको विकास प्रक्रियामा देवकोटामा क्रमशः वैचारिक विकास हुँदै आएको देखिन्छ। प्रारम्भिक कालमा उनमा पूर्वीय दर्शन, लोक जनजीवन, राजनीतिक चिन्तन, किसान क्रान्ति, लोकतन्त्र, समाजवादी दर्शन हुँदै विस्तारित भएको देखिन्छ। देवकोटा विश्वव्यापी भएका महान् साहित्यिक व्यक्तित्व हुन्। उनले कुनै पनि साहित्यले साम्राज्यवादी सोचबाट माथि उठ्नुपर्छ भनेर तासकन्दमा प्रस्तुत आफ्नो प्रवचनमा व्यक्त गरेका थिए। उनको राष्ट्रिय चिन्तनलाई अहिलेको राष्ट्रिय सङ्कटका बेलामा उठाएर राष्ट्रिय एकता र अखण्डताका पक्षमा आम नेपालीलाई आह्वान गर्नुपरेको छ।

यज्ञप्रसाद आचार्य

राष्ट्रियता, देशप्रेम, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धजस्ता महत्त्वपूर्ण कुराहरूमा जोड दिँदै विभेदको विरुद्धमा अध्यात्मवाद र भौतिकवादको संयोजन चाहने साहित्यकार हुन् देवकोटा। वि.सं. २०११ सालमा विराटनगरमा हिन्दी भाषाको आन्दोलन प्रारम्भ भयो। त्यो आन्दोलन नेपाली भाषाको विरोधमा थियो। पछि धेरै व्यक्तिको पहलमा मत्थर

भयो । नेपाली भाषाको सन्दर्भमा राज्यले स्पष्ट व्यवस्था गर्नुपर्‍यो भनेर देवकोटा शिक्षामन्त्री भएपछि हामीले भेटेर कुरा गर्यौं । त्यति बेला हाम्रा प्रधानमन्त्री जवाहरलाल नेहरू भन्ने पुस्तक नै प्रकाशित गरेर बाँडिएको थियो । देवकोटा शिक्षामन्त्री भएपछि अनिवार्य रूपमा नेपाली विषय पठनपाठनको व्यवस्था गरिएको हो । उनी अत्यन्तै राष्ट्रवादी र दूरदृष्टि भएका विशिष्ट स्रष्टा हुन् ।

जगदीशशमशेर राणा

वि.सं. २००७ सालको राजनीतिक परिवर्तनपछि साहित्यमा कलम चलाउनेहरूको बाढी नै आयो । विशेष गरी कविता नारामा बदलियो । देवकोटाले चाहिँ नारालाई पनि कविता बनाइदिए— ईश्वर मलाई भेडा बनाइदेऊ, दालभातडुकु । बनारस गएर नेपाली काङ्ग्रेसको प्रचार गर्दा, प्रजापरिषद्मा लाग्दा, मन्त्री हुँदा पनि उनी आफ्ना कवित्व वर्चस्वबाट कहिल्यै विचलित भएनन् । एक पटक हिन्दीभाषी कवि सम्मेलनमा देवकोटालाई सभापति बनाएकोमा उनले हिन्दीमा वाचित कविताहरूको अङ्ग्रेजीमा अनुवाद गरेर सुनाउने सामर्थ्य र आँट देखाएर साहित्यको विश्वबजारसम्मको पहुँच खोजेका थिए । रुसले अँगालेर उनलाई कम्युनिस्ट बनाउन खोजेको भए पनि सकेन । निद्रा-स्वप्न-जागृत तीनै अवस्थाबाट देवकोटालाई हेर्नुपर्छ । उनी जताबाट पनि, जति बेला पनि राष्ट्र र राष्ट्रियता पक्षधर देखिएका छन् र हल्लिएका छैनन् ।

लोकेन्द्रबहादुर चन्द

देवकोटा जनताको स्नेह प्राप्त व्यक्तित्व हुन् । व्यक्तित्व फैलिँदै जाँदा उसलाई हेर्ने दृष्टिकोण पनि फराकिलो हुँदै जान्छ । देवकोटामा स्वतन्त्रताप्रतिको प्रतिबद्धता थियो । राष्ट्रियताको पक्ष र समानताको पक्षसँगसँगै लेखनीमा भ्रातृत्व छ । राष्ट्रिय मर्यादा, समर्पण र उदारताको आज ठूलो आवश्यकता छ । यसका लागि देवकोटा उदाहरणीय व्यक्तित्व हुन् । सामाजिक सद्भाव र सहिष्णुतामा कुनै किसिमको

खलल नपर्ने खालका प्रयोगहरू हुनुपर्छ । यहाँ स्वतन्त्रता र समानताका धेरै प्रयोगहरू भएका छन् । समाजको शान्ति व्यवस्थापन कायम राख्न भ्रातृत्वको प्रयोगबाट अघि बढ्न आवश्यक छ ।

गोविन्द भट्ट

देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन भनेको समग्र साहित्यकारहरूको साझा चिन्तन हो । देवकोटाको 'के नेपाल सानो छ ?' यस दृष्टिले अमर कृति हो । गरिब, सानो, अक्षम ठान्ने हाम्रो हीनताबोधलाई उनले चिरफार गरेका छन् । हाम्रो देशका चिन्तक, राजनीतिक र अर्थशास्त्रीहरूले यसलाई पण्डितले गीता पाठ गरेझैं पढ्नुपर्छ । उनी एउटै लेखबाटै पनि अमर हुन सक्थे । राष्ट्रिय चेतनामा अमर देन हो यो । देवकोटा नेपाली शिक्षा पद्धतिप्रति चिन्तित थिए । महिलाको शिक्षामा कमी र हकअधिकारका विभेदप्रति चिन्तन गर्दै महिलाको समान भूमिकाप्रति आवाज उठाएर लेखेका छन् देवकोटाले । महिलाका पक्षमा प्रगतिशील छन् उनका विचार । राष्ट्रिय जीवनको विकासको चिन्तन, संस्कृतिका बारेमा गहिरो चिन्तन र समावेशी संस्कृतिको आवश्यकता देख्ने देवकोटा नेपाल भनेको आर्यमङ्गलहरूको मधुमिलनको भूमि हो भन्थे ।

देवकोटाले नेपाली साहित्यमा राष्ट्रिय संस्कृतिलाई समेटेका छन् । उनी समावेशी संस्कृतिका प्रारम्भिक चिन्तक हुन् । नेपालको राष्ट्रिय अस्तित्व जोगाउन मौलिक संस्कृति, मौलिक पहिचान, मौलिक भाषा आदिसहितको राष्ट्रिय एकत्व आवश्यक छ यति वेला । विदेशी संस्कृति र संस्कारको अन्धानुकरणको कट्टर विरोधी हुन् देवकोटा । अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनहरूमा नेपालको प्रतिनिधित्व गरेर नेपाली साहित्य र संस्कृतिलाई विश्वमा चिनाउने राष्ट्रवादी स्रष्टा हुन् उनी ।

नरहरि आचार्य

राष्ट्रमा राजनीति राम्रो हुँदा र नराम्रो हुँदा पनि प्रभाव पार्ने खालको हुन्छ । देवकोटालाई राजनीतिले चेतना फैलाउन खोज्दा सय

रुपियाँ आर्थिक दण्ड गरेको थियो । उनी युगद्रष्टा थिए, तीन महिना शिक्षामन्त्री हुँदा त्रिभुवन विश्वविद्यालयका लागि कीर्तिपुर क्षेत्र छान्ने दूरद्रष्टा देवकोटा नै हुन् । काठमाडौँमा त्यति बेला प्रशस्तै खाली ठाउँ थियो तर देवकोटाले कीर्तिपुर पुगेर सम्भावनाको खोजी गरे । राजनीतिमा यसरी नै सम्भावनाको खोजी गरिनुपर्छ । देवकोटाले उति बेलै प्रान्तीय भाषा र मूल नेपाली भाषाको उल्लेख गरेर लेखेका छन् । अहिले हामी यसैको मूलमुद्दामा अलमलिएका छौँ । दार्शनिक प्लेटोले आफ्नो गणराज्यमा साहित्यकारहरूलाई नछिराउनु उतै भुलाएर फूलमाला लगाएर उठाउनु भनेका थिए । उनी साहित्यकारको शक्तिबाट डराएका थिए ।

देवकोटा सबैथोक हुन्, देवकोटा केही पनि होइनन् । उनको अन्तिम क्षणको कविता 'आखिर श्रीकृष्ण रहेछ एक' ले केही पनि होइनन् भन्ने पुष्टि गर्दछ । यो अन्तिम सत्यको चिन्तन हो । उनको नेपाली भाषा भन्ने निबन्ध अहिले हामीलाई चाहिएको छ । देवकोटा सागर हुन्, आफूलाई जे चाहियो, त्यही फिक्न मिल्ने प्रतिभाका खानी हुन् ।

खनूपरुदे रामबाबु प्रसाई

'मानिस ठूलो दिलले हुन्छ, जातले हुँदैन' भनेर जातपातका बारेमा त्यति बेलाको एकमात्र कानुन मुलुकी ऐनमा कठोर दण्डजरिवानाको कानुनी व्यवस्थामा पनि लेख्ने साहसी स्रष्टा हुन् देवकोटा । पुस्तकालय खोल्न खोज्दा मात्रै पनि दण्ड गर्ने, जेल हाल्ने बेलामा त्यसको पर्वाह नगरी सक्रिय रहनु ठूलो सक्रियता र योगदान हो । राजनीतिभित्र सबै थोक छ । उति बेलाको राजनीतिले पुस्तकालय खोल्न दिँदैनथ्यो भने अहिलेको राजनीति भिन्न छ । बी.पी.राजनीति र साहित्यमा उत्तिकै सम्पन्नलायक व्यक्तित्व हुन् भने त्यसपछिका देवकोटा नै हुन् ।

सुश्री भद्रकुमारी घले

देवकोटा नेपाली साहित्यमा अहिलेसम्म अर्को जोडा नभएका साहित्यकार हुन् । राष्ट्रभाषाप्रति समर्पित, राष्ट्रवादी व्यक्तित्व हुन् ।

नेपाली साहित्यको वैभव विश्वसामु प्रस्तुत गरेर नेपाली साहित्यको अन्तर्राष्ट्रियकरण गर्ने शक्तिशाली स्रष्टा हुन् उनी । देवकोटा जन्मनु नेपालको भाग्य हो । नेतृत्ववर्गले देवकोटाका विचार-चिन्तनको अध्ययन गरेर उनले देखाएको बाटोमा हिँड्न सके धेरै सङ्कटहरू समाधान हुने थिए ।

• •

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा अथाह सागर नै हुन् । उनको चिन्तन, बौद्धिकता, दूरदृष्टि र मानवतावादी सोचको सार भन्नु नै राष्ट्रिय चिन्तन हो । राष्ट्र यति बेला सङ्कटको घडीमा छ । जाति, भाषा, लिङ्ग, संस्कृति हरेक कुरामा विवादका शृङ्खलाहरू चलिरहेका छन् । यस्तो अवस्थामा देवकोटाका सिर्जनाहरूको अध्ययन गरेर उनको राष्ट्रवादी चिन्तनलाई राजनीतिज्ञहरूले आधार बनाउन सक्नुपर्ने कुरामा विद्वान्हरूको एकमत रहेको पाइन्छ । शताब्दी महोत्सवमा उनका विचारहरूलाई राष्ट्रिय रूपमै आत्मसात् गरिनुपर्छ ।

देवकोटालाई जन्म शताब्दीका अवसरमा 'राष्ट्रिय विभूति' घोषणा गरिनुपर्थ्यो तर गरिएन । वि.सं. २०२२ सालमा राजा महेन्द्रले 'महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा' भनेर देवकोटाको फोटो अङ्कित हुलाक टिकटमा टाँचा लगाएका थिए भने अहिले शताब्दी महोत्सव अङ्कित हुलाक टिकट पनि प्रकाशित भइसकेको छ ।

• 'मधुपर्क', २०६६ फागुन

• •

विदेशमा नेपाली भाषा र साहित्य

नेपाली भाषा र साहित्यका क्षेत्रमा वि.सं. २०६६ चैत ५-९ मा आयोजित 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषा-साहित्य सम्मेलन' अत्यन्त महत्त्वपूर्ण र उपलब्धिमूलक सम्मेलनका रूपमा सम्पन्न भएको छ । त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा स्थापित 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी

समारोह समिति'ले 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव' भव्य रूपमा मनाउने क्रममा वर्षको अन्त्यतिर सम्पन्न भएको यो सम्मेलन नेपाली भाषा-साहित्यको इतिहासमा 'कोसेढुङ्गा'को रूपमा स्थापित हुनेछ । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रित, सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाई र त्रिमूर्ति निकेतनकी अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाई एवम् 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषा-साहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशीको योगदानलाई सहभागीहरूले मुक्तकण्ठले प्रशंसा गरेका छन् ।

सम्मेलनमा भारत, म्यान्मा, पाकिस्तान, चीन, हङ्कङ, जापान, यू.ए.ई., रुस, बेलायत, जर्मनी, बेल्जियम, अमेरिकालगायतका देशहरूबाट नेपाली भाषा र साहित्यलाई माया गर्नेहरूको सहभागिता रहेको थियो । नेपालसहित सहभागी यी देशका तर्फबाट लिखित रूपमा कार्यपत्रहरू प्रस्तुत गरिएर नेपाली भाषा र साहित्यको 'हिजो, आज र भोलि'को अवस्था दर्साइएको थियो भने पाकिस्तानकी सहभागी प्रा.डा.श्रीमती ताहिरा निगत नैयरले मौखिक रूपमै विश्लेषण प्रस्तुत गरेकी थिइन् । नेपालका तर्फबाट प्रा.राजेन्द्र सुवेदी, प्रा.डा.देवीप्रसाद गौतम र डा.ज्ञानु पाण्डेले तयार पारेको कार्यपत्र ज्यादै उच्चकोटिको भएको सहभागीहरूको भनाइ रहेको छ । नेपालको सन्दर्भको कार्यपत्रलाई नछोई अन्य देशमा नेपाली भाषा-साहित्यका सम्बन्धमा प्रस्तुत गरिएका कार्यपत्रको निचोड यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

भारतमा नेपाली भाषा र साहित्य

डा.घनश्याम नेपाल, डा.सञ्जय राई र अरुणा राई

नेपाली भाषा एक अन्तर्राष्ट्रिय भाषा हो । दक्षिण एसियाका दुई प्रमुख देश नेपाल र भारतमा राष्ट्रिय भाषाको रूपमा स्वीकृत एवम् स-साना प्रदेशलगायत राज्यहरूमा माध्यम भाषाको स्तरमा सङ्गठित नेपाली भाषा एक जीवन्त भाषा हो । नेपाली भाषा खस,

पर्वते, सिञ्जाली तथा गोरखा भाषा नामले पनि चिनिँदै आएको छ । भाषाको प्रकृतिअनुसार कुनै पनि भाषाले विकास गर्दा जटिलतादेखि सरलता र स्थूलताबाट सूक्ष्मतातिर उन्मुख हुने प्रक्रिया ग्रहण गर्दछ । भाषाले सुष्ठता प्राप्त गर्दा आफ्नो सांस्कृतिक सञ्चारण र अभिव्यक्ति संस्कारलाई जरैबाट समातेर राख्दछ यसैले नेपाली भाषालाई पनि एक विशाल वटवृक्ष भन्दा अत्युक्ति नहोला । सांस्कृतिक र संस्कारगत चरित्रको आधारमा नेपाली भाषाले विविधतालाई स्वीकार गरेको छ । नेपालदेखि फैलिएको यो भाषा पूर्वमा बर्मा, पश्चिममा पञ्जाबसम्म, उत्तरमा हिमवत्खण्डदेखि दक्षिण एसियाको गाङ्गेय समभूमि तथा अन्य भाषा-परिवार क्षेत्रतिर पनि यसले विस्तार पाएको छ ।

भाषाको विकास हुनुमा त्यसको मौलिक साहित्य लेखनले ठूलो भूमिका निर्वाह गर्दछ । भाषाको दैनिक व्यावहारिक उपयोग, लोकको अनुभवको अभिव्यक्ति, लिप्यङ्कन प्रयोग हुँदा नै भाषा विकसित हुँदै जान्छ । भारत भूमिबाट नेपाली भाषा-साहित्यको विस्तार गर्नमा सबैभन्दा पहिलो श्रेय बनारसलाई जान्छ, यहींबाट नेपाली साहित्यको माध्यमिक काल ञाङ्गिन सकेको हो । विकासको यस घुम्तीमा आज देखिएका सरलता र संवेद्यताको आग्रह पनि माध्यमिक कालीन शृङ्गार धारका प्रभाव हुन् ।

भारतमा राष्ट्रिय भाषाको रूपमा अघि बढिरहेको नेपाली भाषा एक सम्पर्क भाषाको रूपमा भविष्यमा खडा हुनेछ भन्न सकिन्छ । सत्रौँ शताब्दी पूर्वदेखि नेपालबाहिर फैलिएको नेपाली भाषा र साहित्य एसिया महाद्वीपको जिउँदो र शक्तिशाली सामाजिक सम्पत्ति भएको छ । यसको प्रयोग र विस्तारक्षेत्र पूर्वमा दार्जिलिङ, सिबिकम, भुटान र मेघालय, मिजोराम, मणिपुर र बर्मा, पश्चिममा भारतका राज्य पञ्जाब, गुजरात, जम्मुकश्मीर, हिमाचल, कुमाउ, गढवाल, देहरादून आदितिर व्यापक प्रभाव छ । यी सबै क्षेत्रमा भाषा-साहित्यको

गतिविधि, लेखन-प्रकाशन, पठन-पाठन अनिवार्य रूपले चलिरहेको छ ।

रुसमा नेपाली भाषा र साहित्य

कृष्णप्रकाश श्रेष्ठ, प्रा.डा.जङ्गब चौहान

रसियामा नेपाली भाषा र साहित्यको चर्चा थाल्दा १३५ वर्षअघि सन् १८७५ मा नेपालको यात्रा गर्ने रसियन प्राच्यविद् इभान मिनायेभको नाम लिनुपर्ने हुन्छ, बौद्धधर्मको अध्ययनार्थ नेपाल आएका यी विद्वान्ले नेवारी भाषा सिकेर शब्दकोशसमेत तयार पारेका थिए । सन् १९१७ को ऐतिहासिक अक्टोबर समाजवादी क्रान्ति सम्पन्न हुनुभन्दा आधा शताब्दीअघि भूगोलविद् दिमित्री कोस्तिन्स्कीद्वारा नेपालबारे परिचयात्मक पुस्तक लेख्नु, नेपाली साहित्यका हस्तीहरू बालकृष्ण सम र सिद्धिचरण श्रेष्ठबाट सोभियत सङ्घको भ्रमण हुनु एवम् महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र माधवप्रसाद घिमिरेको अफ्रो एसियाली लेखक सम्मेलन (सन् १९५८) मा सहभागिता, देवकोटाको सम्भाषण आदिबाट नेपाली साहित्यको जानकारी रुसमा पुगेको हो ।

नेपाली कविताको अङ्ग्रेजी अनुवादका आधारमा तत्कालै 'नेपालका कविहरू' शीर्षकमा रसियाली भाषामा कवितासङ्ग्रह प्रकाशित भएको थियो । यसमा नेपालका प्रसिद्ध कविहरूका कविता समाविष्ट थिए । रुसमा देवकोटाको ठूलो सम्मान छ । सोभियत अन्तरिक्षयान चन्द्रमामा पुगेकै दिन देवकोटाको निधन भएको संयोगलाई देवकोटाको 'उद्देश्य के लिनु, उडी छुनु चन्द्र एक'सँग जोडेर देवकोटाको आत्मा त्यही यानमा चन्द्रमामा पुगेको कल्पना गरिन्छ ।

ल्युदमिला आगानिनाको नाम नेपाली साहित्यको अध्ययन, अनुसन्धान र अनुवादका क्षेत्रमा उच्च छ । आधुनिक नेपाली काव्यमा मानिस, समाज र धर्म विषयमा विद्यावारिधि गरेकी ल्युदमिला महाकवि देवकोटाको जीवनीकार पनि हुन् । उनीद्वारा लिखित

‘नेपाली साहित्यको सङ्क्षिप्त विवेचना’ कृति नेपाली साहित्यबारे रसियाली भाषामा प्रकाशित प्रथम पुस्तक हो ।

नेपाली भाषामा रसियाली लेखकको एउटै कृतिको विभिन्न अनुवादकबाट अनुवाद भई प्रकाशित कृति माक्सिम गोर्कीको उपन्यास ‘आमा’ हो । विगत ४१ वर्षदेखि रसियाली भाषाका विभिन्न कृतिहरूको नेपालीमा अनुवाद हुँदै आएको छ । रुसमा अध्ययन गर्न गएकाहरूले नेपाली भाषालाई व्यापक रूपमा प्रचार-प्रसार गरेका छन् । रसियामै कर्मभूमि बनाएका कृष्णप्रकाश श्रेष्ठले ठूलो योगदान दिएका छन् ।

अमेरिकाली नेपाली डायोस्पोरामा नेपाली भाषासाहित्य

होमनाथ सुवेदी, भारती गौतम, एन हन्किन्स

विदेशिने नेपालीको जतिजति वृद्धि हुन्छ, हाम्रो डायोस्पोरा त्यति नै ठूलो हुन्छ । आफ्नो मूलथलो छोडेपछि अर्को छुट्टै संस्कार बदलिन्छ जीवनको सबै क्षेत्रमा ठिमाहा संस्कारको जन्म हुन्छ । सन् १९७० देखि नेपालीहरू अमेरिका आउने क्रम आरम्भ भए पनि बसोबास गर्नेहरूको सङ्ख्या बढ्नचाहिँ समय लाग्यो । सन् १९९० भन्दा अगाडि नेपाली साहित्य र भाषाको विकास भन्नु अमेरिका-नेपाल एसोसिएसन नै हो । अमेरिकामा बसेर लेखेको पहिलो पुस्तकचाहिँ होमनाथ सुवेदीको उपन्यास ‘न्याउली’ हो । यसबीच केही नेपाली भाषाका पत्रपत्रिकाहरू प्रकाशित भए पनि सन् १९९१ मा वासिङ्टन डीसीमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाजको स्थापना भएपछि नै नेपाली भाषासाहित्यका क्षेत्रमा काम हुन थालेको हो । सन् १९९४ देखि अन्तर्राष्ट्रिय कविता महोत्सव गर्न थालिएकाले यसलाई निकै उपलब्धिपूर्ण मानिन्छ । यसपछि प्रशस्तै अनलाइन पत्रपत्रिकाहरूको स्थापना भइसकेको छ । संस्थागत रूपमा अहिले अनेसासको विस्तार निरन्तर भइरहेको छ । यसले नेपाली भाषासाहित्यलाई विश्वमै फैलाउने काम गरिरहेको छ । अमेरिकामा नेपालीहरूको सङ्ख्या लाखौँ पुगेको छ । आवासीय भिसा चिट्ठाका

कारण सङ्ख्या बढ्दो छ, आफ्नै पहलमा अमेरिका पुग्नेहरू पनि उत्तिकै छन् । व्यक्तिसँगसँगै आउने भाषासाहित्यले विदेशमा बस्नेहरूमा एकत्व कायम राख्दो रहेछ ।

सन् १९८६ ताक क्यानाडाबाट किरण ढुङ्गानाले 'दियालो' पत्रिका निकालेका थिए । १९९६ मा वसन्त श्रेष्ठको संयोजकत्वमा स्थापित बोस्टन साहित्यिक समितिले नेपाली विभूति, स्रष्टाहरूको जन्मजयन्तीलगायतका कार्यक्रमहरू गर्न थाल्यो । त्यति बेलै अर्को पत्रिका 'इनटच' पनि प्रकाशनमा आयो । अनेसासद्वारा सन् १९९४ बाट प्रकाशन प्रारम्भ भएको 'अन्तर्दृष्टि' त्रैमासिक नियमित छ । गोविन्दसिंह रावतले सन् २००४ मा 'रचना नेपाल' र 'सौगात' त्रैमासिक क्यानाडाबाट प्रकाशनमा ल्याइरहेका छन् । दोस्रो पिँढीलाई नेपाली भाषा सिकाउन अमेरिकामा विद्यालयहरू धेरै ठाउँमा सञ्चालनमा छन् । नोर्थ क्यारोलाइनामा क्याम्पस नै सञ्चालनमा छ । रेडियो, टेलिभिजनहरू सञ्चालित छन् । यी सबैका माध्यमबाट भाषिक उत्थानमा अनुवादलगायतका कामहरू बढ्दै जाने निश्चित छ ।

बेलायतमा नेपाली भाषा र साहित्य

प्रा.डा.माइकल हट, डा.भ्यालेरी एम्.इन्चले र सुरेशजङ्ग शाह

बेलायतमा नेपाली भाषा-साहित्यको सन्दर्भ उठाउँदा सन् १९६० तिर पुग्नुपर्ने हुन्छ । यति बेलैबाट तत्कालीन युवराजाधिराज वीरेन्द्र, पशुपतिशमशेरलगायतका अक्सफोर्ड र इटन कलेजमा पढ्ने विद्यार्थीहरूले 'यति नेपाली एसोसिएसन' नामक संस्था स्थापना गरेर 'यति' पत्रिकाको प्रकाशन प्रारम्भ गरेका थिए । सन् १९८६ मा यसै संस्थाको पहलमा नेपाली भाषा, साहित्य र संस्कृतिको जगेर्ना गर्नका लागि 'कोसेली नेपाली सांस्कृतिक परिवार' स्थापना गरिएर 'कोसेली' लोक संस्कृतिप्रधान पत्रिका प्रकाशन गर्न थालिएको थियो । सन् १९९५ बाट नेपाली साहित्य विकास परिषद्को स्थापना

र लालीगुराँस पत्रिकाको प्रकाशनले थप योगदान पुऱ्याएको छ । यस संस्थाले सम्मान र पुरस्कारहरूको पनि व्यवस्था गरेको छ । यसरी सन् १९६० देखि २००० सम्ममा बेलायतमा बाह्र हजारको हाराहारीमा नेपालीहरूको सङ्ख्या पुगेको देखिन्छ नेपाली भाषाका प्राध्यापक डा.माइकल हटले नेपाली भाषामा पुऱ्याएको योगदान अतुलनीय रहेको छ ।

सन् १९९७ मा बेलायतले हडकड चीनलाई हस्तान्तरण गरेपछि करिब ४ हजार गोर्खा पल्टन र उनीहरूका परिवारलाई समेत बेलायतमा स्थायी बसोबासको हक दिइनुले नेपालीहरूको जनघनत्वमा वृद्धि भएको देखिन्छ । पत्रपत्रिकाको प्रकाशन दर्जनभन्दा बढी छ भने यतिकै सङ्ख्यामा साइबर पत्रिकाहरू छन् । यसका लागि प्रवासी नेपाली साहित्य समाज, नेपाली प्रतिभा प्रतिष्ठान, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, बेलायत शाखालगायतका संस्थाहरू सक्रिय रूपमा लागिपरेका छन् । टेलिभिजनहरूको योगदान पनि उल्लेखनीय रहेको छ ।

हडकडमा नेपाली भाषा र साहित्य

पशन तम्

सन् १८१४ मा नालापानी युद्धमा वीर गोर्खालीको युद्ध कौशलबाट प्रभावित भएका अङ्ग्रेजले १८१७ देखि गोर्खालीहरूलाई इस्ट इन्डिया कम्पनीमा लिन थालेका हुन् । १९४७ मा भारत स्वतन्त्र हुनुअघि बेलायत, भारत र नेपालबीच त्रिपक्षीय सम्झौता हुनुभन्दा अघि अर्थात् १९४२ बाटै गोर्खालीहरू हडकड क्याम्पमा बस्न थालेको देखिन्छ । १९५९ बाट बेलायतले आफ्नो उपनिवेश हडकडलाई गोर्खाली सेनाको सुरक्षामा सुम्पिएपछि नेपाली भाषाको स्थायित्व बढेको हो । १९४९ बाट सिङ्गापुरमा प्रकाशन प्रारम्भ भएको पत्रिका 'पर्वते' हडकडबाट पनि प्रकाशित हुन थाल्यो । त्यति बेलादेखि गोरखा रेडियोको पनि प्रारम्भ भयो ।

हडकडबाट सन् २००० मा किसन राईको सम्पादनमा प्रकाशन प्रारम्भ भएको 'एभरेष्ट' दैनिकको योगदान उल्लेखनीय छ । १९९८ मा पशान तमूले प्रारम्भ गरेको 'संवाद' को योगदान, सनराइज, साप्ताहिक सन्देश, नेपाली रेडियोलगायतका सञ्चार सामग्रीहरूले नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा योगदान पुऱ्याएका छन् । हडकडमा सामाजिक सङ्घसंस्थाहरू पनि प्रशस्तै छन् । हाल नेपाली साहित्य प्रतिष्ठान, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, हडकड च्याप्टर, सिर्जनशील साहित्य समाज, जनजाति साहित्य समाज, हडकड नेपाली कलामन्दिरलगायतका धेरै सङ्घसंस्थाहरू छन् । हडकडमा नेपालीद्वारा सञ्चालित चार विद्यालय पनि छन् । नेपाली चलचित्र, गीत-सङ्गीत, म्युजिक भिडियो निर्माणका काम पनि प्रशस्तै भएका छन् ।

जापानमा नेपाली भाषा र साहित्य

डा.दुबसु क्षेत्री, मिसिजु फुकुदा, पुनम क्षेत्री, चक्र सुवेदी र कृसु क्षेत्री

सन् १९०२ मा देवशमशेरको शासनकालमा नेपाली विद्यार्थीहरू जापान जाने तयारी भएकोमा उनी सत्ताच्युत भएपछि चन्द्रशमशेरको पालामा कार्यान्वयन भएको थियो । जयपृथ्वीबहादुर सिंह, हरेन्द्र बडुवालले जापानका बारेमा नेपालीहरूलाई र नेपालका बारेमा जापानीहरूलाई चिनाउने काम गरेका थिए । त्यसपछि जापानी साहित्य हाइकु भित्र्याएर साहित्यिक आदान-प्रदान हुन थाल्यो । तुलसी दिवस, अभि सुवेदी, मञ्जुल, रामकुमार पाँडे, क्षेत्रप्रताप अधिकारी आदिले जापानी भाषासाहित्यको आदान-प्रदानमा ठूलो योगदान पुऱ्याएका छन् ।

जापानमा रहेका नेपालीहरूको ज्यादै व्यस्त जीवन भएर पनि समय निकालेर भाषा-साहित्यका क्षेत्रमा कामहरू गरिएका छन् । विशेष गरी अनलाइन पत्रिकाहरूका माध्यमबाट नेपालीहरूले उल्लेख्य काम गरेको देखिन्छ । यसमा पनि नेपाल-जापान डटकम ज्यादै सक्रिय छ ।

पाकिस्तानमा नेपाली भाषा र साहित्य

प्रा.डा.ताहिरा निगत नैयर

सन् १९८५ मा पाकिस्तान सरकारले नेपाल सरकारको सहयोगमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय, काठमाडौंमा उर्दू विभाग स्थापना गर्ने कार्य गर्‍यो । जसमा म उक्त विभागको अध्यक्षको हैसियतमा नेपाल आउनुभन्दा अघि मलाई नेपाल कुन देश हो ? यहाँका मानिसहरू कस्तो प्रकृतिका होलान् ? भाषा के बोलिन्छ जस्ता कुराहरू केही पनि थाहा थिएन । तर यहाँ आएको दुईतीन हप्तापछि नै मेरो कुतूहलता टाढा भयो । भाषाको कति पनि समस्या आएन । मैले छिट्टै नेपाली भाषा सिक्ने र नेपाली साहित्यको बिस्तारैबिस्तारै अध्ययन पनि सुरु गरें ।

करिब १२ वर्षको नेपाल बसाइपछि सन् १९९८ मा म पाकिस्तान फर्किँएँ, त्यसपछि पनि मेरो नेपाली भाषासाहित्यप्रतिको रुचिमा कमी आएन । स्व.बी.पी.कोइरालाका उपन्यासहरू क्रमशः 'तीन घुम्ती' तथा 'नरेन्द्र दाइ' को उर्दू भाषामा अनुवाद गरी मैले कराँची, पाकिस्तानमा आफ्नै खर्चमा छपाएँ, यी दुवै अनूदित उपन्यासहरू पाकिस्तानमा निकै लोकप्रिय भए । आज पनि प्रशस्त नेपाली साहित्यिक कृतिहरू मसँग छन् जसलाई समयसमयमा म अनुवाद गर्दै प्रकाशित गरिरहेकी छु ।

सायद यिनै प्रयासहरूको फलस्वरूप केही नेपाली साहित्यकारहरू तथा उनीहरूका कृतिहरूका बारेमा पाकिस्तानी साहित्यकारहरू परिचित भएका छन् । मलाई लाग्छ— साहित्य अनुवाद गरी नेपाली-उर्दू भाषामा प्रकाशित गर्दै जान सक्ने हो भने दुवै भाषाका साहित्यहरू एकआपसमा बढी परिचित हुने मौकामात्रै पाउँदैनन् साहित्यकारहरूको बीचको घनिष्ठता पनि बढ्दै जान्छ तर यो व्यक्तिगत प्रयासबाट मात्रै सम्भव हुँदैन, संस्थागत संलग्नता र प्रयास यसमा जरुरी छ ।

बेल्जियममा नेपाली भाषा र साहित्य

कृष्ण बजगाईं

सन् १९८२ को जुलाईमा बेल्जियम नागरिकसँग विवाह गरेर आएकी पोखरा निवासी सुकमाया नेपालीलाई बेल्जियममा बसोबास गर्ने गरी आएकी प्रथम नेपाली मानिन्छ । १९९० बाट नेपालीहरूको बेल्जियम प्रवेश क्रमशः बढ्दै २००० तिर माओवादी द्वन्द्वलाई कारण मान्दै भित्रिनेहरूले गर्दा हाल करिब ४ हजार नेपालीहरू बेल्जियममा बसोबास गर्दछन् । आफ्नो देशमा जुनसुकै मातृभाषा बोल्ने भए पनि यहाँ भने नेपालीलाई नै प्रयोगमा ल्याएर भावनात्मक एकतामा गाँसिएको देखिन्छ ।

बेल्जियममा अहिलेसम्म ४२ वटा सङ्घसंस्था स्थापना भइसकेका छन् । सन् १९९८ मा स्थापना गरिएको नेपाली सांस्कृतिक समाज पहिलो हो । हाल आएर अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज बेल्जियम च्याप्टर भाषा-साहित्यका क्षेत्रमा सक्रिय बनेको छ । यसले साहित्यकारहरूको जयन्ती, साहित्यिक गोष्ठीहरू आदि गर्दै आएको छ । नेपाली सांस्कृतिक समाजले सन् २००१ मा प्रकाशित गरेको फोटोकपी पत्रिका बेल्जियममा पहिलो नेपाली पत्रिका मानिन्छ । सन् २००३ मा इन्द्रधनुष क्लबले 'इन्द्रेणी', साङ्ग्रिला समाजले २००६ मा 'बेल्जियम दर्पण', अनेसासको बेल्जियम च्याप्टरको प्रकाशन 'शब्दाञ्जली' ले पुऱ्याएको योगदान उल्लेख्य छ ।

बेल्जियममा मात्र नभएर विदेशमा बस्ने नेपालीमाछ पनि कृष्ण बजगाईंको अनलाइन पत्रिका 'समकालीन साहित्य डटकम' निकै लोकप्रिय रहेको छ । त्यस्तै नेपालीहरूद्वारा सञ्चालित अन्य अनलाइन पत्रिकाहरू पनि प्रशस्तै छन् । यहाँ नेपाली भाषा सिकाउने विद्यालय पनि सन् २००५ देखि सञ्चालित छ ।

संयुक्त अरब इमिरेट्समा नेपाली भाषासाहित्य

जाकिर हुसेन

यहाँ नेपालीहरूको प्रवेश कहिलेबाट भएको हो भन्ने स्पष्ट जानकारी नभए तापनि हाल एक लाख पच्चीस हजारभन्दा बढी नेपाली विभिन्न रोगजार, व्यवसायमा रहेका छन् । सन् १९९० मा इराक युद्ध प्रारम्भ भएपछि यहाँ रहेका नेपालीहरू पनि स्वदेश फर्किन थाले । त्यही त्रिसित वातावरणमा युएईमा रहेका अगुवा नेपालीहरूले क्याप्टेन प्रचण्डजङ्ग शाहको नेतृत्वमा नेपाली समाज भन्ने संस्थाको स्थापना गरेका थिए । यो नै नेपालीको पहिलो संस्था हो । सुरक्षा, भाषा, संस्कृति, साहित्य आदिका क्षेत्रमा संस्था सक्रिय भयो र 'हिम अरब' नामक मुखपत्र पनि प्रकाशित गर्‍यो ।

नेपाली पत्रपत्रिका प्रायः सबै यहाँ आइपुग्छन् र व्यावसायिक रूपमा बिक्री वितरण गरिन्छ । युएईबाट प्रकाशित हुने 'सहयात्रा' द्वैमासिकको योगदान पनि उल्लेखनीय रहेको छ । परदेश, आकृति, हाम्रो ध्वनि, नव सिर्जना, मकालु, सन्देश, प्रवासी, देउराली पाक्षिकलगायतका धेरै मासिक, द्वैमासिक, त्रैमासिक आदि पत्रपत्रिकाहरू प्रकाशित हुँदै आएका छन् । यत्तिकै सङ्ख्यामा अनलाइन पत्रिकाहरू पनि सञ्चालित छन् ।

म्यान्मामा नेपाली भाषा र साहित्य

डा.दुबसु क्षेत्री, विष्णु पन्थी, पुनम क्षेत्री र कृसु क्षेत्री

म्यान्मामा नेपालीहरूको बसोबासको इतिहास सय वर्षभन्दा लामो छ । दुई लाखभन्दा बढी नेपाली भाषी म्यान्मालीहरू नेपालीपन र मन जोगाइराखनलाई आफ्नो भाषा र संस्कृतिसहित सङ्घर्षरत छन् । म्यान्माजस्तो अनकन्टार देशमा बसेर पनि यहाँ बस्ने नेपालीभाषीले नेपाललाई पितृदेश मान्दछन् । नयाँ पुस्ता सँगसँगै नेपाली धर्म - संस्कृति लोप हुने पो हो कि भन्ने चिन्ताले सङ्घसंस्था नै बनाएर काम गरिएको छ । जाति, धर्मभन्दा पनि भाषाले बाँधेको

छ । कूटनीतिक सम्बन्ध स्थापनाको स्वर्ण महोत्सव पनि मनाइसकिएको छ । यहाँ नेपाली साहित्य परिषद् (डिप्लोमा) ले नेपाली भाषाको उत्थानमा उल्लेख्य काम गरिरहेको छ । नियन्त्रित शासन व्यवस्थाका कारण असजिलो र असहज वातावरण भए पनि नेपाली भाषा र साहित्यमा कलम चलाउनेहरू धेरै छन् । अनुवादका क्षेत्रमा पनि नेपालीहरूले हात हालेका छन् । प्रशस्तै प्रकाशनहरू र पुरस्कार गुठीहरूले यस क्षेत्रमा लागेकालाई प्रोत्साहन गरिरहेका छन् ।

जर्मनीमा नेपाली भाषा र साहित्य

डा.मानफ्रेद थ्रोई

सन् १८९६ मा जर्मन नागरिक लुम्बिनी घुम्न आएपछि नागरिकस्तरमा सम्बन्ध विस्तार भएको हो । सन् १९७५ को हाराहारीमा करन विश्वविद्यालय खुलेपछि डा.बुर्थले नेपाली भाषाको अध्यापन प्रारम्भ गरेका हुन् । ३० वर्षयता जर्मनीमा नेपालीभाषीहरूको सङ्ख्या उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको छ भने नेपाली संस्कृति, भाषा र साहित्यका क्षेत्रमा उनीहरूले लोभ लाग्दो तरिकाले विकास गरिरहेका छन् ।

सम्मेलनको महत्त्व र उपलब्धिका सम्बन्धका प्रतिक्रिया

सत्यमोहन जोशी : संयोजक, प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन
अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा नेपाली भाषा र साहित्यका क्षेत्रमा भएको यो नै प्रथम बृहत् सम्मेलन हो । अन्य देशका नागरिकहरूले पनि नेपाली भाषा-साहित्य सिकेर, बोलेर, लेखेर सम्मेलनमा भाग लिए । सरकारी तबरमा हुनुपर्ने काम त्रिमूर्ति निकेतनले गरेको छ ।

आफ्नो भाषाप्रति सबै नेपालीमा प्रेम छ । विदेशमा रहेबसेका नेपालीहरूको उल्लेख्य उपस्थितिका कारण पनि कार्यक्रमलाई पूर्ण सफल मान्नुपर्छ । आफ्नो भाषाले बाँध्दो रहेछ, एकत्व देखाउँदो रहेछ । जनसम्पर्कमा नेपाली भाषा अग्रणी छ । अन्य मातृभाषीका लागि पनि सम्पर्क भाषाका रूपमा स्थापित हुन सकेको छ । भाषिक

आदान-प्रदान, अनुवादको विकासलगायत जारी भएको घोषणापत्रको कार्यान्वयनमा जोड दिनु आवश्यक छ । यस्ता सम्मेलनहरू भइरहनुपर्छ ।

विशिष्ट वक्ता : इन्द्रबहादुर राई, भारत

उता भारतमा पनि प्रशस्तै प्रतिभाहरू बसेका छन् । उनीहरूले साहित्यको लेखन, पठन गरिरहेकै छन् । जुनै रूपको भए तापनि उनीहरूले लेखिरहेको साहित्यले उनीहरूलाई आनन्द र जागृति दिइरहेकै छ तर उताका हामी जब नेपालमा (काठमाडौंमा) आइपुग्छौं, नेपाली साहित्य, कला, नाटक, सङ्गीतले लिएका नव्य रूपहरू देखेर चकित बन्छौं । अब हामी फर्किदै छौं, साहित्य र कलाका ती नव्य रूपहरूले हाँक गरिरहेका भएर हामी छक्क परेर फर्किएका छौं । उता पुरानै रूपको छ, अब नव्य रूपमा पुगनुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । हाम्रा लागि त उपलब्धिमूलक भयो नै, यो सिङ्गो नेपाली भाषा र साहित्यका क्षेत्रमा पनि ज्यादै उपलब्धिमूलक काम भएको छ ।

लीलबहादुर क्षत्री, भारत

उताबाट यता आउन हामीलाई असाध्य मन लाग्छ तर अवसर मिलिरहेको हुँदैन । यस्तो बृहत् समारोहमा भाग लिन पाउनु मेरो लागि ठूलो उपलब्धि हो । मलाई अन्य देशहरूमा पनि नेपाली भाषा यसरी फस्टाएको छ भन्ने जानकारी थिएन । यता मलाई 'बसाइँ' को लीलबहादुर र उता प्राध्यापक लीलबहादुर भनेर चिन्छन् । म दुवैमा उत्तिकै गौरव गर्दछु । नेपालीहरूमा स्थापित हुने, सबैसँग मिल्न सक्ने गुण भएकाले सर्वत्र फैलिएका हुन् । नेपाली भाषामा अन्य भाषाको मिश्रण व्यापक रूपमा भएको छ । यस्ता सम्मेलनहरूले भाषिक उत्थानमा मद्दत नै पुऱ्याउँछन् । मूल कुरा त आपसमा विचार बाँड्न पाउनु नै ठूलो हो । पशुपतिनाथको दर्शनलाई पनि मैले महत्त्वपूर्ण उपलब्धि ठानेको छु । यो सम्मेलनले नेपाली भाषा र साहित्यको सूक्ष्म अध्ययन गर्न सघाउ पुऱ्याउने स्पष्ट छ ।

होमनाथ सुवेदी, अमेरिका

यो सम्मेलनले नेपाली समाजको अन्तर्राष्ट्रियताको प्रभावको प्रमाण दिएको छ । विदेशमा बस्ने हामी अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाजका सदस्यहरूले यस किसिमको सम्मेलन हुनुपर्छ भन्ने उद्देश्यले धेरै दिनदेखि बोलिरहेका थियौं ।

अमेरिकामा सन् २००१ को अगस्त १५ मा 'अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन गरिएको थियो तर बाहिरबाट ज्यादा सहभागीहरू छिक्नु सकिएको थिएन । सहभागिताका दृष्टिले पनि यस सम्मेलनलाई ज्यादै महत्त्वपूर्ण मान्नुपर्छ । सम्मेलनमा प्रस्तुत गरिएका कार्यपत्रहरू ज्यादै गहन छन् । नेपाली एकता र अखण्डताको प्रमाण भएको छ यो सम्मेलन ।

कृष्ण बजगाईं, बेल्जियम

विश्वभरका नेपाली भाषी साहित्यकारहरूलाई एकै थलोमा भेला गराएर नेपाली भाषा-साहित्यका बारेमा भएका र अब हुने कार्यको जानकारी गराउन सफल भएको छ यो सम्मेलन । नेपाली भाषा-साहित्यको विकासका लागि आगामी दिनमा हिँड्नुपर्ने बाटोका बारेमा घोषणापत्र नै जारी भइसकेको छ । सम्मेलनले डायोस्पोरामा बसेर साहित्य सिर्जना गर्नेहरूलाई ऊर्जा प्राप्त भएको छ । लामो समयसम्म यो सम्मेलनको प्रभाव नेपाली भाषिक-साहित्यिक आन्दोलनमा परिरहने निश्चित छ ।

• 'मधुपर्क', २०६७ वैशाख

मेरो नेपाली साहित्ययात्रा

मिसिजु फुकुदा

(जापान)

नेपालका महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्म शताब्दीका सुअवसरमा गत मार्च महिनामा काठमाडौँमा सम्पन्न अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा भाग लिन जाने र महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान ग्रहण गर्ने सौभाग्य मलाई प्राप्त भयो ।

समारोहमा काठमाडौँ जाने निमन्त्रणा र महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मानको सूचना टोकियोस्थित नेपाली राजदूतावासका उपप्रमुख तथा नेपालका वरिष्ठ साहित्यकार डा.दुबसु क्षत्रीमार्फत प्राप्त भयो । म महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मानबाट विभूषित चार जापानी साहित्यकारमध्ये एक थिएँ । पाँच दिनसम्म चलेको उक्त सम्मेलनमा मसँग मेरा पति हिदेओ कानेको जो जापानका एक स्थापित कवि पनि हुनुहुन्छ, पनि हुनुहुन्थ्यो ।

१७ मार्चको राति हामी त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल ओर्लियौँ । सो रात हामी एक जना नेपाली साथीको घरमा बस्यौँ । भोलिपल्ट विदेशबाट आएका अतिथि साहित्यकारहरूलाई बन्दोबस्त गरिएको बागबजारस्थित होटलमा पुग्यौँ । काठमाडौँस्थित जापानी राजदूतावासका स्थानीय कर्मचारी कृष्ण सिलवालका सहयोगले हामी त्यहाँ पुगेका थियौँ । उहाँकै सहयोगले पाँचौँ तलामा गरिएको हाम्रो व्यवस्था भुइँतलामा सारियो । किनभने

मेरो गोडाको समस्याले म पाँचौँ तलासम्म तलमाथि गर्न सक्ने अवस्थामा थिइँन ।

तपाईंलाई देखेर हामी साथै खुसी छौं भन्नुहुँदै काठमाडौँमा सर्वप्रथम भेटिनुभएकी प्रसिद्ध कवयित्री उषा शेरचनले हामीलाई हार्दिक स्वागत गर्नुभयो । त्यसको लगत्तैपछि हाम्रा चिरपरिचित मित्र तथा वरिष्ठ कवि मञ्जुलसँग हाम्रो सौहार्दपूर्ण भेट भयो । चार वर्षपछि भएको हाम्रो यो भेट स्मरणीय रह्यो । सुरसुधाका कलाकार मित्रहरू पनि हामीलाई भेट्न आउनुभयो । मञ्जुल सपरिवार नै आउनुभयो । साथै अन्य नेपाली साथीहरू पनि हामीलाई भेट्न र भलाकुसारी गर्न आइरहनुहुन्थ्यो । हामी बसेको होटलको कोठा यसरी एकाएक नेपाली कवि र साहित्यकारहरूको जमघटको रमणीय थलो बन्न पुग्यो ।

कार्यक्रमको व्यस्तताबीच अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन तथा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईं हामीलाई भेट्न आइरहनुहुन्थ्यो । साथै उहाँ हाम्रो बसोबास एवम् कठिनाइबारे पनि सोधिरहनुहुन्थ्यो । उहाँ तथा त्रिमूर्ति निकेतनकी अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईं हाम्रो व्यवस्था र सुविधाबारे घरीघरी चासो लिइरहनुहुन्थ्यो ।

नरेन्द्रराज प्रसाईं मलाई शिष्टतापूर्वक अभिवादन गर्नुहुन्थ्यो र मलाई 'आमा' भनेर सम्बोधन गर्नुहुन्थ्यो । उहाँको शिष्टता, स्नेह र सम्मानबाट म द्रवित भएकी छु । प्रसाईंजस्ता नेपाली भाषा र साहित्यका अविश्रान्त साधकलाई आफन्त बनाउन पाउँदा म गौरवान्वित भएकी छु ।

सम्मेलनको शुभारम्भअघि हामी महाकवि देवकोटासहितका तीन नेपाली कविहरूको सालिक भएको त्रिमूर्ति निकेतनको बगैँचामा पुग्यौं । त्यहाँ पनि धेरै नेपाली कवि र साहित्यकारहरूले हामीलाई

जापानदेखि आएको भनेर स्वागत र स्नेह गर्नुभयो । हामीले त्यहाँ विनीता पन्त र उहाँका पति धर्मप्रसाद पन्तलाई पनि भेट्यौं । विनीता राम्रो जापानी बोलुहुन्छ । विनीता पन्त जापानकी स्रष्टा सुश्री रेड्को साइगुसारेड्कोद्वारा सङ्कलित तथा सम्पादित जापानी-नेपाली शब्दकोशको सम्पादन कार्यमा सहयोग गर्न धेरैपटक जापान आउनुभएको थियो । उहाँ सहृदयी र सहयोगी व्यक्ति हुनुहुन्छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनकक्ष कुनै प्रसिद्ध होटलको हलजस्तो लाग्थ्यो । त्यहाँ पाँच दिनसम्म सयौं साहित्यकारहरूको खचाखच उपस्थिति थियो । हामी सबै सहभागीहरूले सम्मेलन अवधिभर त्यहीँ बिहानको खाजा र दिवाभोज सँगसँगै खायौं । नेपाली मित्रहरू हामी खाना लिन पङ्क्तिमा उभिएँदा हामीलाई अगाडि जान अनुरोध गरिरहनुहुन्थ्यो । उहाँहरूको स्नेह र आतिथ्यले हामीलाई भावुक बनाएको थियो ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन पूरै नेपाली भाषामा सञ्चालित भएको थियो । सम्मेलनको आरम्भका दिन नेपाली साहित्यका महान् साहित्यकार जगदीशशमशेर राणाको भव्य महलमा परिचयात्मक कार्यक्रम राखिएको थियो । त्यस बौद्धिक सभामा मैले पनि आफ्नो मन्तव्य प्रकट गरेकी थिएँ ।

सम्मेलनका विविध कार्यक्रमहरूमा म पूर्वसूचित कार्यक्रम अनुसार नै प्रस्तुत भइरहेँ । अन्तिम दिनको समारोहमा मैले पनि महोत्सवबाट प्रकाशित तथा नरेन्द्रराज प्रसाईँद्वारा लिखित 'महाकवि देवकोटाको जीवनशैली'को लोकार्पण गर्ने अवसर पाएँ । त्यस बेला सबै देशका स्रष्टाहरूद्वारा ११ वटा किताब र ३ वटा सीडीको लोकार्पण गरिएको थियो । वास्तवमा त्यो सम्मेलन नेपालभित्र र बाहिर रहेर नेपाली भाषा र साहित्यका लागि जीवन समर्पण गर्नेहरूको अभूतपूर्व जमघट थियो । नेपाली भाषा र साहित्यका लागि आफ्ना ठाउँबाट सानो योगदान गर्ने म पनि उहाँहरूमध्येको एक थिएँ ।

मैले पनि हरेक दुई दुई वर्षमा जापानी र नेपाली भाषामा 'फूलका गुच्छाहरू' नामक ग्रन्थ निकालिरहेकी छु । अहिलेसम्म त्यसका पाँचवटा भागहरू प्रकाशित भइसके । अहिले हामी 'फूलका गुच्छाहरू' को छैठौँ भागको प्रकाशनको अन्तिम तयारीमा छौं । यसबाट मैले नेपाली कविहरूलाई जापानमा र जापानी कविहरूलाई नेपालमा परिचित गराउने कार्य गर्ने । अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन र महाकवि देवकोटा सम्मानले मेरो त्यस कार्यको कदर गरेको मैले अनुभव गरेकी छु ।

समयको अभावले हामीले यसपल्ट हिमालयतिरको यात्रा र दृश्यावलोकन गर्न भने पाएनौं । तर एक सप्ताह लामो हाम्रो काठमाडौँको यात्रा सफल र सुखद रह्यो । हामीले नेपाली भाषासाहित्यमा समर्पित साथीहरूलाई भेटेर गरेको अन्तरङ्ग कुराकानी मेरा लागि बिर्सिनसक्नुको भयो । नेपालभित्र र नेपालबाहिर बसेर नेपाली भाषा र साहित्यमा समर्पित स्रष्टाहरूसँग सार्थक वार्तामा लगाएको यसपालिको नेपाल यात्रा साँच्चै अविस्मरणीय र महत्त्वपूर्ण रह्यो ।

- 'गोरखापत्र' दैनिक, २०६६ साउन २२ गते

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन
मैना थापा 'आशा'
(भारत)

नेपालको राजधानी काठमाडौँमा नेपाली साहित्यका मूर्धन्य स्रष्टा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका स्मृतिमा त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव मनाइएको थियो । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवकै आयोजनामा काठमाडौँ, नेपालमा पाँच दिनसम्म विभिन्न कार्यक्रमका साथ अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन सम्पन्न गरियो । सम्मेलन अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य महोत्सवका रूपमा भव्य रूपमा आयोजित थियो । सम्मेलनमा नेपाल, भारत, चीनलगायत १३ देशका प्रतिनिधि साहित्यकारहरूले भाग लिएका थिए ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको मुख्य उद्देश्य अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा भइरहेको नेपाली भाषासाहित्यको विकासको चर्चा र तथ्य अवगत गराउनु रहेको थियो । सम्मेलनकै अवसरमा नेपाली भाषासाहित्यको विकास तथा संवर्द्धनका लागि निरन्तर क्रियाशील विदेशी लेखक तथा नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिने नेपाली भाषाप्रेमी नेपालभित्र र बाहिरका स्रष्टाहरूलाई पनि पुरस्कृत र सम्मानित गरिएको थियो ।

नेपाली भाषाबाहेक पनि जसले नेपाली भाषालाई अपनाएर अभिव्यक्तिको माध्यम बनाए ती स्रष्टाले पनि मातृभाषाबाहेक यदि

आत्मसात् गर्न चाह्यो भने केही पनि असम्भव हुँदैन भन्ने प्रमाण सम्मेलनका सहभागी सर्जकहरूले दिएका थिए । नेपाली भाषीले जहाँ गए पनि आफ्नो भाषासाहित्यका साथ समन्वय स्थापित गर्दै नेपाली भाषामा उत्कृष्ट वाङ्मयको सिर्जना गरेको विषयमा सत्यतथ्य पनि सम्मेलनमा पोखिएको थियो ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको सबभन्दा ठूलो विशेषता विदेशी अनेपाली रचनाकारद्वारा नेपाली भाषामा आफ्नो कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नु रह्यो । सम्मेलनको मुख्य विषय थियो- 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि' । यसै शीर्षकमा प्रस्तुत तेह्रवटा कार्यपत्र आफैँमा उदाहरणीय रहेका थिए ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको शुभारम्भका दिन अतिथि स्रष्टाद्वारा त्रिमूर्ति स्रष्टा अर्थात् महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल र नाटककार बालकृष्ण समको प्रतिमामा फूलमाला अर्पित गरिएको थियो ।

सोही दिन वरिष्ठ तथा श्रद्धेय रचनाकार जगदीशशमशेर राणाले सम्पूर्ण अतिथिहरूलाई जलपानका लागि आफ्नो दरबार त्रिकुटी कोलनीमा आमन्त्रित गर्नुभएको थियो । यसै गरी सुप्रसिद्ध भारतीय सिने नायिका मनीषा कोइरालाले सम्पूर्ण अतिथिहरूलाई रात्रिभोजका निम्ति आमन्त्रित गर्नुभएको थियो ।

सम्मेलनको उद्घाटनका अवसरमा महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको भाषण उल्लेखनीय थियो । स्वागत मन्तव्य समारोहका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले राख्नुभएको थियो भने राष्ट्रकवि माधव घिमिरे, इन्द्रबहादुर राई र जगदीशशमशेर राणाले सभामा उपस्थित स्रष्टाहरूलाई सारगर्भित सम्बोधन गर्नुभएको थियो । त्रिमूर्ति निकेतनकी अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईले अत्यन्त सुचारु ढङ्गले सभाको सञ्चालन गर्नुभएको थियो ।

सम्मेलनमा त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा निर्माणाधीन त्रिनारीरत्न (प्रेमराजेश्वरी थापा, गोमा एवं पारिजात)को पूर्ण कदको सालिक निर्माणका लागि मनीषा कोइरालाले तीन लाख, समारोहकी उपाध्यक्ष भद्रकुमारी घलेले तीन लाख, लेखनाथ पौड्याल काव्य सभाका संयोजक तथा त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापक सदस्य खनूपरुदे रामबाबुले दुई लाख र बालकृष्ण सम फाउन्डेसनकी संयोजक प्रा.डा.गार्गी शर्माले दुई लाख रुपियाँ त्रिमूर्ति निकेतनका कोषाध्यक्ष श्रीमती प्रमीला उप्रेतीलाई प्रदान गर्नुभएको थियो ।

सम्मेलनको दोस्रो सत्रको कार्यक्रम सत्यमोहन जोशीको अध्यक्षतामा भएको थियो जसमा विभिन्न मुलुकबाट 'नेपाली भाषा हिजो, आज र भोलि' शीर्षकको कार्यपत्र प्रस्तुत भएको थियो ।

अर्को दिन 'नेपाली भाषा हिजो, आज र भोलि' कार्यपत्रमा विभिन्न मुलुकका प्राज्ञहरूले टिप्पणी गर्नुभएको थियो ।

सानुमती राई (भारत)को सभापतित्वमा कवि गोष्ठीको आयोजना गरिएको थियो । कवि सम्मेलनमा नेपाल, भारत, जर्मनीका करिब तीन दर्जन कविहरूले आआफना कविता वाचन गरेका थिए ।

सम्मेलनको समापन कार्यक्रमको अध्यक्षता डा.मोदनाथ प्रश्रितले नै गर्नुभएको थियो । सम्मेलनको अन्तमा प्रमुख अतिथि सर्वोच्च अदालतका प्रधान न्यायाधीश अनूपराज शर्माले रचनाकारहरूलाई आभार व्यक्त गर्नुभएको थियो भने सदस्यसचिव प्रसाईले महोत्सव सफल बनाएकोमा सबैलाई धन्यवादज्ञापन गर्नुभएको थियो । समापन कार्यक्रमका प्रमुख अतिथि प्रधानन्यायाधीश शर्माले महोत्सवमा उपस्थित आमन्त्रित अतिथि साहित्यकारहरूलाई नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा गरेको योगदानका लागि 'देवकोटा शताब्दी सम्मान' प्रदान गर्नुभएको थियो भने समारोहका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले आमन्त्रित अतिथिहरूलाई जनही दस हजार रुपियाँ प्रदान गर्नुभएको थियो ।

महोत्सवका संयोजक सत्यमोहन जोशीले सम्मेलनको महत्त्वपूर्ण घोषणापत्र २०१० जारी गर्नुभयो ।

पाँच दिनसम्मको सम्मेलन सफल बनाउनका लागि त्रिमूर्ति निकेतनकी अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाई तथा सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईको उत्साह र लगनशीलता अत्यन्त सराहनीय थियो । खास गरेर इन्दिरा प्रसाईद्वारा भएको पाँचै दिनको कार्यक्रम सञ्चालन सम्पूर्ण अतिथि स्रष्टाका लागि अविस्मरणीय रहेको थियो ।

- 'दैनिक पूर्वोदय', १२ जुलाई २०१० (गुहाटी, आसाम, भारत)
(हिन्दी भाषाबाट नेपाली भाषामा प्रमिला उप्रेतीद्वारा अनूदित)

नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार डा.मोदनाथ प्रश्रित

काठमाडौँमा पाँच दिन चलेको 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' पूर्ण उल्लाससाथ सम्पन्न भयो । विश्वका तेह्र मुलुकबाट चार सय नेपाली स्रष्टा र मित्रराष्ट्रका स्रष्टा सहभागी भएको सम्मेलनले नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तारको ज्यादै रोचक तस्बिर प्रस्तुत गर्‍यो । सम्मेलनमा प्रस्तुत दर्जन कार्यपत्र र वक्तव्यहरूले स्पष्ट गरे— अब नेपाल राष्ट्र केवल नेपालमा मात्र सीमित छैन, यसका विभिन्न अङ्ग विश्वका अनेक मुलुकमा फैलिँदै गएका छन् ।

यति बेला नेपाली मूलका सवा करोडभन्दा बढी मानिस विश्वका विभिन्न देशमा छरिएका छन् । तिनीहरूमध्येको ठूलै सङ्ख्याले भारत, भुटान, म्यान्मा, चीन आदिमा स्थायी नागरिकको रूपमा बसोबास गरिसकेको छ । युरोप, अमेरिका, क्यानाडा, जापान, कोरिया, थाइल्यान्ड, मलेसिया, सिङ्गापुर, पाकिस्तान, बङ्गलादेश, इजरायल, अस्ट्रेलिया र अरबका विभिन्न मुलुकमा रोजगारी, अध्ययन, उद्योग-व्यापार आदि उद्देश्यले नेपालीहरू उत्तरोत्तर ठूलो सङ्ख्यामा जाँदै छन् । अब नेपाली नपुगेको कुनै महादेश छैन । अन्टार्कटिकामा समेत भुवनलाल विश्वकर्मा बसेर फर्केको धेरै वर्ष भइसक्यो ।

भारत, चीनजस्ता छिमेकी देशमा त नेपालीहरू व्यापार, तीर्थयात्रा आदि कारणले जान थालेको हजारौँ वर्ष भइसक्यो । बुद्धको समयमा नै नेपाल-भारतमा व्यापारीहरूको आवतजावत बढिसकेको

सङ्केत बौद्ध साहित्यमा पाइन्छ । ई.पू.तेस्रो शताब्दीमा नेपालबाट भारततिर विभिन्न खाले कम्बल, जडीबुटीको निर्यात हुने गरेको चाणक्यले अर्थशास्त्रमा उल्लेख गरेका छन् । नेपाली व्यापारीहरूले तिब्बतमा व्यापार जमाएको पनि हजार वर्ष नाघिसक्यो ।

नेपाल सानै देश पनि प्राचीन कालदेखि नै यो बहुजातीय देश थियो । पहाड, हिमाल र तराईतिर छरिएका अनेक जातजातिका नेपालीहरूका आआफ्नै भाषा थिए । पाँच सय वर्षअघिसम्म नेपाली भाषा बोल्ने र बुझ्ने समुदाय सानै थियो । विशेष गरी त्यो पश्चिम नेपालतिर सीमित थियो । तर अहिले नेपाली भाषा बोल्ने एक करोडभन्दा बढी मानिस विश्वका विभिन्न मुलुकमा छरिएका छन् । नेपालभित्र अहिले ९० प्रतिशत जनता नेपाली भाषा बुझ्ने भएका छन् । ७० प्रतिशत जनता यो भाषा बोल्न सक्छन् । विभिन्न जाति र क्षेत्रका मान्छे आआफ्ना भाषा पनि बोल्छन् र सम्पर्क भाषाको रूपमा नेपाली प्रयोग गर्छन् । तर, जब उनीहरू विदेशमा गएर एउटै सहर या बस्तीमा बसी विभिन्न व्यवसाय गर्दछन्, उनीहरू सबैले प्रायः नेपाली भाषामै कुराकानी गर्ने परिस्थिति बन्दै जान्छ । भारतका दार्जिलिङ, सिक्किम, डुबर्स, असम, मेघालय, बनारस, देहरादून अनि भुटान, म्यान्मा आदितिर यो अवस्था पचासौँ वर्षअघि देखा परिसकेको थियो ।

अहिले नेपाली भाषाले नेपालबाहिरका विभिन्न मुलुकमा सरकारी या संस्थागत मान्यता पाउँदै गएको छ । भारतमा नेपाली भाषी भारतीय र प्रवासी नेपालीको ठूलो सङ्ख्या छ र त्यहाँ नेपाली भाषा संविधानको आठौँ अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ । विद्यालय र विश्वविद्यालयहरूमा पनि नेपाली विषय पढाइ हुन्छ । रेडियोहरूमा नेपाली कार्यक्रम प्रसारित हुन्छन् । ऊर्द्धै सय वर्षअघिदेखि भारतबाट नेपाली पुस्तकहरू प्रकाशित हुन थालेका हुन् । त्यहाँ ठूलूला नेपाली प्रकाशन संस्था स्थापित भए । तिनले प्रकाशित गरेका पुस्तक

नेपाल, भुटान, भारतका अनेक सहर, बस्ती र म्यान्मासम्म पठाउने परम्परा अहिलेसम्म पनि छ । अहिले पनि नेपालका धेरै पुस्तक भारतमा छापिंदै छन् । भारतीय नेपालीहरूले लेखन र प्रकाशनको क्षेत्रमा निरन्तर प्रगति गरिरहेका छन् ।

नेपालीहरू पन्ध्रौँ शताब्दीदेखि पश्चिम नेपालतिरबाट उब्जाउ भूमि खोज्दै पूर्वतिर बढ्दै जाने क्रम चलेको हो । पूर्वी नेपालबाट काम खोज्न सिक्किम, दार्जिलिङतिर जाने र त्यतै रही बस्ती बसाउने क्रम पनि निकै अघिदेखि चलेको हो । गरिब भूमिहीनहरूले सुखिम (सिक्किम) तिर बसोबास गर्न थालेपछि नेपालमा 'सुखिमवादी' शब्द 'गरिब-भूमिहीन' जनाउने 'सुकुमबासी' शब्दमा फेरियो भन्ने बूढोपुरानो भनाइ छ । त्यो पूर्वी अभियान म्यान्मा (बर्मा) सम्म पुगेको थियो ।

नेपालीहरू औपचारिक रूपले विदेशी जागिरमा जाने क्रम नेपालको पश्चिम एकीकरण अभियानकै सन्दर्भदेखि भएको मानिन्छ । पश्चिम गएका अमरसिंहका सैनिकहरूमध्ये केही पञ्जाबी सेनामा भर्ती भएका थिए । ब्रिटिस सेनामा नेपालीहरू भर्ती हुन थालेपछि तिनीहरू ब्रिटिस उपनिवेश फैलिएका संसारका अनेक मुलुकमा पुगे । समयक्रममा युद्धमा हराएका, भागेका या सेवानिवृत्त भएका सैनिकहरूले देहारादून, असम, म्यान्मा, मलेसिया आदितिर स्थायी बसोबास गर्दै गए र नेपाली बस्तीहरूमा भाषा संस्कृति पनि फैलिँदै गयो ।

विश्वका अनेक देशमा फैलिने जातिहरूमा अङ्ग्रेज, मारवाडी, नेपाली, यहूदी, अरबी आदि पर्दछन् । फैलिनुका पछाडि विविध कारण रहेका छन् । अङ्ग्रेजहरू अति विशाल उपनिवेश विस्तार गर्न सफल रहेकाले संसारभरि फैलिए र उद्योगव्यवसायतिरै लागे । राजस्थान मरुभूमि भएकाले त्यहाँबाट व्यापारीको रूपमा मारवाडीहरू फैलिए र उद्योगव्यापारमा पनि नामुद भए । नेपालीहरू अङ्ग्रेजी

उपनिवेशवादको सेवक राणाशाहीले नेपालमा औद्योगिक क्षेत्रलाई हतोत्साहित गरी युवाहरूलाई भारतीय अङ्ग्रेजी फौजमा पठाएकाले धेरै देशमा छरिए । २००७ पछिका सरकारहरूले पनि अहिलेसम्म औद्योगिकीकरणको सही नीति, योजना र प्रेरणा दिन नसकेकाले नेपाली युवाहरू रोजगारी खोज्न संसारभरि भौँतारिन बाध्य छन् । यहूदीहरू राज्यविहीन पारिँदा सबैतिर छरिएका थिए । मरुभूमिको कारणले अरबहरू 'इस्लामको आदेशले' तरबार र कुरान लिई विश्वमा फैलिए । नेपालीहरू सैनिक पेसा, चौकीदार, कुल्ली, भान्से, कोठीका केटीजस्ता काममा विदेशिएकाले देशको औद्योगिकीकरणतिर सशक्त जनशक्ति अघि बढ्न सकेन । राजनीतिक दलका अदूरदर्शी नेताहरूको निरन्तरको ऋगडा, गुटफुट, राजाको पञ्चायती निरङ्कुशतन्त्र, विदेशीको दलाली गर्ने केही नेताको प्रवृत्ति आदिले गर्दा नेपाली जनताले अहिलेसम्म पनि स्वदेशमै रोजगारी पाउने वातावरण बनेको छैन । फलस्वरूप नेपाली युवाहरू कामको खोजीमा विश्वका पचासौँ देशतिर छरिँदै गएका छन् ।

विश्वमा नेपाली भाषासाहित्य विस्तारको कुरा

भारतमा बसेका नेपालीहरूले नै नेपाली भाषासाहित्य विकासको श्रीगणेश गरेका थिए । नेपाली युवाहरूलाई शिक्षादीक्षा दिनमा पनि भारतका बनारस, पटना, कलकत्ता, हरिद्वार, ऋषिकेश, लखनउ, दरभङ्गा, दिल्ली आदिको विशेष योगदान छ । त्यसैले नेपाली साहित्यको लेखन प्रकाशन कला, साहित्यसंस्कृतिको विकास, राजनीतिक जागरण, सङ्गठन र सङ्घर्षमा पनि भारतको प्रेरणा रहेको छ । नेपालका अधिकांश साहित्य र पाठ्यसामग्रीका पुस्तक भारतमा नै प्रकाशित हुन्थे । अहिले प्रेस प्रकाशनमा क्रमशः नेपाल आत्मनिर्भर हुँदै छ ।

विगत सय वर्षको प्रेस र प्रकाशनले नै २००७ पछि नेपालमा राजनीति र शिक्षाको क्षेत्रमा जागरण आएको हो र अहिले प्रतिवर्ष

चार लाख नेपाली युवाले एस.एल.सी. दिने स्थिति देखिएको छ । तर, यहाँ शिक्षित भइरहेका युवाशक्ति कामको अभावमा विदेशिन बाध्य छन् । यहीं रोजगारी दिने वातावरण बनाउन सरकार र व्यवसायीहरू अक्षम भएकाले शिक्षित र उच्च शिक्षित युवाशक्तिसमेत कामको खोजीमा विश्वका अनेक मुलुकतिर ओइरिइरहेका छन् । शिक्षित भएकाले त्यस शक्तिले बाहिर गएर काम पनि पाउँदै छन् र परिवारका निम्ति जीवनको केही आधार पनि पठाउँदै छन् ।

नेपाल बहुजातीय र बहुसांस्कृतिक परम्परा भएको र प्राचीन कालदेखि नै शाक्त, शैव, वैदिक, बौद्ध आदि उन्नत सांस्कृतिक परम्पराको मुलुक हुनाले नेपाली जनतामा साहित्य, सङ्गीत, कला आदितिर बढी रुचि र प्रवृत्ति देखा पर्छ । त्यसैले नेपाली जनता विश्वका जुनसुकै मुलुकमा पुगेपछि दसैं, तिहार, फागु, नयाँवर्ष आदि जस्ता चाडवाड मनाउन भेला हुन्छन् । सांस्कृतिक कार्यक्रम, कवि सम्मेलन, विचार गोष्ठी आदिको प्रक्रिया चलाउँछन् । गीत, कविता, कथा, काव्य, उपन्यास लेख्ने, प्रकाशन गर्ने, गीति क्यासेट निकाल्ने, फिल्म बनाउनेजस्ता कामतिर नेपालीको जाँगर बढी हुन्छ । यिनै विशेषताले गर्दा शिक्षित नेपालीहरू बसेका ठाउँहरूमा भाषासाहित्य, कलासंस्कृतिसम्बन्धी क्रियाकलापहरू अघि बढ्छन् । शिक्षित नेपाली युवाहरू विदेशतिर बढी मात्रामा गइरहेको र सञ्चारको विकास तीव्र भइरहेको वर्तमान स्थितिमा विश्वका अनेक मुलुकमा नेपाली भाषासाहित्यसम्बन्धी क्रियाकलाप बढ्दै छन् र तिनको संस्थागत विकास पनि प्रबल हुँदै छ । आधुनिक विद्युतीय सुगम सञ्चारले उनीहरूको प्रचारप्रसार पनि तीव्रतर छ र विश्वका सबै क्षेत्रमा भए गरेका कामको परस्पर जानकारीले उत्साह बढाउँदै छ र प्रतिस्पर्धा पनि तीव्र हुँदै छ ।

नेपालमा विगत १८ महिनादेखि चल्दै आएको महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शताब्दी महोत्सवको समापन समारोहमा प्रथम

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन काठमाडौँमा आयोजना गरियो । त्यसमा नेपाल, भारत, चीन, हङकङ, पाकिस्तान, म्यान्मा, जापान, यूएई, रूस, बेलायत, जर्मनी, बेल्जियम र अमेरिकासहित तेह्र देशका साहित्य स्रष्टा र भाषाविद्हरूले भाग लिए । सबै देशका गरी चार सय स्रष्टाको सहभागिता रह्यो । सबैका निम्ति कार्यपत्रको शीर्षक 'नेपाली भाषा हिजो, आज र भोलि' थियो । सम्मेलनमा नेपाली मूलका स्रष्टा र मित्रराष्ट्रका नागरिक स्रष्टा दुवैथरी थिए । मित्रराष्ट्रका स्रष्टामा चीनका लिउ होङ स्याङ र जर्मनीका मानफ्रेद थ्रोइले यति मीठो नेपाली भाषाशैलीमा कार्यपत्र प्रस्तुत गरे, त्यो सुन्दा सहभागीहरूको खुसीको सीमा थिएन । त्यसरी नै पाकिस्तानी स्रष्टा प्रा.डा.ताहिरा निगत नैयर, बेलायतकी स्रष्टा डा.भ्यालरी एम्.इन्चलेले कार्यपत्र प्रस्तुत गरेका थिए । सबैका कार्यपत्रले नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा निरन्तर विस्तार भइरहेको स्पष्ट पारेका थिए ।

सम्मेलनमा सबै देशबाट आएका सूचनाबाट प्रस्ट भयो, विश्वका जुनजुन मुलुकमा नेपालीहरू पुगेका छन्, त्यहाँ नेपाली भाषासाहित्य, संस्कृतिका क्षेत्रमा व्यक्तिगत र संस्थागत काम भइरहेका छन् । नियमित विचार गोष्ठी, पुस्तक लेखन, पत्रिका प्रकाशन, पुरस्कार स्थापना र सेनामा काम चलिरहेका छन् । भारत, बेलायत, चीन आदि देशमा रेडियोद्वारा दशकौँदेखि नेपाली भाषासाहित्यको प्रचारप्रसार भइरहेको छ ।

सम्मेलनबाट के निष्कर्ष निस्क्यो भने नेपालीहरू पुगेका अधिकांश देशमा जसरी नेपाली भाषासाहित्यको विकासविस्तार भइरहेको छ, यसले नेपाली भाषासाहित्यले अन्तर्राष्ट्रिय रूप लिनै गएको प्रस्ट छ । यस स्थितिले नेपाली भाषा विश्वको एक सम्पर्क भाषाको रूपमा क्रमशः विकसित हुने प्रस्ट सम्भावना देखा परेको छ ।

अहिले नेपालभित्र नेपाली भाषाको विस्तारले अरू भाषा ओझेलमा परे भन्ने गुनासो पनि यदाकदा सुनिने गरेको छ । तर, नेपालबाहिर

रहेका सबै नेपालीको साझा भाषा नेपाली नै भएको छ । नेपालको निकटवर्ती दार्जिलिङ, सिक्किम, कालिम्पोङ आदितिर कुनै पनि नेपाली मूलको मानिसले नेपाली भाषालाई आफ्नै भाषा ठान्दछ र त्यसको विकास विस्तार निम्ति निरन्तर प्रयत्न गरिरहेको देखिन्छ ।

अङ्ग्रेजहरूले ठूलो समृद्धि बटुल्न विश्वमा उपनिवेशको विस्तार गर्दै गएकोले उनीहरूको भाषा पनि विश्वको सबभन्दा प्रबल सम्पर्क भाषा बन्न पुग्यो । नेपालीहरू गरिबी र रोजगारीको कारणले विश्वमा छरिएका भए पनि हाम्रो भाषाले समेत अन्तर्राष्ट्रिय रूप लिँदै छ । अहिले लाग्दै छ, नेपाल राष्ट्र आफ्ना अङ्गप्रत्यङ्गसहित हिमालको काखमा छ । तर, नेपालको भाषा, संस्कृति, मनोविज्ञान र आर्थिक स्रोतजस्ता राष्ट्रिय अङ्गहरू विश्वव्यापी रूपमा छरिएका छन् । यो नै विचित्रको स्थिति हो । सम्मेलनपछि नेपाल र विश्वका सबै भागबाट आएका प्रतिनिधि स्रष्टाहरूलाई पूर्वनिर्धारित सबैखाले सम्मानसहित महोत्सवद्वारा प्रकाशित एक दर्जन जति पुस्तक र सीडीसमेत (बाह्र लाख २५ हजार मूल्यबराबर) उपहार प्रदान गरी अतिथिहरूलाई बिदा गर्दा शताब्दी महोत्सव सफल भएको अनुभव गरिएको छ ।

• 'अन्नपूर्ण पोष्ट', २०६६ चैत १४

शताब्दी महोत्सवद्वारा प्रकाशित कृति यादव भट्टराई

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपाली भाषासाहित्यका सर्वोच्च र विराट् व्यक्तित्व हुन् । गुणात्मक र सङ्ख्यात्मक दुवै दृष्टिले नेपाली भाषासाहित्यिक क्षेत्रमा आफ्नो बेजोड प्रतिभाका कारण अजर, अमर कीर्तिस्तम्भ निर्माण गर्ने देवकोटाको जन्मशताब्दीलाई वि.सं. २०६६ सालभरि मनाउन त्रिमूर्ति निकेतनले २०६५ सालमा डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति'को गठन गर्‍यो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका रूपमा समितिद्वारा २०६५ को देवकोटा जयन्तीमा शुभारम्भ गरी विभिन्न कार्यक्रमहरू सम्पन्न गरिए । महोत्सवको अन्तिम कार्यक्रमका रूपमा पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजना (२०६६ चैत्र ५ गतेदेखि चैत्र ९ गतेसम्म) काठमाडौंमा सम्पन्न भएको छ । सोही सम्मेलनको अन्तिम दिन महाकवि देवकोटा विषयक विभिन्न लेखकका एघारवटा पुस्तक विमोचन गरिए भने तीनवटा सी.डी.समेत विमोचित भए । यस लेखनमा महाकवि देवकोटा जन्मशताब्दी वर्षको अन्त्यमा प्रकाशित यिनै पन्ध्र कृतिका बारेमा सङ्क्षिप्तमा पाठकीय अभिव्यक्ति प्रस्तुत गर्ने चेष्टा गरिएको छ ।

१. महाकवि देवकोटाका निबन्ध

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपाली आधुनिक निबन्ध साहित्यका सर्वोच्च प्रतिभा हुन् । देवकोटाले नेपाली निबन्धलाई नयाँ शैली र

शिल्पमा प्रस्तुत गरेर निबन्ध विधाको स्थापत्यलाई अफ बलियो पारेका छन् । 'लक्ष्मी निबन्धसङ्ग्रह' यस सन्दर्भको महत्तम उपलब्धि नै भएको छ । सङ्ग्रहमा नपरेका तर अन्यत्र छरिएर रहेका देवकोटाका निबन्धहरूको सङ्कलन हो – 'महाकवि देवकोटाका निबन्ध' । नेपाली साहित्यको खोज र अनुसन्धानका क्षेत्रमा समर्पित व्यक्तित्व शिव रेग्मीको सङ्कलन र सम्पादनमा प्रकाशित प्रस्तुत कृतिबारे सङ्क्षेपमा प्रकाश पार्न खोजिएको छ ।

यस कृतिभित्र विभिन्न शीर्षकका जम्मा पन्ध्रवटा निबन्धहरू समेटिएका छन् । शङ्कर लामिछानेद्वारा अङ्ग्रेजीबाट अनुवाद गरिएको 'आफ्नै चर्चा आफैँले सुन्दा' र डा.गोविन्दराज भट्टराईद्वारा अङ्ग्रेजीबाट अनुवाद गरिएको 'माथिका खुट्टा तान्ने प्रवृत्ति' शीर्षकका निबन्धहरू क्रमशः प्रथम र तेस्रो निबन्धका रूपमा सङ्ग्रहमा प्रस्तुत गरिएका छन् । पहिलो निबन्ध २०२२ वैशाखमा 'रूपरेखा' मा प्रकाशित रचना हो भने तेस्रो 'अफ नेपालिज क्ले' मा अक्टुबर २००२ मा प्रकाशित भएको थियो । सङ्ग्रहमा दोस्रो निबन्धका रूपमा रहेको 'हरेराम पार्टी' २०५८ कार्तिक २९ मा कान्तिपुर दैनिकमा प्रकाशित भएको रचना हो । यो रचना पुष्प नेपालीको आग्रहमा देवकोटाद्वारा लेखिएको थियो । यो निजात्मक शैलीमा प्रस्तुत भएको छ । यसै गरी २०१२ जेठ-असारमा प्रकाशित 'परोपकार' वर्ष ३, अङ्क २-३ मा छापिएको 'धूम्रपान' शीर्षकको निबन्ध पनि निजात्मक शैलीमा आएको रचना हो । निबन्धको आरम्भमै देवकोटा भन्छन् – "मेरो शब्दको अर्थ धूवाँ र पान होइन-बनारसी मानेमा । यसको निखरामाने हो धूवाँ पिउने काम ।" 'नेपाली कर्मशास्त्रको एक नमुना' एवम् 'काम र माम' शीर्षकका निबन्धहरू कर्मसँग सम्बन्धित छन् । अधिल्लो निबन्ध २००४ साल साउनमा 'उद्योग' वर्ष १२, अङ्क ३/४ मा र पछिल्लो २००७ चैत्रमा 'जनमित्र मासिक' वर्ष १, अङ्क १मा प्रकाशित भएको थियो । 'एउटी बूढीको चित्रण' ('शारदा', वर्ष

१० अङ्क ९-१०, पुस-माघ, २००१) निबन्ध बेग्लै ढङ्गमा प्रस्तुत भएको छ । 'शारदाको नव वर्षाङ्क र अङ्ग्रेजी साहित्यको प्रभाव' ('शारदा' वर्ष ८, अङ्क २, जेठ १९९९) निबन्ध साहित्यिक निबन्धमा रूपमा आएको छ । 'अङ्ग्रेजी साहित्यमा कवि किट्स' (शुक्रवार, वर्ष १, अङ्क १, १९ माघ २०१६) निबन्ध परिचयात्मक रूपमा प्रस्तुत भएको छ । 'हामीलाई कवितामा के चाहिन्छ ?' ('शारदा', वर्ष १२, अङ्क १०, माघ २००३) निबन्ध साहित्यिक विषयमा आधारित निबन्ध हो । 'शिक्षा' (नेपाल शिक्षा, विशेषाङ्क असोज-पुस, २००८), 'विद्यार्थी जीवन' ('सम्झना निबन्धसङ्ग्रह', २००९, रेडियो नेपाल) र 'पुस्तकालय' ('नव निर्माण', वर्ष १, अङ्क २, २०१२) शीर्षकका निबन्धहरू शिक्षासँग सम्बन्धित निबन्धका रूपमा देखा परेका छन् । यसै गरी सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत तेहीँ निबन्ध 'दार्जिलिङ खरस्याङ, कालिम्पोङ' ('युगवाणी', वर्ष १ अङ्क २९, २००५) एक यात्रा-निबन्ध हो । 'विद्यार्थी जीवन' शीर्षकमा दुईवटा निबन्ध प्रस्तुत भएका छन् ।

सङ्ग्रहमा प्रस्तुत भएका निबन्धहरूले हाम्रै समाजको सेरोफेरोलाई वरण गरेका छन् । आफ्नै बारेमा सुनेका चर्चाबाट देवकोटा आफैँले अनुभूत गरेका कुराहरूलाई यहाँ व्यक्त गरिएको छ । मानिसहरूले आफ्ना बारेमा अतिशय चर्चा गर्ने गरेको निष्कर्ष निकाल्छन्-देवकोटा । सङ्ग्रहका निबन्धहरू विविध विषयवस्तु लिएर आएका छन् । 'दार्जिलिङ, खरस्याङ, कालिम्पोङ' शीर्षकको निबन्धले यात्राको वर्णन गर्दै मातृभूमिप्रति निबन्धकार देवकोटाको प्रगाढ आस्था र प्रेमलाई प्रस्तुत गरेको छ । निबन्धहरू कुनै लामो र कुनै छोटो रूपमा आएका छन् । यी निबन्धहरूमा पनि स्वच्छन्द शैली र संरचनाको स्वाद पाइन्छ । नेपाली निबन्धका सगरमाथा देवकोटाका यी निबन्धहरूको सङ्कलन महत्त्वपूर्ण कार्य भएको छ । त्यस निम्ति सङ्कलक एवम् सम्पादक शिव रेग्मी र लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा

शतवार्षिकी समारोह समितिप्रति साधुवाद भन्नै पछ्छ । जम्मा ९८ पृष्ठ र एक सय पचास रुपैयाँ मूल्यको यस कृतिले सङ्ग्रहका रूपमा आउँदा दिनहरूमा समालोचकहरूबाट थप चर्चा पाउने नै छ ।

२. देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले राष्ट्रलाई सदैव शिरमा बोकेर हिँडे । साहित्यकर्मीका रूपमा होस् वा राजनीतिक चिन्तकका रूपमा, देवकोटाको चिन्तनमा नेपाल, नेपाली र नेपालीपनकै सुगन्ध पाइन्छ । अङ्ग्रेजी भाषासाहित्यका प्राध्यापक भएर पनि देवकोटाले नेपाली भाषासाहित्यमा जुन योगदान गरे, त्यो अद्वितीय र अविस्मरणीय छ । देवकोटाको राष्ट्रप्रतिको चिन्तनलाई विभिन्न विद्वान्हरूका कलममार्फत अभिव्यक्त गरिएको छ । 'देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन' इन्दिरा प्रसाईद्वारा सम्पादन गरिएको देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तनमा आधारित विभिन्न बाह्र विद्वान् लेखकहरूका महत्त्वपूर्ण लेखहरूको सङ्कलन हो ।

गोपाल ठाकुरको 'देवकोटाको चिन्तन र भाषिक आञ्चलिकता' शीर्षकको लेख यस कृतिको आरम्भमा राखिएको छ । नेपाली साहित्याकाशका सर्वाधिक चर्चामा आएका व्यक्तित्व लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको वैचारिक धरातल र देवकोटामा भाषिक आञ्चलिकताबारे प्रकाश पारिएको छ । देवकोटाको वैचारिक धरातलबारे कुनै एक प्रकारको निष्कर्ष निकाल्न नसकिने धारणा राख्दै उनको कवित्वको आरम्भमा विशुद्ध स्वच्छन्दतावादी कविका रूपमा भएको र प्रकृतितर्फ फर्केको उद्घोषलाई आत्मसात् गर्दै रहस्यवादी आदर्शवादी वैचारिक धरातलमा टेकेर देवकोटाको प्रथम चरणको काव्ययात्रा अघि बढेको स्थापित सत्यलाई लेखक ठाकुरले औँल्याएका छन् । यसै गरी दोस्रो चरणमा देवकोटा पूँजीवादी तथा सक्रिय स्वच्छन्दतावादी देखिन्छन् भनिएको छ । यस चरणलाई देवकोटाको बनारसप्रवासको कालखण्ड र उनको विद्रोही तथा क्रान्तिकारी चरणका रूपमा देखाइएको छ । तेस्रो चरणलाई वैचारिक धरातलका दृष्टिले देवकोटाको काव्ययात्राको

उत्कृष्ट र समुन्नत चरण मानिएको छ । यस चरणमा देवकोटाको वैज्ञानिक समाजवादी चिन्तन, सामन्तवाद-साम्राज्यवाद विरोधी चेतना, साहित्यलाई मानवमुक्तिको हतियार बनाउने चेतनाका साथै विचारका यी पक्षलाई निजी जीवन र सिर्जनामा अभिव्यक्ति दिने र अभ्यास गर्ने इमानदार प्रयास स्वीकार्य मानिएको छ । देवकोटाको भाषिक आञ्चलिकताका सम्बन्धमा देवकोटाका काव्यकृतिमा प्रयुक्त शब्दहरूको विविधतालाई उल्लेख गरिएको छ । निष्कर्षमा उनको रचना पाठ गर्दा त्यसले गैरनेपाली भाषीहरूलाई पनि उत्तिकै आनन्द दिने कुरा व्यक्त गरिएको छ । देवकोटाको शब्दचयन, लेख्यपद्धति र वाक्यविन्यासले गैरनेपाली भाषीहरूलाई क्रमशः नेपाली भाषाको नजिक ल्याउँछ भनिएको छ ।

दोस्रो लेखका रूपमा विद्वान् लेखक गोविन्द भट्टको 'नेपालको स्वाधीन अस्मिता र देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन' शीर्षकको रचना प्रस्तुत गरिएको छ । आफ्ना महाकाव्यहरूका कारण एक सर्वमान्य महाकविका रूपमा र अलौकिक प्रतिभासम्पन्न स्वच्छन्दतावादी स्रष्टाका रूपमा नै बढी चर्चित रहेका देवकोटा आफ्ना गद्य रचनाहरूमा निजात्मक शैलीका कुशल प्रयोक्ता हुनुका साथै राष्ट्रिय र सामाजिक जगत्का वस्तुगत विषयहरूमा निकै युक्तिसङ्गत र यथार्थवादी द्रष्टा भएर देखा पर्छन् भन्दै भट्टले पढ्दै जाँदा उनी एक गम्भीर राष्ट्रवादी विचारक हुन् भन्ने सत्यलाई उद्घाटन गरेका छन् । देवकोटा नेपाल, नेपाली, नेपाली भाषा र साहित्य एवम् नेपाली संस्कृतिलाई असाध्य स्नेह र श्रद्धा गर्थे । तत्कालीन नेपालका सामाजिक, राजनीतिक, शैक्षिक, सांस्कृतिक आदि विविध विषयबारे उनले व्यक्त गरेका विचारहरूका आधारमा देवकोटा आफ्नो राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति सदैव चिन्तनशील रहने एक देशभक्त विचारकका रूपमा देखा परेको सन्दर्भलाई लेखक भट्टले प्रस्तुत गरेका छन् ।

देवकोटा : एक सङ्क्षिप्त मूल्याङ्कन' शीर्षकको लेखमा लेखक चैतन्यले देवकोटाको जीवनी र उनका कृतिहरूलाई आधार बनाउँदै देवकोटाको वास्तविक मूल्याङ्कन द्वन्द्वात्मक तथा ऐतिहासिक भौतिकवादी विश्वदृष्टिकोणको आधारमा हुन सक्तछ भनेका छन् । चैतन्यको लेखमा देवकोटाको जीवनी तथा संलग्नता, देवकोटाका रचनाहरू, देवकोटा के हुन् के होइनन् ?, साहित्यिक विकासको प्रक्रियाअन्तर्गत मानवतावादद्वारा प्रभावित निष्क्रिय स्वच्छन्दतावाद (१९९१-२००३), मानवतावादद्वारा प्रभावित सक्रिय स्वच्छन्दतावाद (२००४-२००७), काल्पनिक समाजवादद्वारा प्रभावित स्वच्छन्दतावाद (२००८-२००९), वैज्ञानिक समाजवादद्वारा प्रभावित स्वच्छन्दतावाद (२०१०-२०१६) आदि बारे चर्चा गर्दै शान्ति, राष्ट्रिय स्वाधीनता, नयाँ संविधान र जनताको गणतन्त्रका लागि सञ्चालित अहिलेको विशिष्ट राजनीतिक तथा सांस्कृतिक आन्दोलनका साथै, सिङ्गो नेपाली क्रान्तिको महान् ऐतिहासिक अभियानमा पनि देवकोटा हाम्रा लागि एक उत्प्रेरक बन्न सक्छन् भनिएको छ ।

यसै गरी कृतिभिन्न लेखक जगदीशशमशेर राणाको लेख 'महाकवि देवकोटाको वैचारिक पक्ष' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । मुकुन्दशरण उपाध्यायको व्याकरण मान्यतामा आधारित रहेर तयार पारिएको यस लेखमा देवकोटाका रचना कृतिहरूमा अभिव्यक्त वैचारिक पक्षबारे प्रकाश पार्ने चेष्टा गरिएको छ । देवकोटाले सधैं समयलाई सम्बोधन गरेर लेखे । वादविवादको इतर धन्दामा लाग्नुभन्दा भावोद्गार र लालित्यलाई नै महत्त्व दिने देवकोटाले आफ्ना रचनाहरूमा विचारको विविधता प्रस्तुत गरेका छन् भन्ने सङ्केत राणाको लेखमा पाइन्छ ।

नरहरि आचार्य 'महाकवि देवकोटामा वैचारिक विविधता' शीर्षकको लेखमा लेख्छन् - "देवकोटाको समग्र लेखनमा एउटा पक्ष भने स्पष्ट छ, उनले आफ्नो भूमि र परिवेशको सुगन्धलाई हरेक

पल्ट गहिराइमा पुगेर अनुभूत गरिरहेको देखिन्छ ।” आचार्यको दृष्टिकोणमा पनि देवकोटा ‘मुनामदन’, ‘शाकुन्तल’, ‘सुलोचना’, ‘लक्ष्मी निबन्धसङ्ग्रह’ जस्ता कृतिमा विविध विषय, प्रसङ्ग र शैलीमा प्रस्तुत भए भने ‘बाघले बच्चा किन खान्छ ?’, ‘प्रभुजी मलाई भेडो बनाऊ’, ‘भाँचुकि मेरो कलम’, ‘स्वदेशी मानवता’, ‘डाइमन कुकुर’ जस्ता फुटकर रचनाका साथै ‘पहाडी पुकार’ जस्ता रचनाले देवकोटालाई वैचारिक आधारमा जहानिया र निरङ्कुश राणाशासनका विरुद्ध नागरिक हक र स्वतन्त्रताका पक्षमा दह्रोसँग उभ्याएको प्रमाणित हुन्छ । ईश्वरवाद र अनीश्वरवादको अन्तर्द्वन्द्व, आफ्नोपनप्रतिको प्रेम, प्रान्तीय भाषाको उपयोगिता र आवश्यकताको चर्चासँगै विश्वभाषाको दृष्टिकोण, नेपाली भाषा वा राष्ट्रभाषाको अवस्थिति र औचित्यको पुष्टि गर्दै कवि वा साहित्यकारले के विचार प्रकट गर्छन् भन्ने पनि महत्त्वपूर्ण हुन्छ, तर त्यस्ता विचारलाई कसरी प्रकट गर्छन् भन्ने विषय फन् बढी महत्त्वपूर्ण हुन्छ भनिएको छ ।

भद्रकुमारी घलेको ‘महाकवि देवकोटाको जोडी कोही थिएन’ शीर्षकको लेखमा देवकोटालाई सेवा र त्यागको प्रतिमूर्ति मानिएको छ । देवकोटाको चिन्तनको विशालता र गहिराइ स्पष्ट रूपमा अभिव्यक्त भएको छ । यो अन्त्यहीन र अनुसन्धेय विषय हो भनिएको छ ।

मदनमणि दीक्षितले देवकोटालाई विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालासँग तुलना गर्दै यी दुवै नेपाली धर्तीपुत्र हुन् र आआफ्ना स्थानबाट सर्वोच्चता कमाएका पुरुषहरू हुन् भनेका छन् । यस कृतिभित्र दीक्षितको ‘निराशावादी, नारीवादी र राष्ट्रवादी देवकोटा’ शीर्षकको लेख प्रस्तुत भएको छ ।

डा.मोदनाथ प्रश्रितद्वारा ‘महाकवि देवकोटाको वाङ्मयमा वैचारिक विकास’ शीर्षकको लेखमा सुरुमा देवकोटा विचार र दर्शनका दृष्टिले कट्टर ईश्वरवादी, परलोकवादी, आत्माको अमरता,

पुराण-समर्थक, गोलभेडा-विरोधी परम्परावादी थिए भने सहिदका बलिदानले आलोकित भएका देवकोटा परम्परावादी जीवनदर्शन, चिन्तन र व्यवहारमा लोकतान्त्रिक रूपान्तरणतिर उन्मुख देखिन्छन् भनिएको छ । देवकोटाले मार्क्सवादी समाजवादका पक्षमा लागेर निरङ्कुशतन्त्रको विरोध गरेका छन्- आफ्ना विभिन्न रचनामार्फत ।

यसै गरी यज्ञप्रसाद आचार्यद्वारा 'महाकवि देवकोटा : अद्वितीय विभूति' शीर्षकको लेखमा देवकोटाको जीवन-सन्दर्भबारे विभिन्न विवरणहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

राजेश्वर देवकोटाले 'शाश्वत र वीतराग लक्ष्मीप्रसाद' शीर्षकको लेखमा देवकोटालाई असाधारण प्रकृति र शतप्रतिशत राष्ट्रवादी व्यक्तित्व भएको चर्चा गरेका छन् ।

लोकेन्द्रबहादुर चन्दले 'महाकवि देवकोटाको चिन्तन' शीर्षकको लेख लेख्दै देवकोटा प्रकृतिप्रेमी, मानवप्रेमी र राष्ट्रप्रेमी संवेदनशील स्रष्टा हुन् भनेका छन् ।

प्रस्तुत कृतिको अन्त्यमा 'कलमयुद्धका महानायक महाकवि देवकोटा' शीर्षकमा शान्ता श्रेष्ठद्वारा लिखित रचना राखिएको छ । देवकोटा साहित्य महारथीमात्र नभई आमूल परिवर्तनका प्रथम प्रणेता कलमयुद्धका महासेनानी 'क्रान्तिगुरु' नै थिए भन्दै 'मुनामदन'को सापेक्षतामा उनको मूल्याङ्कन गरिएको छ ।

जम्माजम्मी १४४ पृष्ठमा प्रस्तुत भएको यस कृतिमा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तनबारे एक किसिमको बहस चलाइएको छ । नेपाली राजनीतिक वृत्तका विभिन्न स्रष्टा व्यक्तित्वहरूले देवकोटाको बहुआयामिक व्यक्तित्व एवम् उनको नेपाल राष्ट्र र राष्ट्रिय चिन्तनका बारेमा आफ्ना धारणा प्रस्तुत गरेका छन् । निष्कर्षमा देवकोटालाई कुनै एक वादको सीमाभित्र सीमित गर्न सकिँदैन । मोदनाथ प्रश्रितको प्रकाशकीय र इन्दिरा

प्रसाईको 'नेपाली राजनीति र महाकवि देवकोटा' शीर्षकको मन्तव्य प्रस्तुत गरिएको कृतिको मूल्य एक सय पच्चीस रुपैयाँ राखिएको छ । स्तरीय कागज, छपाइ र आवरण पृष्ठ आकर्षक लाग्छन् । देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तनबारे कृतिले प्रकाश पारेको छ । रचनाहरू विषयकेन्द्री भएर प्रस्तुत छन् । इन्दिरा प्रसाई स्वयम्को लेखसमेत महत्त्वपूर्ण रूपमा अभिव्यक्त भएको छ । देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तनबारे अन्य व्यक्तित्वहरूका धारणालाई पनि समेटेर कृतिलाई विषयवस्तुको परिधिभित्रै अझ व्यापक बनाउन सकिने सम्भावनालाई नकार्न नमिल्ला कि ! भन्ने लाग्दछ ।

३. देवकोटा शताब्दी कविता

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शताब्दी महोत्सव मनाइरहँदा महाकवि देवकोटा काव्य महोत्सवका रूपमा शतवार्षिकी समारोह समितिले कविता प्रतियोगिताको आयोजना सम्पन्न गरेको छ । सो प्रतियोगितामा समाविष्ट कविताहरूमध्ये उत्कृष्ट पचासवटा कविताहरू यस कृतिभित्र सङ्ग्रह गरिएका छन् । यीमध्ये सर्वोत्कृष्ट दशवटा कविता पुरस्कृत भएका छन् ।

समय, सन्दर्भ र समाज बोलेको हुन्छ—कवितामा । एउटै बेजोड कवितामा युग हल्लाउने सामर्थ्य हुन्छ । महाकवि देवकोटाले 'पागल'को बेजोड प्रस्तुति दिन्छन् । 'मुनामदन', 'शाकुन्तल' र 'पागल'का सर्जक देवकोटाको स्मृति र सम्मानमा आयोजित देवकोटा शताब्दी काव्य महोत्सवमा समाविष्ट उत्कृष्ट पचास कविहरू उज्ज्वल जी.सी., कृष्णप्रसाद बस्याल, ठाकुर बेलबासे, पुष्पा बस्याल, प्रह्लाद पोख्रेल, डा.भूपहरि पौडेल, मञ्जुश्री गिरी, मोमिला, राबत र रीता खत्रीका कविता 'महाकवि देवकोटा शताब्दी काव्य पुरस्कार'द्वारा पुरस्कृत भएका थिए । उत्कृष्ट अन्य कविहरू उज्ज्वल ढुङ्गेल 'दीप', उमेश पाण्डे, कलानिधि दाहाल, काशीराम विरस, कृष्ण अधिकारी 'चिन्तित', गणेशप्रसाद भट्टराई, गोविन्द गोल्ठे, घिमिरे युवराज, छविरमण

वली, जयप्रसाद पाण्डे, टेकबहादुर कोइराला, दामोदर भण्डारी, नचिनिएको मान्छे, नारायणप्रसाद निरौला, प्रकाश रम्घाली, प्रकाश सिलवाल, प्रतिभा प्रक्षिप्त, प्रह्लाद अधिकारी, बाबु त्रिपाठी, बालिका थपलिया, भक्तराज न्यौपाने, भक्ति घिमिरे 'दुर्बोध', भरतरोदन साउद, महेश मार्सेली, मुकुन्द कोइराला, मुडभरी विक्रम, रमेश लम्साल 'अनन्त', राधा बास्कोटा, रीदेन महर्जन, लज्जावती, विजयाश्री, विमला तुम्खेवा, शङ्करप्रसाद शर्मा, शान्ति रिसाल, शैलेन्दुप्रकाश नेपाल, शोभा अधिकारी, डा.सत्यराज थपलिया, सीतासन्ध्या राई 'शाही', सोमनाथ सुवेदी र सोमराज 'अभय' रहेका छन् ।

कविता र देवकोटालाई पर्यायभैँ मान्न सकिन्छ । यस अर्थमा विशेष काव्य महोत्सवको आयोजना देवकोटाप्रतिको उच्च सम्मान हो । प्रस्तुत सङ्ग्रहका अधिकांश कविताहरूमा वर्तमान नेपाली समाजको प्रतिविम्ब भेटिन्छ । यी कविताभिन्न नेपालीहरूको विखण्डित मन, श्रमको शोषण, असामयिक मृत्युभयबाट सन्त्रस्त मान्छेहरू, आदिम दुःखको जर्जर पहाड, पराधीनता, सत्तामोह, अशान्ति, पहिरोले क्षतविक्षत वर्तमानका साथै उज्यालोको खोजी, महाकविप्रतिको आस्था र सम्मान, स्वतन्त्रताजस्ता विषयहरू सशक्त रूपमा प्रकट भएका छन् । 'खै, के कविता लेखूँ कविज्यू' भन्दै भोकाएको पेट लिएर भारी बोक्ने नानी मृत्यु र सम्झौताको दोसाँधमा कलमको मनले जोग्राफिकल मिस्टेक बनेका देवकोटा र माटोको गीत गाउँछिन् । उज्यालो बेचेर औँसी नकिन्ने प्रण गर्दै कसैले पनि भुल्न नसक्ने आस्थाको बस्तीमा चरीको चिरबिर सुन्न पाइन्छ । नौलो नेपालमा मलिना अनुहार अन्योल वसन्तको खोजीमा सडकविम्ब बनेर समयको अपूर्ण वर्तमान कविसँग कुरा गरिरहेको छ । पीडित कर्णाली चुपचाप छ, महाकविको पयरमुनि असुरक्षित सपनाको पक्षमा कल्लिकुमारीहरू चल्मलाउँछन् । सपना बिउँफिएका बेला एउटा सुगन्धित फूल बनेका महाकवि देवकोटा जनताका काव्यमाली बनेर धर्ती र आकाशलाई आफ्नो

परिचय बनाउँदै नव बिहान र स्वतन्त्रताका कवितामा अभिव्यक्त हुन्छन् । सान्नानी र यो सिङ्गो पृथ्वीको प्रतिविम्बभैँ युगको एक यात्री महाकवि देवकोटा नयाँ अदालतको शुभ सल्लाह दिन चाहन्छन् । सात समुद्रपारिको साथी ब्रह्मपुत्रको किनारमा उभिएर हाम्री आमा र हाम्रो अनुहारमा परिचयका धर्साहरू खोजिरहन्छ । यसरी जम्मै दिएर केही नलिने र निरन्तर सेवाकर्ममा लीन रहने देवकोटाको स्मृतिमा कोरिएका यी कविताहरू मर्मस्पर्शी बनेका छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा एघारवटा कविताहरू पद्यमा प्रस्तुत भएका छन् । कलानिधि दाहाल, प्रह्लाद पोखेल, डा.भूपहरि पौडेल, शैलेन्दुप्रकाश नेपाल, डा.सत्यराज थपलिया, कृष्णप्रसाद बस्याल, सोमनाथ सुवेदी, रमेश लम्साल 'अनन्त', नारायणप्रसाद निरौला, छविरमण वली, सोमराज 'अभय'का छन्दकविताहरू र अन्य गद्य कविताहरूको चयनले वास्तवमा गद्य र पद्य दुवै विधामा कविता सिर्जना गर्ने देवकोटाप्रतिको आस्था र समर्पण सुखद संयोग बनेको छ । देवकोटाले आफ्ना कवितामा उठान गरेका युगीन आवाजलाई आजका कविका कवितामा पनि पढ्न र सुन्न पाइनु स्वागतयोग्य छ भने दुःखद यस अर्थमा छ कि समाजले भोगेका परिस्थिति र प्रवृत्तिहरू आज पनि न्यून भएका छैनन् । विविध शैली र शिल्पमा प्रकट गरिएका यी कविताहरू सामाजिक, राजनीतिक र आर्थिक परिवेशीय बिन्दुबाट प्रभावित देखिन्छन् । अधिकांश कविताहरूले देवकोटालाई, उनका विचार र अभिव्यक्तिलाई, उनका दर्शन र चिन्तनलाई अभिव्यक्त गर्दै वर्तमान र भविष्यका निम्ति सुनिश्चित र सुदीर्घ शान्ति र प्रगतिको कामना गरेका छन् । समग्रमा यी कविताहरूले सुन्दर, शान्त र समृद्ध नेपालका निम्ति शुभाकाङ्क्षा प्रकट गरेका छन् ।

नेपाली साहित्यको कथा, उपन्यास, निबन्ध, कविता आदि विधामा दर्जनौँ कृति प्रकाशित गर्ने इन्दिरा प्रसाईको कुशल सम्पादनमा

प्रकाशित यस सङ्ग्रहमा मोदनाथ प्रश्रितको प्रकाशकीय र स्वयम् प्रसाईको भूमिका समाविष्ट छ । विषयसूची अर्थात् कविताक्रमलाई कविको नामको वर्णानुक्रममा राखिएको छ । एक सय रुपैयाँ मूल्यको यो कृति काव्यिक मूल्यका दृष्टिले र देवकोटासँग गाँसिएको प्रसङ्गले अमूल्य बनेको छ ।

४. महाकवि देवकोटा : अनेकका आँखामा

प्रा.डा.कुमारबहादुर जोशी नेपाली साहित्य र समालोचनाका क्षेत्रमा आदरपूर्वक लिइने नाउँ हो । महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका विषयमा विद्यावारिधि गर्ने पहिलो व्यक्तित्व डा.जोशीले देवकोटाबारेको अध्ययन र अन्वेषणमा स्वयम्लाई आजीवन प्रवृत्त गरेको उदाहरणको पछिल्लो नमुना बनेको कृति हो—‘महाकवि देवकोटा : अनेकका आँखामा’ । विभिन्न समयमा प्रा.डा.जोशीले विभिन्न व्यक्तित्वहरूसँग पटकपटक गरेका संवाद र टेलिफोनवार्ताका आधारमा यो कृति तयार भएको हो । यसभित्र देवकोटाबारेका अन्तर्वार्ताहरू समेटिएका छन् । विशेष गरी महाकवि देवकोटालाई देखेभोगेका व्यक्तित्वहरूसँगको संवाद(अन्तर्वार्ता) यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । अन्तर्वार्ता प्रश्न र उत्तरको शैलीमा गरिएको छ । ‘महाकवि देवकोटाको शताब्दी महोत्सव’का विविध कार्यहरूमध्ये देवकोटा विषयक कृतिहरूको प्रकाशनलाई एउटा प्रमुख आयोजना बनाइएअनुरूप प्रकाशन भएको यो कृतिलाई संवादसङ्ग्रह भनिएको छ ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा पहिलो पाठका रूपमा ‘महाकवि देवकोटा : एक परिचयात्मक चर्चा’ शीर्षकको लेख राखिएको छ । यस लेखले सङ्क्षेपमा देवकोटालाई बुझ्न, उनको जीवनी र कृतित्वबारे बुझ्न मद्दत गर्दछ । ‘देवकोटाबारे नाटककार बालकृष्ण समसँग संवाद’ शीर्षकको अन्तर्वार्ता (२०३६ माघ २६ गते शनिवार)मा समले देवकोटालाई कविका रूपमा गजब र एक्सेलेन्ट व्यक्तित्व तर व्यक्तिका रूपमा असफल मान्दथे । समका अनुसार देवकोटा आन्तरिक

रूपमा आस्तिक थिए । देवकोटासँगको आफ्नो सम्बन्ध प्रेममय थियो भन्ने सम देवकोटामा पाश्चात्य विचारकहरूको प्रभाव बढी भएको औँल्याउँछन् । ‘मुनामदन’ भन्दा अर्को उत्कृष्ट कृति देवकोटाले लेखेनन् । देवकोटा विलक्षण प्रतिभाशाली व्यक्तित्व थिए । यसरी समले देवकोटाबारे आफ्ना धारणा संवादका क्रममा प्रस्तुत गरेका छन् ।

‘देवकोटाबारे युगकवि सिद्धिचरण श्रेष्ठसँग संवाद’ शीर्षकको अन्तर्वार्ता (२०३८ सालको अन्तिम तीनचार महिना) मा कविताका माध्यमबाट देवकोटासँग परिचय बनेको बताउने श्रेष्ठले वि.सं. १९९३ मा दार्जिलिङको ‘नेपाली साहित्य सम्मेलन पत्रिका’मा प्रकाशित सूर्यविक्रम ज्ञवालीको ‘नेपाली साहित्याकाशका दुई नयाँ तारा’ शीर्षक लेख प्रकाशित भएपछि भावनात्मक रूपले अछ सामीप्य बढेको स्वीकार गर्छन् । देवकोटाका ‘इन्द्रेणी’ कालीन कविताहरू नेपाली कवितालाई विश्वसाहित्यका आधुनिक कविताहरूको दाँजोमा पुऱ्याउने प्रयत्नका रूपमा लिन सकिन्छ भन्छन् –कवि सिद्धिचरण श्रेष्ठ ।

‘देवकोटाबारे समालोचक सूर्यविक्रम ज्ञवालीसँगको संवाद’ (२०३७ भाद्र १४ गते, काठमाडौं) मा देवकोटाको जीवनदर्शनका मूल स्रोत देशभक्ति र देशप्रेमलाई मानिएको छ । यस अन्तर्वार्तामा देवकोटाको सर्वश्रेष्ठ कृति ‘मुनामदन’ नै हो भनेका छन् – ज्ञवालीले । यसरी यस संवादमा देवकोटाबारे अन्य प्रसङ्गलाई पनि उठाइएको छ ।

‘देवकोटाबारे आख्यानकार भवानी भिक्षुसँगको संवाद’ (२०३७ सालको साउनभदौ)मा देवकोटालाई प्रत्युत्पन्नमति भएका व्यक्ति भनेका छन्, भिक्षुले । भिक्षुका अनुसार– “रचनाशिल्पमा ‘मुनामदन’ मीठो हो, तर यसको कथावस्तु पुरानो छ ।” भिक्षु भन्छन्– “जान्ने बुझ्ने ज्यादै कम भएको हाम्रो समाजमा उनी ठूला गनिए । जान्ने, बुझ्ने वा भन्नु काव्यमर्मज्ञहरू धेरै भएको युरोपेली देशमा जन्मेका भए त्यहाँ उनी यति ठूला गनिन कदापि सक्तैनथे ।”

‘देवकोटाबारे समालोचक डा.ईश्वर बरालसँग संवाद’ (२०३७ वैशाख १६ र १७ गते) मा ‘मुनामदन’ भन्दा ‘कुञ्जिनी’ विशेष गरिमामय लाग्छ भनेका छन् डा.बरालले । यस अन्तर्वार्तामा देवकोटाको व्यक्तित्वको वैशिष्ट्य, तासकन्द अफ्रो एसियाली लेखक सम्मेलनबाट फर्केपछि उनले प्राप्त गर्ने मासिक तलब रोक्काजस्ता प्रसङ्गको चर्चा गरिएको छ ।

‘देवकोटाबारे कवि केदारमान व्यथितसँगको संवाद’ (२०३९ चैत्र ९ गते) मा देवकोटाले बनारस पुगेर गरेको ‘युगवाणी’को सम्पादन, देवकोटाको साहित्यिक व्यक्तित्वका अनेक रूप आदिबारे चर्चा गरिएको छ ।

‘देवकोटाबारे कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानसँग संवाद’(२०६५ असारसाउन महिना)मा देवकोटालाई छलकपटरहित, दाउपेच नजान्ने, एक सीधासाधा, इमानदार साधकका रूपमा देखें, पाएँ भन्छन्—समालोचक प्रधान । उनी देवकोटाको ‘मुनामदन’, ‘लक्ष्मी निबन्धसङ्ग्रह’ र ‘प्रमिथस’लाई प्राथमिकता दिन्छु भन्छन् ।

‘देवकोटाबारे साहित्यकार भीमनिधि तिवारीसँग संवाद’ (२०३० पौषको ‘रूपरेखा’ पूर्णाङ्क १५२ बाट) मा देवकोटाले ‘महाकवि’ भन्ने उपाधि जनताबाट नै पाउनुभएको हो र यसैले यसको मूल्य र महत्त्व अझ बढेको छ भन्छन्— तिवारी । देवकोटालाई सिद्धान्तवादी भन्न नरुचाउने तिवारीले जन्मजात कवि भन्न मन लाग्छ भन्छन् । मिलनसारिता, ईर्ष्याहीनता र उदारता तथा लापर्वाही, चुरोट खुब खाने र रातरातभर नसुतीकन जूवा खेल्ने बानी उहाँका असल र खराब विशेषता हुन् ।

‘देवकोटाबारे कवि माधव घिमिरेसँग संवाद’ (२०३७ सालको वैशाख जेठ)मा कवि महाकवि देवकोटाको सबभन्दा ठूलो योगदान उनको सौन्दर्यचेतना हो भन्दै कविका रूपमा देवकोटाको उदय

भएपछि उनले नेपाली कवितालाई नवीन सौन्दर्यचेतना र उन्मुक्त दृष्टि प्रदान गरे भन्छन्— कविवर घिमिरे । घिमिरेका धारणामा उनको 'शाकुन्तल' नै नेपाली साहित्यका सन्दर्भमा सर्वश्रेष्ठ महाकाव्य हो । “यथार्थमा 'पागल' कवितै होइन, आफ्नै पागलपन जनाउने रचना पनि कहीं कविता हुन्छ ? 'पागल' मा त केवल नारामात्रै छ” — कवि घिमिरे भन्छन् ।

प्रस्तुत अन्तर्वार्ता सङ्ग्रहमा महाकवि देवकोटाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वसँग सम्बन्धित विविध स्रष्टासँगको कुराकानी सङ्गृहीत छन् । यसै गरी 'देवकोटाबारे साहित्यकार पं.बदरीनाथ भट्टराईसँग संवाद' (२०३९ वैशाख १९ र २०) मा भाषानुवाद परिषद्मा आएपछि देवकोटालाई के काम दिने त भन्ने छलफल हुँदा त्यो बेला निबन्धको खाँचो भएको अनुभव गरी उनलाई सर्वप्रथम निबन्ध नै लेखाएको स्पष्ट पार्छन्— पं.भट्टराई । 'लक्ष्मी निबन्धसङ्ग्रह' यसैको उपज हो ।

'देवकोटाबारे कवि श्यामदास वैष्णवसँग संवाद' (२०३९ वैशाख २१, २२ र २३ गते) मा देवकोटाको नाटककार व्यक्तित्वबारे प्रकाश पारिएको छ । साथै, यस अन्तर्वार्तामा देवकोटाको स्वभाव, कृतिगत र व्यवहारगत प्रवृत्तिबारे चर्चा भएको छ ।

'देवकोटाबारे प्रगतिशील साहित्यकार मोदनाथ प्रश्रितसँग संवाद' (२०६५ साल असार, साउन) मा महाकवि देवकोटाको वैचारिक चिन्तन, लेखन र उनको अद्भुत प्रतिभाका बारेमा चर्चा गरिएको छ । प्रश्रितका धारणामा देवकोटाका पहिलो पङ्क्तिमा पर्ने तीन कृति 'मुनामदन', 'यात्री' र 'प्रमिथस' हुन् भने दोस्रो पङ्क्तिमा 'वन', 'पागल' र 'कृषिबाला' ।

'देवकोटाबारे कलाकार मा.रत्नदास प्रकाशसँग संवाद' (२०३७ मङ्सिर) शीर्षकको अन्तर्वार्तामा देवकोटाको गीतकार व्यक्तित्व,

उनको गीतिकारिता र मा.प्रकाशको देवकोटासँगको सम्बन्धबारे चर्चा गरिएको छ ।

यसै गरी 'देवकोटाबारे उहाँका ट्युसनछात्र धनमणि आचार्यसँग संवाद' (२०३६ चैत्र १६) मा ट्युसनछात्र आचार्यले देवकोटासँग ट्युसन पढ्दा सँगालेका अनुभवका साथै देवकोटासम्बन्धित अन्य प्रसङ्ग समेतको चर्चा समेटिएको छ ।

'देवकोटाबारे उहाँकी कान्छी दिदी देवेन्द्रकुमारीसँग संवाद' (२०३६ भदौ १७) शीर्षकको अन्तर्वार्तामा अनङ्गनाथ पौडेलको कृतिबारे, पं.तिलमाधव देवकोटाको परिवारबारे विस्तृत जानकारी आदिबारे परिचित गराइएको छ ।

'देवकोटाबारे उहाँका काहिँला भाइ मधुसूदन देवकोटासँग संवाद' (२०३६ मङ्सिर र पुस) मा देवकोटाको वंशमा र मावली तथा दिदीबहिनीतिरको कुलतिर पनि प्रतिभाशाली व्यक्तिबारे, देवकोटालाई प्रेरणा, उनको आर्थिक जीवन र पारिवारिक प्रसङ्गबारे कुराकानी गरिएको छ ।

'देवकोटाबारे उहाँका ठाहिँला भाइ मित्रनाथ देवकोटासँग संवाद' (२०३६ माघ २५) मा देवकोटाको व्यक्तित्व विकासमा माता, पिता, दाजु लेखनाथको भूमिका, देवकोटाका स्वभावमा पाइने सबलता र दुर्बलता, कमाइ र खर्च आदिबारे कुराकानी गरिएको छ ।

'देवकोटाबारे उहाँका 'ममेरा भाइ' वसन्तकुमार शर्मा नेपालसँग संवाद' (२०३६ चैत ११ र २०३८ चैत्र २१) मा देवकोटालाई मन पर्ने खाद्य पदार्थ, शिक्षासम्बन्धी देवकोटाको विचार, ट्युसनबारे, देवकोटाको प्रेमप्रसङ्ग, क्रोध, भाषानुवाद परिषद्को जागिरेजीवन, देवकोटाको खास बसाउठी र मित्रता, देवकोटाको भाषाज्ञान, बानी, व्यसन र हब्बी, ट्युसन पढाउन जाने खास-खास ठाउँ, उनका मान्यजन वा

गुरुजन, देवकोटाको लोकप्रियताको खासखास कारण र 'पागल' कविता सिर्जनाको सन्दर्भ आदिबारे विस्तृत जानकारी प्रस्तुत गरिएको छ ।

'देवकोटाबारे उहाँका भानिज कोमलनाथ पौड्यालसँग संवाद' (२०३९ पुस १३ र १४)मा देवकोटा बी.एल. पढ्न पटना बस्दाका बेलाको दिनचर्या, बाबुआमाको देहावसान, पं.तिलमाधवको कविता आदि बारे चर्चा गरिएको छ ।

प्रस्तुत संवादसङ्ग्रहको अन्त्यमा 'देवकोटाबारे उहाँका साहिँला छोरा पद्मप्रसाद देवकोटासँग संवाद' (२०६५ असारसाउन) राखिएको छ । यस अन्तर्वार्तामा पिता महाकवि देवकोटासँगका सम्झनाहरू, पिताका रचनासँग परिचित हुँदाको क्षण, देवकोटाका कृतिको विश्वस्तर, देवकोटाको महाकवित्व, निबन्धकार देवकोटाको अङ्ग्रेजी निबन्धकारसँगको तुलना, पद्मप्रसाद देवकोटाको अध्ययनप्रसङ्ग, 'महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा अध्ययन तथा अनुसन्धान केन्द्र'का उद्देश्यहरू लगायतका अन्य केही सन्दर्भबारे चर्चा गरिएको छ ।

यसरी महाकवि देवकोटाको जीवनी, कृतित्व र व्यक्तित्वका अनेक प्रसङ्गहरू विद्वान् तथा देवकोटा विषयका अध्येता एवम् अनुसन्धाता डा.कुमारबहादुर जोशीले अलगअलग समयमा देवकोटालाई प्रत्यक्ष भेटेका, भोगेका परिवारभित्र र परिवारबाहिरका चर्चित व्यक्तित्वहरूसमेतसँग गरिएको कुराकानीबाट उद्घाटित हुन पुगेका छन् । हल्लाकै भरमा धारणा स्थापित हुने हाम्रो समाजमा प्रत्यक्ष कुराकानीलाई प्रस्तुत गरेर प्रामाणिक रूपमा देवकोटालाई प्रस्तुत गरिएको यो कृति यसमा उल्लेख गरिएका अन्तर्वार्ता दिने व्यक्तित्वको उपस्थितिसमेतले ऋन् महत्त्वपूर्ण बनेको छ । अन्तर्वार्ताहरू कुनै लामा र कुनै छोटो उत्तरका रूपमा आएका छन् । एकै प्रसङ्गमा अनेक उत्तर पनि भेटिएका छन्, फरकफरक व्यक्तिका । कुनै कृति वा स्वयम् देवकोटाबारे यी अलगअलग धारणालाई पाठकहरूले

आफ्नै क्षमताले बुझनुपर्ने आवश्यकता देखा पर्छ । राणाकालीन समयका अनेक ऐतिहासिक सन्दर्भहरूसमेतको जानकारी अन्तर्वार्ताबाट प्राप्त गर्न मद्दत पुग्दछ । प्रत्येक अन्तर्वार्ताकारको सङ्क्षिप्त परिचय थप आकर्षक सामग्री बनेको छ । त्यसले ती अन्तर्वार्ताकारको व्यक्तित्वसमेतलाई पाठकसँग परिचित गराएको छ ।

जम्माजम्मी ३२४ पृष्ठमा तयार पारिएको प्रस्तुत संवादसङ्ग्रहमा सङ्गृहीत अधिकांश अन्तर्वार्ताहरू तीन दशकअघि नै लिइएका देखिन्छन् भने केहीमात्र पछिल्लो समयमा भएका कुराकानीलाई समावेश गरिएको छ । नेपाली काव्यसाहित्यका शिखरपुरुष महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटामा सादर समर्पित गरिएको यस महत्त्वपूर्ण कृतिको मूल्य तीन सय रुपैयाँ राखिएको छ । आकर्षक छपाइ र स्तरीय कागज एवम् बाक्लो गातामा कृति सजिएको छ । अन्तर्वार्तासाहित्यमा देवकोटाकेन्द्रित महत्त्वपूर्ण कृति दिने आदरणीय प्रा.डा.कुमारबहादुर जोशीलाई हार्दिक बधाई र आभार ।

५. देवकोटाको जीवनशैली

नरेन्द्रराज प्रसाई नेपाली भाषासाहित्यका क्षेत्रमा नयाँ नाउँ होइन । नेपाली भाषासाहित्यका क्षेत्रमा सेवाभावले निरन्तर लागिपर्ने अत्यन्त थोरै व्यक्तित्वमध्येको नाउँ हुनुका साथै जीवनीलेखन, गीत र निबन्धसिर्जन, समीक्षा र सम्पादनका क्षेत्रमा समेत चर्चित बनेको नाम हो यो । त्रिभूति निकेतन, नइ प्रकाशन एवम् महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईको पछिल्लो कृतिमध्येको एक हो— 'देवकोटाको जीवनशैली' । देवकोटाका अध्येताहरूका लागि प्रस्तुत कृति थप महत्त्वपूर्ण हुन सक्ने गरी आएको छ । यसै कृतिबारे सङ्क्षेपमा यहाँ चर्चा गर्न लागिएको छ ।

प्रस्तुत कृतिमा जम्माजम्मी बाईसवटा शीर्षकहरू राखिएका छन् । 'देवकोटाका बुबाको चिनारी' शीर्षकको पहिलो परिच्छेदमा महाकवि देवकोटाका पुर्खाहरूको सन्दर्भलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

उनका पुर्खाहरू पनि नेपालका अन्य आर्यहरूका पुर्खाभैँ भारतबाट नेपाल आएका र पछि सेती अञ्चलको अछाम, जुम्ला, गोरखा हुँदै काठमाडौँ आएको प्रसङ्गलाई उल्लेख गरिएको छ । यस परिच्छेदमा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका बुबा पं.तिलमाधव देवकोटाको जन्म, विवाह सन्तान र उनको कर्मबारे चर्चा गरिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेद 'देवकोटाको बाल्यकाल' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यहाँ देवकोटाको जन्मका साथै बाल्यावस्थाको चित्रण पाइन्छ भने चार वर्षको हुँदा रगतमासीले सिकिस्त भएको उल्लेख छ । सँगसँगै उनको व्रतबन्ध, प्रवृत्ति, सानैमा अङ्ग्रेजी भाषामोह र कविताप्रतिको आकर्षणबारे पनि यसै परिच्छेदमा चर्चा गरिएको छ ।

तेस्रो परिच्छेदमा 'देवकोटाको शिक्षा' शीर्षकमा उनमा विद्यार्थी जीवनमा नै विकसित भएको अनौठो स्वभाव, कलेजस्तरमा आयोजित वादविवाद एवम् गोष्ठीमा सहभागी भई पुरस्कार प्राप्त गरेका सन्दर्भहरू उल्लेख्य रहेका छन् । देवकोटाको शिक्षादीक्षाका बारेमा यथाशक्य सूचनाहरू यहाँ समावेश भएका छन् । अध्ययन पूरा गरी काठमाडौँ फर्केका देवकोटाले सरकारी जागिर नपाएपछि ट्युसन पढाउन बाध्य भएको कुरा यस परिच्छेदमा उल्लेख गरिएको छ । यसै क्रममा देवकोटामा देखा पर्दै गएको कुण्ठाको सन्दर्भ पनि प्रस्तुत भएको छ ।

चौथो परिच्छेदमा 'देवकोटाको पारिवारिक जीवन' शीर्षकमा उनको विवाह, देवकोटाको एकोहोरो स्वभाव, उदारता, गणेशमान सिंहसँग बनारस पुगेको प्रसङ्ग र बनारसबासका बेलाका अन्य घटनाहरू र २००६ सालमा नेपाल फर्केको प्रसङ्गलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

पाँचौँ परिच्छेद 'देवकोटाको व्यक्तित्व' शीर्षकमा आएको छ । यहाँ विभिन्न विद्वान्, आफन्त आदिबाट उपलब्ध देवकोटाको व्यक्तित्व

बारेका सूचनाहरू सङ्कलित छन् । यस परिच्छेदमा सङ्कलित उनीबारेका घटनावली रोचक र पहिले कतै पढ्न नपाइएका जस्ता लाग्छन् ।

कृतिको छैटौँ परिच्छेद 'देवकोटाको सोख र रुचि' शीर्षकमा देवकोटाको चुरोटको लत, चुरोटकै आशामा अपरिचित मान्छेका पछि लागेर बनारसबाट रेलमा चढेका देवकोटा फैजावाद पुगेका र भोलिपल्ट तिनै अपरिचित व्यक्तिले टिकट काटेर फिर्ता पठाइदिएको रोचक प्रसङ्ग, माछामासुप्रतिको आशक्ति, पासा खेल्ने, पौडी र सिनेमामा रुचि, गायन, यात्रा, उनको साइकलसँगको मित्रताका साथै अन्य प्रसङ्गहरू उल्लेख गरिएका छन् ।

सातौँ परिच्छेद 'देवकोटाको आर्थिक अवस्था' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यसमा देवकोटाले भोगेको आर्थिक परिवेशको चित्रण पाइन्छ । उनले भोगेको आर्थिक सङ्कट, अर्जित धनको सदुपयोग हुन नसक्नु, माग्नेहरूलाई तलब पाएका दिन बाँड्दै हिँड्नुजस्ता प्रसङ्गहरूले देवकोटाको आर्थिक अव्यवस्थालाई सङ्केत गर्दछन् ।

'देवकोटाको जागिर र राजनीति' शीर्षकको आठौँ परिच्छेदमा देवकोटाको जागिरे जीवन र राजनीतिक गतिविधिबारे चर्चा पाइन्छ । उनी बी.ए., बी.एल. उत्तीर्ण गरेको दस वर्षपछि जागिर प्राप्त गर्न सफल भएका थिए । २००० साल भदौ ११ गते उनी नेपाली भाषानुवाद परिषद्मा जागिरेका रूपमा प्रवेश गरे । त्रिचन्द्र कलेज, पद्मकन्या कलेजमा प्राध्यापक रूपमा जागिर गरेका देवकोटा सल्लाहकार समितिको सदस्य, सल्लाहकार सभामा प्रतिपक्षको नेताको उम्मेदवारी र विजय, प्रखर वक्ता, सल्लाहकार सभामा विशुद्ध नेपाली भएर प्रस्तुत, विश्वविद्यालय स्थापना र नेपाल एकेडेमी गठनको सन्दर्भ, डा.के.आई.सिंहको प्रधानमन्त्रित्वमा गठित मन्त्रपरिषद्मा शिक्षा तथा स्वायत्त शासनमन्त्री बन्नेजस्ता सन्दर्भ र घटनाहरूलाई यस परिच्छेदमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

नवौँ परिच्छेद 'देवकोटाका सांस्कृतिक कार्य' शीर्षकमा प्रस्तुत गरिएको छ । पुस्तकालय काण्ड, साहित्य परिषद्को गठन, राहुल साङ्कृत्यायनका देवकोटाबारेका टिप्पणीहरू, तत्कालीन कलकत्ताका सभाहरूमा उनको भूमिका र महत्त्व, लेखक सङ्घको स्थापनाका साथै अन्य रोचक सांस्कृतिक सन्दर्भहरूले देवकोटाको सांस्कृतिक कार्यबारे यथेष्ट प्रकाश पारेका छन् ।

प्रस्तुत ग्रन्थको दसौँ परिच्छेद 'देवकोटाका छोराछोरी' शीर्षकमा विस्तारित छ । यस परिच्छेदमा उनका छोराछोरीको परिचय, जेठो छोरा प्रकाशको असामयिक र आकस्मिक निधन, माहिला छोरा कृष्णको निधन, छोराछोरीका साथै पत्नी मनदेवीको स्वभाव र छोराछोरी, ज्वाइँ, भान्जाभान्जी, नातिनातिनालगायत परिवारजनका स्वभाव, दुःखसुखलगायतका प्रसङ्गहरू समेटिएका छन् ।

यसै गरी एघारौँ परिच्छेद 'देवकोटाका प्रिय जन' शीर्षकअन्तर्गत देवकोटाका आफन्त, आत्मीय र शुभेच्छुकहरूका बारेमा चर्चा गरिएको छ ।

बाह्रौँ परिच्छेद 'देवकोटाको नारीमोह' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । फरक प्रसङ्गका नारीहरूप्रतिको फरक तर सकारात्मक दृष्टिकोण भएका देवकोटालाई यहाँ उल्लेख गरिएको छ । नारीप्रतिको सम्मान र आदरभावबारे चर्चा गर्दै देवकोटालाई नारीवादी व्यक्तित्व भनिएको छ । नारीविषयक थुप्रै उनका सिर्जनाले पनि देवकोटालाई यस विषयमा स्पष्ट पारेका छन् ।

तेह्रौँ परिच्छेद 'देवकोटाको विदेशगमन' शीर्षकअन्तर्गत उनका विभिन्न विदेश यात्राहरूमा नेपाललाई विदेशमा चिनाएका प्रसङ्गहरू उठाइएका छन् । बनारस, दार्जिलिङ, सोभियत रुस, चीन, दिल्ली आदि ठाउँमा देवकोटा उपस्थित भएर प्रस्तुत गरेका विचार र भाषणले ऐतिहासिक महत्त्व बोकेका छन् ।

चौधौँ परिच्छेद 'देवकोटाको अस्वस्थता' शीर्षकमा आएको छ । यहाँ देवकोटा बाल्यकालमा बिरामी परेको सन्दर्भदिखि लिएर तत्कालीन कलकत्ता र पटनामा छँदाका अवस्थामा देखा परेको अस्वस्थताका साथै देवकोटाले आफ्नो उपचारका लागि तत्कालीन प्रधानमन्त्री विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालासँग अनुरोध गरेको तर उल्लेख्य सहयोग नभएको प्रसङ्ग उल्लेख गरिएको छ ।

प्रस्तुत ग्रन्थको पन्ध्रौँ परिच्छेद 'देवकोटाको राँचीबास' शीर्षकअन्तर्गत देवकोटालाई कसरी र किन राँची पुऱ्याइयो भन्ने सन्दर्भको उल्लेख पाइन्छ । राँचीबाट फर्केपछिका केही मार्मिक सन्दर्भहरू यहाँ प्रस्तुत भएका छन् । 'पागल' कविताको सिर्जन पृष्ठभूमि र राहुल साङ्कृत्यायनले 'नेपाली महाकवि देवकोटा' भनी २०१० सालमा 'आजकल' (हिन्दीपत्रिका)मा गरेको चर्चा देवकोटाको व्यक्तित्व र जीवनी सन्दर्भका महत्त्वपूर्ण घटना बनेर आएका छन् ।

सोह्रौँ परिच्छेद 'देवकोटाको प्राज्ञिक यात्रा' शीर्षकमा आएको छ । यहाँ देवकोटाको प्राज्ञिक व्यक्तित्वसँग जोडिएका सन्दर्भहरू उल्लेख भएका छन् । उनको अध्ययन, लेखन, चिन्तन र व्यवहारका कतिपय प्रसङ्गहरूमा देवकोटाको क्षमता प्रदर्शित छ । देवकोटाका सिर्जनात्मक अभिव्यक्ति, सिर्जनशील क्षमताबाट स्थापित प्राज्ञिक-दार्शनिक व्यक्तित्व र अन्य विद्वान्का समीक्षा, समालोचना र टिप्पणीले अग्लिएको देवकोटाको व्यक्तित्वबारे यस परिच्छेदमा सविस्तार चर्चा भएको छ ।

सत्रौँ परिच्छेद 'देवकोटाको पत्रकारिता' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यस परिच्छेदमा विशेष गरी 'शारदा', 'साहित्यस्रोत', 'युगवाणी', 'प्रगति', 'इन्द्रेनी' लगायतका साहित्यिक पत्रिकासँगको संलग्नता र उनका योगदानलाई समेट्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

प्रस्तुत ग्रन्थको अठारौँ परिच्छेद 'देवकोटाको सम्मान' शीर्षकमा आएको छ । यहाँ देवकोटाले आफ्नो जीवनकालमा प्राप्त गरेका

सम्मान, आदर र पुरस्कारबारे चर्चा गरिएको छ । यसै गरी उनको जीवनकालपछि पनि उनले प्राप्त गरेका पुरस्कार, सम्मान आदिको विवरणसमेत दिइएको छ ।

ग्रन्थको उन्नाइसौँ परिच्छेद 'देवकोटाको स्वर्गारोहण' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यस परिच्छेदमा देवकोटाको दुःखद अवसान र नेपाली साहित्यजगतले अनुभूत गरेको मार्मिक अवस्थाको चित्रण गरिएको छ ।

यसै गरी बीसौँ परिच्छेद 'देवकोटाका कृति' शीर्षकअन्तर्गत देवकोटाका प्रकाशित र अप्रकाशित कृतिहरूको विवरण दिइएको छ । उनका 'समर्पणदेखि तुषारवर्णन' सम्मका छत्तीसवटा खण्डकाव्यस्तरका कृति, 'शाकुन्तलदेखि 'पृथ्वीराज चौहान'सम्मका छवटा महाकाव्य, 'कृषिबाला' र 'सावित्री सत्यवान्'जस्ता नाट्यकृति, 'लक्ष्मी निबन्धसङ्ग्रह', 'दाडिमको रुखनेर'जस्ता निबन्धकृति, 'लक्ष्मी कथासङ्ग्रह', 'चम्पा' उपन्यास, अप्रकाशित नाटक 'राजपूत रमणी', समीक्षा-समालोचनात्मक रचना-कृतिहरू, अङ्ग्रेजी भाषामा लेखिएका रचनाकृतिहरू, महाकाव्य 'शकुन्तला' आदि बारे चर्चा गरिएको छ । यसै गरी उनका अनेक अनुवाद कृतिबारे र अप्रकाशित अन्य कृतिबारे विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । ग्रन्थको अन्त्यतिर देवकोटाको जन्मकुण्डली, वंशावलीका साथै सन्दर्भस्रोत र अनुक्रमणिका प्रस्तुत गरिएको छ ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको समग्र जीवनीका सम्पूर्ण महत्त्वपूर्ण प्रसङ्गहरूलाई समेटेर तिनका यथासम्भव तथ्यविवरण प्रस्तुत गर्दै तयार गरिएको देवकोटाबारेको यो कृति महत्त्वपूर्ण बनेर देखा परेको छ । जीवनीकार नरेन्द्रराज प्रसाईको रोचक प्रस्तुतीकरण, सरल र सरस अभिव्यक्ति र घटनाको प्रस्तुतिसँगै स्रोतको उल्लेख यस कृतिका उल्लेख्य पक्ष हुन् । कथा भनेजस्तै गरी देवकोटाको जीवन-वृत्तान्त यस कृतिमा प्रस्तुत भएको छ । देवकोटाको विराट्

व्यक्तित्व र छुट्याउनै नमिल्ने गरी जोडिएर आएका उनको जीवनका कतिपय मार्मिक प्रसङ्गहरू अभिव्यक्तिमा पनि यथोचित शैलीमा प्रस्तुत गरिएका छन् । घटना प्रसङ्गहरूलाई प्रामाणिक बनाउन देवकोटाका परिवारका सदस्यहरू, आफन्तहरू, उनका समकालीनहरू, उनका बारेमा यसअघि नै अनुसन्धान गरिसकेका व्यक्तिहरू र देवकोटासम्बन्धित पुस्तक लेखिसकेका कृतिकार र तिनका कृतिलाई प्रमुख आधार बनाइएको छ । यस अर्थमा कृतिका रचनाकार नरेन्द्रराज प्रसाईंद्वारा सूक्ष्म रूपले देवकोटाबारे अध्ययन, अन्वेषण र विश्लेषण भएको छ । कतिपय यसअघि नसुनिएका र पढ्न नपाइएका सूचनाहरू आएका छन् । कृति आद्योपान्त पढ्नेलाई उपन्यास पढेको जस्तो अनुभूति हुन्छ । त्यसैले पनि जीवनीकार प्रसाईंको भाषिक शिल्प र प्रवाह प्रभावपूर्ण रहेको छ ।

ग्रन्थमा समालोचक प्रा.राजेन्द्र सुवेदीको 'देवकोटाको जीवनशैली : एउटा प्राक्अध्ययन' शीर्षकमा समाविष्ट भूमिकाले कृतिको समग्र विषयवस्तु र महत्त्वपूर्ण अंशलाई सारांशमा प्रस्तुत गरेको छ । प्रा.सुवेदीको भूमिकामात्र पनि देवकोटाबारेको एक सङ्क्षिप्त र महत्त्वपूर्ण सिर्जना बन्न पुगेको छ । समालोचक सुवेदीद्वारा लेखिएको छ— “ देवकोटाको जीवनशैली' सम्भवतः नेपाली साहित्यकारका जीवनवृत्तमा केन्द्रित बृहत् आकृतिको तथ्यपरक जीवनी हो । व्यक्तिसम्बद्ध भएर लेखिएको हालसम्मको बृहत् आयामको जीवनीकृति बन्ने श्रेय पनि यसले प्राप्त गर्ने टङ्कारो सम्भावना देखिन्छ ।” यो अभिव्यक्ति कृति र कृतिकारका सन्दर्भमा महत्त्वपूर्ण छ । यसै गरी विद्वान् मोदनाथ प्रश्रितद्वारा पुस्तकको प्रकाशकीयमा लेखिएको छ — “नरेन्द्रराज प्रसाईंबाट व्यापक र सूक्ष्मतम अन्वेषण भएको छ । देवकोटाबारे अहिलेसम्म प्रायः कसैले थाहा नपाएका र गलत ढङ्गले प्रचार गरिएका विषयमा समेत केन्द्रित भएर गहिरो खोज र प्रमाणीकरणसहित 'देवकोटाको जीवनशैली' प्रस्तुत भएको छ ।” यी

दुई विद्वान् समालोचकहरूका यी अभिव्यक्तिले कृतिबारेको सम्मति प्रकट गरेका छन् । यसका अतिरिक्त कृतिकार स्वयम्को लेखकीयमा महाकवि देवकोटाबारेका आफ्ना धारणा, अध्ययन-अन्वेषण र कृति तयार पारुन्जेलसम्मका विवरणलाई हृदयस्पर्शी ढङ्गमा अभिव्यक्त गरिएको छ । यो कृति तयार गर्दासम्म लेखनका क्रममा जोडिएका व्यक्तित्वहरूको नामोल्लेख गरिएको छ । चार सय पृष्ठमा आएको प्रस्तुत ग्रन्थमा श्यामदास वैष्णव, जगदीशशमशेर राणा, हरि श्रेष्ठ र कञ्चन पुडासैनीको सङ्क्षिप्त भनाइ राखिएको छ ।

प्रस्तुत कृति 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव'को एउटा महत्त्वपूर्ण प्रकाशनका रूपमा देखा परेको छ । यस कृतिले यसअघि पनि स्वनामधन्य चर्चित व्यक्तित्वका जीवनी प्रस्तुत गरिसकेका जीवनीकार प्रसाईंलाई अझ माथि पुऱ्याएको छ भन्दा अत्युक्ति हुनेछैन । यस घडी एउटा पढ्नैपर्ने पुस्तक बनेर आएको छ— 'देवकोटाको जीवनशैली' । पाँच सय रुपैयाँ मूल्य राखिएको यो कृति कागज, छपाइ र आवरणको स्तरीयताले पनि सुन्दर बनेको छ ।

६. महाकवि देवकोटा

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाबारे साहित्यकार नरेन्द्रराज प्रसाईंद्वारा लेखिएको जीवनी-कृति 'देवकोटाको जीवनशैली' नामक ग्रन्थको सङ्क्षिप्त रूप हो—'महाकवि देवकोटा' । जम्माजम्मी ५२ पृष्ठमा संरचित यो कृति देवकोटाको जीवनीका महत्त्वपूर्ण घटना र सन्दर्भहरूलाई नछुटाईकन थोरै समयमा पढ्न र देवकोटाबारेको जानकारी प्राप्त गर्न सजिलो हुने गरी तयार पारिएको छ । सानो आकार र थोरै पृष्ठमा समेटिएको देवकोटाको जीवनी विशेष गरी विद्यालयस्तरका विद्यार्थीहरूका लागि निकै उपयोगी हुने देखिएको छ ।

प्रस्तुत पुस्तकमा पनि 'देवकोटाको जीवनशैली' ग्रन्थमा जस्तै देवकोटाका पुर्खाबारेका प्रसङ्गहरू, देवकोटाका बुबाको चिनारी,

देवकोटाको बाल्यकाल, शिक्षादीक्षा, पारिवारिक जीवन, व्यक्तित्व, सोख र रुचि, आर्थिक अवस्था, जागिर र राजनीति, सांस्कृतिक कार्य, छोराछोरी, प्रिय जन, विदेशयात्रा, अस्वस्थता, राँचीबास, प्राज्ञिक यात्रा, पत्रकारिता, सम्मान, स्वर्गारोहण, कृति र योगदान आदिलाई सङ्क्षेपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यस कृतिमा देवकोटाको जीवनका महत्त्वपूर्ण घटना-सन्दर्भहरू उल्लेख गरिएका छन् । मुख्यतया देवकोटाका पुर्खाहरू भारतबाट नेपालको अछाम, जुम्ला, गोर्खा हुँदै काठमाडौँ आएको उल्लेख गरिएको छ । वि.सं. १९६६ कात्तिक २७ गते काठमाडौँमा जन्मिएका देवकोटाको आठ वर्षको उमेरमा व्रतबन्ध भएको थियो । सानैबाट रोगको आक्रमणमा परिरहेका देवकोटा सानैदेखि कविता र अङ्ग्रेजी भाषाप्रति आकर्षित भएका थिए । अङ्ग्रेजी पढाउन पाँचौँ कक्षामा दरबार स्कुलमा भर्ना गरिएका देवकोटाको पढाइ राम्रो थियो । आठौँ कक्षाबाट उनी एकैचोटि दसौँ कक्षामा पुगे । १७ वर्षको उमेरमा देवकोटाले भारतको पटनाबाट म्याट्रिकुलेसनको परीक्षा दिएका थिए । पछि उनले त्रिचन्द्र कलेज, काठमाडौँमा विज्ञान पढ्न थाले । १९८५ सालमा आइ.एस्सी उत्तीर्ण गरेका देवकोटा पटना विश्वविद्यालयबाट १९८६ मा बी.ए. उत्तीर्ण भए । १९९० मा उनले त्यहीँबाट बी.एल. पनि उत्तीर्ण गरे ।

देवकोटा लेखनतर्फ आकर्षित हुँदै गए । उनले नेपाली, संस्कृत र अन्य भाषामा पनि कविता लेखे । देवकोटाले थुप्रै कृतिहरू नेपाली साहित्यलाई दिएका छन् । 'मुनामदन' उनको बहुचर्चित कृति बन्यो । यसरी देवकोटालाई पुस्तकमा चित्रण गरिएको छ । प्रस्तुत पुस्तकमा देवकोटाको विवाह, सन्तान, ट्युसन, स्वभाव, आर्थिक अभाव आदिलाई पनि उल्लेख गरिएको छ । पुस्तकालय पर्व, भाषानुवाद परिषद्, त्रिचन्द्र कलेज, पद्मकन्या कलेजमा जागिर खाएको प्रसङ्ग, बनारस प्रवासकाल, विभिन्न साहित्यिक पत्रिकाको सम्पादन, विदेशको साहित्यिक यात्रा, नेपाललाई विदेशमा परिचित गराएको प्रसङ्ग,

मन्त्री देवकोटा, सांस्कृतिक जागरण, विश्वविद्यालयको स्थापना र नेपाल एकेडेमीको स्थापनाजस्ता महत्त्वपूर्ण घटना देवकोटाको समयमा र उनकै प्रत्यक्ष संलग्नतामा सम्भव भएको अवस्था यहाँ चित्रण गरिएको छ । समग्रमा देवकोटाको जीवनका महत्त्वपूर्ण घटनाक्रमलाई समेटेर सुललित र सरल भाषामा यो पुस्तक तयार गरिएको छ । यस पुस्तकको अन्त्यतिर देवकोटाका प्रकाशित र अप्रकाशित कृतिहरूको विवरण दिइएको छ । भाषा सलल्ल बगेको छ ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवद्वारा प्रकाशित प्रस्तुत कृतिको मूल्य चालीस रुपैयाँ राखिएको छ भने विद्यालयस्तरीय विद्यार्थीलाई तीस रुपैयाँमात्र भनी उल्लेख गरिएको छ । मोदनाथ प्रश्रितको प्रकाशकीय र लेखक प्रसाईको लेखकीय समेटिएको प्रस्तुत पुस्तक देवकोटालाई सबैभन्दा पहिले 'महाकवि' लेखने प्रा.डा.ईश्वर बराललाई समर्पण गरिएको छ । आकारमा सानो भए पनि देवकोटाको सूचना थोरै समयभित्र लिन चाहनेका लागि पुस्तक उपयोगी रहेको छ भने विद्यालयस्तरमा देवकोटालाई पढ्न, पढाउन र बुझ्न, बुझाउनका लागि यो कृति अत्यन्त उपयोगी र सुगम हुने देखिन्छ । देवकोटाबारे सानो तर गहकिलो कृति तयार पार्ने लेखक नरेन्द्रराज प्रसाईको प्रशंसा नगरिरहन सकिँदैन ।

७. देवकोटा शताब्दी निबन्ध

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिको आयोजनामा प्रतियोगितात्मक देवकोटा शताब्दी स्नातकोत्तर स्तरीय निबन्ध महोत्सव सम्पन्न गरियो । उक्त प्रतियोगितामा पुरस्कृत पाँच निबन्धसहित अन्य एघार निबन्ध गरी जम्मा सोह्र निबन्धहरूको सङ्कलन 'देवकोटा शताब्दी निबन्ध' शीर्षकको कृतिका रूपमा प्रकाशन भएको छ । निबन्धकार नरेन्द्रराज प्रसाईद्वारा तयार पारिएको प्रस्तुत कृतिभित्र सङ्कलित निबन्धहरूबारे यहाँ पाठकीय धारणा व्यक्त गरिएको छ ।

सङ्ग्रहको पहिलो निबन्ध केशवराज जोशी 'प्रेमदूत'द्वारा रचना गरिएको 'प्रेमिल संसार' हो । रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसबाट प्रतियोगितामा सहभागी भएका जोशीद्वारा संसारमा व्याप्त हत्या, हिंसा, मारकाट, लुटपाट आदिको विरोध गर्दै प्रेमिल संसार नै वास्तवमा सुन्दर संसार हो, प्रेमविना सौन्दर्य हुनै सक्तैन भन्दै निबन्धमा शान्ति, सद्भाव र अनन्त प्रेमको अपेक्षा गरिएको छ ।

दोस्रो निबन्धका रूपमा नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.का खेमचन्द्र अधिकारीको 'भेटिएको डायरी' समेटिएको छ । प्रस्तुत निबन्धमा राजधानीमा हुने साहित्यिक कार्यक्रम, गोष्ठी, पत्रपत्रिका, साहित्यिक कृति आदिवारे चर्चा गर्दै प्रतियोगितामा सामेल हुन निबन्धको रचना गर्नुपर्ने कुराको अभिव्यक्तिसहितको डायरी फेला परेको सन्दर्भलाई उल्लेख गरिएको छ । आत्मपरक शैलीमा आएको यस निबन्धले काठमाडौंको साहित्यिक क्रियाकलापलाई प्रस्तुत गरेको छ ।

तेस्रो निबन्ध नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.का टङ्कराज गौतमको 'विभाजित मान्छे' शीर्षकमा आएको छ । प्रस्तुत निबन्धमा आजको विभाजित मान्छेका परिदृश्यहरूलाई केलाउने चेष्टा गरिएको छ । मान्छेमा देखा परेको विभेद, युगको विभाजन, अभावले ग्रस्त मान्छेको अभिशप्त जिन्दगी, सङ्घर्ष, स्वतन्त्रता र विभाजनको तीतो यथार्थ आदिलाई निबन्धले समेटेको छ ।

चौथो निबन्ध नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.कै तुलसीदीप ज्ञवालीको 'हतार' शीर्षकमा प्रस्तुत गरिएको छ । हाम्रो समाज र यसका यावत् परिवेशको सिर्जना गरी 'हतार संस्कृति' लाई यस निबन्धमा अभिव्यक्त गरिएको छ । हरेक काम र समय हतारो लिएर आउँछन् । सबैलाई हतार छ । हतार स्वार्थले गरिन्छ, कमजोरीले गरिन्छ, त्रासले गरिन्छ अनि आशले गरिन्छ । कैयन् हतारै-हतारले यो निबन्ध भरिएको छ ।

पाँचौं शीर्षकको 'मोहभङ्ग' रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसबाट सहभागी भएका दीपक चिन्तकको निबन्ध हो । मौलिकता गुमाउँदै गएको समाजको ज्वलन्त चित्र यस निबन्धले प्रस्तुत गरेको छ ।

छैटौं निबन्ध वाल्मीकि विद्यापीठबाट सहभागी भएका नारायणप्रसाद निरौलाको 'नयाँ नेपाल परिकल्पनामा देवकोटा' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यस निबन्धमा त्यस बेलामा नै नयाँ नेपालको खाका कोर्न सक्ने महाकवि देवकोटाका प्रसङ्गहरू समेटिएका छन् ।

सातौं निबन्ध नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.का पुरुषोत्तम ज्ञवालीको 'प्रिया मलाई केवल एउटा कलम उपहार देऊ' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यस निबन्धमा प्रेम दिवसबारे चर्चा गर्दै निःस्वार्थ प्रेमको आवश्यकता औल्याइएको छ ।

आठौं निबन्ध नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.बाट प्रतियोगितामा सहभागी भएका पूर्णानन्द ओझा 'नन्द'को 'मेरो जीवनको प्रथम चरण' शीर्षकमा रहेको छ । प्रस्तुत निबन्धमा जीवनलाई चार चरणमा विभाजन गरी विद्याार्जनको समयलाई प्रथम चरण, अर्थोपार्जनको समयलाई द्वितीय चरण, आर्जित धनाद्वारा पुण्यार्जनको समयलाई तृतीय चरण र गृहस्थको अधिकार उत्तराधिकारीलाई सुम्पिने एवम् उपदेशात्मक चरणलाई चतुर्थ चरणका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसरी जीवनको अघिल्लो २५ वर्षसम्मको भोग्यकालको चित्र निजात्मक शैलीमा व्यक्त गरिएको छ ।

नवौं निबन्धका रूपमा रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसबाट सहभागी भएका प्रकाश आस्थाको 'देवकोटा : एक त्यान्द्रो' रहेको छ । यस निबन्धमा मान्छे एउटा त्यान्द्रोमा बाँचेको हुन्छ भन्दै देवकोटा नेपाली जीवनका खिरिलो तर मजबुत लहरा हुन् भनिएको छ ।

सङ्ग्रहको दसौं निबन्ध रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसका सहभागी प्रकाश सुवेदीको 'भुत्ले शरीरको महिमा' शीर्षकमा प्रस्तुत गरिएको

छ । यस निबन्धमा रौंको माहात्म्य व्यक्त गरिएको छ । यो निबन्ध आत्मपरक शैलीमा आएको छ ।

एघारौँ निबन्ध नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.का सहभागी मीरा आचार्यको 'एक दिन' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यस निबन्धमा एक दिनभरिको राजधानीको दिनचर्यालाई व्यक्त गरिएको छ, जहाँ दिनहुँ हुने महिला अधिकारबारेका गोष्ठी र अभावग्रस्त जीवनका ञ्कीलाई प्रस्तुत गरिएको छ । शैली निजात्मक रहेको छ ।

बाह्रौँ निबन्ध रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसका सहभागी युवराज चौलागाईंको 'कलम' शीर्षकको निबन्ध रहेको छ । यस निबन्धमा कलम र चेतनाको भूमिका र संसारले प्राप्त गरेको प्रगतिलाई केलाइएको छ । कलमको महत्त्व यस निबन्धमा उजागर भएको छ ।

तेह्रौँ निबन्ध नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.बाट सहभागी भएका लक्ष्मी अर्यालको 'बुद्ध ! मेरो युगमा तिम्रो सम्झना' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यस निबन्धमा एक्काईसौँ शताब्दीका मान्छेमा बुद्धत्वको खोजी गरिएको छ । युद्धको सन्त्रस्त अवस्थाको चित्रण गर्दै निबन्धमा शान्तिको कामना गरिएको छ ।

चौधौँ निबन्ध रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसका सहभागी लक्ष्मी शर्मा ओलीको 'आमाको बिलौना' शीर्षकमा आएको छ । यस निबन्धमा आमाको आफना सन्तानप्रतिको निःस्वार्थ स्नेह र त्याग तथा सन्तानको स्वार्थीपनालाई अभिव्यक्त गरिएको छ । मातृऋण तिर्न हिचकिचाउने कर्तव्यच्युत सन्ततिको वास्तविक चित्र यहाँ कोरिएको छ ।

पन्ध्रौँ निबन्ध त्रिचन्द्र बहुमुखी क्याम्पसका सहभागी विमल आचार्य 'आरोही' को 'के देवकोटा साना छन् ?' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यस निबन्धमा देवकोटीय व्यक्तित्वको उचाइ, गहिराइ, विशालता र द्रुततालाई व्यक्त गरिएको छ । देवकोटाले गरेको

योगदानलाई यस निबन्धले समेटेको छ । एक अर्थमा प्रस्तुत निबन्ध देवकोटाको 'शब्द-चित्र' बनेको छ ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहको अन्तिम अर्थात् सोहीँ निबन्ध पद्मकन्या बहुमुखी क्याम्पसबाट सहभागी भएका सुधादेवी आचार्यको 'पालपाली चेलीको पत्र : देवकोटालाई' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यो निबन्ध देवकोटाको जीवनवृत्त र केही कृतित्वलाई केन्द्रमा राखेर सिर्जना गरिएको छ । यो आत्मपरक शैलीमा आएको छ ।

यसरी प्रस्तुत सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धहरूको विषयवस्तु देवकोटा र देश नै रहेका छन् । निबन्धहरू स्तरीय छन् । यसै गरी शान्ति, मानवता, विकास आदिलाई पनि निबन्धहरूले समेटेका छन् । निबन्धहरू सरल भाषा, सहज प्रस्तुति र आलङ्कारिक शैलीमा व्यक्त भएका छन् । स्नातकोत्तर तहमा पढ्दै गरेका विद्यार्थीहरूद्वारा रचना गरिएका यी निबन्धहरू विषयवस्तु, शैली र चेतनाका दृष्टिमा उच्चता-उन्मुख देखिन्छन् । निबन्धहरू संवेद्य छन् । सङ्ग्रहमा आएका टङ्कराज गौतम, प्रकाश आस्था, लक्ष्मी अर्याल, विमल आचार्य 'आरोही' र सुधादेवी आचार्यका निबन्धहरू प्रतियोगितामा पुरस्कृत निबन्धहरू हुन् । सङ्ग्रहका कतिपय निबन्धहरूले देवकोटाको शैली समातेका छन् ।

नेपाली निबन्ध साहित्यका क्षेत्रमा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा सगरमाथा हुन् । नेपाली निबन्ध विधाले निबन्धकार देवकोटाको निबन्ध लेखनको अविरल प्रवाह, अनुपम शैली, मानवतावाद र राष्ट्रियतालाई उपल्लो स्थानमा राखेको छ । तिनै देवकोटाको शताब्दी महोत्सवका अवसरमा निबन्ध प्रतियोगिता गरी सङ्ग्रह प्रकाशन गर्नु अति प्रशंसायोग्य कार्य ठहरिएको छ । यस सङ्कलनमा मोदनाथ प्रश्रितको प्रकाशकीय र नरेन्द्रराज प्रसाईको भूमिका समाविष्ट छ । ११३ पृष्ठमा प्रकाशित प्रस्तुत सङ्ग्रहको मूल्य एक सय रुपैयाँ राखिएको छ । समग्रमा कृति पठनीय र सङ्ग्रहणीय बनेर आएको छ ।

द. महाकवि देवकोटाको वैचारिक विकास

डा.मोदनाथ प्रश्रित नेपाली साहित्यका स्वनामधन्य चर्चित व्यक्तित्वको नाउँ हो । नेपाली साहित्य, संस्कृति, इतिहास आदि विधाको अध्ययन-अनुसन्धानमा सक्रिय रही योगदान गर्ने प्रश्रितका दर्जनौं कृति प्रकाशित छन् । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिका अध्यक्ष प्रश्रितको नेतृत्व एवम् क्रियाशीलतामा ऐतिहासिक प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय भाषासाहित्य सम्मेलन सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको छ । सम्मेलनको अन्तिम दिन विमोचित देवकोटाका कृतिमध्ये 'महाकवि देवकोटाको वैचारिक विकास' डा.मोदनाथ प्रश्रितद्वारा लिखित कृति हो ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको वैचारिक विकासक्रमलाई डा.प्रश्रितद्वारा विभिन्न पाँच चरणमा प्रस्तुत गरिएको छ । कृतिमा विभिन्न पाँच परिच्छेद/शीर्षकहरू रहेका छन् ।

कृतिको पहिलो परिच्छेद 'दन्त्यकथाका देवकोटा' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । महाकवि देवकोटालाई उनका आफन्त, साथीभाइ, श्रोता एवम् आलोचकहरूले दन्त्यकथाको नायककै रहस्यमय बनाएर प्रस्तुत गरेको तर्क चित्रण गरिएको छ । तत्कालीन समाजको चेतन-स्तरलाई केन्द्रमा राखेर लेखकद्वारा यो निष्कर्ष निकालिएको छ । विभिन्न वर्गीय विचारका प्रतिनिधि विद्वान्हरूका विभिन्न धारणाका आधारमा देवकोटालाई सुरुदेखि अन्त्यसम्म आफ्नै पक्षका प्रवक्ता साबित गर्न खोजिएको प्रतीत हुन्छ ।

दोस्रो परिच्छेद 'पुनरुत्थानवादी देवकोटा' शीर्षकअन्तर्गत देवकोटाका विभिन्न सिर्जनाका आधारमा उनको विचारधारा क्रमशः प्रगतिशील, अग्रगामी र क्रान्तिकारी नभई दासप्रथा र सामन्ती व्यवस्थामा आधारित प्राचीन युग फर्काउने पुनरुत्थानवादी थियो भनी चर्चा गरिएको छ । यसरी वर्तमानबाट मिछ्याट, भविष्यप्रति

अनास्था र भूतप्रति श्रद्धा हुनु हासोन्मुख दृष्टिकोण हो । तत्कालीन देवकोटा परम्परागत जातिवादी, सामन्तीवादी, साम्राज्यवादी दृष्टिकोणलाई समर्थन गर्दै संसारमा आर्य जातिको विजय र अनार्य जातिको पराजय हेर्न चाहन्छन् भनिएको छ ।

तेस्रो परिच्छेद 'लोकतन्त्रवादी देवकोटा' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । त्यस समयमा क्रमशः राणाशाहीको अन्धकारलाई चिर्दै आएको जनचेतनाको उज्यालोले देवकोटाको पुनरुत्थानवादी स्वप्नलोकलाई भत्काई क्रान्तिको हुरीले पात बनाएर उनलाई उडायो भनिएको छ । नेपालको यसै पुनर्जागरणको पृष्ठभूमिमा नै नेपाली साहित्य परम्परागत शास्त्रीयतावाद, भक्तिवाद र चाकरीवादलाई लत्याउँदै स्वच्छन्दतावादी धारा अगाडि आएको उल्लेख गरिएको छ । यसरी पुनरुत्थानवादी सामन्ती दृष्टिबाट पूँजीवादी लोकतान्त्रिक आदर्शमा पुग्दा देवकोटाका पुराना धारणाहरूमा परिवर्तनको के-कस्तो स्वरूप देखा पर्‍यो त्यसको लेखाजोखा यहाँ गरिएको छ । देवकोटाका पछिल्ला रचनाहरूमा यी सङ्केतहरू देखिन्छन् ।

चौथो परिच्छेद 'समाजवादोन्मुख देवकोटा' शीर्षकका रूपमा प्रस्तुत भएको छ । २००७ सालको क्रान्तिले देवकोटाको चित्त बुझाएन । एकथरी क्रान्ति सफल भएको मान्दथे । क्रान्तिका तथाकथित सफलतालाई देवकोटाको 'मेरो कोठा' शीर्षकको कविताले धज्जी उडाएको प्रसङ्गलाई यहाँ अभिव्यक्त गरिएको छ । यसै चरणमा आएको देवकोटाको 'पागल' कविताले विशेष महत्त्व राख्दछ । जीवनको यस मोडमा देवकोटा जनवादी र समाजवादी चेतनाको विशालतातिर बढ्दै गएका थिए भनिएको छ ।

प्रस्तुत कृतिको पाँचौँ अर्थात् अन्तिम परिच्छेद 'अस्ताचलका देवकोटा' शीर्षकमा आएको छ । जीवनको अन्तिम अवस्थामा देवकोटाले केही धार्मिक भावना व्यक्त गरेर भगवान् पुकारे भनिएको छ । देवकोटाको अन्त्यतिरको अभिव्यक्तिलाई लिएर देवकोटाबारे विविध

दृष्टिकोणहरू देखा परे । आ-आपना किसिमले देवकोटालाई व्याख्या गरियो । जीवनभर सङ्घर्ष र पीडा खपेर अघि बढेका देवकोटा जीवनको अन्तिम घडी आवश्यक सहयोग र उपचार विहीनताको अवस्थाबाट गुञ्जन बाध्य भए । “म आज साम्यवादी देशमा भएको भए मेरो यस्तो दशा हुने थिएन” भन्ने देवकोटाको अभिव्यक्तिले एक खास अवस्थालाई सङ्केत गर्दछ । द्वन्द्वात्मक भौतिकवादलाई गहन रूपमा बुझेर जीवनदर्शनको रूपमा नअँगालेका देवकोटाले ती कुराहरूलाई आदर्शवादी ढङ्गले नै बुझेका थिए । त्यसैले उनलाई समाजवादी नभनी समाजवादोन्मुख भन्नुपरेको हो भन्ने धारणा यहाँ डा.प्रश्रितद्वारा अभिव्यक्त गरिएको छ ।

समालोचक डा.मोदनाथ प्रश्रितद्वारा यस कृतिमा महाकवि देवकोटाको जीवनमा देखा परेका वैचारिक परिवर्तन र विकासका पक्षहरूलाई औँल्याउने प्रयत्न गरिएको छ । देवकोटाको जीवनसङ्घर्ष, राणाकालीन शासनव्यवस्था, प्रवासकाल, साहित्य-सिर्जना, नेपाली साहित्यिक समाजको व्यवहार, २००७ सालपछि उनमा परेको राजनीतिक प्रभाव, राजनीतिक अन्याय, जीवनको अन्तिम अवस्था, ‘आखिर श्रीकृष्ण रहेछ एक ’ भन्ने अभिव्यक्तिलगायतका प्रसङ्गहरूलाई अध्ययन गर्दा देवकोटामा समयानुकूल वैचारिक परिवर्तन र विकासको अवस्था अवगत हुन आउँछ । देवकोटाका यी विभिन्न चरणहरूमा कतिपय प्रतिकूल विश्लेषण भएको कुरालाई यहाँ औँल्याइएको छ । साहित्य सिर्जनामा देवकोटाको विकास प्रक्रिया क्रमबद्ध रूपमा अघि बढेको चर्चा गर्दै हिन्दू वर्णव्यवस्थालाई आदर्श मानेर ईश्वरीय सृष्टिको सिद्धान्तमा प्रगाढ आस्था राखी थुप्रै कृतिको सिर्जना गरेका देवकोटा अन्त्यमा मार्क्सको द्वन्द्वात्मक भौतिकवादका पक्षधर र समाजवादका समर्थक स्रष्टा बन्न पुगे भनिएको छ । यसरी उनको जीवनमा वैचारिक परिवर्तन र विकासका साथै उनको आस्था र आचरणमा पनि तदनुरूपको परिवर्तन र विकास देखिन्छ भन्ने निष्कर्ष प्रश्रितको रहेको छ ।

सरल भाषा, स्पष्ट धारणा, निर्भीक र तर्कशील विचार डा.प्रश्रितका लेखकीय स्वत्व हुन् । यस कृतिमा पनि ती विशेषता स्पष्ट रूपमा देखा परेका छन् । देवकोटाको जीवनी, कृतित्व र व्यक्तित्वलाई वैचारिक चिन्तन र व्यवहारका कसीमा घोटेर मूल्याङ्कन गर्ने काम डा.प्रश्रितबाट भएको छ । कृतिमा प्रकाशकीय र लेखकको अभिमत समेटिएको छ । १०८ पृष्ठमा संरचित कृतिको मूल्य एक सय रुपैयाँ राखिएको छ । कृति पठनीय र सङ्ग्रहणीय बनेको छ ।

९. काव्य, निबन्ध केन्द्रका देवकोटा

नेपाली साहित्यको निबन्ध र समालोचना विधामा सक्रिय र स्थापित व्यक्तित्वको नाउँ हो - राजेन्द्र सुवेदी । नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रिभुवन विश्वविद्यालयका प्रमुखका रूपमा कार्यरत प्रा.राजेन्द्र सुवेदीलाई कविता-काव्यका क्षेत्रमा समेत सिर्जनारत व्यक्तित्वका रूपमा चिनिन्छ भने विविध विधाका कृति-समालोचनामा सिद्धहस्त सुवेदीका समालोचना न्यायिक, बौद्धिक र प्रखर हुन्छन् । हालै महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवद्वारा प्रकाशित एवम् प्रा.सुवेदीद्वारा तयार पारिएको कृति 'काव्य, निबन्ध केन्द्रका देवकोटा' प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा विमोचन गरियो । प्रस्तुत कृतिबारे पाठकीय अभिव्यक्ति यहाँ प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका प्रकाशित विभिन्न कृतिमा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका निबन्ध चिन्तन, समालोचना चिन्तन तथा कविताकाव्यका उपेक्षित कोणतिर रहेका विषयलाई केन्द्रमा राखेर अध्ययन गरिएका आठवटा समीक्षा-पाठ यस कृतिमा समावेश भएका छन् ।

पहिलो परिच्छेद 'नेपाली बालसाहित्य क्षेत्रमा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको योगदान' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । प्रस्तुत परिच्छेदमा विषयप्रवेशसँगै नेपाली बालसाहित्यको पृष्ठभूमिबारे सङ्क्षिप्त चर्चा,

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको आगमन, देवकोटाको बालसाहित्य सृजनाको चरण विभाजन आदिबारे चर्चा-विवरण दिइएको छ । बालसाहित्य सिर्जनातर्फ देवकोटाको असचेत सृजनाको चरणलाई पूर्वाद्ध र सचेत सृजनाको चरणलाई उत्तराद्ध मानेर चर्चा गरिएको छ । वि.सं. १९९९ सम्मको अवधिलाई पूर्वाद्ध चरण र वि.सं. २००० पछिको अवधिलाई उत्तराद्ध चरणका रूपमा विभाजन गरिएको छ । अधिल्लो चरणका 'फुल्यो आलुबखडा', 'नपाऊँ पोइ घुर्ने', 'गरीब', 'यात्री', 'प्रश्नोत्तर', 'भिखारी', 'वन' जस्ता कविता, 'उनको मने' कथा, 'वीरहरू', 'शिक्षा', 'कविराजको च्याङ्गे खच्चर'जस्ता निबन्धहरू बालोपयोगी मानिन्छन् । यसै गरी 'मुनामदन', 'राजकुमार प्रभाकर'जस्ता काव्यमा आएका मार्मिक प्रसङ्गहरू असचेत लेखनकै क्षणमा भए पनि देवकोटाबाट सृजना भएका बालोपयोगी रचना खण्डहरू हुन् भन्ने समालोचक सुवेदीको भनाइ छ । पछिल्लो चरणमा देवकोटाको कविता र निबन्ध लेखन सचेत रूपमा विकसित हुँदै गएको पाइन्छ । केही फुटकर रचनाहरूमा 'जुनकिरी', 'मूसागान', 'पाठसङ्ग्रह'मा समाविष्ट 'मलाई', 'दमाई', 'बिदाई', 'झाँकी', 'जाग', 'किसान', 'रोपाइँ', 'गान', 'सरस्वती वन्दना', 'सरस्वती प्रार्थना', 'उपदेश', 'आदर्श विद्यार्थी', 'भोटे दाइले साइकल देख्छ', 'बकरा बाबा', 'भ्यागुर नारान', 'तिगडम', 'नयाँ जमाना', 'घोडचढी' जस्ता कविताहरू बालसाहित्यका दृष्टिले उपयोगी रहेका छन् । यसै गरी 'शाकुन्तल', 'सुलोचना', 'वनकुसुम', 'प्रमिथस', 'महाराणाप्रताप' जस्ता महाकाव्य, 'लूनी', 'म्हेन्दु', 'सृजामाता', 'मनोरञ्जन', 'कृञ्जनी', 'राजकुमार प्रभाकर', 'पहाडी पुकार' जस्ता कृतिमा बालसुलभ संवेदना प्रकट भएको छ । 'शिशुभक्षीका लागि क्षमा प्रार्थना', 'आमाको दिल', 'मेरो शिशु' जस्ता निबन्धका साथै 'सुनको बिहान', 'पुतली'जस्ता कृतिहरू बालोपयोगी साहित्य सृजना बन्न पुगेका छन् । यसरी बालसाहित्यको इतिहासमा देवकोटाको योगदान उल्लेख देखा पर्छ ।

दोस्रो परिच्छेद 'कविताका स्रष्टाहरू : देवकोटाको समीक्षात्मक व्यङ्ग्य कविताको कोणबाट निरूपण' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । देवकोटा व्यङ्ग्यका सर्जक पनि हुन् । उनका कविता-काव्य, निबन्ध, कथामा मात्र होइन, समीक्षा समालोचनामा पनि हास्य-व्यङ्ग्य चेतना प्रशस्त मात्रामा अभिव्यक्त भएको पाइन्छ । देवकोटाको 'मनोरञ्जन' शीर्षकको कृति यस्तै हास्य/व्यङ्ग्यप्रधान एक्काईसवटा कविता, केही लामो कविताको स्तरमा आख्यान-प्रबन्ध जोडिएका रचना र केही लघु आकारका पद्यहरू छन् । देवकोटाले आफ्नो समयका जीवित र स्थापित पाँच जना कविहरू लेखनाथ पौड्याल, बालकृष्ण सम, सिद्धिचरण श्रेष्ठ, भवानी भिक्षु र भीमनिधि तिवारीका बारेमा कवितात्मक समीक्षा गरेका छन् । यी व्यक्तित्वबारेको जीवनशैली, सृजनाधर्म, कथन र आचरण, सिर्जित सामग्रीका विधा र तिनको स्तरसमेतलाई 'कविहरू' शीर्षकमा समीक्षा गरेका छन्- देवकोटाले । यसरी समालोचक सुवेदीद्वारा यी पाँच जना स्रष्टाबारे देवकोटाको दृष्टि-चेतलाई अलग-अलग शीर्षकमा प्रस्तुत गरी देवकोटाको काव्यिक समीक्षाबारे यथेष्ट प्रकाश पारिएको छ ।

तेस्रो परिच्छेद 'काव्यकेन्द्रका देवकोटा : समालोचनाको कोणबाट निरूपण' शीर्षकमा आएको छ । यस परिच्छेदमा देवकोटाको सर्जक व्यक्तित्वका साथै समालोचक व्यक्तित्व पनि सबल थियो भन्ने बारेमा प्रकाश पारिएको छ । मोतीराम भट्टबाट सुरु भएको तुलनात्मक समालोचनाको परम्परामा १९८० पछिका वर्षहरूमा देवकोटाको समीक्षक व्यक्तित्व मुखरित हुन थालेको हो । यसरी देवकोटामा वि.स.१९९८ पछि समीक्षा-चेत तीव्र भएको पाइन्छ । यहाँ उनको समालोचनाको दिशाका साथै उनमा रहेको समालोचनाको सैद्धान्तिक चेत, जीवनीपरक समालोचना चेत, कृतिपरक समालोचना चेत आदि बारे चर्चा गरिएको छ ।

चौथो परिच्छेद 'काव्यकेन्द्रका देवकोटा : निबन्धको किनारमा' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यहाँ १९९३ मा 'आषाढको पन्ध्र' निबन्ध लिएर देवकोटा नेपाली निबन्ध फाँटमा पहिलो पटक देखा परेको चर्चा गर्दै उनको 'लक्ष्मी निबन्धसङ्ग्रह', 'प्रसिद्ध प्रबन्धसङ्ग्रह' (अनूदित)को प्रकाशन एवम् निबन्ध लेखनको चरण विभाजन, निबन्धको वर्गीकरण गर्दै कृतिगत मूल्यमाथिको टिप्पणीबारे उल्लेख गरिएको छ ।

पाँचौँ परिच्छेद 'काव्यकेन्द्रका देवकोटाको सृजामाता खण्डकाव्य : पाश्चात्य मिथका किनारबाट समीक्षात्मक अध्ययन' शीर्षकका रूपमा प्रस्तुत भएको छ । महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले बनारस प्रवास-काल (२००४-२००६) मा रचना गरेको 'सृजामाता' काव्यमा पात्रविधान, परिवेश विधान र कथ्य, उपदेश खण्ड, भावविन्यास, सर्गयोजना र लयविधान, विम्बअलङ्कार र भाषाशैलीबारे समालोचक सुवेदीद्वारा अध्ययन-विश्लेषण गरिएको छ ।

छैटौँ परिच्छेद 'मिथको प्रवाहमा प्रतिविम्बित देवकोटा : मायाविनी सर्सीको किनारमा' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । ग्रीसेली पुराकथामा आधारित यस खण्डकाव्यको विषयवस्तुका साथै 'पौराणिक आख्यानको काव्यिक संयोजन', 'कथ्य निर्धारण : काव्यको आयतनमा', 'काव्यको प्रस्तुति विधान', 'लयात्मकता' लगायतका उपशीर्षकमा विवेचना गरिएको छ ।

सातौँ परिच्छेद 'प्रतिष्ठित मूल्यका अन्वेषक कवि देवकोटा : उपेक्षित वस्तुका सन्दर्भमा' शीर्षकमा प्रस्तुत भएको छ । यस परिच्छेदमा देवकोटाले समाज र संस्कारले उपेक्षित गरेका सन्दर्भलाई पनि कविताको केन्द्र बनाएर प्रस्तुत गरेको प्रसङ्गबारे उल्लेख गरिएको छ । 'निलकाँडाको आवाज', 'गधा बोल्छ', 'पापको गुनासो', 'एक सुन्दरी च्यामिनीप्रति', 'एक सुन्दरी वेश्याप्रति', 'ज्यापू', 'सार्की', 'सिस्नोको गुनासो'जस्ता कविताहरूले समाजका उपेक्षित विषयवस्तुबारे

महत्त्वपूर्ण रूपमा सविस्तार चर्चा गरेको सन्दर्भ यहाँ उल्लेख गरिएको छ ।

प्रस्तुत कृतिको अन्तिम अर्थात् आठौँ परिच्छेद 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको व्यक्तिस्तुति : समर्पण काव्यको सन्दर्भमा' शीर्षकका रूपमा प्रस्तुत भएको छ । प्रस्तुत 'समर्पण' खण्डकाव्य (१९८९) देवकोटाका प्रकाशित र उपलब्ध कृतिहरूमध्ये पहिलो खण्डकाव्य कृतिका रूपमा देखा परेको छ । तत्कालीन राणा प्रधानमन्त्री श्री ३ जुद्धशमशेर राणाको केन्द्रीय चरित्रको प्रशंसा गरिएको प्रस्तुत काव्यरचनाको पृष्ठभूमि र काव्यको विषय स्थापना, स्वच्छन्दवादिताका दृष्टिले 'समर्पण' काव्यका देवकोटा, स्वच्छन्दतावादी चिन्तनको उपयोगको प्रयत्न आदिबारे यस परिच्छेदमा चर्चा गरिएको छ ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको स्रष्टा एवम् द्रष्टा व्यक्तित्वलाई विविध कोणबाट समीक्षण गर्ने कार्य विद्वान् समालोचक राजेन्द्र सुवेदीबाट यस कृतिमा भएको छ । देवकोटाका विविध विधामा प्रकाशित केही कृतिहरूलाई आधार बनाएर तयार पारिएको प्रस्तुत कृति शतवार्षिकीका अवसरमा प्रकाशित देवकोटाबारेको महत्त्वपूर्ण कृति बनेको छ । सरल भाषा, निर्भीक र अध्ययनशील विवेचनाका साथै देवकोटाका महत्त्वपूर्ण विधागत रचनाहरूको समीक्षा पठनीय रहेका छन् । 'समर्पण' खण्डकाव्यको विश्लेषणले देवकोटाको आरम्भिक कृतिबारेको जानकारीलाई उल्लेख्य रूपमा प्रस्तुत गरेको छ । बालसाहित्य, कविता, निबन्ध र खण्डकाव्यका क्षेत्रमा देवकोटाले उठान गरेका विषयवस्तु, दृष्टिचेत र समाज-अन्वेषणको अन्तर्वस्तुलाई समालोचक सुवेदीको कलमले प्राज्ञिक मर्यादा र समालोचकीय सचेतताका साथ प्रस्तुत गरेको छ । जम्माजम्मी १९८ पृष्ठमा रचना गरिएको यस समालोचनात्मक कृतिको मूल्य एक सय पचास रुपैयाँ राखिएको छ । मोदनाथ प्रश्रितको प्रकाशकीय र प्रा.सुवेदीको भूमिका समेटिएको छ । समग्रमा कृति पठनीय र सङ्ग्रहणीय रूपमा प्रकाशित भएको छ ।

१०. मुनामदन समालोचना

नेपाली साहित्यका कविता-काव्य, निबन्ध, उपन्यास, कथा, समालोचना, बालसाहित्य, सम्पादनलगायतका विधामा सक्रिय व्यक्तित्वको नाउँ हो— डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल । गद्य र पद्य रचनाका साथै महाकाव्यसमेतको सिर्जना गर्ने डा.नेपालको सङ्कलन तथा सम्पादनमा प्रकाशित 'मुनामदन समालोचना' यस अवसरमा प्रकाशित अर्को महत्त्वपूर्ण कृति हो । महाकवि देवकोटाको सर्वाधिक चर्चित नेपाली साहित्यकै कृति 'मुनामदन' बारे विभिन्न समीक्षक-समालोचकहरूका समीक्ष्य रचनालाई यहाँ सङ्गृहीत गरिएको छ ।

प्रस्तुत कृतिमा उनन्चास जना समालोचकहरूद्वारा 'मुनामदन' खण्डकाव्यमाथि तयार गरिएका समालोचना सङ्गृहीत छन् । इन्द्रनाथ अर्याल, डा.ईश्वर बराल, कपिल अज्ञात, कुञ्जविहारी शरण एम.ए., डा.कुमारबहादुर जोशी, कृष्ण गौतम, कृष्णप्रसाद प्याकुरेल, डा.केशवप्रसाद उपाध्याय, डा.खगेन्द्रप्रसाद लुइँटेल, गणेशबहादुर प्रसाई, गणेशलाल सुब्बा, प्रा.चन्द्रेश्वर दुबे, डा.चूडामणि बन्धु, जीवन थिङ, दधिराज सुवेदी, डा.दयाराम श्रेष्ठ, दीपक रौनियार, ध्रुव भट्टराई, डा.नन्दमाया नकमी, डा.नरेन्द्र चापागाई, डा.नारायणप्रसाद खनाल, नित्यराज पाण्डे, डा.पद्मप्रसाद देवकोटा, पद्मा अर्याल (ढकाल), डा.पारसमणि प्रधान, प्रेम प्रधान, डा.महादेव अवस्थी, मोदनाथ प्रश्रित, रघु घिमिरे, रञ्जुश्री पराजुली, रत्नध्वज जोशी, रमेश श्रेष्ठ, राजनारायण प्रधान, राममणि रिसाल, डा.राहुल साङ्कृत्यायन, डा.लक्ष्मणप्रसाद गौतम, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, लेखराज खतिवडा, डा.वामदेव पहाडी, डा.वासुदेव त्रिपाठी, शिवप्रसाद सत्याल 'पीठ', शिव रेग्मी, डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल, श्रीहरि फुँयाल, सुन्दर आ 'शास्त्री', सूर्यविक्रम ज्ञवाली, हरि श्रेष्ठ, हीरामणि शर्मा पौड्याल र ज्ञान सुतारका 'मुनामदन' कृतिविषयक विभिन्न कोणबाट गरिएका समीक्षा-समालोचना यस सङ्ग्रहमा सङ्कलित छन् । मुनामदनमा

गणित, मुनामदन पर्यवेक्षण, मुनामदनको काव्यात्मक स्वरूप, यसमा गहकिलो दार्शनिकता, मुनामदनमा लयविधान, मुनामदनको आध्यात्मिक प्रतीक, लोकप्रियताका कारण, स्रोत तथा प्रेरणा, मुनामदनमा रस, प्रेरणा स्रोतका समभिन्नताहरू, विचार पक्ष, अलङ्कार सौन्दर्य, मुनामदन र हिमाली युटोपिया, रसिलो जनसाहित्य, नारीचित्रण, फ्रायडीय स्वप्नसिद्धान्तमा मुनामदन, वर्णविन्यासवक्रता र मुनामदनमा त्यसको प्रयोग, देवकोटा र मुनामदन : केही ऊर्षो, केही खर्षो, लोकलयको उत्कृष्ट र लोकप्रिय कृति, जनप्रियताको आधार, नेपाली महाकवि देवकोटा र मुनामदनको गाउँले गीत, विम्बविधान, कलात्मक विशेषताका दृष्टिले 'मुनामदन' खण्डकाव्य, प्रकृतिचित्रण, शीर्षकको व्यञ्जना, मुनामदन गीतिकाव्यको ध्वनितात्त्विक विश्लेषण, देवकोटाकी मुना, देवकोटाको 'मुनामदन' र गेटेको 'फस्ट' लगायतका शीर्षकहरूमा महाकवि देवकोटाको प्रस्तुत कृतिबारे गहन र गम्भीर समालोचना भएको छ । देवकोटाकै पनि प्रिय कृति 'मुनामदन' को लोकप्रियता दिनानुदिन बढ्दो छ । ऊयाउरे छन्दमा संरचित कृतिका सम्पूर्ण पङ्क्तिहरू मार्मिक छन् । 'मुनामदन' (१९९२) देवकोटाको प्रथम स्वच्छन्दतावादी खण्डकाव्य हो । लोकलयको उत्कृष्ट गीतिकाव्य सिर्जना गर्ने देवकोटा यसै कृतिमार्फत नेपाली समाजमा अछ व्यापक भएका छन् ।

'मुनामदन' ले वरण गरेको विषयवस्तु, चरित्र, घटना, भाषाशैली र उद्देश्यका कारण कृति जीवन्त बनेको छ । अङ्ग्रेजी, हिन्दी, मैथिलीजस्ता भाषामा अनुवाद भएको 'मुनामदन'ले नेपाली समाजको यथार्थ चित्रलाई प्रस्तुत गरेको छ । "नेपाली जातीयता, राष्ट्रियता, सांस्कृतिकता, प्राकृत मानवीयताका साथै नेपाली जीवन र पारिवारिक समस्या र मिलन-बिछोड तथा आध्यात्मिक र भौतिक जीवनदर्शनका उहापोहलाई सरल, सहज र सरस रूपमा प्रस्तुत गर्ने विशिष्ट गीतिकाव्य 'मुनामदन' हो" भन्ने सम्पादक नेपालको भनाइ महत्त्वपूर्ण

देखिन्छ । १९९३ भदौमा 'नेपाली साहित्य सम्मेलन' पत्रिकामा प्रकाशित सूर्यविक्रम ज्ञवालीको 'नेपाली साहित्याकाशका दुई नयाँ तारा' शीर्षक समालोचनात्मक रचनामा युगकवि सिद्धिचरण श्रेष्ठ र महाकवि देवकोटाको चर्चाक्रममा 'मुनामदन'लाई केन्द्रबिन्दुमा राखेर गरिएको समालोचना नै उपलब्ध प्रथम 'मुनामदन' समालोचना हो । लगत्तै समालोचक जगदीशशमशेर राणाको 'मुनामदन भ्रमण' (२००३) शीर्षकको पुस्तकाकार समालोचनात्मक कृति प्रकाशित भएको देखिन्छ । त्यसयता 'मुनामदन' को व्याख्या र विश्लेषण गर्ने काम निकै भएका छन् । यस सङ्ग्रहमा पूर्व प्रकाशित सामग्रीलाई बढी महत्त्व दिइएको छ । यहाँ सैद्धान्तिक र व्यावहारिक दुवै समालोचना पद्धतिलाई अवलम्बन गरिएका सामग्रीहरू सङ्कलित छन् । कुनै स्रष्टाको एउटा कृतिलाई मात्र आधार मानेर तयार गरिएको यस खालको पुस्तक सम्भवतः यो नै पहिलो हो नेपाली साहित्यमा भनिएको छ - सम्पादकद्वारा ।

जम्माजम्मी ५३१ पृष्ठमा समेटिएको प्रस्तुत कृतिभित्र समेटिएका रचनाले 'मुनामदन'को विषयवस्तु, पात्रविधान, घटना, विम्बअलङ्कार, शैली आदिबारे सूक्ष्म रूपमा विश्लेषण गरेका छन् । तत्कालीन नेपाली समाजको चित्रण र मानवमूल्यको स्थापत्यका लागि गरिएको प्रयास प्रशंसनीय रहेको छ । धनमुखी प्रवृत्तिको चित्रण र त्यसले निम्त्याउन सक्ने विवश क्षणको प्रस्तुति भएको 'मुनामदन' मानवताको चरमलाई अभिव्यक्त गर्ने कालजयी कृति हो । डा. राहुल साङ्कृत्यायनलगायतका विद्वान्का रचनाले प्रस्तुत ग्रन्थ ओजिलो बनेको छ । पाँच सय रुपैयाँ मूल्य राखिएको कृतिमा मोदनाथ प्रश्रितको प्रकाशकीय एवम् सम्पादक स्वयम्को भूमिका समाविष्ट छ ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा स्वयम्को 'मुनामदन' बारे लेख सङ्कलित छ । 'मुनामदनको सर्वोपरिता र मुनामदन समालोचना' शीर्षकको सम्पादकीय भनाँ वा भूमिकामा

डा. शैलेन्दुप्रकाश नेपालले 'मुनामदन' बारेको गहन विचारका साथै विभिन्न उनन्चास जना विद्वान्हरूका कृतिसम्बन्धमा धारणा अभिव्यक्त गरेका छन् । नेपाली साहित्यको सर्वाधिक चर्चित कृति 'मुनामदन' का अध्येताका लागि यो पुस्तक मूल्यवान् साबित हुनेछ । सङ्कलनमा रहेका समीक्षा-समालोचनाहरू आ-आफ्नै विशेषता, महत्त्व र शैलीका छन् । सम्पादक डा.नेपालका अनुसार 'मुनामदन'सम्बन्धी जानकारीमा आएका अन्य समालोचना सामग्रीहरू चालीस वटा रहेका छन् । महाकवि देवकोटाको शतवार्षिकीका अवसरमा प्रकाशित प्रस्तुत कृति महत्त्वपूर्ण पाठ्यसामग्रीका रूपमा देखा परेको छ । सङ्ग्रहणीय र पठनीय यस किसिमको ग्रन्थ तयार पार्ने डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपालको यथायोग्य प्रशंसा वाञ्छनीय देखिन्छ ।

११. PICTURESQUE GLIMPSES : DEVKOTA

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत आयोजना गरिएको चित्रकला प्रतियोगितामा महाकवि देवकोटाका विभिन्न आकृतिका तस्बिरलाई समावेश गरिएको थियो । प्रतियोगितामा सामेल गरिएका तिनै पचासवटा विभिन्न कलाकारका कलाकृतिलाई यस पुस्तकमा समावेश गरिएको छ । जीवा लामिछानेको सम्पादनमा प्रकाशित प्रस्तुत सङ्ग्रहमा सर्वोत्कृष्ट र अप्रतियोगीबाहेकका अमृत घले, अनुप जे.चित्रकार, अर्विननन्द शाक्य, अशोकप्रसाद थपलिया, भीष्म के.सी., विष्णुप्रसाद चौधरी, चन्द्र महर्जन, डी.बी.चित्रकार, धीरज चौधरी, गौरवरत्न तुलाधर, गौतमरत्न तुलाधर, हेम पौडेल, करिनादेवी महर्जन, किशोर नकर्मि, मदन श्रेष्ठ, प्रकाश मानन्धर, प्रकाश पौड्याल, प्रमित ढकाल, रवीन्द्र बलामी, रवीन्द्रकुमार श्रेष्ठ, राजकृष्ण महर्जन, राकेश महर्जन, रमेश कडायत, रत्नकाजी शाक्य, रोशन कपाली, रोशन प्रधान, एस.बी.धिमाल, सविता गुरुङ, सजु राजोपाध्याय, श्यामकृष्ण ज्यापू, सुदन श्रेष्ठ र उमेश श्रेष्ठ आदिका पचासवटा देवकोटाका मुखाकृति ऋत्तिके तस्बिर पनि समाविष्ट छन् । सो

प्रतियोगितामा भीष्म के.सी., विपना महर्जन, चन्द्रकुमार ताम्राकार, डी.बी.चित्रकार, आइ.बी.मल्ल, इन्द्र खत्री, जीवन राजोपाध्याय, पूर्ण बनेम, राजन काफ्ले र राजु चित्रकारका कला सर्वोत्कृष्ट दशभिन्न परेकाले पुरस्कृत गरिएका थिए भने अमर चित्रकार, विजय थापा, गेहेन्द्रमान अमात्य, हरि खड्का, के.के.कर्माचार्य, मनुजबाबु मिश्र, डा.मोदनाथ प्रश्रित, शङ्करनाथ रिमाल, शारदा चित्रकार र शारदा शर्माका कलाकृति अप्रतियोगीका रूपमा सामेल भएका थिए । देवकोटाका तस्बिरहरूको प्रस्तुत सङ्कलन अङ्ग्रेजी भाषामा प्रकाशन गरिएको छ । मोदनाथ प्रश्रितको प्रकाशकीय र जीवा लामिछानेको सम्पादकीय समेटिएको पुस्तकमा सङ्कलित एकाध तस्बिरहरूले देवकोटाको मुखाकृतिलाई स्पष्ट पार्न सकेका छैनन् । गैरआवासीय नेपाली व्यक्तित्व जीवा लामिछानेको नेपाली भाषासाहित्य र राष्ट्रियताप्रतिको लगाव र स्नेहकै फलस्वरूप तस्बिर फलकमा देवकोटाका आकृति विभिन्न मुखमुद्रामा देखा परेका छन् । जम्माजम्मी १४४ पृष्ठमा आबद्ध यस कृतिको मूल्य दुई सय पचास रुपैयाँ राखिएको छ ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा समेत चर्चित व्यक्तित्व भएका हुनाले उनका यी तस्बिरहरूले स्वयम्मा स्रष्टा देवकोटालाई परिचित गराउँछन् । प्रत्येक तस्बिरका पछाडिपट्टि तस्बिर सर्जकको नाम उल्लेख गरिएको छ । यस किसिमको प्रतियोगिता एवम् चित्रहरूको सङ्कलन र प्रकाशनको कार्य आफैँमा प्रशंसायोग्य छ । सँगसँगै देवकोटा शताब्दी महोत्सवका कृति प्रकाशनसमेतको गहन जिम्मेवारीमा रहेर महोत्सवलाई सफलतासाथ सम्पन्न गर्न सहयोग गर्ने जीवा लामिछानेप्रति आभार व्यक्त गर्नेपर्छ । अध्ययनले इन्जिनियर भएर पनि विभिन्न व्यवसाय र समाजसेवाका क्षेत्रमा प्रवृत्त लामिछानेलाई यस कार्यप्रति साधुवाद व्यक्त गर्दछु । स्मरणीय छ, देवकोटाका यी तस्बिरहरूले कतिपय कृतिका आवरणपृष्ठ सजाउन मद्दत गरेका छन् । प्रस्तुत सङ्कलन सङ्ग्रहणीय बनेको छ ।

१२. महाकवि देवकोटाको जीवनशैली (सी.डी.)

जीवनीकार नरेन्द्रराज प्रसाईद्वारा लेखिएको 'देवकोटाको जीवनशैली' नामक पुस्तकलाई सञ्चारकर्मी हेम सुवेदीको आवाजमा स्वराङ्कन गरिएको कृति हो – 'महाकवि देवकोटाको जीवनशैली' । इन्दिरा प्रसाईको निर्माण र जीवा लामिछानेको संयोजन रहेको प्रस्तुत कृति (सी.डी.) हेम सुवेदीको आवाजमा प्रभावकारी बनेको छ । उच्चारणमा शुद्धता, स्पष्टता र वाक्य गठनका आधारमा आएको आरोह-अवरोहले कृतिका घटनाक्रमको उल्लेख मर्मस्पर्शी लाग्छ । सी.डी.श्रवण गर्दा एक किसिमको जादूमय साङ्गीतिकताले आकर्षण गर्दछ । पुस्तक एक पटकमा एक पाठकले मात्र पढ्न सम्भव हुन्छ भने यस किसिमका श्रव्य सामग्री एकसाथ अनेकले सुन्ने अवसर पाउँछन् । विशेष गरी गीत-सङ्गीतलाई मात्र सी.डी.मार्फत सुन्दै आइएको परिवेशमा नेपाली साहित्यका शिखर व्यक्तित्व महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जीवनी नै सी.डी.मा सुन्न पाइनु नेपाली पाठकका लागि नयाँ प्रस्तुति भएको छ ।

यस श्रव्य सामग्रीमा जम्माजम्मी एक्काईसवटा उपशीर्षकमा देवकोटाको जीवनीलाई अभिव्यक्त गरिएको छ । आरम्भ, महाकवि देवकोटाका बुबाको चिनारी, बाल्यकाल, शिक्षा, पारिवारिक जीवन, व्यक्तित्व, सोख र रुचि, आर्थिक अवस्था, जागिर र राजनीति, सांस्कृतिक कार्य, छोराछोरी, प्रिय जन, नारीमोह, विदेशगमन, अस्वस्थता, राँचीबास, प्राज्ञिक यात्रा, पत्रकारिता, सम्मान, स्वर्गारोहण र समापन उपशीर्षकभित्र देवकोटाको समग्र जीवनी प्रस्तुत भएको छ ।

रेडियो कान्तिपुरको रेकर्डिङ तथा प्रसारण, बुम मिडिया, बागबजार, काठमाडौंको सम्मिश्रण, राजन काफ्लेको आवरण चित्र र नइ प्रकाशनको परामर्शमा प्रकाशित सी.डी.को मूल्य दुई सय रुपैयाँ राखिएको छ ।

१३. देवकोटा शताब्दी कविता (सी.डी.)

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत आयोजना गरिएको कविता प्रतियोगितामा उत्कृष्ट भएका दसवटा कविताहरू यस सङ्कलनमा राखिएका छन् । कविता प्रतियोगिता महोत्सवको एक उल्लेखनीय कार्य भएको र त्यस प्रतियोगितामा उत्कृष्ट ठहरिएका पुष्पा बस्याल, प्रह्लाद पोखरेल, रीता खत्री, उज्ज्वल जीसी, मोमिला, कृष्णप्रसाद बस्याल, राबत, डा.भूपहरि पौडेल, मञ्जुश्री गिरी र ठाकुर बेलबासेका कविताहरू यस सङ्कलनभित्र परेका छन् । कविताहरू क्रमशः 'असुरक्षित सपनाको पक्षमा', 'काव्यमाली', 'सान्नानी र यो सिङ्गो पृथ्वी', 'खै, के कविता लेखूँ कविज्यू ?', 'नयाँ सोचनुपछिका पहेलीहरू', 'देवकोटा र माटो', 'ओ समय', 'गरौँ सेवा निरन्तर', 'अन्योल वसन्तको खोजीमा', 'सपना बिउँझिएका बेला' यस सङ्ग्रहमा सङ्कलित छन् । यी कविताहरू देवकोटा, देश र समयका सन्दर्भमा संरचित छन् । इन्दिरा प्रसाईको सम्पादन, जीवा लामिछानेको संयोजन, भद्रकुमारी घलेको निर्माण एवम् प्रा.डा.अरुण सायमीको परामर्श उल्लेख्य देखा पर्छ ।

रेडियो सगरमाथाको रेकर्डिङ तथा प्रत्यक्ष प्रसारण, बुम मिडियाको सम्मिश्रण, विक्रम तिमिल्सिना, नीरा रानाभाट र घमराज लुईटेलको सहयोगमा पूर्ण बनेमको आवरण चित्रसहित प्रकाशित सी.डी.को मूल्य एकसय रुपैयाँ राखिएको छ । यस सङ्कलनमा परेका कविताहरूको स्वराङ्कनले महाकवि देवकोटाप्रतिको श्रद्धा अभिव्यक्त भएको छ ।

१४. नारीस्वरमा देवकोटाका कविता (भी.सी.डी.)

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका विभिन्न शीर्षकमा प्रकाशित कविताहरू महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अवसरमा विभिन्न नौ जना स्थापित महिला कविहरूका स्वरमा वाचन गरी स्वराङ्कन

गरिएको छ । यसरी प्रस्तुत हुने नारीस्वरहरू शारदा शर्मा (शाहजहाँको इच्छा), भागीरथी श्रेष्ठ (जङ्गलिनी), मोमिला (एक तिमी), शान्ता श्रेष्ठ (एक रात), डा.बेन्जु शर्मा (प्रभुजी ! भेडो बनाऊ), उषा शेरचन (प्रेमपत्र), पद्मावती सिंह (शून्यमा शून्यसरी), इन्दिरा प्रसाई (पागल), चन्द्रकला नेवार (सागर फरी) रहेका छन् । महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका रचनाहरूमा नारीहरूलाई सम्मान र महत्त्व प्रदान गरिएको हुन्छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा देवकोटाका कविताहरू नारीस्वरमै वाचन गरिनु स्वयम्मा महत्त्वपूर्ण कुरा हो । नेपाली साहित्यका स्थापित नारी हस्ताक्षरहरूबाट कविताहरू आकर्षक शैलीमा वाचन गरिएका छन् ।

डा.मोदनाथ प्रश्रितको निर्माण, जीवा लामिछानेको संयोजन र प्रा.डा.उषा ठाकुरको परामर्शमा देवकोटाका रचनाहरूको वाचनलाई एभिन्जुज टेलिभिजनले प्रत्यक्ष प्रसारण तथा रेकर्डिङ गरेको थियो भने बुम मिडियाको सम्मिश्रण र भाष्करराज राजकर्णिकारको सहयोगमा विजय थापाको आवरण चित्र राखेर प्रकाशन गरिएको प्रस्तुत श्रव्य सामग्रीमा सविना कुँवरको उद्घोषण रहेको छ । देवकोटाका कालजयी नौ कविताहरू यसमा सुरक्षित छन् । यस कृतिको मूल्य एक सय रुपैयाँ कायम गरिएको छ । यस सन्दर्भमा देवकोटाबारे अर्को नवीन कार्य सम्पन्न भएको स्वीकार गर्नुपर्दछ ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको समापन पूर्व शतवार्षिकी समारोह समितिबाट प्रकाशित एघार कृतिका साथै तीन सी.डी.को विमोचनकार्य अभूतपूर्व रूपमा सम्पन्न हुन पुग्यो । यस लेखनमा तिनै पन्ध्र कृतिबारे सङ्क्षेपमा चर्चा गरियो, यी कृतिहरूले देवकोटाअध्ययन र विश्लेषणमा थप योगदान दिने नै छन् । महाकवि देवकोटा र उनका कृतिबारेको चर्चा परिचर्चा आउँदा दिनहरूमा अझ व्यापक र ठोस रूपमा हुनेछ । यो क्रम निरन्तर चलिरहनेछ । जस-जसका योगदानबाट कृतिरचना, प्रकाशन

र आयोजनाहरू सम्पन्न गरिए ती सम्पूर्ण भाषासाहित्य सेवीप्रति ऋणी रहनेछ । यति बेला देवकोटा शतवार्षिकीका अवसरमा प्रकाशित विभिन्न कृतिहरू एवम् विशेषाङ्कहरूको चर्चा, विवेचना गरी देवकोटा समीक्षाअङ्क प्रकाशन गर्ने उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गर्ने मिर्मिरे मासिकका सम्पादक ठाकुर शर्मा एवम् मिर्मिरे परिवारलाई साधुवाद भन्नैपर्छ ।

- 'मिर्मिरे मासिक' (२०६७ वैशाख)

देवकोटाका अमर रचनामा अमर आवाज युवराज नयाँघरे

महाकवि देवकोटा अमर प्रतिभा हुन् । उनका सिर्जनशीलताले त्यो कुरा भन्दछ । महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले नलेखेको विधा केही पनि रहेन ।

कविता, कथा, निबन्ध, नाटक, उपन्यास, खण्डकाव्य, महाकाव्य आदि अनेक विधामा देवकोटाको स्वस्फूर्त सिर्जना यात्रा सगबगाएको पाइन्छ । उनलाई भुल्न खोजे नेपाली साहित्यको हरेक पक्ष अपूर्ण रहन्छ ।

तिनै अमर साधकलाई यो वर्ष विविध सन्दर्भमा सम्झने प्रयत्न भइरहेको छ । अनेक कार्यक्रमसाथ देवकोटालाई स्मरण गरिँदै छ आजभोलि । विक्रमाब्द १९६६-२०६६ को समयावधिसाथ महाकवि शतवार्षिकीको योजना सार्वजनिक भएको छ ।

देवकोटालाई अनेक प्रसङ्गमा यो शतवार्षिकीभरि हार्दिकता साथ सुन्ने, गुन्ने र चिन्ने कार्यक्रम बनेको छ । यो नेपाली भाषा र वाङ्मयका निम्ति गर्विलो काम हो ।

गएको आइतबार महाकविका नौवटा अमर काव्यिक रचनाहरूलाई वाचन गरियो गुरुकुल, बानेश्वरमा । नौ जना नेपाली साहित्यका साधिकाहरूले ती अमर आवाजमा मूढ, सुललित र ओजपूर्ण आवाजहरू भरे ।

शारदा शर्मा, मोमिला, भागिरथी श्रेष्ठ, इन्दिरा प्रसाई, शान्ता श्रेष्ठ, पद्मावती सिंह, उषा शेरचन, चन्द्रकला नेवार र डा.बेञ्जु शर्माले महाकवि देवकोटाका अमर कविताहरूमा आफ्ना अमर आवाज अर्पण गरे ।

देवकोटाको हरेक कविता प्रयोग, ऊर्जाशील साङ्गीतिक खालका छन् । उनका काव्यिक गुणगुनले प्राकृतिक स्वरको आग्रह गर्छन् । त्यही आग्रहलाई त्रिमूर्ति निकेतनको संयोजनमा गत हप्ता आयोजित कार्यक्रममा पूर्णता थपिएको भन्दा अर्घेल्याइँ नहोला ।

त्यस दिन शाहजहाँको इच्छा, जङ्गलिनी, एक तिमी, एक रात, प्रभुजी भेडो बनाऊ, प्रेमपत्र, शून्यमा शून्यसरि, पागल र सागर फरी कविताहरू वाचन गरिएका थिए । सबै कविता उच्चता र दर्शनकलाले अभिभूत त छन् नै सुललित गायनमा ती कविताको अन्तर्लहर अरु विशिष्ट प्रतीत भयो त्यस दिन ।

महाकवि अति सरलदेखि अतिशय क्लिष्टसम्मका रचनाहरू सिर्जना गर्दथे । त्रिमूर्तिद्वारा संयोजित उक्त भव्य समारोहमा पनि ती काव्य छवि देखिए । सहजदेखि निकै असहज कविताहरू त्यस दिन वाचन गरिए ।

‘पागल’ कवितालाई विशेष ढङ्गले वाचन गरेकी थिइन् इन्दिरा प्रसाईले । कविताको भाव, भाषा र अन्तर्लयको संयोजन भएथ्यो प्रसाईबाट ।

त्यस्तै पद्मावती सिंह, भागीरथी श्रेष्ठ, चन्द्रकला नेवार, शारदा शर्माको वाचन कला निकै मीठो लागेको थियो ।

काव्यिक पाठका लागि एउटा सौभ्य र शालीन वातावरण चाहिन्छ । वातावरणको प्रतिकूलतामा श्रव्य रचनाको आस्वादन गर्न असहज हुन्छ । यसैले भनिएको असल श्रोताकै कारण कविता, गीत वा नाटकको स्तरीयता देखिन्छ ।

त्यस्तै मोहक वातावरण निर्माण भएका थियो त्यस दिन ।

महाकवि देवकोटा शतवार्षिकी समारोहले विविध कामहरू गर्दै छ २०६६ सालभरि । सम्भवतः काव्यवाचनको कार्यक्रम प्रथम नै हो । भोलिका दिनमा देवकोटारचित सबै विधालाई विमर्श, पठन, मन्थन वा गायनका माध्यमले ल्याउला जनसमक्ष यो पनि प्रतीक्षाको विषय हो ।

देवकोटा पढेर अनि गमेर नसकिने व्यक्ति हुन् । एउटा संस्थाको रूपमा देवकोटा विराजमान छन् नेपाली साहित्यमा ।

मोदनाथ प्रश्रित, भद्रकुमारी घलेले जेजति उल्लास र चिन्तनका साथ देवकोटाबारे उक्त समारोहमा बोले, त्यो निश्चय नै आजको नेपाली जनमनको आवाज र विचार थियो । वास्तवमा देवकोटा नेपाल र नेपालीकै गौरव हुन् ।

समारोहका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले देवकोटालाई चिनाए, 'महाकवि देवकोटा जनताका प्रिय लेखक हुन् । उनलाई राष्ट्रले हरेक वर्ग र जातिमा सुस्थापित गराउनुपर्छ ।' हुन पनि देवकोटालाई रुचाउने नेपाली समाज ऊन् फराकिलो भइरहेको छ । पाठ्यपुस्तकदेखि मौलिक रचनामा पनि देवकोटालाई पढ्ने, मनन गर्ने र स्विकार्ने सङ्ख्या क्रमशः बढिरहेको छ ।

देवकोटा अग्ला शिखर हुन्, वाङ्मयका । अनेक विम्बमा उनी नयाँ देखिन्छन्, प्रयोगवादी देखिन्छन् र दार्शनिक देखिन्छन् । दस वर्षको उमेरदेखि अनवरत साहित्य सिर्जनामा तल्लीन महाकविले जीवनभर कति लेखे ? कुनै लेखाजोखा छैन । भनिन्छ— बोरा, थुन्से र घरमास्तिरको बुङ्गलमा देवकोटाका कृतिहरू असरल्ल छरिएका हुन्थे ।

मन्त्रीदेखि प्राचार्यसम्म, कार्यकतदेखि टचुसन शिक्षकसम्म बनेका देवकोटा जीवनभरि भावनाको चरम बगाइमा सिर्जनरत

रहे । राजनीतिक खिचातानीमा उनको रचनाकारिता कहिले मानवतावादी, कहिले क्रान्तिकारी र कहिले स्वच्छन्दतावादी भएर निरन्तर अभिव्यक्त भइरह्यो ।

१९६६ आगमन र २०१६ प्रस्थान बिन्दु हो महाकवि देवकोटाको । महाकवि देवकोटा नेपाली साहित्यका ती अमर लेखक हुन्, जसलाई पढेर कहिल्यै सकिन्न । समयका थुप्रै उतारचढावमा समेत उनको रचनात्मक लेखन कदापि सेलाएन । तिनै देवकोटालाई त्रिमूर्ति निकेतनले यस पटक सम्झनाका निम्ति अदम् योजना पाठक र स्रष्टासामु ल्याएको छ ।

त्रिमूर्तिका एक अंश- देवकोटा ।

देवकोटा अति प्रिय कवि हुन्- उनलाई सबै सम्प्रदाय र वर्गले स्मरण गर्ने गर्छ । 'मुनामदन' जस्तै अमर कृतिका स्रष्टा देवकोटालाई शताब्दी सन्दर्भमा सृजनात्मक हिसाबले सम्झन ज्यादै अनन्यतम कार्य हो ।

शतवार्षिकी समारोहका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले भनेको कुरा टिप्न मन लाग्छ- 'देवकोटालाई हामीले हरेक पुस्तापुस्तामा स्थापित गर्दै लानुपर्छ ।' महाकाव्यहरूका ठेली लेखेर कहिल्यै नथाक्ने, निबन्धका सङ्ग्रहहरू लेखेर कहिल्यै नगल्ने र खण्डकाव्यहरूका भव्य कृति लेखेर कदापि नसुस्ताउने देवकोटा नेपाली साहित्यका गर्विला सम्पत्ति हुन्, प्राप्त हुन् र गौरव हुन् ।

देवकोटाको बारेमा सिनेमा बनेको थियो- त्यसलाई यो वर्षभरि देश र विदेशमा देखाउन सके कति राम्रो हुन्थ्यो ? देवकोटाका गीतिकाव्यलाई गीतिनाटक बनाएर देश परदेशमा प्रदर्शन गर्न सके कति राम्रो हुने थियो ? देवकोटाका महाकाव्यलाई अन्य भाषामा अनुवाद गरी प्रकाशन गर्न सके कति उल्लेखनीय काम हुन्थ्यो ?

देवकोटाको जीवनमा वेदना, भोक र अलमस्तीका थुप्रै घामपानी आए, गए । के अब तिनै रुग्ण र ङ्को लाग्दा कथामात्र कहेर नयाँ पुस्ताले देवकोटालाई चिन्ने ? देवकोटालाई चिनाउन तिनै रोग, भोक र अभावका कथाहरूमात्र हालने ? हैन, हुँदै होइन ।

महाकवि शतवार्षिकीका अवसरमा देवकोटाको काव्यहरूको बृहत् प्रकाशन र प्रसारण चित्राङ्कनमा देवकोटा, देवकोटा शीर्षकमा आशुकवित्त्व लेखन आदि अनेक विषयमा हामी कार्यक्रम गर्न सक्छौं ।

देवकोटा नेपाली साहित्यका दर्बिला स्तम्भ हुन् । उनको सम्झनासँगै हामी वाङ्मयका अन्य साधकहरूको थप सम्मान गर्ने वातावरण निर्माण गरिरहेका छौं ।

नरेन्द्रराज प्रसाईको जोस र जाँगरसँगै देवकोटालाई श्रद्धा गर्ने हार्दिक वातावरण फेरि एक पटक बनेको छ । अग्रजप्रतिको सम्मानले प्रसाई आफैँ प्रशंसनीय बनेका छन् । नेपाली भाषालाई सबैतिरबाट हमला भइरहेको बेला, यो एउटा राष्ट्रिय सोच र चेतको कार्यक्रम हो । यो राष्ट्रवादी काममा सबै लेखकहरू लाग्ने हो कि !

• 'जनमञ्च', २०६५ फागुन ४

साहित्यको कुम्भमेला : अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन डा.रामदयाल राकेश

त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठित 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव (१९६६-२०६६) का अवसरमा आयोजित 'प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन-२०६६' (सन् २०१०) काठमाडौँ, नेपाल पाँचबुँदे घोषणापत्र जारी गर्दै सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको छ ।

यस सम्मेलनमा साहित्येतर विषय पनि उठाइयो, जस्तो भारतको गोर्खाल्यान्ड आन्दोलन र नेपालको मदेशी समस्या । मदेशलाई हेर्ने नेपाली लेखकहरूको मनोविज्ञानप्रति पनि प्रश्न उठाइयो ।

नेपाली साहित्यमा मदेशवाणी अभिव्यक्त गर्नमा कन्जुस्याइँ गरिएको बीपी कोइराला भारत नेपाल प्रतिष्ठानबाट प्रत्येक दुई वर्षमा भारत र नेपालका नेपाली लेखकहरूको सम्मेलन हुने परम्परा छ । यस क्रममा एकचोटि भारतको कुनै स्थानमा र अर्कोचोटि नेपालको कुनै एक स्थानमा यस्तो द्विदेशीय सम्मेलन सम्पन्न हुँदै आएको छ । तर, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन सम्पन्न भएको यो पहिलो चोटि हो । यस्ता सम्मेलनहरूमा लेखकहरूबीच अन्तर्क्रिया कार्यक्रमबाहेक कार्यपत्र प्रस्तुति, विचारविमर्श, कविता सम्मेलन आदि कार्यक्रम हुने गर्छन् । यो सर्वदा स्वागतयोग्य कदम हो । यसलाई साहित्यको कुम्भमेला नै भन्न सकिन्छ । यस क्रममा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनलाई ऐतिहासिक

घटना नै मान्न सकिन्छ । बीपी कोइराला भारत नेपाल प्रतिष्ठानबाट अहिलेसम्म भारतको सिलगुढी र वाराणासीमा द्विदेशीय सम्मेलन सम्पन्न भइसकेको छ भने नेपालको धनगढी र राजधानी काठमाडौँमा पनि यो सम्मेलन सम्पन्न भइसकेको छ । आगामी द्विदेशीय सम्मेलन कहाँ हुने हो अहिलेसम्म निश्चित भइसकेको छैन । त्यस्तै, आगामी अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन कहाँ हुने हो घोषणापत्रमा जारी गरिएको छैन । तर, अनौपचारिक तवरबाट सुनेअनुसार भारतको राज्य सिक्किमको राजधानी गान्टोकमा हुने सम्भावना बढी छ । यो सम्भावना बढी हुनुको कारण के छ भने सिक्किमका वर्तमान मुख्यमन्त्री पवन चाम्लिङ हुनुहुन्छ र उहाँ नेपाली भाषासाहित्यका एउटा प्रसिद्ध स्रष्टा पनि हुनुहुन्छ । अर्को कुरा सिक्किममा नेपाली भाषाभाषीहरूको सङ्ख्या पनि मनग्ये छ ।

सम्मेलनको दोस्रो दिन यसको औपचारिक उद्घाटन प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माले गर्नुभएको थियो । अनूपराज शर्मा हास्यव्यङ्ग्य शिरोमणि केशवराज पिँडालीज्यूका सुपुत्र हुनुहुन्छ । तसर्थ उहाँले सो अवसर पाउनुभएकोमा सबै सहभागीहरू सन्तुष्ट पनि देखिनुहुन्थ्यो र उहाँको सङ्क्षिप्त मन्तव्य पनि मननीय थियो । त्यस अवसरमा राष्ट्रकवि माधव घिमिरे, संस्कृतिविद् सत्यमोहन जोशी, जगदीशशमशेर राणा, इन्द्रबहादुर राई र डा.मोदनाथ प्रश्रित मुख्य वक्ताहरू हुनुहुन्थ्यो । उद्घाटनपछिको सत्रमा विभिन्न राष्ट्रहरूबाट पाल्नुभएका साहित्यकारहरूबाट आआफ्नो देशमा नेपाली भाषासाहित्यको गतिविधि, पत्रपत्रिका प्रकाशन, कृतिहरूको प्रकाशनका साथसाथै विभिन्न विद्युतीय सञ्चारमाध्यमहरूमा भाषिक र साहित्यिक कार्यक्रमको सूचना सम्प्रेषित गर्नुभएको थियो । पाकिस्तानबाट श्रीमती ताहिरा निगत नैयरले कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । उहाँ एक दशकअघि त्रिविको रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसमा उर्दू भाषा पढाउनुहुन्थ्यो र उहाँले केही नेपाली उपन्यासहरूको अनुवाद पनि गरिसक्नुभएको

छ । उहाँ पाकिस्तानमा नेपाली भाषा विशेषज्ञका रूपमा परिचित हुनुहुन्छ । चीनबाट लिउ होड स्याडले र भारतलगायत विभिन्न मुलुकका साहित्यकारहरूले कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नुभएको थियो ।

यस सम्मेलनमा सबैभन्दा बढी सहभागी भारतका काशी, दार्जिलिङ, देहरादून, गान्टोक, आसाम राज्यहरूबाट सघन प्रतिनिधित्व भएको थियो । यो सर्वदा स्वाभाविक पनि थियो किनभने यी राज्यहरूमा नेपाली साहित्यका विभिन्न भाषिक र साहित्यिक गतिविधिहरू भइरहन्छन् र प्रकाशन पनि । यो भनाइ पनि प्रचलित छ, दार्जिलिङ जुन कुरो आज सोच्दछ नेपालीले भोलि सोच्दछ । भारतको संविधानको आठौँ अनुसूचीमा नेपाली भाषा सूचीकृत भएको छ । साहित्यिक अकादमी पनि नेपाली भाषासाहित्यको अभिवृद्धिमा विशेष चासो लिने गर्दछ र विभिन्न नेपाली कृतिहरूलाई वार्षिक पुरस्कार पनि प्रदान गर्ने लामो परम्परा छ ।

यस महोत्सवद्वारा गत पुस महिनामा एक सय नेपाली साहित्यकार सम्मानित भइसकेका छन् भने त्यस अवसरमा अनुपस्थित साहित्यकारहरूलाई यसमा सम्मानित गरिएको थियो । यस महोत्सवमा विभिन्न राष्ट्रहरूबाट पाल्नुभएका साहित्यसेवी र भाषासेवीहरूलाई पनि सम्मानित गरिएको थियो । यसअनुसार यस महोत्सवमा अहिलेसम्म दुई सय ६० जनाभन्दा बढी सम्मानित भइसकेका छन् ।

महोत्सवका मुख्य वक्ताहरूमा डा.कुमार प्रधान, डा.शान्ति क्षत्री, डा.गार्गी शर्मा, गीता उपाध्याय, लीलबहादुर क्षत्री, शरद क्षत्री, डा.लक्ष्मीप्रसाद पराजुली, डा.जीवन नामदुङ, विन्ध्या सुब्बा, टीकाराम उपाध्याय, दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ, डा.वासुदेव त्रिपाठी, नेत्र एटम, गोविन्द भट्ट, गोपाल ठाकुर, डा.महादेव अवस्थी, गङ्गाप्रसाद उप्रेती, जगदीशशमशेर राणा, चूडामणि बन्धु र रामदयाल राकेश आदि पनि थिए ।

यस महोत्सवको मुख्य आकर्षण थियो, चैत ८ गते आयोजित काव्य गोष्ठी ।

महोत्सवको कार्यपत्र प्रस्तुतिलाई दुई भागमा विभाजित गरिएको थियो । पहिलो भागमा नेपाली भाषासाहित्य हिजो, आज र भोलि र दोस्रो भागमा नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार । यसको समापन समारोहमा पनि प्रमुख अतिथि हुने सौभाग्य पाउनुभएको थियो, प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माले । भारतबाट पाल्नुभएका सहभागीहरूले पनि आफ्नो महोत्सवसम्बन्धी अनुभव सुनाउने सुअवसर पाउनुभएको थियो, जुन नेपाली साहित्यमा एउटा चिरस्मरणीय घटनाका रूपमा अङ्कित हुनेछ ।

यस महोत्सवमा केही कृतिहरूको लोकार्पण पनि भएको थियो । केही कृतिहरू सामूहिक रूपमा लोकार्पण, प्रकाशन पनि गरेर प्रशंसनीय भएको छ । यसले भविष्यमा पनि महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका अन्य अप्रकाशित कृतिहरू पनि प्रकाशित गर्दै जाला भन्ने प्रेरणा दिन्छ ।

• 'राजधानी दैनिक', २०६६ चैत २३

अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन : प्राञ्चिक अभिमत लक्ष्मीकुमारी घिमिरे

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्मशताब्दीका अवसरमा त्रिमूर्ति निकेतनबाट गठन गरिएको 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव'द्वारा डेढ वर्षभरि विभिन्न कार्यक्रमहरूको आयोजना गरिएको थियो । महोत्सवद्वारा आयोजना गरिएको अन्तिम कार्यक्रमका रूपमा पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भएको थियो । यसै परिप्रेक्ष्यमा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले ठूलै चुनौतीका साथ अत्यधिक सफलता प्राप्त गरेको थियो । काठमाडौँको नयाँ बानेश्वरस्थित अनमोल कम्प्लेक्समा सम्पन्न भएको उक्त सम्मेलनमा १३ राष्ट्रका स्रष्टाले प्रत्यक्ष सहभागिता जनाएका थिए ।

यस्तो उत्कृष्ट भेला देश, काल र परिस्थितिले जुराएर मात्र सम्भव हुन सक्छ । भूत वा भविष्यत् कुनै कालले पनि कल्पना नै गर्न नसक्ने यस्तो आयोजना अनन्तकालसम्म स्मरणीय रहनेछ । विगतका सर्जकहरूले यसलाई देख्न पाएनन्, आगामी पुस्ताले यसको चर्चामात्र सुन्लान् । तर वर्तमान पुस्ता जसले सम्मेलनमा सरिक हुने वा सहभागिता जनाउने अवसर पाए तिनीहरूलाई भाग्यमानी भन्नुपर्छ । किनभने सीमित साधन र स्रोतका कारण सम्मेलनमा जम्मा तीनसय पचास जनाका लागि मात्र व्यवस्थापन गरिएको थियो ।

सम्मेलन हरेक दृष्टिले ऐतिहासिक बन्न पुग्यो । नेपालमा सुसम्पन्न यस्तो विराट् सम्मेलनबाट प्रभावित नहुने कोही थिएनन् । सम्मेलनबाट अत्यन्तै प्रभावित केही स्वदेशी र केही विदेशी प्रतिनिधि प्राज्ञहरूबाट आएका विचारलाई यहाँ लिपिबद्ध गर्नु सान्दर्भिक ठानिएको छ ।

- **प्रा.डा.अभि सुवेदी (नेपाल)**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन एउटा ऐतिहासिक भेला हो । सम्मेलनमा नेपाली भाषाको अवस्थाबारेको बहसबाट मलाई नेपाली भाषासाहित्यको विश्वमा नौलो आयाम सुरु भइसकेको अनुभव भएको छ ।

- **डा.इन्द्रबहादुर राई (भारत)**

नेपालमा पहिलो पल्ट अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भयो । भारतबाट मात्र हामी पैँतीस जनाले त्यस सम्मेलनमा सहभागिता जनायौँ । नेपाली साहित्यको यस्तो विशिष्ट सम्मेलन इतिहासमा कुनै बेला हुँदा रहेछन् भन्ने मलाई लाग्यो ।

- **कमल दीक्षित (नेपाल)**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नेपालमा आयोजना हुनु एउटा राम्रो काम भयो । लामो समय अर्थात् पाँच दिनसम्म चलेको कार्यक्रमको उद्घाटन र विसर्जन सत्रमा करिब पाँचपाँच मिनेटजति मात्र म सामेल भएँ र त्यति बेला मैले बाहिरबाट आएका केही व्यक्तिहरूलाई भेटें ।

- **कृष्णाप्रकाश श्रेष्ठ (रसिया)**

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्मशताब्दीप्रति समर्पित प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नेपाली साहित्यको इतिहासमा एउटा अभूतपूर्व परिघटनाको रूपमा अङ्कित रहनेछ ।

+

• **जगदीशशमशेर राणा (नेपाल)**

यत्रो ठूलो सम्मेलन, यत्तिका दिन चलाउन, सम्भार योजना सञ्चालन गर्न, सभाकक्ष, आसन सज्जा, शृङ्गार पुऱ्याउन, मुलुक बाहिरबाट आएका त्यतिविघ्न अभ्यागतलाई बस्ने, घुम्ने, मोटर, खानपान र हवाइमार्गबाट आवातजावत मिलाउन कत्रो खर्च, कत्रो मिहिनेत लाग्यो; त्यो त हामी नभोगेकाले अड्कल लगाउने कुरा मात्र हो ।

• **प्रा.डा.जयराज आचार्य (नेपाल)**

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन एकातिर ऐतिहासिक नै भयो र अर्कातिर नेपाली भाषासाहित्यको व्यापकता र गहिराइमा वृद्धि भएको प्रमाण पनि यो हो । एसिया, युरोप र अमेरिकादेखि आएका सहभागीहरूले पनि यस्तै अनुभव गरेको हुनुपर्छ ।

• **प्रा.डा.ताहिरा निगत नैयर (पाकिस्तान)**

नेपालमा सम्पन्न प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन एउटा कोसेढुङ्गोमात्र नभएर नेपाली भाषासाहित्यका लागि मार्गनिर्देशक पनि बनेको छ । पाँच दिनसम्म लगातार सञ्चालित उक्त सम्मेलनको सम्पूर्ण व्यवस्थापनबाट म ज्यादै प्रभावित भएकी छु । यस सम्मेलनले विश्वसामु नेपाली भाषासाहित्यको महिमा बढाएको पनि मैले महसुस गरेकी छु ।

• **तोया गुरुङ (नेपाल)**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको प्रथम संस्करणका रूपमा यसको आयोजना एकदमै सराहनीय काम हो । यसै अवसरमा विभिन्न मुलुकबाट आएका नेपाली साहित्यका कर्मीहरूसँग भेटघाट, छलफल तथा अन्तर्क्रिया गर्ने मौका मिल्यो । यसले सहभागी सम्पूर्ण साहित्यकारहरूमाथि ठूलो हर्ष बढाएको मैले पाउँ ।

• **मदनमणि दीक्षित (नेपाल)**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन प्रतिनिधित्वपूर्ण ढङ्गबाट प्रस्तुत भयो र त्यसैले पनि यो आकर्षक बन्यो । यो सम्मेलन नेपाली भाषासेवीहरूका लागि प्रेरक रह्यो ।

• **राष्ट्रकवि माधव घिमिरे (नेपाल)**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन प्रथमबार नै अद्भुत भयो ।

• **डा.मानफ्रेद थ्रोई (जर्मनी)**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको महाकुम्भ मेलामा सहभागी हुनु मेरा निम्ति अविस्मरणीय घटना हो । यहाँ विभिन्न मुलुकका भाषासाहित्यका विज्ञहरू तथा विशिष्ट साहित्यकारहरूसँग अन्तर्क्रिया गर्ने अवसर पाएकाले म साह्रै गौरवान्वित भएको छु । यो सम्मेलनको व्यवस्थापन पक्ष अत्यन्त प्रभावशाली रहेको र कार्यक्रमको क्रमबद्धताका कारण वर्षौंवर्ष लाग्ने काम पनि पाँच दिनभित्रै सफलतापूर्वक सम्पन्न भएकाले मलाई उदेक र खुसी लागेको छ ।

• **प्रा.मुकुन्दशरण उपाध्याय (नेपाल)**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा भाग लिन बाहिरबाट नेपाल आएका प्रतिनिधिहरूले आत्मिक अभिव्यक्ति दिए । समयको अभावले कतिले अझै धक फुकाएर हृदय खोल्न पाएनन् कि जस्तो अनुभूति मैले गरेको थिएँ । यस्तो आयोजना बर्सैनि भइदिए कस्तो हुँदो हो जस्तो मलाई त्यतिखेर लागेको थियो । सम्मेलनको प्रबन्धमा आयोजकहरू खटेको देख्दा प्रभावित नहुने कोही थिएन ।

• **राजेश्वर देवकोटा (नेपाल)**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन असाधारण परिश्रम र चिन्तनले सम्भव भएको हो । यो सम्मेलन नेपाली साहित्यप्रतिको उद्बोधनको लक्षण हो ।

+

• लिउ होड स्याड (चीन)

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका अवसरमा नेपाली भाषा र साहित्यको विकासमा सिङ्गो जीवन समर्पित गर्ने दर्जनौँ साहित्यिक महारथीहरूसँगको सामीप्यले चौसठ्ठी वर्ष पुगिसकेको मलाई नेपाली भाषाको सेवा र प्रचारप्रसार गर्न अछ उत्साही बनाएको छ । भविष्यमा नेपाली भाषासाहित्यबारेका यस्ता महान् सम्मेलनहरू हुँदै गए भने नेपाली भाषाको विश्वव्यापीकरणको महान् अभियानमा सार्थकता आउनेछ ।

• वसन्तकुमार शर्मा नेपाल (नेपाल)

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको पूर्णकालिक सदस्यका रूपमा भाग लिएर मैले जो अनुभव गरें त्यो मेरा निम्ति अभूतपूर्व नै थियो । सम्मेलनका सबै क्रियाकलाप मैले आफ्नै आँखाले देख्न पाएँ र भोग्न पाएँ । अब यस्तो सम्मेलन फेरि हुन सक्ला वा नसक्ला !

• प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी (नेपाल)

सिङ्गो राष्ट्र, सरकार वा राष्ट्रिय प्राज्ञिक संस्थाहरूले जुटेर गर्नुपर्ने काम एउटै संस्था त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठित महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवले गरेर देखाइदियो । अग्रज, समवर्ती र अनुज पुस्ता सबैलाई संयोजित गरी अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भव्य रूपमा सम्पन्न गर्नु आयोजकको साह्रै ठूलो पौरख हो । यो विषय नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा एक अविस्मरणीय घटना बनेको छ ।

• विन्ध्या सुब्बा (भारत)

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन अन्तर्राष्ट्रिय दृष्टिकोणले नै एक अभूतपूर्व कार्यक्रम सिद्ध भएको छ । जानिफकारहरूले यस्ता कार्यक्रम एक युगमा एक पल्ट हुन्छ भन्थे र इतिहासमा पहिलो पल्ट यो भएको छ । अत्यन्तै गौरवमय ढङ्गबाट यो कार्यक्रमको आरम्भ र विसर्जन भयो ।

• **वैरागी काइँला (कुलपति, नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान)**

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नेपाली भाषासाहित्यमा प्रेम राख्ने नेपाली तथा गैर नेपाली स्रष्टा, साधकहरूको अभूतपूर्व भेला हो । महाकवि देवकोटा शताब्दीका अवसरमा सम्पन्न यो सम्मेलन आफैँमा एउटा अभूतपूर्व र ऐतिहासिक घटना बन्यो । नेपाली साहित्यलाई विश्वव्यापी बनाउन विश्वभरका विविध भाषाभाषीका स्रष्टा र साधकलाई नेपाली भाषासँग नजिक ल्याउन गरेको यो काम अत्यधिक अनुकरणीय छ ।

• •

नेपाली भाषासाहित्यका मर्मज्ञहरूका विचार आफैँमा ओजपूर्ण देखिन्छन् । नेपाली साहित्यका प्राज्ञहरूबाट विविध समयमा व्यक्त तिनै चिन्तनहरूको बिटो बोक्न मलाई पनि रहर लागेको हो । किनभने प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन अवधिभर मैले पनि स्वयम्सेवीका रूपमा आफ्नो सेवा प्रदान गर्न सकें । मैले आजसम्म पनि कुनै एक दिनको एक घन्टासम्म चलेका नेपाली साहित्यका गोष्ठी यतिको परिमार्जित भएर चलेको देखेकी थिइँनँ । त्यसैले यस सम्मेलनले मभित्र गहिरो छाप पारेको छ ।

महाकवि देवकोटाको जन्मशताब्दी मनाउने क्रममा विश्वभरका भाषासाहित्यकर्मीहरूको आतिथ्य हुनु पनि नेपाल राष्ट्रको सौभाग्य त छँदै थियो तर पनि यो हाम्रो कर्तव्य पनि हो । अनि यो कर्तव्य नेपालले पालना गर्नु पनि । विश्वभर छरिएर बसेका नेपाली जातिहरूले नेपाली भाषा र नेपाल राष्ट्रप्रति श्रद्धा, प्रेम र समर्पणको भावना प्रकट गर्ने मौका थियो यो । यस भेलामा सहभागिता जनाई तिनीहरू कृतार्थ भए । यी सम्पूर्ण यथार्थताको पछाडि आयोजकहरूको भूमिका सर्वोपरि थियो । यस्तो भव्य र चुनौतीपूर्ण कार्य सम्पन्न पार्ने अठोट लिने आयोजकहरूले अदम्य साहस, अटुट लगन र मिहिनेतको प्रदर्शन गरेका हुन् । यसमा पनि कार्यक्रमको परिकल्पना, परियोजना

तथा आयोजनासम्मको सम्पूर्ण कार्यमा नइ दम्पतीको भूमिका विशिष्ट र अग्रणी रह्यो । मनवचनकर्मले वा भनौँ तनमनधनले लागिपरेका नइ दम्पतीले कार्यक्रम सञ्चालनको सम्पूर्ण कामकार्यवाहीको जिम्मेवारी स्वयम् नै बहन गरेको देखियो । प्रायः सबै सहभागीले नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईको समर्पणको सीधै अनुभूत गरे ।

सम्मेलनका सहभागीबाट मोदनाथ प्रश्रितदेखि सत्यमोहन जोशीसम्मको प्रशंसा पनि उत्तिकै भइरहे । प्रश्रितको अविश्रान्त कार्यशैली र सक्षम नेतृत्वका कारण नेपालजस्तो आक्रान्त मुलुकमा पनि यस्तो विशिष्ट सम्मेलन सफल भयो । साथै यस सम्मेलनमा भद्रकुमारी घलेदेखि उषा शेरचनसम्म पनि मन, वचन र कर्मले एकत्रित भएर लागेका थिए । त्यतिमात्र होइन जगदीशशमशेर राणा भारतको सिमलाबाट यसै सम्मेलनको सफलताका लागि सघाउन काठमाडौं आएको प्रसङ्ग बौद्धिक क्षेत्रमा गुन्जिएको थियो । साथै बाहिरबाट आएका स्रष्टाहरूसमेतले यो सम्मेलन मेरो हो भन्ने धारणा राखेर आआफ्नो जिम्मेवारी लिएको देखियो ।

अहिलेको परिप्रेक्ष्यमा नेपालजस्तो उराठिलो ठाँउमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन हुनु भनेको अर्को चमत्कार हो । जताततै हिलैहिलोले लेपिएको बेला पनि नेपाली भाषासाहित्यको यस सम्मेलनमा भने लालीगुराँस फुकेको थियो ।

- 'जनसत्ता' (साप्ताहिक), २०६७ भदौ १२

देवकोटा शताब्दी र अन्तर्राष्ट्रिय सठ्मेलन

लीलबहादुर क्षत्री

(भारत)

नेपाली साहित्यलाई आधुनिक कालको टाकुरामा पुऱ्याई अन्तर्राष्ट्रिय जगत्सम्म फैलाउन सक्षम हाम्रा एक उज्ज्वल नक्षत्र महाकवि देवकोटाले यस पवित्र धर्तीमा जन्म ग्रहण गरेको सय वर्ष पुगयो । २०६६ सालभरि नै उनको शताब्दी महोत्सव, नेपाली साहित्यको प्रकाश जहाँजहाँ पुगेको छ, ती सबै ठाउँमा सानोठूलो रूपमा मनाइयो । काठमाडौँ, नेपालमा त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठन गरिएको लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिले वर्षेभरि विभिन्न साहित्यिक कार्यक्रम गरी यसको समापन समारोहताक भव्य रूपले अन्तर्राष्ट्रिय पर्यायको पाँच दिने कार्यक्रम प्रस्तुत गरेको थियो जसमा नेपाली साहित्यको श्रीवृद्धिमा निरन्तर लागि रहने र पर्याप्त अवदान पुऱ्याउने विभिन्न देशका स्रष्टाहरू आमन्त्रित थिए । यसै कार्यक्रमअन्तर्गत सुरुका दिनमा नेपाली साहित्यका त्रिरत्न मानिने विभूति कविशिरोमणि लेखनाथ, महाकवि देवकोटा र नाट्यसम्राट् बालकृष्णको जीवनकाय सालिक त्रिमूर्तिमा भव्य समारोहमाऱ् माल्यार्पण गरियो । पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य समारोहअन्तर्गत नेपाली साहित्यमा, विशेषतः देवकोटाको जीवन तथा उनको कृतिपरक कार्यमाथि महत्त्वपूर्ण र ऐतिहासिक सहयोग पुऱ्याउने दिवङ्गत महान् आत्माहरूलाई देवकोटा शताब्दी महासम्मानले विभूषित गरियो भने नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिमा

निरन्तर लागि रहने देशविदेशका वयस्क विशिष्ट साहित्यिकहरूलाई देवकोटा शताब्दी सम्मान प्रदान गरियो ।

देवकोटा शताब्दी महोत्सवको सबैभन्दा ठूलो कार्यक्रम थियो 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' । यस सम्मेलनअन्तर्गत नेपाली भाषासाहित्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्वरूप प्रदान गर्ने दिशामा देशविदेशमा भइरहेका गतिविधिसम्बन्धी महासङ्गोष्ठी भएको थियो । यस महासङ्गोष्ठीमा नेपाल तथा नेपालबाहिर विभिन्न राष्ट्रबाट आएका विद्वान् शोधकर्ताद्वारा नेपाली भाषासाहित्यमा भइरहेका अन्तर्राष्ट्रिय गतिविधि र विकास कार्यसम्बन्धी तेह्रवटा कार्यपत्रहरू प्रस्तुत गरियो । सम्मेलनमा ज्यादै अनौठो लाग्ने र गौरव गर्नुपर्ने कुरो के थियो भने सम्मेलनमा भाग लिएका राष्ट्रका कार्यपत्र प्रस्तोता अनेपाली भाषी अर्थात् तत् राष्ट्रभाषी थिए जसले विशुद्ध नेपालीमै कार्यपत्र प्रस्तुत गरे । उदाहरणका निम्ति लिऊँ; जर्मनीबाट नेपाली भाषामा कार्यपत्र प्रस्तुत गर्ने जर्मन भाषी विद्वान् डा.मानफ्रेद थ्रोई, पाकिस्तानबाट उर्दूभाषी प्रा.डा.श्रीमती ताहिरा निगत नैयर । त्यसै गरी चीनबाट लिउ होङ स्याङले विशुद्ध नेपालीमा कार्यपत्र पाठ गरेका थिए । कार्यपत्र तयार गर्ने लन्डन विश्वविद्यालयका प्राध्यापक डा.माइकल हट त नेपाली भाषाका विद्वान् नै ठहरिए जसले **मुनामदन, बसाइँ**लगायत नेपालीका अन्य कृतिहरू अङ्ग्रेजीमा अनुवाद गरी प्रकाश भइसकेको छ । यसबाट नेपाली भाषा र साहित्यले अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा कति दर्बिलो पाइला टेकिसकेको रहेछ, त्यसको आभास हामीलाई हुन्छ । त्यसको साथै नेपाली साहित्यका आजका सर्जकलाई अबको साहित्य सृजनामा यसको अन्तर्राष्ट्रिय स्वरूपलाई चिनेर प्रतियोगितात्मक रूपमा अधि बढ्नुपर्छ भन्ने कुराको सङ्केत पनि यस सम्मेलनले दिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा नेपाली भाषासाहित्यको स्तर के छ, कति छ, यो कुन आधारमा प्रभावित हुँदै छ, त्यसलाई ध्यानमा राखेर

कलम चलाउने हो भने यस भाषाले युगानुकूल गति लिन सक्छ । यदि होइन भने समकालीन नेपाली साहित्य र आफ्नो रचना धर्मीयतामात्र एउटा व्यवधान देखा पर्ने सम्भावना पनि हुन्छ ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी समापन समारोहको अर्को ठूलो उपलब्धि के थियो भने यस सम्मेलनमा नेपाली साहित्यका केही ख्यातिप्राप्त कृति जस्तै देवकोटाको जीवनी, व्यक्तित्व, कृतित्वलाई समेटेर विशिष्ट लेखक तथा स्रष्टाद्वारा लेखिएका पन्ध्रवटा ग्रन्थ तथा सी.डी., भीसीडी जो देवकोटा शताब्दी महोत्सव समितिद्वारा प्रकाश गरिए, त्यसको लोकार्पण पनि यसै समारोहमा भयो । अब उपरान्त देवकोटा तथा उनका कृतिसम्बन्धी जानकारी पाउन यिनै ग्रन्थलाई समेट्ता मात्र पनि यथेष्ट हुन्छ । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवबाट गरिएका काममध्ये यो पनि एउटा अद्वितीय कार्य भएको छ ।

महाकवि देवकोटाको शताब्दी महोत्सव नेपाल र भारतबाहिर पाश्चात्य देश, संयुक्त अरब इमिरेट्स, अमेरिका, जर्मनी, जापान आदि अनेकौँ राष्ट्रमा पनि पालन गरिएको जानकारी पाइन्छ । नेपाली साहित्यलाई एउटा सीमित घेराबाट बाहिर अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा पुऱ्याएर स्थापित गर्ने स्रष्टामध्ये देवकोटा अन्यतम हुन् भन्ने कुरामा दुईमत होवैन । “उद्देश्य के लिनु, उडी छुनु चन्द्र एक”, भन्ने महाकविले लौ त भनौँ भने नेपाली साहित्यको गुञ्जनलाई यो धर्तीको क्षितिज पार गरी चन्द्रलोकसम्म पुऱ्याएभन्दा अत्युक्ति हुँदैन ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवलाई यस पूर्वोत्तर भारतमा पनि भव्यताका साथ मनाइयो । यसै क्रममा ४ अप्रिल २०१० मा गुवाहाटी माली गाउँको देवकोटा नगरमा स्थापित महाकवि देवकोटाको सालिक असमीया साहित्यका लब्ध प्रतिष्ठित साहित्यकार तथा पत्रकार होमेन बरगोहार्यीको बाहुलीबाट भएको अनावरण कार्यक्रम ऐतिहासिक बन्न पुगेको छ ।

आज हामी समय र स्थान (time and space) एउटै कसामा मिलित भइसकेको युगमा बाँचेका छौं। अन्य धेरै साहित्यसरह नेपाली साहित्य र यसका स्रष्टाहरू पनि धेरथोर साइबर स्पेसभित्र छिरिसकेका छन्। नेपाली साहित्यको अतीतसितै हजारौं कोस टाढाको साहित्य सृजना हाम्रो यन्त्र चालनाभित्रै लुकेर बसेको हुन्छ र बटन थिच्ने साथै आफ्नो अगाडि प्रकट हुन्छ। आज भारतको एक कुनाबाट अमेरिकाको अर्को कुनामा सन्देश पुऱ्याउन, भनौं त्यहाँका कुनै मित्रलाई आफ्नो विचार व्यक्त गर्न समुद्रीय जहाजको (Sea Hail) डाक व्यवस्थामा भर परेर महिनौं समय खर्च गरेर पनि अनिश्चय भोग्नुपर्दैन। इ-मेल (E-mail) द्वारा निमेषभरमै खबर पुगेको निश्चयता पाइन्छ। यसरी विश्व आज ज्यादै साँगुरिएको छ, अथवा भनौं विश्वका मानव एकअर्कामा ज्यादै नजिकिएका छन्। आजको यस भूमण्डलीकरणीय युगमा मानिस केवल आफ्नो जातिको घेरोभित्र मात्र सीमित भएर रहेको छैन; वरञ्च ऊ आफ्नो जातिलाई समेटेर अन्तर्राष्ट्रिय जातिको फराकिलो आँगनमा सुरेली खेलिरहेको छ।

उपर्युक्त पृष्ठभूमिमा नेपाली वा गोर्खालीको पारम्पारिक बसाइँ सर्ने प्रवृत्तिको घेरोले पनि विश्वमा धेरै फराकिलो ठाउँ ओगटेको छ। हिजो नेपाली वा भनौं गोर्खाली जातिको बसाइँ सराइ भारत, म्यान्मा, मलाया, हङकङ, सिंगापुर आदि ठाउँसम्म सीमित थियो भने आज यो जाति विश्वको हर कुनामा पुगेको छ। आफ्नो मूल थलो छोडेर जाँदा उनीहरूले आफ्नो भाषा, साहित्य, संस्कृति साथै लिएर गएका हुन्छन्। उनीहरू एकअर्कामा नेपाली भाषा नै बोल्छन् अनि आफ्ना मनका भाव, आफ्नो जीवनको पीडा बोध पनि नेपाली भाषामा नै व्यक्त गर्छन्।

त्यसरी उनीहरूको पनि नेपाली साहित्य सृजनामा ठूलो अवदान पुगेको छ। उनीहरूले सृजना गरेको नेपाली साहित्य मूलधार साहित्यसित समानता नहुँदा नहुँदै पनि भावमा होस् अथवा

भाषामा, केही भिन्नता परिलक्षित हुन्छ नै । मानसिक रूपमा एकातिर उनीहरू आफ्नो मूलथलो भनी जन्मथलो वा पितृ थलोको मोहबाट पूर्ण रूपले अलगिन सकेका हुँदैनन् । आफ्नो पुख्र्यौली थरथलो, पारम्परिक संस्कार, युगौंदैखिको नातासम्बन्धलाई भौगोलिक सीमा रेखा पार हुनेबित्तिकै चटक बिर्सन सक्ने कुरो पनि होइन । अर्कातिर, उनीहरू जुन राष्ट्रमा पुगेका हुन्छन् र कर्मरत छन्, त्यहाँ उनीहरूको जीवनशैलीले एउटा नयाँ पाटो र बाटो अँगालेको हुन्छ । उनीहरू आफ्नो कर्तव्यप्रति सजग रहन्छन् । कर्मभूमिप्रति इमानदार छन् । आफू बाँच्ने र बढ्ने प्रक्रियामा त्यहाँका विभिन्न जाति उपजातिसित मेलमिलाप बढाउन चाहन्छन् । उनीहरूको भाषा संस्कृतिलाई पनि अँगालेर आफ्नो जोगाइराख्न चाहन्छन् । यसरी उनीहरूले सृजना गर्ने साहित्यमा यी उभय कुराको सम्मिश्रणको सुगन्ध पाइन्छ । यसरी नेपाली साहित्यमा एउटा नौलो रूप आप्रवासीय अर्थात् डायस्पोरा साहित्यले जन्म लिएको छ र यो द्रुत गतिमा अघि बढिरहेको छ । नेपाली डायस्पोरिक साहित्यले आफ्नो अन्तर्राष्ट्रिय स्वरूपमात्र विस्तार गरेको छैन अपितु यसले नेपाली साहित्यभित्र विश्वजनीन सत्यको आधारमा उत्तरआधुनिक काललाई पनि शनैःशनैः निम्त्याइरहेको छ । डायस्पोरिक साहित्यको विस्तार मूलतः असुरक्षाबोधको मानसिकताबाट पलाएको परिलक्षित हुन्छ । वास्तवमा भारत होस् वा नेपाल, देश छोडेर विदेशिएका हाम्रा गोर्खा सन्तान सदैव असुरक्षाको पीडा बोधले ग्रस्त छन् । अल्पसङ्ख्यक हुनुको असुरक्षा, अरूबाट आफू हेय दृष्टिले हेरिने असुरक्षा, भविष्यमा खेदिनुपर्ने पो हो कि भन्ने असुरक्षा, एउटा पराई परिवेश र सदैव आफू पराई ठहरिने असुरक्षा । यी यावत् असुरक्षाको पीडाबोध उनीहरूमा रहन्छ र सहयोगका निमित्त आफ्नो मूल थलोलाई नै उनीहरू दरिलो आधार ठान्छन् । वास्तवमा ती प्रवासीहरूको स्थिति ठीक त्यो नाविकको जस्तो छ जो नदीमा हाम त फाल्छ तर डोरीको एक छेउ आफ्नो कम्मरमा बाँधी अर्को छेउ नदीकिनारमा उभिएको

जहाजको खुटामा दह्रो गरी बाँधेर मात्र, जसमा कुनै सङ्कट आइलाग्दा डोरीको सहायताले जहाजमा आउन सकोस् । यही सङ्कटापन्न जीवनशैली र मानसिक तनावबाट उब्जेको छ नेपालीमा डायस्पोरिक साहित्य जो मूल साहित्यबाट अलगिएको पनि होइन तर त्यसैभित्र आफ्नो छुट्टै स्वरूप कायम राख्न खोज्दछ ।

नेपाली साहित्यमा औपचारिक रूपले डायस्पोरा साहित्य भित्रिएको साह्रै धेरै समय भएको छैन; तर अन्य धेरै विकसित जातिको भाषा र साहित्यमा भने यो अतीत भइसकेको छ । यससम्बन्धी उनीहरूले धेरै पठनपाठन, चिन्तनमनन र अनुसन्धान गरिसकेका छन् ।

आज कुनै पनि जाति आफ्नो सीमित राष्ट्रिय घेरोभित्र आबद्ध भएर रहेको छैन । ऊ विश्वभरि छरिन पुगेको छ । बसाइँ सर्ने प्रवृत्ति केवल नेपालीहरूको विशेषता होइन । यो त विश्वजनीन सत्य हो । आदिकालदेखि नै मानिस आफ्नो अमेट भोक-पेटको भोक, आत्माको भोक, नयाँ बासको भोक, ज्ञान, जिज्ञासा र कौतूहलको भोक, अज्ञात रहस्य जान्ने भोक, यी यावत् कुराले ठाउँ सँदैँ हिँडेको छ । एउटा आत्मसम्मान बोध भएको जाति जब बसाइँ सर्छ, उसले आफ्नो भाषासाहित्यको पनि जगेर्ना गरिरहेकै हुन्छ । ऊ नयाँ ठाउँमा परिवेश अनुकूल नौलो साहित्य सृजनामा जुटेको हुन्छ र डायस्पोरा साहित्यको पनि विकास भइरहेको हुन्छ ।

नेपाली साहित्यको प्रयोग र प्रस्तुतिमा पनि धेरै नवीनता देखा परेको छ । भानुभक्तको शास्त्रीय छन्दमा मात्र अब नेपाली काव्यसाहित्य कहाँ आबद्ध छ र यो त महाकवि देवकोटासितै स्वच्छन्द र स्वतन्त्र भएर उडेको छ । हाम्रो जातीय गीत हाकपारालाई जापानी हाइकुले उछिन्न खोज्दै छ ।

जे होस्, महाकवि देवकोटाले नेपाली साहित्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा उभ्याउन गरेको चिन्तन, त्यस दिशामा उनले रोपेका बिरुवाहरू

आज निकै ज्याङ्गिएका छन् । आज गोर्खा सन्तान जुनजुन राष्ट्रमा पुगेका छन्, त्यहाँ नेपाली साहित्यको सृजन, चर्चा परिचर्चाको काम भइरहेको छ । पाश्चात्य देशहरूमा विभिन्न नेपाली साहित्यिक सङ्गठनहरू नेपाली साहित्यको श्रीवृद्धिमा सक्रिय छन् ।

नेपाली साहित्यलाई विश्वको दरबारमा उभ्याउन अनुवाद कार्य, साइबरमा यसको प्रयोग, इन्टरनेटको उपभोगिता, डायस्पोरा साहित्यको समीक्षात्मक तथा सैद्धान्तिक अध्ययन, नेपाली साहित्यको समकालीनतामाथि विचार विमर्श आदि कुरामाथि पनि ध्यान आकर्षण गर्ने काम अन्तर्राष्ट्रिय साहित्यिक सङ्गठनहरूले बढी मात्रामा गरिरहेको परिलक्षित हुन्छ । त्यसरी महाकवि देवकोटाले हिजो देखेको अन्तर्राष्ट्रिय स्वरूपको सपना आज शनैःशनैः साकार भइरहेको छ, भएको छ ।

- 'हाम्रो संस्कृति' त्रैमासिक, जुलाई २०१०, (नागाल्यान्ड, भारत)

अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन : उज्यालो संवाहन वासुदेव अधिकारी

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा जन्म शताब्दी समारोह वि.सं. २०६६ लक्ष्मीपूजामा सकिनुपर्ने । गर्नुपर्ने केही कार्य, सम्पन्न हुनुपर्ने केही अधुरा काम र पूरा गर्ने पर्ने एकाध सङ्कल्प शेष रहेको कारण त्यो लम्बिएर गयो । निकै पढिए देवकोटा यो वर्ष, निकै शोधीखोजी भयो उनको । हिजोका दिनमा देवकोटाको भोको पेटको कथावाचन हुन्थ्यो, आज मसिनोसँग पढ्दा युगद्रष्टा, स्वतन्त्रता सेनानी, परिवर्तनका वाहक, स्वच्छन्द मनोगायक लगायतका विशिष्टता सहित परिपूर्ण हुँदै गए उनी । एक वर्षमा साङ्गे गर्नुपर्ने उनको शताब्दी समारोह अरू छ महिना तन्कियो । शुभेच्छुकहरूले तुरून् चाहेनन् । उनीप्रतिको माया, सम्मान अरू फिजिँदै गयो । फलतः साङ्गे भने अन्तर्राष्ट्रिय भाषासाहित्य सम्मेलनको रूपमा काठमाडौँमा सम्पन्न भयो । सम्मेलनको आंशिक सहभागी यस पङ्क्तिका लेखकले त्यस निहुँमा जम्मा भएको प्रज्ञा भेललाई निकै मसिनोसँग अवलोकन गर्‍यो । नेपाल, भारत, पाकिस्तान, चीन, जर्मनी, अमेरिका, बेलायत, हङकङ, बेल्जियम, म्यान्मा, जापान, युएई र रुस गरी जम्मा १३ देशका प्राज्ञहरूले नेपाली भाषासाहित्यको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धनका विविध पक्षहरूमा धेरै मननीय र पेचिला सवालहरूमा बौद्धिक तार्किक छाल प्रवाहित गरे । प्रज्ञाकुण्ड भयो सम्मेलन । एकपछि अर्का प्राज्ञका गहिरा, तिखा, मर्मान्तक र संवेदनशील भावाभिव्यक्तिको पारख गर्दै जाँदा नेपाली भाषाको सरलता, सरसता, जीवन्तता र

जनग्राह्यता निकै बढेको आभास भयो हामी सहभागीहरूलाई । त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा स्थापित उक्त समारोह समितिका अध्यक्ष मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा सम्पन्न उक्त समापन समारोह आयोजना, व्यवस्थापन, सहभागिता र प्रतिफलको दृष्टिले साँच्चै स्मरणीय, सफल र ऐतिहासिक बनेको थियो ।

एउटा सानो आयामको लेखमा पाँच दिने कार्यक्रमको यावत् दृश्य, अनुभूति, प्रभाव र उपलब्धिचर्चा गर्दा धेरै विषय छुट्टुछुन् । सम्मेलनमा नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि शीर्षकमै तेह्र वटा कार्यपत्र प्रस्तुत भए भने दुई दर्जनभन्दा बढी वक्ताहरूको पूरक मन्तव्यले अरू खँदिलो पायो ती कार्यपत्रहरूलाई । लामो कार्यपत्रको सार प्रस्तुत गर्न छोटो समय दिइएको थियो प्रस्तोतालाई । आयोजक घडी हेर्दै घण्टी लिँदै बसे । अर्का सहयोगी मित्र प्रदान गरिएको समय मिच्ने वक्ताको माइकको स्विच अफ गरी तह लगाउन कसिए । छोटो समयमा सुन्दर अभिव्यक्तिहरू आए । भाषासाहित्य जगेर्ना गर्न भए गरेका र हुन सक्ने कुराहरू अनेक कोणबाट प्रकाशमा आए । वैदेशिक रोजगारी समेतको कारण नेपालीहरूको छरिएको बसाइ र डायस्पोरिक भूभागमा अनेकानेक जटिलताको बीचमा भाषासाहित्य जोगाउन भइरहेका सत्कर्मको दियोले सहभागीहरूको हृदयको कुनाकुना उजेलियो । हामीलाई नेपाली भाषी प्राज्ञहरू त वाङ्मयको सेवामा तल्लीन भएको त थाहा थियो नै, नेपाली भाषा पछि सिकेर त्यही भाषामा मिठासपूर्ण अभिव्यक्ति गर्न पल्केका विदेशी सहभागीहरूले यसको सरसता, जनग्राह्यता र कवित्वपूर्ण मिठासको बारेमा आत्मसात् गरेको कुराले हामीलाई आफ्नो भाषाप्रति गर्व गर्न सिकायो । त्यसो त यसका विकृति, सङ्कट, विलुप्त हुँदै गएको आफ्नोपन, खिँदै सकिँदै गएका शब्द, उखान, लोकगीत, गाथा, लेग्रो आदिको बारेमा पनि सम्मेलनमा मनग्रे चर्चा भयो । चर्चाको केन्द्रबिन्दु जनस्तरमा नेपालीहरूको साझा/माध्यम/मातृ भाषाको रूपमा नेपाली भाषा

स्वीकार गरिएको, यो जातीय भाषाको तहबाट उठी अन्तर्राष्ट्रिय भाषा बनिसकेको, यसले दक्षिण एसियाली अस्तित्व कायम गरिसकेको र हडकड, अमेरिका, खाडी लगायतका भूगोलमा समेत लाखौं लाखको सङ्ख्यामा बोलिने भएकाले पाठ्यक्रम, सञ्चार, साहित्य, राजकीय(स्थानीय) भाषाको रूपमा कसरी संरक्षण, संवर्द्धन र विकास गर्ने सबैको चिन्ता र चासो समान तहमा प्रकट भयो। सम्मेलनमा अधिकांश प्राज्ञहरू दाही कपाल फुलेका र पचास नाघेका देखिए। यो उमेरको प्राज्ञले चिन्ता र चासो राख्छन् तर कामलाई हाँकपूर्वक अधि बढाउन हच्कन्छन्। पचास वर्षमुनिका मेधावी व्यक्तिहरूको उपस्थिति सम्मेलनमा सुधार गर्नुपर्ने मूल पक्ष थियो।

सम्मेलनमा उपस्थित नेपाली भाषी भारतीयहरू निकै ख्यातिप्राप्त र स्वनामधन्य व्यक्तित्वहरू थिए। इन्द्रबहादुर राई, लीलबहादुर क्षत्री, शान्ति क्षत्री, विन्द्या सुब्बा, जीवन नामदुङ, सञ्जय राई, केबी नेपाली आदि आदि। अन्य देशबाट आउने पनि साहित्यिक सांस्कृतिक क्षेत्रमा लामो समयदेखि लागिपरेकाहरू थिए। कार्यक्रमको औपचारिक पक्षबाहेक भेटघाट, चिनाजानी र अनौपचारिक रूपमा आत्मीयता साटासाट सम्मेलनको भित्री सफलता थियो। कुनै प्रतिवेदनमा नलेखिने, कुनै दस्तावेजमा उल्लेख नहुने। रचना साटासाट, किताब साटासाट, ठेगाना लेनदेन, अन्तर्वार्ता लेनदेन घनीभूत रूपमा चल्थो शून्य समयमा। रुचिपूर्ण भयो कार्यक्रम अधिपछिका अनौपचारिक समय पनि। यस हिसाबले स्रष्टाहरूको कुनै पनि समय खेर गएन। मैले पनि मञ्जुलबाट सूचना प्राप्त गरी शब्द संयोजनका लागि मोती महर्जनको भाषिक मध्यस्थतामा जापानी स्रष्टा दम्पतीमध्येका मिसिजु फुकुदाको अन्तर्वार्ता लिएँ। पहिला पहिला यसरी चिनजान हुँदा त्यसको नवीकरण हुलाक वा चिठ्ठीमार्फत हुन्थ्यो अहिले इमेलको जमाना आयो, फेसबुकको जमाना आयो। धेरैजसोले इमेलमै भेट्न अर्थ्याए आफ्ना शुभेच्छुकलाई। पुराना पुस्ताले भने त्यो गौँडो

उक्लिन अलि धौ मानिरहेका देखिए । खासमा नयाँ पुस्ताले सघाउन पुगेको छैन पुरानो पुस्तालाई ।

झोलाभरि किताबको उपहार कमै समारोहमा पाइन्छ । त्यो पाए यस कार्यक्रमका सहभागीले । ब्रेकफास्ट तथा लन्चको कुपनगत व्यवस्था धन्यवाद दिन योग्य विषय थियो । चौध जना अतिथिले फूलका थुँगाहरूले पुरिएका एघारवटा किताब तथा तीनवटा सीडीलाई फूल उधिनी उधिनी फेला पारेका दृश्य, गुणस्तरीय छपाइका स्तरीय कृतिहरूका लोकार्पण, सहभागीहरूलाई लाइन लगाएर झोलाका झोला किताब उपहार आदि साँच्चै सुरम्य क्षण थिए कार्यक्रमका । कार्यक्रमको उद्घाटन समारोहमा त्रिनारीरत्न (प्रेमराजेश्वरीदेवी, गोमा र पारिजात) को पूर्ण कदको प्रतिमा निर्माणका लागि मनीषा कोइराला र भद्रकुमारी घलेबाट ३/३ लाख, रामबाबु प्रसाई र गार्गीबाट २/२ लाख गरी जम्मा १० लाख रुपियाँ प्रदान भएको क्षण पनि मार्मिक थियो । यस दृष्टान्तले साहित्यिक सांस्कृतिक व्यक्तिको दाता छविलाई प्रकाशमा ल्यायो । कार्यक्रमको प्रारम्भ र अन्तमा अनेक महानुभावलाई देवकोटा शताब्दी सम्मान, कदरपत्र र उपहार प्रदान भयो भने देवकोटाका अनन्य सहयोगी पं.श्यामदास वैष्णवलाई पचास हजार रुपैयाँसहितको देवकोटा शताब्दी सम्मान समर्पण भयो । दीर्घ साधकलाई प्रदान गरिएको त्यो सम्मान हरेक हिसाबले मूल्यवान् र सार्थक सम्मान थियो । देवकोटालाई हृदयतः सहयोग गरेको ठानी सहभागीहरूले भावविभोर भई ताली बजाइरहे श्यामदास वैष्णवलाई सम्मान गर्दा ।

कविगोष्ठीको दिन पूर्वप्रधानमन्त्री गिरिजाप्रसाद कोइरालाको शवयात्रा । बिहानै कार्यक्रम गर्ने कि नगर्नेमा गलफती भयो । बाहिरबाट पाहुनाहरू आएका सन्दर्भमा कार्यक्रम लम्ब्याउन नसकिने परिस्थितिलाई विचार गरी कार्यक्रम सञ्चालन भयो । आयोजकहरूले ताली नबजाउन अनुरोध गरे । मूलतः त्यसै गरी कार्यक्रम अघि बढ्यो । बीच बीचमा

श्रोताहरूको मनोद्वेगले त्यो सीमालाई भत्कायो पनि । तीन दर्जन कविहरूले कविता सुनाए । तुलसी दिवस, मञ्जुल मन पराइए । भारतकी विन्द्या सुब्बाको प्रस्तुति प्रभावकारी लाग्यो मलाई । मैले पनि 'मौरी घर' सुनाएँ । प्रतिक्रिया राम्रै आयो । कवितामा देशी विदेशी कविका अनेक कोणका अनुभूति छरिए । कवि विमल निभा कार्यक्रमअघि नै शोकमा कविता नसुनाउने भनी घरतिर लागे । कवि गोष्ठी ठीकै जम्यो । जर्मन सहभागीले पनि असार पन्ध्रको कविता सुनाए ।

उद्घाटन र समापन समारोह साँच्चै र विशेष महत्त्वपूर्ण थियो । प्रधानमन्त्रीले उद्घाटन गर्नुपर्ने कार्यक्रम राजनीतिक असहजताको कारण प्रधानन्यायाधीशबाट सम्पन्न भयो । प्रधान न्यायाधीश अनूपराज शर्मा बडा व्यक्तित्वशाली र मेधावी लाग्यो मलाई । समापन पनि उनैबाट भयो । म प्रधानमन्त्रीको प्रोक्सी होइन तर पनि देवकोटा विषयक भव्य आयोजनालाई हार्न नसकेर उद्घाटन गर्न आएको छु - उनले भने । हास्यव्यङ्ग्यकार केशवराज पिँडालीपुत्र रहेछन् उनी । समारोहमै साहित्यसँग उनको नाता गाँसियो । उद्घाटन सत्रमा उनले नेपाली भाषाका स्थानीय भेद, विषयगत साहित्यको प्रसङ्ग, भाषामार्फत राष्ट्रिय एकता र भाषिक समृद्धिका निमित्त अरू भाषाका शब्दहरू पचाउन देखाउनुपर्ने लचकताको बारेमा सगला र पारदर्शी कुरा राखे । समापनमा पनि उनी नै प्रमुख अतिथि थिए । समापनमा उनले साहित्यको अजस्रताप्रति गर्व गर्दै सिर्जनशील साधकप्रति आफ्नो सम्मानभाव प्रकट गरे । साहित्य सीमाहीन हुन्छ, भाषा अनेक जातीय । त्यसलाई बचाउनु र समृद्ध पार्नुचाहिँ साँच्चै चुनौतीपूर्ण छ । भाषासाहित्यमार्फत राष्ट्रिय एकताको भावनात्मक आधार तयार हुने कुरालाई मिठासपूर्वक बेलिबिस्तार लगाए उनले । अनूपराज शर्माको विद्वत्ता, विशिष्ट तथा खँदिलो अभिव्यक्ति निकै पौष्टिक खुराक हुन पुग्यो प्राज्ञहरूका लागि । धेरैजसो पाका पुस्ताका

भतिज अनूपराजले मिठासँग चिमोटे विद्वत्जनलाई । मैले मनमनै
धन्यवाद दिएँ उनलाई ।

उद्घाटनमा माधव घिमिरे, सत्यमोहन जोशी र इन्द्रबहादुर
राईबाट पनि मनग्ये नौनी निस्कियो । तीनैजनाबाट सुरचिपूर्ण प्रस्तुति
भयो । इन्द्रबहादुर राईको भाषिक वार्ता निकै मननीय लाग्यो मलाई ।
दुवै कार्यक्रमका सभाध्यक्ष तथा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष मोदनाथ
प्रश्रितबाट नेपालको सांस्कृतिक विशेषता, नेपालमा वैदिक मन्त्रहरूको
रचना, जनक-याज्ञवल्क्यको विद्वत् परम्परा तथा शिव संस्कृतिको
बारेमा विशद् चर्चा सुन्यो सभाले । प्राज्ञ मन अरू गम्भीर भयो ।
समापनमा पनि प्रश्रितका उक्तिहरू निकै खँदिला र मननीय थिए-
देवकोटा पढौँ तर अरूलाई नबिसौँ, विद्वत् सभाको महत्त्वलाई प्रेसले
अवमूल्यन नगरोस् । कार्यक्रममा नरेन्द्र-इन्दिराको खटाइको सबैले
प्रशंसा गरे । उनीहरू नै थिए स्वागत, धन्यवाद र सञ्चालनमा ।

विशाल वटवृक्ष असङ्ख्य चराचुरुङ्गीलाई बासको स्वागत
गर्दछ । एक रुख एक चरा उसलाई मान्य हुँदैन । भाषाको कुरा पनि
त्यही हो । एउटा भाषा एउटा जाति कविला अवस्थाको कुरामात्र हो ।
लोकप्रिय भाषा जातिको सीमा भत्काएर सबैको हुन खोज्छ । भाषा
सधैं जान्छ, हाँगिँदै ढाँगिँदै जान्छ । त्यो मानस तथा जिब्रोको फेदफेदमा
उम्रिँदै जान्छ । नेपाली भाषा पनि त्यही चरणबाट गुज्रिएको छ ।
यद्यपि हिन्दी र अङ्ग्रेजीको ढन् ठूलो सेपिलो हाँगो यो भएतिर आउँदै
छ । व्यवसाय र बिकाउका निमित्त तथा भूमण्डलीय सांस्कृतिक
प्रभावको फलस्वरूप मातृभाषाभन्दा ढन् ठूलो वृक्षमा सोइसोला खेल्दै
छन् नेपाली भाषीहरू । पठन सन्दर्भमा भने देवकोटा, रिमाल,
लेखनाथ, हृदयचन्द्र, गुरुप्रसाद, भूपी, युद्धप्रसाद, पारिजात, विकल,
विजय मल्ल, गोठाले, भिक्षु, प्रेमबहादुर कंसाकार, श्यामप्रसाद,
कृष्णचन्द्र, प्रश्रितधेरै दर्बिला नाम छन् नेपालको नेपाली साहित्यमा ।
भारत र अन्तको नाम जोड्दा सूची लामै हुन्छ । ढन्ढन् प्रखर र

मेधावी स्रष्टाहरूले समयदान गरिरहेका छन् भाषासाहित्यमा । तिनले सिर्जना र विश्वासका रापिला लप्का प्रदान गरिरहेछन् । तिनै उज्यालो सम्बहन गर्दै र न्यानो आत्मसात् गर्दै अघि बढ्दै छ भाषिक साहित्यिक यात्रा । काठमाडौँमा सम्पन्न अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले केही ऊर्जा दियो वाङ्मयसेवीलाई । विश्वास र सद्भावनाका फूलबाट पत्रपत्र(पेटल) चुँडिइरहेको बेला सबै पुष्पपत्र एकीकृत गर्ने प्रयत्न गर्‍यो सम्मेलनले । यसले समेट्न नसकेको पक्ष व्यक्ति र समयधारा अर्को सम्मेलनले समेट्न हेक्का राख्नुको विकल्प छैन । मूर्धन्य स्रष्टाहरूको व्यापक उपस्थिति र सक्रिय सहभागिताले सम्मेलनको गरिमा बढ्यो । लाग्छ : असङ्ख्य सहभागीहरूले बिर्सिन सक्नेछैनन् काठमाडौँ सम्मेलनको प्रस्तुति, छलफल र वाचनमा देखे/भेटेका हीरामोतीहरूलाई ।

- 'बुधबार साप्ताहिक', २०६६ चैत २५ गते

अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलनको उपलब्धि विष्णु के.सी.

भाषा जातिको पहिचान हो । जुन जातिको भाषासाहित्य धर्म, संस्कृति, राजनीति, अर्थशास्त्र आदि अनेक ज्ञानविज्ञानका क्षेत्रमा लोकप्रिय हुन्छ त्यो जाति पनि विकसित र सभ्य मानिन्छ । भाषा नै एउटा त्यस्तो आधार हो, जसका माध्यमबाट आफ्नो जातीय गौरव अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । भाषा जातीय एकताको आधार पनि हो । मानिसहरू जतिसुकै टाढा रहे पनि आफ्नो जातीय भाषाले उनीहरूबीच तुरुन्तै सामीप्य स्थापना गर्न सक्छ । अतः आफ्नो भाषाको उत्थान र विकासका निम्ति लागिपर्नु सबै भाषाभाषीको मुख्य दायित्व हुँदै हो । नेपाली भाषाका क्षेत्रमा त्रिमूर्ति निकेतन नेपालले महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शताब्दी महोत्सवका अवसरमा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन (२०६६) को आयोजना गरेर नेपाली भाषासाहित्यप्रतिको आफ्नो दायित्व पूरा गरेको छ ।

वि.सं. २००४ सालमा हृदयचन्द्रसिंह प्रधानको संयोजकत्वमा राष्ट्रियस्तरमा नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन र वि.सं. २००९ मा महानन्द सापकोटाको अगुवाइमा बृहत् साहित्यिक गोष्ठी भए पनि अन्तर्राष्ट्रियस्तरको नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनचाहिँ यही नै पहिलो थियो । नेपाली भाषाका सुप्रसिद्ध स्रष्टा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्मशताब्दी मनाउन त्रिमूर्ति निकेतनले वि.सं. २०६५ सालमै

डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति' गठन गरेको थियो । यसै समितिले २०६६ सालभरि नै विविध कार्यक्रम गरेर 'देवकोटा शताब्दी महोत्सव' मनायो । 'प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' देवकोटा शताब्दी महोत्सवकै शृङ्खला हो, जुन देवकोटा शतवार्षिकी समारोहको समापनसँगै २०६६ चैत्र ५, ६, ७, ८ र ९ गते आयोजना गरिएको थियो । नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिमा आफ्नो पूरै जीवन अर्पण गरेका र नेपाली भाषासाहित्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा पुऱ्याउन अद्वितीय योगदान पुऱ्याएका महाकवि देवकोटाका जन्मशताब्दीको अवसर पारेर आयोजना गरिएको यस सम्मेलनद्वारा देवकोटाको साँच्चै सम्मान भएको छ ।

वि.सं. १००० को सेरोफेरोदेखि कर्णाली अञ्चलको सिँजाबाट बिस्तारै अस्तित्वमा आएको नेपाली भाषा प्राथमिक कालीन कवि भानुभक्त आचार्य हुँदै नेपाली जातिकै साझा भाषाका रूपमा विकसित र विस्तारित भएको भाषा हो । यसका साथै विदेशीहरूको समेत आकर्षणको केन्द्र बन्दै गएको यस भाषाको विस्तार र विकासका अरू सम्भावनाका ढोका पनि खुल्ला छन् छुन् । यसरी विकास र विस्तार हुँदै हालसम्म आइपुगे पनि केही वर्षयता यस भाषामा स्वदेशभित्रैबाट प्रहार हुन सक्ने सम्भावना बढेको छ । राजनीतिक अस्थिरता र परनिर्भरताबाट गुञ्जिरहेको नेपालभित्र अनेकानेक बाहनामा नेपाली भाषालाई ओफेल पार्ने प्रयासका कतिपय चेष्टा पनि भएकै छन् । यस्तो परिस्थितिमा देशविदेशका नेपाली भाषासाहित्यप्रेमीहरूको अपूर्व सङ्गम गराएर आयोजना गरिएको 'प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन २०६६' को विशेष महत्त्व छ । यसले नेपाली भाषासाहित्यका स्रष्टाहरूमा आत्मविश्वास थपिदिएको छ, जोसजाँगर थपेको छ र एकताबद्ध भई नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिमा लाग्नुपर्छ भनेर प्रण गर्ने संयोग जुटाइदिएको छ । नेपाली भाषासाहित्यकै

इतिहासमा प्रथम पटक आयोजना गरिएको यो सम्मेलन नेपाली भाषासाहित्यका लागि एउटा कोसेढुङ्गा हो । यसले इतिहासको मौनतालाई चिरेको छ र भविष्यका लागि जिम्मेवारी दिँदै नयाँ सुरुवात गरेको छ ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन (२०६६) नेपाली भाषासाहित्य लागि एउटा सुखद संयोग हो । अनेकानेक ऊमेला, ऊन्ड र विषम परिस्थितिका कारण राज्यका तर्फबाट बेवास्ता गरिएको नेपाली भाषासाहित्यलाई यति माया गरेर यस प्रकारको सम्मेलन आयोजनामा अहोरात्र खट्ने व्यक्तित्वहरू आदरणीय छन्, पूजनीय छन् र ऐतिहासिक छन् । भन्नेहरूले के के भने त्यो कहाँ त्यस्तो सुनिन्छ भनेर हिँड्नेहरूलाई थाहा होला । भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिका लागि भनेर खोलिएको र जनताका पसिनाबाट करोडौँ रूपैयाँ खर्च गराइरहेको नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान एक प्रकारले निष्क्रिय रहेको र केही समययता सक्रिय हुने हो कि भन्ने देखिए पनि राजनीतिक भागबण्डामा परेको वर्तमान अवस्थामा स्रष्टाहरूले त्यतातिर ध्यान नदिए पनि हुने स्थिति छ । आज देश राजनीति र आर्थिक अवस्थाबाट जर्जर छ । यस्तो बेलामा पनि नेपालमा नै अन्तर्राष्ट्रिय भाषासाहित्य सम्मेलन सम्पन्न भयो । केही व्यक्तिहरूको परिकल्पना, प्रयास र समर्पणबाट यस किसिमको कार्यक्रमको आयोजना हुन सक्नु आफैँमा ऐतिहासिक र अद्वितीय कार्य हुँदै हो । वास्तवमा नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईजस्तै मान्छेहरूबाट मात्र यस्ता कार्यक्रमहरू सम्पन्न हुन सक्ता रहेछन् । यसका साथै यस अभियानका अन्य सहयात्रीहरू मोदनाथ प्रश्रित, भद्रकुमारी घले, सत्यमोहन जोशी र अरू विविध व्यक्तित्वहरू पनि सम्माननीय छन् । इतिहासले यी सबै व्यक्तित्वहरूको सम्मान अवश्य गर्नेछ ।

नेपाललगायत भारत, चीन, म्यान्मा, पाकिस्तान, हङकङ, जापान, रुस, यु.ए.ई, जर्मनी, बेलायत, बेल्जियम, अमेरिकाजस्ता

देशका नेपाली मूलका व्यक्तित्वहरू र तत्तत् देशकै नेपाली भाषाप्रति अभिरुचि राख्ने व्यक्तित्वहरूबाट तत्तत् देशमा 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो आज र भोलि' विषयमा कार्यपत्र प्रस्तुत गरिएको प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नेपाली भाषासाहित्यप्रेमीहरूका लागि एकप्रकारले तीर्थकै रूप थियो भने पनि हुन्छ । माधव घिमिरे, सत्यमोहन जोशी, इन्द्रबहादुर राई, लीलबहादुर क्षत्री, वासुदेव त्रिपाठीलगायतका देशविदेशका नेपाली भाषासाहित्यप्रेमी एवम् प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्मा, अभिनेत्री मनीषा कोइराला आदिको सक्रिय सहभागिता भएको उक्त कार्यक्रम अभूतपूर्व नै थियो । कार्यक्रमको उद्घाटन गर्ने प्रमुख अतिथि भनिएका प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालले अचानक उपस्थित हुन नसक्ने समाचार पठाउँदा भने सहभागी स्रष्टाहरू निकै खिन्न हुनुपरेको थियो । प्रधानमन्त्रीको आफ्नै बाध्यता के थियो त्यो उनै जान्दछन्, तर नेपाली भाषासाहित्यप्रेमीहरूका मनमा चोट पुऱ्याउने काम भने उनबाट भयो नै । त्यस्तै सम्मेलनको तेस्रो दिन पूर्वप्रधानमन्त्री गिरिजाप्रसाद कोइरालाको निधन भयो । तर पनि सम्मेलनमा त्यसको कुनै असर परेन । यसबाट के सिद्ध हुन्छ भने त्यो सम्मेलन अति महत्त्वपूर्ण थियो ।

प्रथम नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन (२०६६) अनेक दृष्टिले उपलब्धिपूर्ण रह्यो । नेपाली भाषासाहित्यलाई संसारका प्रमुख भाषासाहित्यका रूपमा विकसित गर्नका निम्ति अनुकूल वातावरण सृजना गर्ने, जुनसुकै भौगोलिक सीमामा बाँधिए पनि नेपाली भाषासाहित्यलाई प्राथमिकता दिनेलगायतका पाँचबुँदे घोषणापत्र जारी गर्दै सम्पन्न भएको यस सम्मेलनका मूलभूत उपलब्धि यी हुन्:

- १) नेपाली भाषासाहित्यको हालसम्मकै इतिहासमा नेपाली भाषासाहित्यप्रेमीहरूको अपूर्व जमघट गराउनु,

- २) नेपाली भाषासाहित्यमा आँच आउँछ कि भनी सशङ्कित हुनुपरेको वर्तमान अवस्थामा यसका प्रेमीहरूमा आशावादी दृष्टिकोण विकास गर्नु,
- ३) नेपाली भाषासाहित्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा पुऱ्याउनु,
- ४) नेपाली भाषासाहित्यको नेपालभित्र र नेपालबाहिर के कस्तो अवस्था छ भन्ने देखाउनु,
- ५) भाषासाहित्यकै माध्यमबाट जातीय स्वाभिमान कायम गर्न सकिन्छ भन्ने देखाउनु,
- ६) देश-विदेशमा रहेका नेपाली भाषासाहित्यका स्रष्टाहरूलाई एकअर्कामा नजिकिने वातावरण मिलाउनु,
- ७) नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिको क्रम निरन्तर चलनुपर्छ र भविष्यमा पनि यस्ता अरू सम्मेलन हुनु आवश्यक छ भन्ने बोध गराउनु ।

यी र यस्तै अरू अनेक बुँदाहरू प्रथम नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन (२०६६) का उपलब्धिका सूचक हुन सक्छन् । जे होस् व्यक्तिगत प्रयासबाट नेपाली भाषासाहित्यसेवाको जुन अभूतपूर्व प्रयास भयो, त्यो आफैँमा ऐतिहासिक र मूल्यवान् छ । यस्तो प्रयास र यस्ता प्रयासका परिकल्पनाकारहरू एवम् त्यस परिकल्पनालाई साकार पार्ने सहयात्रीहरूको योगदानको उच्च मूल्याङ्कन नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासले अवश्य गर्नेछ ।

जय नेपाली भाषा ! जय नेपाली साहित्य !!

- 'दायित्व' द्वैमासिक, २०६७ जेठ असार

अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलनको सन्देश व्याकुल पाठक

अनेकौँ उतारचढाव तथा बाधाव्यवधानको सामना गर्दै अघि बढेको नेपाली भाषासाहित्यले अहिलेको एककाइसौँ शताब्दीसम्म आफूलाई विकसित, परिमार्जित गर्दै एउटा समर्थ र जीवन्त भाषाको रूपमा विश्वसामु उभ्याउन समर्थ भएको छ । नेपाली भाषासाहित्यको यो शक्ति वृद्धिमा अनेकौँ भाषासेवी एवम् साहित्यकारहरूले योगदान पुऱ्याएका छन् । भाषासाहित्य समृद्ध र शक्तिशाली हुनका लागि वाङ्मयको विकासमात्र भएर पुग्दैन, त्यसका लागि चाहिन्छ भाषाको देशदेशान्तरसम्म विस्तार, विदेशीहरूले समेत उक्त भाषालाई अपनाउने अवस्था र सम्बन्धित मुलुकमा त्यसको प्रयोग ।

भाषासाहित्य विकासका यी मापदण्ड त्यसै पूरा हुन सक्दैनन् । त्यसका पछाडि सरकार, भाषासाहित्यसँग सम्बन्धित सङ्घसंस्था तथा भाषासेवीहरूको प्रयास एवम् पहल सन्निहित हुन्छ । अहिले नेपाली भाषासाहित्यको विश्व मानचित्रमा जुन स्थान र अवस्थिति छ, त्यसका पछाडि पनि यिनै कारक तत्त्वले काम गरेको छ । नेपाली भाषाको विकासक्रमको सक्रिय कालखण्ड करिब एक सय वर्षमा यसको उचाइ जहाँ पुग्नुपर्ने हो, त्यसमा सन्तुष्ट हुने अवस्था भने छैन । भाषासाहित्यको समृद्धि र विस्तारको गति धीमा हुनुमा विभिन्न कारण रहेका छन् ।

नेपाललाई भाषिक र सांस्कृतिक एकीकरण गर्ने जस पाउने आदिकवि भानुभक्त आचार्य र उनको कार्यलाई जनसमक्ष ल्याएर अनि आफैं पनि साहित्यसिर्जना, साहित्य मण्डलीको स्थापना तथा प्रकाशनको माध्यमबाट सक्रियता देखाइरहने युवाकवि मोतीराम भट्ट नेपालीका कहिल्यै नबिर्सने चम्किला तारा हुन् । अँध्यारो युगमा चिराग बालेकाले भानुभक्त मोतीराम नेपाली भाषासाहित्यमा छुटाउनै नहुने नाम भए पनि त्यसपछिका युगमा पनि यस क्षेत्रमा मरिमेट्ने मनीषीहरूको कमी छैन । पत्रपत्रिका, पुस्तक प्रकाशन, विद्युतीय सञ्चार माध्यमको स्थापना, विद्यालय, विश्वविद्यालयमा नेपाली भाषाले पाएको स्थान, विभिन्न सङ्घसङ्गठनमार्फत स्वदेश एवम् विदेशमा भएका गतिविधि, पुरस्कारहरूको स्थापना निरन्तर भइरहेका छन् । यिनै क्रियाकलापको एकमुष्ठ उपलब्धि अहिलेको नेपाली भाषासाहित्यको स्थानले दर्साइरहेको छ ।

यसै पृष्ठभूमिमा २०६६ साल नेपाली भाषासाहित्यको क्षेत्रमा विशेष उपलब्धिपूर्ण वर्ष हुन पुगेको छ । नेपाली भाषासाहित्यका महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी परेको यो वर्षभरि देवकोटा शताब्दीकै सेरोफेरोमा विभिन्न कार्यक्रमहरू भए । केही सरकारी र धेरैजसो निजीस्तरमा खुलेका सङ्घसंस्थाहरू देवकोटा शतवार्षिकीलाई महोत्सवको रूप दिन वर्षभरि जुटिरहे । देवकोटा शतवार्षिकीकै सेरोफेरोमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको समेत आयोजना राजधानी काठमाडौंमा गरिएको थियो । नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा पहिलो पटक भएको यस किसिमको सम्मेलनको महत्त्व वर्तमानमा त छँदै छ, यसको प्रभाव र उपलब्धि अनन्त कालसम्म रहिरहने धारणा भाषासाहित्यका मर्मज्ञले व्यक्त गरिरहेका छन् । भाषासाहित्यको उन्नति, विकास एवम् प्रवर्द्धनका लागि सम्मेलन तथा गोष्ठीहरूको भूमिका कति महत्त्वपूर्ण हुन्छ भन्ने उदाहरण विगतमा भएका राष्ट्रियस्तरका साना, मझौला अनि बृहत् सम्मेलनहरूले देखाइसकेका पनि छन् ।

इतिहास पल्टाउने हो भने नेपाली भाषासाहित्यको क्षेत्रमा राष्ट्रिय स्तरको पहिलो सम्मेलन २००४ सालमा भएको पाइन्छ । जहानिया राणा शासनको उत्तरार्द्धमा एकतन्त्रीय शासन निम्ने बेलाको उज्यालो जस्तो अर्कै कडा रूपमा प्रस्तुत भइरहेको बेला नवयुवक साहित्यकारहरूले आँट गरेर र बुद्धि पुऱ्याएर सम्मेलनलाई सफल गराएरै छाडेका थिए । केदारमान व्यथित, हृदयचन्द्रसिंह प्रधानले ठूलो बुद्धि पुऱ्याएर शिक्षा विभागका डाइरेक्टर जनरल मृगेन्द्रशमशेरका छोरा साहित्यकार जगदीशशमशेर राणालाई पनि सम्मेलन आयोजक कमिटीमा राखेर कूटनीतिक किसिमले प्रथम साहित्य सम्मेलनलाई ऐतिहासिक बनाएका थिए । ६२ वर्षअघि भएको त्यस सम्मेलनमा सहभागी कविसाहित्यकार अब थोरै मात्र जीवित छन् तर त्यसको प्रभाव अहिलेसम्म पनि परिरहेकै छ । त्यतिबेला सम्मेलन आयोजना हुन नसकेको भए र लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, सिद्धिचरण श्रेष्ठ, गोपालप्रसाद रिमाल, भीमनिधि तिवारी जस्ता साहित्यको युग निर्माताले कविता र विचार व्यक्त गर्न नपाएका भए नेपाली साहित्यले अहिलेको स्थितिमा आउन अर्कै कैयौं दशक कुर्नुपर्ने हुन सक्थ्यो ।

त्यस बेलाको साहित्य सम्मेलनले अहिलेसम्म दिशानिर्देश गरेकै २०६६ सालमा भएको अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले पनि मुलुकभित्र मात्र होइन अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा पनि अबको कैयौं दशकसम्म दिशानिर्देश गर्ने निश्चित छ । प्रथम राष्ट्रिय कवि सम्मेलनका लागि व्यथित र प्रधान जेलनेल र सर्वस्वहरणसम्मको जोखिम मोलेर सक्रिय भएका थिए भने पहिलो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका लागि परिस्थिति फरक भए पनि कठिन यात्रामा सहभागी भएका थिए नइ अर्थात् नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई । पूर्णकालीन रूपमा साहित्य सेवामा होमिएको यो जोडीले नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन सफल बनाउन केके

पो गरेन ! 'राजावादी' को आरोपमा विवादमा तानिएका यो जोडीका लागि गणतन्त्रको सुरुवाती वर्षमा माओवादी, काङ्ग्रेस, एमाले, मदेशवादी दलहरूसँग समन्वय गरी बजेट जुटाउन अनि सबै पक्षलाई सहभागी गराउन सजिलो अवश्य थिएन । तर मोदनाथ प्रश्रित, खनूपुस्दे रामबाबू, जगदीशशमशेर राणा, सत्यमोहन जोशी, गोविन्द भट्ट, भद्रकुमारी घले, नरहरि आचार्य, शान्ता श्रेष्ठ, श्यामप्रसाद शर्माआदिको यस सम्मेलनप्रति गहिरो समर्पण थियो । त्यसैले नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले मूर्त रूप लिन सकेको हो ।

नइ जोडीलाई नेपाली भाषासाहित्यमा दीर्घकालीन महत्त्व राख्ने सम्मेलन आयोजना गर्ने आँट र साहस त्यसै उत्पन्न भएको होइन । अवकाश प्राप्त कर्मचारी, उद्योगीव्यापारी अनि केही धनाढ्यका निष्क्रिय पुँजीलाई साहित्य सेवामा ल्याउने काममा यो जोडीले सफलता पाएको थियो । त्यसकै परिणाम हो नइ प्रकाशन, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा प्रतिष्ठान, बालकृष्ण सम फाउन्डेसन, लेखनाथ पौड्याल काव्यसभा, त्रिमूर्ति निकेतन आदि । यी संस्थामार्फत नेपाली वाङ्मयको विकास, विस्तार एवम् वाङ्मयसेवीहरूलाई यथोचित सम्मान र पुरस्कार दिने कामलाई पनि यो दम्पतीले निरन्तरता दिइरहेको छ । दाताको नैतिक वचनबद्धताले दीर्घ रूप लिन नसक्दा नइद्वारा अग्रसरता लिइएका कतिपय चर्चित पुरस्कारहरू सुषुप्त पनि भए । तर पनि यो जोडी आफ्नो यात्रामा थाकेको भने देखिएन । फेरि नयाँ दातालाई रिफाएर नेपाली भाषासाहित्य र वाङ्मयसेवीलाई उकास्न नइ समर्पित भई नै रहेको छ । त्यही तत्परताको लहरो तानिँदै नइ प्रकाशनको आडमा त्रिमूर्ति निकेतनमार्फत अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन जस्तो बृहत् कार्यक्रम सहज रूपमा नेपालमा सम्पन्न भयो ।

सञ्चार क्रान्तिले विश्व नै एउटा गाउँमा परिणत भइरहेको अहिलेको अवस्था र अध्ययन तथा रोजगारीका लागि नेपालीहरू

विश्वभरि फैलिने अनि उनीहरूबाट ती स्थानमै पत्रपत्रिका एवम् अनलाइन माध्यमबाट नेपाली भाषासाहित्यको सेवा गर्न रुचि देखाइरहेको अवस्थामा अब नेपाली भाषासाहित्य नपुगेको देश पाउन मुस्किल भइसकेको छ । कहाँकहाँ नेपाली भाषासाहित्यको स्थिति के छ, त्यहाँ के कति साहित्य सिर्जना भइरहेका छन् भन्ने पत्ता लगाउने काम निकै दुरुह हो । नेपाली भाषासाहित्यले स्पष्ट आकार र पहिचान बनाइसकेको प्रमुख १३ वटा देशका प्रतिनिधिलाई सम्मेलनमा आमन्त्रण गरी बहस गराउनु सम्मेलनको महत्त्वपूर्ण पक्ष रहन गएको थियो । नेपाल, भारत, पाकिस्तान, चीन, म्यान्मा, हङकङ, रुस, जापान, जर्मनी, बेलायत, अमेरिका, युएई, बेल्जियमका प्रतिनिधिबाट 'नेपाली साहित्य : हिजो, आज र भोलि' विषयमा प्रस्तुत गरिएका कार्यपत्रले विगत, वर्तमान र आगतको नेपाली भाषासाहित्यबारे बुझ्न बुझाउन मद्दत पुगेको महसुस गरिएको थियो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव तथा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन तयारीका बेला माओवादी अध्यक्ष पुष्पकमल दाहाल प्रचण्ड नेतृत्वको सरकार थियो भने सम्मेलन नजिकिँदा त्यो सरकार विघटन भई एमाले नेता माधवकुमार नेपाल नेतृत्वको सरकार बनिसकेको थियो । यसबाट पनि आयोजकलाई सरकारबाट सहयोग र सहभागिता जुटाउन हम्मे परेको बुझ्न गाह्रो पर्दैन । महोत्सवका अध्यक्ष मोदनाथ प्रश्रित र सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशीसमेतको समर्पणबाट धेरै विघ्नबाधा पनि सहज हुन थाले । त्यसमाथि जस्तोसुकै परिस्थितिमा पनि आफ्नो अभियान सफल पारेरै छाड्ने दृढ सङ्कल्पित नइ जोडी नरहरि आचार्य, मोहन वैद्य 'चैतन्य', मनीषा कोइराला, खनुप्रुदे रामबाबु प्रसाई, जीवा लामिछानेको न्यानो साथ र आत्मीय सहयोग लिएर सम्मेलनलाई कोसेढुङ्गा बनाउन समर्थ भयो । एउटा राजनीतिक विचारमा अटल भएर पनि साहित्यको उन्नति, समृद्धिका लागि सबै पक्षसँग हातेमालो गर्न

सक्नु र उनीहरूको सहयोग लिन सक्नु नइ जोडीको अनौठो खुबी रहेको छ ।

प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालद्वारा उद्घाटन गर्ने हिसाबमा सम्मेलनको तयारी थियो । तर प्रधानमन्त्री उपस्थित नहुँदा प्रधानमन्त्रीबाट सहभागीहरूका लागि दिइएको रात्रिभोज पनि सम्मेलनको आयोजकले रद्द गरिदिए ।

इतिहासमै पहिलोचोटि भएको यस किसिमको सम्मेलनमा केही कमी कमजोरी हुनु अनौठो होइन । यसै परिवेशमा केही पक्षहरूबाट नइ जोडी निककै आलोचित पनि बने । तर आलोचनाबाट नइ जोडीलाई नडराउन प्रथम राष्ट्रिय सम्मेलन २००४ सालका आयोजकमध्ये एक अनि प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन २०६६ सालका पनि प्रमुख सहयोगी वरिष्ठ साहित्यकार जगदीशशमशेर राणाले भनेका थिए, 'हात्ती चल्दै जान्छ कुकुर भुक्तै गर्छ ।' वास्तवमा काम गर्ने मान्छेकै विरोध हुन्छ । तर काम गर्नेका लागि त्यही विरोध र अडचन पनि ऊर्जा बन्छ । त्यसैले ऐतिहासिक महत्त्व राख्ने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन हुन सकेको हो । यो विषय नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा युगौंसम्म स्मरणीय हुनेछ ।

- 'नेपाल समाचारपत्र', २०६७ भदौ १२

शताब्दी, सठमेलन र नेपालीभाषा शान्ति रिसाल

सन्दर्भ : शताब्दी सम्मान

अपूर्व दिन थियो त्यो, नेपाली साहित्य आकाशमा २०६६ मंसिर २६ गते । नेपालका स्वनामधन्य साहित्यिक महारथीहरूको जमघटले सूचना विभागको सभाकक्ष मगमगाइरहेको थियो । समयको बहावमा अनेकौँ पलहरू आउँछन् जान्छन् तर त्यो पल अविस्मरणीय थियो । सिङ्गो नेपाल र सम्पूर्ण नेपाली समाजका प्रतिविम्बहरू काठमाडौँ खाल्डोमा एकसाथ सम्मानित भइरहँदा लाग्थ्यो नजिकैको त्रिमूर्ति निकेतनका छानाबाट महाकवि देवकोटा पनि मुस्कुराइरहेका थिए । नजिकैको श्लेषमान्तक वनका वनकुसुमहरू समीरसँगै खुसी पोल्टो पाउँदै सुस्तरी चिसो स्पर्शका साथ त्यही सभाकक्षमा छिर्न आतुर भइरहेछैँ लाग्थ्यो ।

देवकोटा शताब्दीका उपलक्ष्यमा सय जना स्रष्टा सम्मानित हुनुहुँदै थियो । समय पनि एकछिन टक्क अडेर मुस्कुराएर हेर्दै छ भन्ने अनुभूत हुन्थ्यो । हुनत साहित्य र साहित्यकारहरू भनेपछि नाक खुम्च्याउनेहरूका लागि त्यो मात्र एउटा हुल र भेला भए पनि नेपालमा सायद पहिलो चोटि नै होला एकै ठाउँमा विभिन्न साहित्यिक विधाका हस्तीहरू एक साथ सम्मानित भएर देश नै गमकक गम्किरहेको । साधुवादका पात्र अवश्य बनेका छन् देवकोटा शताब्दी महोत्सवका सम्पूर्ण सदस्यहरू लगायत अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रित

र सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाई । स्रष्टा र उनीहरूका सृजनालाई सबै सामु पस्किदिएर परिचित गराइदिने आधुनिक मोतीराम बनेका छन् कार्यक्रमका आयोजकहरू । आफ्नै मात्र प्रशंसा गर्ने, आफूले गरेको मात्र राम्रो भन्ने अहंवादी संस्कृतिका हिमायती बन्दै गएको वर्तमान समाज र परिवेशमा यस्ता कार्यले हामी र हाम्रो भनेर सोचन पनि बाध्य गराउँछ बिस्तारै । स्वयम् महाकवि देवकोटा पनि आफ्ना अग्रज साहित्यकारहरूप्रति अगाध आस्था राख्थे । त्यसैले त्यो कार्यक्रम देवकोटाप्रतिको श्रद्धाभावलाई प्रकट गर्न सफल भयो ।

हरियो घाँघर लगाएर पशुपति मित्र माध्यमिक विद्यालयको परिसरमा खेलिरहँदा जीवन र शिक्षाका बारेमा सही निर्देशन दिनुहुने ज्ञानवृद्ध, वयोवृद्ध मेरा आदणीय गुरु फणीन्द्रराज खेताला, त्यस्तै पद्मकन्या क्याम्पसको कक्षाकोठामा देवकोटाको 'शाकुन्तल' महाकाव्यको मधुरसमा आफ्ना ज्ञानका कुण्डहरूले हामीलाई लपककै छपककै भिजाउने श्रद्धेय गुरु जगन्नाथ त्रिपाठी, गीताका ज्ञानहरूले हाम्रा मन, वचन र कर्महरूलाई 'कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन'को शाश्वत पक्षतिर अभिभूत गराउनुहुने गुरु प्रा.शिवगोपाल रिसाललगायत देवकोटाका गणेश श्यामदास वैष्णवदेखि देवकोटाका सहकर्मी राष्ट्रकवि माधव घिमिरेसम्म र देवकोटाका सहयोगी कवि कञ्चन पुडासैनीदेखि हरि श्रेष्ठ हुँदै जनकविकेशरी धर्मराज थापासम्मको उपस्थिति आफैँमा उल्लासमय थियो । वरिष्ठ उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतम, वरिष्ठ समालोचक तथा उपन्यासकार कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, प्रथम नेपाली महिला नाटककार सावित्री पोखरेल, अन्य नारी हस्ताक्षर राधिका राय, पुण्यरश्मि, बुलु शर्मा, चन्द्रकला नेवारलगायतका सबै आदरणीय, सम्मानित साहित्यिक व्यक्तित्वहरूलाई प्रसन्न मुद्रामा एक साथ देख्दा लाग्थ्यो सिङ्गो राष्ट्रका लागि एउटा सशक्त एकताको तरङ्ग तरङ्गित भएर फिँजिइरहेको छ ।

देवकोटा आफैं निबन्ध थिए । उनका हरेक क्रियाकलाप साहित्यिक थिए । साँच्चै मलाई त्यस्तै अनुभूत भइरहेछ त्यो कार्यक्रम पनि एउटा साहित्य थियो र एउटा सशक्त इतिहास थियो । आज मनहरू विभाजित भइरहेछन् । आकाशहरू खण्डित, माटाहरू अंशबण्डामा परिभाषित भएको यो समयमा देशले आशा गर्ने भनेकै सर्जकहरूबाट नै हो । उनीहरूका कलममा जति शक्ति अन्य कोहीसँग पनि छैन । उनीहरूले रोपेका शब्दबीजहरूबाट नै देशले, समाजले र प्रत्येक व्यक्तिले बाँच्ने, बचाउने, हाँस्ने, हँसाउने र नेपालसँगै नेपालित्व जोगाउन, जगाउन सक्दछ । त्यसैले

‘मानिस ठूलो दिलले हुन्छ जातले हुँदैन ।’

‘मनु त एक दिन अवश्य पर्छ पशु कै नजिकै,
मानिस हौं भने मानिस कै जिकै मानिसको हक लिऊँ’

‘मुस्कानमा छैन मान्छेको छुरी वचनमा छैन विष’
‘हावामा छैन दूषण केही मनमा राग रिस’

भन्ने देवकोटाका पंक्तिहरू स्मरण गराउँदै कार्यक्रममा डा.मोदनाथ प्रश्रित सबै सर्जकहरूलाई राष्ट्रिय एकता, अखण्डता र सिङ्गो नेपाल र नेपालीको बारेमा कलम चलाउन आह्वान गर्दै हुनुहुन्थ्यो ।

त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाई मयूर नाचेकै हर्षोल्लासपूर्ण शताब्दी सम्मान समारोहको कार्यक्रम आरम्भ गर्न र समापन गर्न उत्सर्गिक हुनुहुन्थ्यो । कस्तो मीठो समारोह जुन समारोहले नेपाली भाषा साहित्यको एक सय वर्षलाई एउटै चौतारीमा उभ्याएर सारा पारखीहरूलाई आफूतिर तानिरहेको थियो । कठै ! देश टुक्रेमा, नेपाल र नेपालित्व बिभेमा चित्त दुखाउने, चिन्ता गर्ने पनि साहित्यकार नै हुँदो रहेछ । मनमा एउटा जिज्ञासा भने बाँकी नै रह्यो, सबै सम्मानित स्रष्टाहरूको कलमबाट एउटाएउटा मात्र भए

पनि राष्ट्रिय अखण्डताको विषयमा सिर्जना भए राष्ट्रिय अखण्डता शीर्षकको छुट्टै विधा बन्थ्यो होला सायद ।

सन्दर्भ : प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन

मेरा लागि गौरवमय भयो महाकवि देवकोटा शताब्दी समारोह । म अक्षरसँग नाता गाँस्ने क्रममा बामे सदैँ थिएँ र मैले अचानक यस ऐतिहासिक समारोहमा सहभागी हुने मौका पाएँ । नेपाली भाषा र साहित्यलाई विश्व रङ्गमञ्चमा एउटा छुट्टै पहिचान र स्थान दिनमा यो समारोह सफल भएको मैले पनि अनुभूत गरेँ ।

पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजना गरी देवकोटा शताब्दी महोत्सवको बिट मारिएको थियो । मैले जीवनको अनुपम समयका रूपमा लिएकी छु त्यस अवसरलाई । विश्वका विभिन्न देशबाट प्रतिनिधित्व गर्न आउनु भएका विद्वान् र विदुषीहरूसँगको उक्त पाँचदिने साहचर्य मेरा लागि ठूलो तीर्थस्नान जस्तै भयो । नेपाली भाषाको नेपाल बाहेकका बाह्र देशहरूमा समेत भएको फैलावट मैले नजिकबाट अध्ययन गर्ने अवसर पाएँ । 'नेपाली भाषासाहित्य सन्दर्भ : हिजो, आज र भोलि' विषयक गोष्ठीको प्रतिवेदकको भूमिका निर्वाह गरेर गोष्ठीमा प्रकट भएका मन्तव्यहरूको श्रोता र कर्ताको पनि भूमिका निर्वाह गर्नु मेरा लागि उपलब्धिपूर्ण भएको छ । हाम्रो नेपाली भाषासाहित्य पनि अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा अन्य विभिन्न भाषासाहित्यसँग प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने स्तरमा पुगिसकेको जानकारी प्रस्तुत भएका कार्यपत्रहरूबाट मैले पाएँ ।

जुन भाषाको साहित्य बलियो छ, त्यो भाषा नै सभ्य भाषा र त्यो भाषाका जातिहरू नै सुसंस्कृत र सभ्य मानिने वर्तमान अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशमा हामी नेपाली जाति पनि एउटा सभ्य र सुसंस्कृत जातिका रूपमा आफ्नो पहिचान बनाउन सफल भइसकेका छौँ भन्ने कुरा मलाई अनुभूत भयो ।

उक्त सम्मेलनको अर्को आकर्षण भनेको त्यहाँ उपस्थित प्रौढ विद्वान् र विदुषीहरूको महत्त्वपूर्ण जमघट नै थियो । एक साथ उमेरले पचासौँ वसन्त पार गरिसक्नुभएका नेपाली भाषासाहित्यका सेवीहरूको सम्मेलनमा गरिमामय उपस्थिति थियो । हुन त त्यस्तो समारोह टुँडिखेलको खुलामञ्चमा गराएर सकेसम्म धेरै विद्वान्विदुषीहरूको उपस्थिति गराउन सक्दा अझ सार्थक हुने थियो जस्तो मलाई लाग्यो । सकेसम्म धेरैको सहभागितामा यस्ता समारोहहरू हुनु भाषासाहित्यका लागि नै महत्त्वपूर्ण हुने थियो । तर आयोजकहरूको बाध्यता र सहभागीहरूका लागि व्यवस्थापन गर्नु पर्ने विविध आवश्यकताहरूका लागि नै सायद तीन सय पचास जनामात्र अट्ने सभाकक्षको व्यवस्था गरिएको थियो । त्यसै गरी यस्ता समारोहहरूमा नयाँ पुस्ताका पनि अलि धेरै सहभागी भइदिएको भए हुन्थ्यो भन्ने पनि मलाई लाग्यो । यद्यपि नयाँ पुस्ताका लागि आउँदो समयमा आयोजना हुने समारोहले पनि प्रतीक्षा गरिरहेकै हुन्छ । तर वयोवृद्ध र ज्ञानवृद्धलाई सकेसम्म यसैमा समेट्नुपर्ने आवश्यकता आयोजकले देखेको हुनुपर्छ जस्तो पनि मलाई लाग्यो । जति जनालाई आयोजकहरूले न्यानो निम्तो गरेर बोलाउनुभएको थियो उहाँहरू सबैका लागि आवश्यक र उचित व्यवस्था देखेर साहित्यकारहरू भनेका निरीहमात्रै हुन्छन् भन्ने आम धारणालाई भत्काएको पनि मैले पाएँ ।

महाकवि देवकोटा ट्युसन मास्टरदेखि शिक्षामन्त्रीसम्म भएर पनि मानवजीवनका विविध पाटालाई अनुभूत गर्ने क्रममा गरिब र भिखारीदेखि गणिकासम्मलाई आफ्ना रचनामा उच्चस्थान दिन सक्ने महारथी थिए । त्यसै गरी यस कार्यक्रमले पनि सम्पूर्ण भाषासाहित्य सेवीहरूलाई उच्च सम्मान गर्दै आगामी दिनमा गौरवका साथ नेपाली भाषा र साहित्यको सेवामा एकजुट भएर लाग्न अजस्र प्रेरणाको मुहान बगाइरहेको थियो । अर्को कुरा यस सम्मेलनले भविष्यका लागि पनि मार्ग निर्देश गरेको छ । प्रथमपटक भनिएको

यस समारोहले देखाएको बाटोमा अबका दिनमा यस प्रकारका सम्मेलनहरूको आयोजना र तिनले नेपाली भाषासाहित्यको विस्तार र विकासमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिने कुरामा पनि आशावादी हुन सकिन्छ । नेपाली भाषालाई शैक्षिक जगत्मा स्थापित गराउनमा महाकवि देवकोटाको ऐतिहासिक र महत्त्वपूर्ण देन भएको सन्दर्भमा उनैको शतवार्षिकीका अवसरमा यस प्रकारको समारोहको आयोजना हुनु नयाँपुस्तामा देवकोटाको महिमा प्रतिस्थापन भएको हो ।

नेपालबाहिरबाट प्रतिनिधित्व गर्नुभएका नेपाली भाषासाहित्यका विविध जातजातिहरूले पनि एकस्वरमा नेपाली भाषासाहित्यलाई माया गरेको देख्दा, नेपाली भाषासाहित्यलाई आफ्नो मूल पहिचानको आधार देख्नुभएको कुरा सम्प्रेषण भएको घटना निकै प्रेरक र अनुकरणीयसमेत लाग्यो । हामी नेपालभित्रका विविध जातजातिका नेपालीहरूका बीच राष्ट्रभाषा नेपालीप्रतिको सङ्कुचित हुँदै गएको धारणालाई विदेशबाट आउनुभएका नेपालीहरूको यसप्रकारको नेपाली भाषाप्रतिको सम्मान र प्रेमले सकारात्मक दिशा निर्देश गरेको छ । हामी नेपालीहरूका लागि यो पनि यस सम्मेलनको महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हो । हामी नेपाली जहाँ बसे पनि जुन मातृभाषाका भए पनि जुन प्रकारका भेषभूषाले आफूलाई सजाए पनि हाम्रो अन्तिम र शाश्वत परिचय भनेको नेपाली नै हो र त्यस कुरालाई प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्यले पनि प्रमाणित गराइदियो ।

यस्तो कार्यक्रमको परिकल्पना गर्ने, अठोट गर्ने र अनेकौं बाधाव्यवधानहरूलाई पन्छाउँदै समारोहलाई सफल पारेरै छोड्ने आयोजक वर्ग मुरीमुरी साधुवादका हकदार हुनुहुन्छ । मैले सो समारोहमा आफ्ना सम्पूर्ण दैनिकीहरूलाई पर सारेर आफूलाई पाँच दिनसम्म सम्मेलनमय बनाएकी थिएँ । त्यसरी सो समारोह सम्पन्न भएर बिदा हुँदा मलाई निकै गौरवको अनुभूति भएको थियो भने अर्कातिर कार्यक्रम यसैगरी सधैं चलिरहे हुन्थ्यो जस्तो पनि भएको थियो ।

त्रिमूर्ति निकेतनले थोरै समयमा धेरै काम गरेको सन्दर्भमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवमार्फत पनि नेपाली भाषासाहित्यलाई ओजस्विता प्रदान गरेर अभूतपूर्व काम गरेको छ । नेपाली भाषासाहित्यको सदासर्वदा विकास र अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा विस्तार हुँदै जाओस् भन्ने अनन्त कामना गर्नु यस वेला मेरो पनि धर्म भएको छ । जय नेपाली भाषासाहित्य ।

- 'युगसंवाद' साप्ताहिक (२०६७ भदौ २९ गते)

नेपाली भाषासाहित्यको युगीन अर्चना

डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल

नेपाली साहित्यका विराट् एवम् युगजयी प्रतिभा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकीका उपलक्ष्यमा त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा स्थापित लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी समारोह समितिले महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको आयोजना भव्य रूपमा गरेर वर्षभरि अनेकन् उपलब्धिमूलक कार्य गर्दै शताधिक स्वदेशी तथा विदेशी साहित्यसेवीहरूलाई देवकोटा शताब्दी सम्मानसाथ आफ्ना उद्देश्य र योजनाहरूलाई मूर्तरूप दिने काम गर्‍यो । महाकवि देवकोटाको शतवार्षिकीजस्तो सर्वोच्च, अति विशिष्ट एवम् शब्दातीत पर्वको साक्षी हुन पाउनु हाम्रो जीवनको सर्वाधिक महत्त्वपूर्ण एवम् अभूतपूर्व प्राप्ति हो । यो सुखद अवसरमा स्वदेश तथा विदेशमा रहेका असङ्ख्य संस्थाहरूले महाकविको सम्मान र श्रद्धामा आफूलाई आत्मसात् गराए । अनेक पुस्तक लेखिए, छापिए; पत्रपत्रिकाका विशेषाङ्कहरू निस्किए । यथार्थमा उल्लासमय उत्सवले साहित्यिक आकाश ढाकियो ।

नेपाली भाषासाहित्यको सन्दर्भमा यस ढङ्गको उत्साह, उमङ्ग र महायज्ञ विरलै भएको जानकारी छ । संवत् २००४ सालमा काठमाडौँमा आयोजित प्रथम राष्ट्रिय कवि सम्मेलन तथा २००९ मा इलामको करफोकमा कवि एवम् भाषाशास्त्री महानन्द सापकोटाको अग्रसरतामा सम्पन्न राष्ट्रिय स्तरको नेपाली साहित्य सम्मेलन नै

नेपाली साहित्यको यात्रामा उल्लेखनीय प्राप्तिहरू हुन् । त्यसपछि भने २०६६ सालमा हामी विशिष्टतासाथ नेपाली भाषासाहित्यको 'प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' जस्तो महाकुम्भमा जुट्न समर्थ बन्यौं ।

महाकविको शतवार्षिकीको मैजारो गर्दै शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत २०६६ चैत्र ५ देखि ९ गतेसम्म पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन आयोजना गरियो । यस सम्मेलनको प्रकृति, विशिष्टता, व्यापकता र उपलब्धिबारेमा सम्पूर्णतः वर्णन गर्न सम्भव छैन । नेपाली भाषासाहित्यको सन्दर्भमा प्रथमपटक आयोजित अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनले नेपाली भाषा र साहित्यको विश्वस्तरीय व्यापकता र गहनता, लोकप्रियता, युगीनता, आकर्षणजस्ता पक्ष र क्षेत्रलाई सहज रूपमा पुष्टि गर्ने कार्य गर्‍यो । सम्मेलनमा सहभागी हुन विभिन्न देशबाट आएका नेपालीगोर्खाली मूलका सर्जकहरूबाहेक सम्बन्धित देशका नागरिकहरूको उपस्थिति, कार्यपत्र प्रस्तुति एवम् नेपाली भाषासाहित्यबारेको अवधारणा, आकर्षण र सहजीकरणले यसको वस्तुस्थितिलाई छर्लङ्ग पार्ने प्रयत्न गरेको पाइयो ।

पाँच दिनसम्म लगातार सहभागी स्रष्टाहरूलाई खाजा र भोजनको उचित व्यवस्था मिलाइएको थियो । साथै बाहिरबाट आएका सहभागी स्रष्टाहरूका लागि आवास र यातायातको पनि बन्दोबस्त गरिएको थियो । सम्मेलनको केन्द्रबिन्दु, 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि' तथा 'नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार' विषयमा प्रवचन, छलफल तथा कार्यपत्र प्रस्तुति रहेको थियो । विभिन्न विद्वान्हरूबाट यसमा सक्रियतापूर्वक सहभागिताका साथ नेपाली भाषासाहित्यको गरिमा, गौरव एवम् यसको समसामयिकताबारे गहन विचारहरू प्रस्तुत गरिए । प्रायः सम्पूर्ण वक्ताहरूले आफ्नो विद्वत्तापूर्ण एवम् सारगर्भित विचार प्रवाहद्वारा जिज्ञासुहरूका

मनमस्तिष्कलाई संतृप्त दिलाउने काम गरेको पाइयो । सम्पूर्ण नेपाली जातिको मातृ एवम् साझा भाषाका रूपमा सुपरिचित र लोकप्रिय नेपाली भाषाबारे गहन एवम् व्यापक चिन्तन यसअघि खासै हुन सकेको बुझिँदैन ।

राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे, इन्द्रबहादुर राई, सत्यमोहन जोशी, जगदीशशमशेर राणाजस्ता साहित्य तपसीका मन्त्रतुल्य अभिव्यक्ति सारबाट सहभागीहरू परमानन्दतर्फ विचरित देखिन्थे ।

“न भूतो न भविष्यति” यो सम्मेलन डा.मोदनाथ प्रश्रितको कुशल नेतृत्व तथा नरेन्द्रराज प्रसाई एवम् इन्दिरा प्रसाईको अथक सक्रियताको परिणामस्वरूप नै सफलताको उच्च चुली चुम्न सक्षम भएको महसुस गरियो । वर्षौंको अभिलाषा, सपना, योजना र उद्देश्यले मूर्तरूप लिएको थियो । सम्भवतः यसका लागि महानात्मा महाकवि देवकोटाको वरदान मिलेको थियो । देवकोटा भक्तिको अपूर्व रूप यहाँ देख्न पाइन्थ्यो । नेपाली साहित्यका सगरमाथा एवम् महासागर महाकवि देवकोटाको सृजनशीलता र अमरता सबै नेपालीका लागि अलौकिक, अपरिमेय, अनन्त छ । एउटै देवकोटा सगरमाथा र हिन्द महासागरका प्रतीक हुन् ।

सम्मेलनको समुद्घाटन प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माबाट भयो । महिनौंअघि निर्धारित कार्यक्रममा पहिला सहमति दिएर पछि प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपाल उद्घाटन गर्न आएनन् । उनले एकाएक कार्यक्रम रद्द गरे । यसबाट नेपाली राजनीतिकर्मीहरू भाषासाहित्यप्रति कति संवेदनशील छन् र उनीहरू सभ्यताप्रति कति निष्ठावान् छन् भन्ने कुरा प्रस्ट हुन्छ । मलाई सबभन्दा दुःखद सन्दर्भ यही लाग्यो । वास्तवमा त्यस बेला प्रधानमन्त्रीको लापर्वाहीले अन्तर्राष्ट्रिय अतिथिहरूका अघि नेपालीको शिर निहुरियो र हामी तुच्छ बन्यौं । मलाई प्रथमतः साहित्यकार भएकोमा र द्वितीयतः नेपाल थरको भएकोमा अत्यधिक ग्लानिको अनुभूति भयो । धन्न

प्रधानन्यायाधीश शर्माले इज्जत राखिदिए सद्भावपूर्वक उपस्थित भएर । अमर साहित्यकार केशवराज पिँडालीका सुयोग्य सुपुत्र भएकाले पनि हुन सक्छ, भाषासाहित्यको मर्म उनले बुझे । सम्मेलनमा उनले मन्तव्य पनि रोचक र सारगर्भित प्रस्तुत गरे ।

सम्मेलनको ओजपूर्ण सुन्दर निम्तोपत्र बाँडिसकिएको, सम्पूर्ण तयारी पूरा भएको, कार्यक्रमको पूर्वसन्ध्यामा आएर भाषासाहित्यलाई महत्त्वहीन ठान्नु र उपेक्षा गर्नु नेपाली नेता अथवा भनौं प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालको संवेदनहीनताको परिचय हो भन्ने मैले ठानें । यस शताब्दीकै यो घृणास्पद घटना हो ।

कुरो बुझ्ने र हौसला प्रदान गर्ने प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्मा मेरा लागि सदैव प्रशंसायोग्य बने, श्रद्धापात्र बने । उद्घाटनदेखि समापन समारोहसम्म उपस्थित भएर प्रमुख अतिथि प्रधानन्यायाधीश शर्माले आफूलाई कुशल, सर्वप्रिय एवम् शालीन व्यक्तित्वका रूपमा चिनाए । राष्ट्रलाई यस्तै व्यक्तिहरूको खाँचो छ ।

यसै अवसरमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवद्वारा प्रकाशित एकदर्जन कृतिहरू तथा तीनवटा सिडीचक्काहरूसमेत लोकार्पण गरिए । यीमध्ये मद्दारा सम्पादित 'मुनामदन समालोचना' मेरो वर्षौँदेखिको सपनाको मूर्तरूप थियो । त्यसैले म बढी हर्षित हुनु स्वाभाविक छ । यसमा महाकविको अमर कृति 'मुनामदन'बारे लेखिएका उनन्चास जनाका समीक्षा, समालोचनाहरू सङ्कलित छन् ।

सम्मेलनको समाप्तिका दिन सबै सहभागीहरूलाई महाकविको प्रतीक चिन्ह अङ्कित झोलामा टन्न पुस्तकहरू प्रदान गरिएको थियो । यति धेरै कृतिहरू जीवनमा पहिलोपल्ट एकसाथ उपहारस्वरूप प्राप्त भएकामा मक्ख पढेँ र आयोजकप्रति शुभेच्छा प्रकट गर्दै सहभागी साहित्यकारहरू प्रसन्न भएका देखिन्थे । मीठो भोजनले पेट भरेर, ज्ञानगङ्गाले मस्तिष्क भरेर, पुस्तकले झोला भरेर एवम्

मानसिक रूपले सन्तुष्ट बनेर साहित्यिक महायज्ञमा रमाउन पाउनु दुर्लभ घटना हो । सानोतिनो प्रयासले यस्तो सम्मेलन आँटन र आँकन सकिदैन । यस ऐतिहासिक अभूतपूर्व कार्यका लागि डा.मोदनाथ प्रश्रित, नरेन्द्रराज प्रसाई, इन्दिरा प्रसाईलगायत सम्पूर्ण आयोजक वर्गप्रति कृतज्ञ बन्नु सबैको सदाशयता हो ।

सम्मेलन स्थलको साजसजावट, सहभागीहरूको स्वागत-सत्कार, व्यवस्थित कार्यक्रम सञ्चालन, खाजाखानाको सुप्रबन्ध, सम्मान-पुरस्कारको आयोजना सबै पक्षमा निपुणता, चुस्तता र सहजता प्रदर्शन हुन्थ्यो । यस्तो योजनालाई सफल तुल्याउने मस्तिष्कहरू निश्चय नै धन्य छन् ।

यस्तो महत्त्वपूर्ण ऐतिहासिक सम्मेलनमा पूर्ण रूपमा सहभागी हुन पाएकोमा म गौरवान्वित बनेको छु । सहभागिता, पुस्तक प्रकाशन, स्मृतिचिन्ह प्राप्त, साहित्यिक सङ्गतजस्ता अनेक प्रसङ्गले मेरा लागि यो सम्मेलन अविस्मरणीयमात्र होइन उत्प्रेरक पनि बन्न पुगेको छ ।

नेपाली भाषासाहित्यको युगीन अर्चना सबैका लागि मार्गदर्शक बन्न पुग्यो । भविष्यले पनि यसप्रति चासो देखाउनेछ र अनुसरणको प्रयास गर्नेछ ।

• 'नेपाली वाङ्मय', २०६७

शताब्दी र अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन श्रीजोम श्रेष्ठ रोदन

नेपाललगायत विश्वका अन्य देशमा एक शतकसम्म सर्वाधिक सम्मान र चर्चा पाउने एकमात्र स्रष्टा हुन् महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा । यही कारण संसारको जुनसुकै भूभागमा बसेका नेपालीहरूले महाकविको शतवार्षिकी श्रद्धा-सम्मानपूर्वक मनाए । नेपालमा भने निरन्तर अठार महिनासम्म विविध कार्यक्रमको आयोजना भयो । यो अवधिमा नेपाल र नेपाली भाषासाहित्य देवकोटामय बन्यो जसमध्ये सबैभन्दा बृहत् कार्यक्रम प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भयो ।

नेपाली भाषा कुनै जात र वर्गको मात्र नभएर विश्वभरिका नेपालीलाई एकताको सूत्रमा बाँध्ने माध्यम हो भन्ने विषयमा राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे, इन्द्रबहादुर राई र जगदीशशमशेर राणाको प्राज्ञिक मन्तव्य सम्मेलनमा भएको थियो ।

सम्मेलनमा नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि निरन्तर समर्पित हुँदै नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तारका लागि रचनात्मक कार्य गर्ने नेपाल बाहिरका नेपाली स्रष्टाहरूलाई पनि सम्मान गरिएको थियो । यो सम्मानले डायस्पोरामा बसी नेपाली साहित्यमा साधनारत स्रष्टाहरूलाई प्रोत्साहित गर्नेछ ।

सोही समारोहमा देश तथा विदेशका करिब तीन दर्जन कविद्वारा कवितावाचन पनि गरिएको थियो । सम्मेलनको अन्तिम दिन एघार

पुस्तकहरू तथा 'महाकविको जीवनशैली', 'नारी स्वरमा देवकोटाका कविता' र 'देवकोटा शताब्दी कविता' सिडीको विमोचन तथा वितरण गरिएको थियो ।

सम्मेलनपूर्व पनि आयोजक संस्थाले महासम्मान, सम्मान, कदरपत्र र पुरस्कारहरू प्रदान गरिएको थियो जसअन्तर्गत महाकवि देवकोटाको जीवनमा महत्त्वपूर्ण र सार्थक सहयोग पुऱ्याउने देशविदेशका बाह्रजना दिवङ्गत व्यक्तिहरूलाई महासम्मान प्रदान गरेको थियो । नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि समर्पित वि.सं. २००० सालपूर्व जन्मिएका एक सयजना स्रष्टा, एक्काइसजना राजनीतिक स्रष्टा, तीनजना साहित्यिक पत्रकार, दुईजना बाल साहित्यकार, एकजना देवकोटालाई रक्तदान गर्ने, छजना प्रमुख सहयोगी, चार सञ्चारगृह र चार सङ्घसंस्थालाई समेत सम्मान प्रदान गरिएको थियो । त्यसैगरी बाह्रजनालाई कदरपत्र, एघारजनालाई चित्रकला पुरस्कार, दसजनालाई काव्य पुरस्कार, पाँचजनालाई निबन्ध पुरस्कार, दसजनालाई बालकाव्य पुरस्कार र दसजनालाई बालचित्रकला पुरस्कार पनि प्रदान गरिएको थियो ।

नेपालमा सर्वप्रथम राष्ट्रियस्तरको साहित्यिक गोष्ठी वि.सं. २००४ मा भएको थियो । गोष्ठीको संयोजन 'साहित्य स्रोत' पत्रिकाका सम्पादक, प्रकाशक तथा स्रष्टा हृदयचन्द्र सिंह प्रधानबाट भएको थियो । महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाबाट गोष्ठीको सभापतित्व गरिएको थियो । अहिले प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन पनि महाकवि देवकोटाको नाममा भएको छ । यो एउटा संयोग पनि हो । त्यस्तै वि.सं. २००९ मा इलामको करफोकमा महानन्द सापकोटाको सक्रियतामा बृहत् साहित्यिक गोष्ठी सम्पन्न भएको थियो । गोष्ठीमा नेपाल र भारतका स्रष्टाहरूको सघन उपस्थिति भएकाले अन्तर्राष्ट्रियस्तरको मानिएको थियो । गोष्ठीका विशिष्ट सहभागीमध्ये देवकोटा, सम, लेखनाथ, सूर्यविक्रम, पारसमणि, ईश्वर बराल, इन्द्रबहादुर राईहरूमध्ये राई यो सम्मेलनमा पनि सहभागी हुने एकमात्र स्रष्टा बन्नुभएको हो ।

नेपाली भाषालाई माया गर्ने संसारभरिका स्रष्टाहरू एक हुनुपर्छ भन्ने उद्देश्यले आयोजित प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको छ । पाँच दिनसम्म चलेको सम्मेलनमा करिब तीन सय पचास जना नेपाली, भारतीय नेपाली, युरोपीय नेपाली, अमेरिकी नेपाली र विदेशी स्रष्टाहरूको उपस्थिति उल्लेख्य थियो । नेपाली भाषासाहित्यमा नेपाली र विदेशीहरूद्वारा प्रस्तुत एक दर्जन कार्यपत्रले डायस्पोरिक नेपाली साहित्यलाई स्पष्ट पारेको छ । महाकवि देवकोटासम्बन्धी दर्जनौं कृतिको एकसाथ विमोचनले पनि सम्मेलनलाई अझ स्मरणीय बनाएको छ ।

शताब्दी काव्यपुरुष महाकवि देवकोटाको शतवार्षिकी देश-विदेशमा भव्यताका साथ मनाइए । त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठित शतवार्षिकी समारोह समितिले अठार महिनासम्म विविध कार्यक्रमका साथ प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको समेत भव्य आयोजना गर्‍यो । यो सम्मेलन नेपाली भाषासाहित्यका लागि मात्र नभएर मुलुककै गौरवको विषय बनेको छ । यो सम्मेलनलाई ऐतिहासिक रूपमा सफल बनाउन आयोजक समितिका संयोजक वरिष्ठ संस्कृतिविद् सत्यमोहन जोशी, महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रित, सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईं र त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष श्रीमती इन्दिरा प्रसाईंको भाषासाहित्यप्रतिको असीम प्रेम, समर्पण र लगनशीलताको जति प्रशंसा गर्दा पनि कम हुन्छ । महाकवि देवकोटाको शताब्दी महोत्सवप्रति निजी क्षेत्रको ठूलो उत्साह देखिए तापनि भाषासाहित्यसम्बन्धी सरकारी निकायहरूबाट सामान्य औपचारिकताका लागि पनि कुनै कार्य हुन नसक्नु जति दुःखद छ, त्यति नै अनौठो पनि छ ।

• 'मधुपर्क', २०६६ वैशाख

नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन

डा.सञ्जय बान्तवा

(भारत)

त्रिमूर्ति निकेतन, काठमाडौँको तत्त्वावधानमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव कार्यक्रमअन्तर्गत अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजना काठमाडौँस्थित नयाँ बानेश्वरको अनमोल क्याटरिङको भवनमा १८-२२ मार्च २०१० का दिन भव्य रूपमा सम्पन्न भयो । यो पाँच दिनव्यापी अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा भाग लिन भारत, अमेरिका, जापान, चीन, रुस, पाकिस्तान, म्यान्मा, बेल्जियम, बेलायत, जर्मनी एवम् नेपालका साहित्यकार प्रतिनिधिहरू भेला भएका थिए । कार्यक्रमको पहिलो दिन १८ मार्च, २०१० मा तिलगङ्गास्थित सञ्चारग्रामको प्राङ्गणमा भेला भई सबै साहित्यकारहरूले नेपाली साहित्यका त्रिमूर्ति कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका प्रतिमामा माल्यार्पण गरे साथै एकअर्कामा परिचयको आदानप्रदान पनि गरे । अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका सदस्यसचिव साहित्यकार नरेन्द्रराज प्रसाईं अनि त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष साहित्यकार इन्दिरा प्रसाईंले सबै साहित्यकार प्रतिनिधिहरूलाई पुष्पगुच्छा अर्पण गर्दै स्वागत जनाए । यस कार्यक्रममा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष साहित्यकार डा.मोदनाथ प्रश्रित, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक

श्री सत्यमोहन जोशी, सदस्यहरू डा.चूडामणि बन्धु, प्रा.ठाकुरप्रसाद पराजुली, प्रा.राजेन्द्र सुवेदी एवम् अन्य गण्यमान्य साहित्यिक व्यक्तिहरू उपस्थित थिए । परिचयको आदानप्रदान एवम् भेटघाट कार्यक्रममा सुप्रसिद्ध सिनेअभिनेत्री सुश्री मनीषा कोइरालाको पनि उपस्थिति थियो । साहित्यकार प्रतिनिधिगणसित सुश्री कोइरालाले आफ्नो आत्मीयता जनाउँदै प्रायः सबैसँग फोटो खिचाइन् । सञ्चारग्रामको रमाइलो भेटघाट एवम् परिचय साट्ने कार्यक्रमपछि सबैलाई वाहनमा चढाएर वरिष्ठ साहित्यकार जगदीशशमशेर राणाको वासस्थानमा पुऱ्याइयो । यहाँ श्री राणाले सबैलाई व्यक्तिगत रूपमा भेट गरी स्वागत जनाए । श्रीमती राणा एवम् पुत्रवधू नीति राणाले पुष्पगुच्छा प्रदान गरी सबै साहित्यकार प्रतिनिधिगणलाई आत्मीयतापूर्वक स्वागत जनाइन् । यस अवसरमा जगदीशशमशेर राणाको आख्यान सेतो ख्याकमाथि कमलराज उपाध्यायद्वारा लेखिएको पुस्तकको विमोचन पनि गरियो । सबै साहित्यकारहरूले आआफ्नो परिचय औपचारिक रूपमा एकअर्कालाई दिए । जलपानको कार्यक्रमपछि यो रमाइलो भेटघाट सकियो । श्री राणाको गृहप्राङ्गणबाट सबै साहित्यकारहरूलाई लिएर नरेन्द्रराज प्रसाई एवम् इन्दिरा प्रसाईले नजिकैको द्वारिका होटलमा लगे । त्यहाँ सुश्री मनीषा कोइरालाले सबै साहित्यकार प्रतिनिधिगणलाई रात्रिभोजमा निम्त्याएकी थिइन् । द्वारिका होटलको भव्य एवम् मध्यकालीन नेपालको ऐतिहासिक क्षण सम्झाउने अनन्य हाताभिन्न सुरसुधाको सङ्गीतमा फुम्दै साहित्यकारहरूले रमाइलो मनाए । सुश्री कोइरालाले स्वयम् उपस्थित भई सबैसित बातचित गरेको देखियो । इतिहासविद्, साहित्यकार, पत्रकार, सम्पादक, भारतका प्रतिनिधि एवम् नेपाली साहित्यका स्तम्भ डा.कुमार प्रधानसँग सुश्री कोइरालाले धेरै बेर विचारविमर्श गरिन् ।

कार्यक्रमको दोस्रो दिन १९ मार्च २०१० का दिन नयाँ बानेश्वरको अनमोल क्याटरिडको भवनमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली

भाषासाहित्य सम्मेलनको उद्घाटन प्रमुख अतिथि नेपालका प्रधान न्यायाधीश अनूपराज शर्माको बाहुलीबाट महाकवि देवकोटाको तस्बिर अनावरण गरी पुष्पाञ्जली अर्पण गरेपछि भयो । कार्यक्रमको अध्यक्षता डा.मोदनाथ प्रश्रितले गरेका थिए । सुश्री मनीषा कोइराला पनि विशेष अतिथिको रूपमा मञ्चमा आसीन थिइन् । समारोहमा राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे, वरिष्ठ साहित्यकार जगदीशशमशेर राणा, वरिष्ठ साहित्यकार इन्द्रबहादुर राई आदि उपस्थित थिए । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले स्वागत भाषण राखे । नेपाल भारतका विभिन्न विश्वविद्यालयबाट महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका साहित्यमाथि अध्ययन गरी विद्यावारिधिको उपाधि पाउने दशजना व्यक्तिहरू अनि विभिन्न क्षेत्रमा आआफ्नो योगदान पुऱ्याउने विदेशी व्यक्तिहरू, संस्थानहरूलाई ताम्रपत्र प्रदान गरी प्रधान न्यायाधीश श्री अनूपराज शर्माले सम्मानित गरे । उक्त अवसरमा राष्ट्रकवि माधव घिमिरे, इन्द्रबहादुर राई अनि श्री जगदीशशमशेर राणाले पनि सभालाई सम्बोधन गरे । देवकोटा शताब्दी सम्मान प्राप्त गर्ने व्यक्तिहरूमध्ये नेपालबाट प्रा.डा.कुमारबहादुर जोशी, प्रा.डा.इन्द्रविलास अधिकारी, डा.कृष्णराज अधिकारी, डा.नेत्रप्रसाद न्यौपाने, डा.रामप्रसाद ज्ञवाली, डा.दुर्गाप्रसाद अर्याल, डा.रामनाथ ओझा, प्रा.डा.महादेव अवस्थी र भारतबाट प्रा.डा.घनश्याम नेपाल, डा.सञ्जय राई बान्तवा आदि थिए । अमेरिका, जापान, चीन, रुस, पाकिस्तान, म्यान्मा, बेल्जियम, बेलायत, जर्मनी आदि राष्ट्रहरूबाट आएका प्रतिनिधिहरूलाई पनि देवकोटा शताब्दी सम्मानले सम्मानित गरियो । बी.बी.सी., साझा प्रकाशन, रेडियो नेपालजस्ता सञ्चार तथा सामाजिक सहकारी संस्थाका प्रतिनिधिगणलाई पनि देवकोटा शताब्दी सम्मान प्रदान गरियो । साहित्यकार एवम् अद्वितीय हास्यव्यङ्ग्यकार केशवराज पिँडालीका सुपुत्र नेपालका प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माको अभिव्यञ्जना एवम् साहित्यिक दृष्टिकोणसँग समारोहस्थलमा

उपस्थित सबै परिचित बनेपछि सम्मानित हुने व्यक्तिहरूले निश्चय आफूलाई गौरवान्वित महसुस गरे भने अरूले पनि श्री शर्मालाई सुन्न पाएर गौरवबोध अवश्य गरे । यसै बीच त्रिनारीरत्न (प्रेमराजेश्वरी थापा, गोमा र पारिजात) को पूर्णकद सालिक निर्माण गर्नका निमित्त त्रिमूर्ति निकेतनलाई सुप्रसिद्ध सिनेअभिनेत्री सुश्री मनीषा कोइरालाबाट तीन लाख रुपियाँ, सुश्री भद्रकुमारी घलेबाट तीन लाख रुपियाँ, श्री खनूपरुदे रामबाबूबाट दुई लाख रुपियाँ, बालकृष्ण सम फउन्डेसनका संयोजक डा.गार्गी शर्माबाट दुई लाख रुपियाँ प्रदान गरियो । पं.श्यामदास वैष्णवलाई पचास हजार रुपियाँको राशिसहित महाकवि देवकोटा शताब्दी पुरस्कार पनि ससम्मान समर्पण गरियो । त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष श्रीमती इन्दिरा प्रसाईको मन्तव्य तथा सभाध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको सारगर्भित सम्भाषणपछि देवकोटा शताब्दी सम्मान कार्यक्रमको पूर्वाद्धि समाप्त भयो ।

कार्यक्रमको दोस्रो भागमा विभिन्न देशका प्रतिनिधिहरूले 'नेपाली भाषा : हिजो, आज र भोलि' शीर्षकमा आआफ्ना कार्यपत्र प्रस्तुत गरे । नेपालबाट कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दै नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रिभुवन विश्वविद्यालयका विभागीय प्रमुख प्रा.राजेन्द्र सुवेदीले नेपाली भाषाको विकासबारे विस्तृत जानकारी उदाहरणसहित राखे । नेपाली भाषाको भोलि सुखद रहने आशा राख्दै उनले वर्तमानमा नेपाली भाषाको प्रयोग बहुविध क्षेत्रमा भइरहेको हुनाले यसले अझ विकास गर्ने कुरोमा आफू विश्वस्त भएको बताए । भारतको प्रतिनिधि स्वरूप 'भारतमा नेपाली भाषा : हिजो, आज र भोलि' शीर्षकमा आफ्नो कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दै डा.सञ्जय राई र श्रीमती अरुणा राईद्वारा तयार गरिएको यस कार्यपत्रमा नेपालबाहिर भारतमा नेपाली भाषाको विस्तार भएको बारेमा ऐतिहासिक, सामाजिक, राजनैतिक, शैक्षिक कारणहरूको विशद् विवेचना भएको छ । नेपाली भाषाको विस्तारको

इतिहास भव्य रहेको, वर्तमान उज्ज्वल अनि भविष्य पनि अत्यन्त उर्वर रहने कुरोमा डा.सञ्जय राईले आफ्नो विश्वास व्यक्त गरे । रुसबाट आएका डा.जङ्गब चौहानले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नेपाली भाषाले गरेको विस्तार र विकासको विभिन्न चरणलाई सारगर्भित रूपमा प्रस्तुत गरे । म्यान्माका प्रतिनिधि विष्णु पन्थीले पनि नेपाली भाषाको विस्तारलाई विस्तृत रूपमा उल्लेख गरे । परराष्ट्र मन्त्रालयको विदेश सेवामा रहेका कृशु छेत्रीले जापानमा भइरहेको नेपाली भाषासाहित्यको विस्तारबारे जानकारी गराए । चीन, पाकिस्तान एवम् जर्मनीबाट आएका प्रतिनिधिहरूले उनीहरूका सेवामा प्रतिबद्ध भई नेपालसँग दोहोरो मैत्रीसम्बन्ध राख्नका निम्ति ती देशहरूले नेपाली भाषालाई आफ्नो देशभित्र फैलिन कसरी प्रोत्साहित गरिरहेका छन् भन्ने अनौपचारिक आँकडा प्रस्तुत गरे । अमेरिकाबाट आएका होमनाथ सुवेदीले अमेरिकामा फैलिएको नेपाली भाषासाहित्यलाई डायस्पोरा भाषासाहित्य भनेर चिनाए । अमेरिकामा एकैचोटि पचास ठाउँमा भानुजयन्ती पालन गरिएको र मोती जयन्तीसमेत मनाइएको जानकारी श्री सुवेदीले दिँदा सबैजना चकित भए । अरु उनले भारतलगायत विश्वका अन्य क्षेत्रहरूमा फैलिरहेको नेपाली भाषासाहित्यलाई पनि डायस्पोरा भाषासाहित्य नै हो भन्ने किटान गर्दा सबैजना छक्क परे । पछिबाट यसको प्रतिक्रियास्वरूप धेरै बहस पनि भयो । बेलायतबाट आएका प्रतिनिधि सुरेशजङ्ग शाहले बेलायतमा नेपाली भाषासाहित्यको विस्तार भइरहेको जानकारी गराए । उत्तरार्द्धको कार्यक्रमका अध्यक्ष सत्यमोहन जोशीको सकारात्मक टिप्पणीपछि कार्यक्रम समाप्त भयो ।

कार्यक्रमको तेस्रो दिन २० मार्च, २०१० का दिन अघिल्लो चरणमा प्रस्तुत कार्यपत्रमाथि विद्वत् टिप्पणी तथा बहस भयो । यस कार्यक्रमका अध्यक्ष सुश्री शान्ता श्रेष्ठ थिइन् । कार्यक्रमका प्रथम वक्ता भारतका डा.कुमार प्रधान थिए । उनले प्रस्तुत भएका सबै

कार्यपत्रहरूमा उपलब्ध बेहोराप्रति सन्तोष व्यक्त गरे । भारतमा नेपाली भाषाको व्यावहारिक उपयोग भएको प्रथम प्रमाण तथा ऐतिहासिक तिथिमितिको जानकारी डा.प्रधानले बताए । भारतमा जमिनसँगै गएर बसेको भाषिक समाज एवम् फैलिएको भाषासाहित्यलाई भने डायस्पोरा कदापि भन्न सकिँदैन भन्ने तर्क डा.कुमार प्रधानले राखे । यसै क्रममा भाषाशास्त्री डा.चूडामणि बन्धुले पनि डा.कुमार प्रधानको मतलाई समर्थन गरे । भाषाविद्, साहित्यकार प्रा.डा.महादेव अवस्थी, समालोचक उप प्रा.नेत्र एटम, समालोचक डा.जीवन नामदुङ, लीलबहादुर क्षत्री, लक्ष्मीप्रसाद पराजुली, गोविन्द भट्ट, गोपाल ठाकुर, डा.शान्ति छेत्री आदिले पनि कार्यपत्रमाथि आआफ्नो सकारात्मक टिप्पणी राखे । साहित्येतिहासका विद्वान्, समालोचक प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठले सबै कार्यपत्रहरूले नेपाली साहित्यको समुचित साहित्यिक इतिहासको सामग्री उपलब्ध गराएकोमा आनन्द लागेको बताए । भाषिक एकरूपतामाथि पनि विशेष जोड दिँदै उनले काठमाडौँको भाषिक स्थिति र अवस्थामाथि चर्चा गरे । विद्वान् समालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीले पनि कार्यपत्र तथा कार्यक्रमको सम्यक् निरूपण गर्दै कार्यक्रमको सारांश नै प्रस्तुत गरिदिए । अध्यक्ष सुश्री शान्ता श्रेष्ठको सारगर्भित भाषणसँगै यस सत्रको समापन भयो ।

कार्यक्रमको अघिल्लो चरणमा दिनाङ्क २१ मार्च, २०१० का दिन पूर्वाद्धमा विराट् कवि गोष्ठीको आयोजना भएको थियो । यसको अध्यक्षता श्रीमती सानुमती राईले गर्नुभएको थियो । विभिन्न राष्ट्रबाट भेला भएका कविहरूको सस्वर कवितावाचनको यो कार्यक्रम आफैँमा अभूतपूर्व र ऐतिहासिक थियो । यसमा नेपालबाट आर.डी.प्रभास चटौत, उषा शेरचन, कञ्चन पुडासैनी, कालीप्रसाद रिजाल, तुलसी दिवस, तोया गुरुङ, दिनेश गुप्ता, मञ्जुल, शारदा शर्मा, मोमिला, विश्वविमोहन श्रेष्ठ, शैलेन्द्र साकार, ज्ञान उदास, श्रवण मुकारुङ आदिले कविता पाठ गरेका थिए । भारतका प्रतिनिधि कविहरूमा

मनप्रसाद सुब्बा, के.बी.नेपाली, गोमा शर्मा, छविलाल उपाध्याय, नरबहादुर दाहाल, भूपेन्द्र अधिकारी, मैना थापा 'आशा', विन्ध्या सुब्बा, मनोज बोगटी आदिले कविता पाठ गरेका थिए भने अन्य राष्ट्रबाट भारती गौतम (अमेरिका), डा.मानफ्रेद थ्रोई (जर्मनी) आदिले आआफ्नो कविता पाठ गरे ।

कार्यक्रमको उत्तरार्द्धमा नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तारको सन्दर्भमा विभिन्न विद्वान्हरूबाट वक्तव्य राखिएको थियो । भारतको प्रतिनिधि साहित्यकार, अन्वेषक गुप्त प्रधानले आफ्नो खोजीअनुसार भारतमा नेपाली भाषाको प्रथम प्रयोक्ता कृष्णलाल नेवारका सन्दर्भमा विशद् विचार व्यक्त गरे । अन्य वक्ताहरूमा शरद् छेत्री, गङ्गाप्रसाद उप्रेती, डा.चूडामणि रेग्मी, दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ, तेजेश्वर बाबु ग्वङ्गः, प्रा.मुकुन्दशरण उपाध्याय, डा.रामदयाल राकेश आदि मुख्य थिए । उत्तरार्द्धको यस कार्यक्रमका अध्यक्ष थिए— महानन्द पौड्याल ।

मार्च २१ को अन्तिम सत्रमा सत्यमोहन जोशीको अध्यक्षतामा सम्पूर्ण कार्यक्रमको प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको थियो । यसमा नेपाली भाषासाहित्य : सन्दर्भ हिजोको कार्यपत्रमा यादव भट्टराई, सन्दर्भ आजको कार्यपत्रमा सन्ध्या पहाडी र सन्दर्भ भोलिको कार्यपत्रमा शान्ति रिसालले प्रतिवेदन प्रस्तुत गरेका थिए । साथै कवि गोष्ठीमा प्रस्तुत कवितामाथि उपेन्द्र सुवेदी र नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार शीर्षक सम्बन्धमा भएका अभिव्यक्तिहरूमाथि कमलराज उपाध्यायबाट प्रतिवेदन प्रस्तुत भएको थियो ।

दिनाङ्क २२ मार्च २०१० का दिन अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन तथा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको समापन साथै अन्तर्राष्ट्रिय स्रष्टा, प्रतिभाहरूलाई देवकोटा शताब्दी सम्मान अर्पणको कार्यक्रम सम्पन्न भएको थियो । यस दिनको कार्यक्रममा अध्यक्षको आसनमा मोदनाथ प्रश्रित विराजमान थिए ।

प्रमुख अतिथिका रूपमा प्रधान न्यायाधीश अनूपराज शर्मा उपस्थित थिए । प्रमुख अतिथिका बाहुलीबाट भारतका नेपाली भाषाका साहित्यकारहरू सर्वश्री इन्द्रबहादुर राई, डा.कुमार प्रधान, केदार गुरुङ, के.बी.नेपाली, गीता उपाध्याय, गुप्त प्रधान, गोपालबहादुर नेपाली, गोमा शर्मा, छविलाल उपाध्याय, डा.जीवन नामदुङ, प्रा.टीकाराम उपाध्याय निर्भीक, दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ, नरबहादुर दाहाल, भूपेन्द्र अधिकारी, मनप्रसाद सुब्बा, महानन्द पौड्याल, मैना थापा 'आशा', लक्ष्मीप्रसाद पराजुली, लीलबहादुर क्षत्री, विन्ध्या सुब्बा, शरद छेत्री, डा.शान्ति छेत्री, सानु लामा, सानुमती राई, सुभाष दीपक, चीनका साहित्यकार लिउ होङ स्याङ, म्यान्माका साहित्यकार विष्णु पन्थी, पाकिस्तानका साहित्यकार प्रा.डा.ताहिरा निगत नैयर, जापानका साहित्यकार श्रीमती मिसिजु फुकुदा, बेलायतका साहित्यकार डा.भ्यालरी एम.इन्चले तथा सुरेशजङ शाह, जर्मनीका साहित्यकार डा.मानफ्रेद थोर्ड, अमेरिकाका साहित्यकारहरू होमनाथ सुवेदी, श्रीमती भारती गौतम, बेल्जियमका साहित्यकार कृष्ण बजगाई, रुसका साहित्यकार डा.जङ्गब चौहान आदिलाई देवकोटा शताब्दी सम्मान प्रदान गरियो । कार्यक्रमको अघिल्लो चरणमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवले प्रकाशित गरेका एघारवटा पुस्तक र तीनवटा सीडीहरूको लोकार्पण अतिथिहरूको बाहुलीबाट सम्पन्न भयो । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितले यी कृतिहरू प्रमुख अतिथिलाई उपहारस्वरूप प्रदान गरे । यसपछि अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको घोषणापत्र सार्वजनिक गरियो । अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशीले सम्मेलनको घोषणापत्र पाठ गरेर सुनाए । घोषणापत्रको सन्दर्भमा सानु लामाले व्याख्यान प्रस्तुत गरे । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितले प्रधान न्यायाधीशलाई स्मृति चिन्ह भेट गरेपछि प्रधान न्यायाधीश अनूपराज शर्माले सभालाई सम्बोधन गरे । त्यसपछि महाकवि देवकोटा

शताब्दी महोत्सवका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले धन्यवादज्ञापन गरे । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवले प्रकाशित गरेका कृतिहरू अतिथिगणलाई उपहार स्वरूप प्रदान गरेपछि अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितले सारगर्भित मन्तव्य राख्दै सम्पूर्ण कार्यक्रम विसर्जनको घोषणा गरे ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको पाँच दिनव्यापी सम्पूर्ण कार्यक्रमहरू त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष साहित्यकार इन्दिरा प्रसाईले दृढता र कुशलतापूर्वक सञ्चालन गरेकी थिइन् । दिवा भोजपछि देशविदेशका स्रष्टालाई साहित्यकार भद्रकुमारी घलेले आफ्नो वासस्थानमा सम्मान जनाउन निम्ताइन् । भद्रकुमारी घलेको सम्मान कार्यक्रमपछि नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानमा स्रष्टाहरूको स्वागत कार्यक्रम कवि एवम् कुलपति वैरागी काइँलाको अध्यक्षतामा सम्पन्न भयो । उपकुलपति गङ्गाप्रसाद उप्रेतीको उत्साह तथा सदाशयताको फलस्वरूप नै यो कार्यक्रम नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानमा सम्पन्न हुन सक्यो । मितेरी नेपालको तत्त्वावधानमा साहित्यकार चन्द्रकला नेवारले आयोजना गरेको संवर्द्धना कार्यक्रममा पनि साहित्यकारहरूले आशनग्रहण गरे । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको पाँच दिनव्यापी सम्पूर्ण कार्यक्रमको महत्त्वपूर्ण सफलता र उपलब्धि देखेर वरिष्ठ साहित्यकार इन्द्रबहादुर राईले डा.कुमार प्रधान, कवि मनप्रसाद सुब्बा, कथाकार सानु लामा एवम् डा.सञ्जय बान्तवासँग अनौपचारिक बातचितको क्रममा भारतमा नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा भारतीय नेपाली भाषी साहित्यकारहरूले केही गर्न नसकेको, त्यसको फलस्वरूप नेपालमा आउनु पनि लाज लाग्न थालेको गुनासो पोखे । अरूको लहलह फसल हेरेर आफ्नो बालीनाली नसप्रेको देख्दा हुने खिन्नता व्यक्त गर्नु इन्द्रबहादुर राईजस्ता वरिष्ठ भारतीय नेपाली साहित्यकार—

अग्रजहरूको वर्षौं अधिदेखिको नियति नै हो र बाँफो खेतमा मिहिनेत गर्नुपरेको जस्तो स्थिति बेहोर्नु भारतीय अनुज नेपाली साहित्यकारहरूको परिस्थिति पनि । भारतीय नेपाली साहित्यकारहरूले साँच्चै यो कमी अनुभव गर्नसके अब अर्को वर्ष यत्तिकै स्तरमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भारतमा आयोजना गर्न सक्नु सबैको प्रथम उत्तरदायित्व हो भन्ने मनसाय श्री राईको थियो अनि यसमा सुन्नेहरू सबैको सहमति थियो ।

- 'हिमालय दर्पण' दैनिक, ३० मार्च २०१० (सिलगढी, दार्जीलिङ, भारत)

भाषासाहित्य सठमेलन र नेपाली मिडिया प्रा.डा.सुरेन्द्र केसी

नेपाली साहित्यका महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी समारोहले अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मलेन मनाउने निर्णय आफैँमा स्तुत्य थियो । त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा चैत ५ गतेदेखि ९ गतेसम्म भएको उक्त कार्यक्रम नेपाली भाषासाहित्यको प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन थियो । यसै पनि त्रिमूर्ति निकेतनले देवकोटाको शतवार्षिकी समारोहलाई वर्षभरि नै विभिन्न कार्यक्रमको आयोजना गरी मनाइरहेको थियो । नेपाली भाषासाहित्य क्षेत्रमा विशेष योगदान पुऱ्याएका विभिन्न स्रष्टाहरूलाई महासम्मान, सम्मान, कदरपत्र र विभिन्न पुरस्कारहरू प्रदान गरेर देशदेशावरमा त्रिमूर्ति निकेतन पुगेको थियो ।

महाकवि देवकोटाको जीवनमा महत्त्वपूर्ण, सार्थक र ऐतिहासिक योगदान पुऱ्याउने दिवङ्गत व्यक्तिहरूदेखि नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि समर्पित हुँदै आएका, २००० सालपूर्व जन्मेका, नेपालबाहिर रहेर पनि नेपाली भाषासाहित्यको उन्नतिमा विशेष योगदान पुऱ्याएका, महाकवि देवकोटाको व्यक्तित्व र कृतित्वमा विद्यावारिधि गरेका तीन सयभन्दा बढी स्वदेशी तथा विदेशी साधकहरूलाई पुरस्कार समर्पण गर्ने कार्यक्रमको आयोजना गर्नु आफैँमा पनि सामान्य कुरा थिएन । त्यसक्रममा ५५ भन्दा बढी विदेशी तथा तीन सयभन्दा बढी स्वदेशी मूर्धन्य साहित्यकारहरूलाई काठमाडौँमा एकत्रित गरी नेपाली भाषासाहित्यको प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय

नेपाली भाषा साहित्यसम्मेलन अत्यन्त व्यवस्थित र भव्यतापूर्वक सम्पन्न गर्नु थप गौरवको कुरा थियो ।

कटु अनुभव

चैत ६ गतेको प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालको प्रमुख आतिथ्यमा हुने कार्यक्रम पूर्वनिर्धारित थियो । कार्यक्रमको सभापतित्व नेपाली साहित्यका विराट् हस्ती मोदनाथ प्रश्रितबाट र विशिष्ट सम्बोधन राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे, इन्द्रबहादुर राई र जगदीशशमशेर राणाबाट हुने तय गरिएको थियो । कतिपय व्यक्तिले प्रधानमन्त्री नेपालका हातबाट महाकवि देवकोटा सम्मान र पुरस्कार थाप्ने भएका थिए भने विभिन्न दाताहरूले त्रिनारी रत्न निर्माणार्थ १० लाख रुपियाँ रकम प्रधानमन्त्रीमार्फत प्रदान गर्ने कार्यक्रम तय गरिएको थियो । तर अचानक सूचना आयो— “प्रधानमन्त्री नेपाल अज्ञात कारणले उक्त समारोहको उद्घाटन गर्न असमर्थ भए ।” सुनिएअनुसार नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धि एवम् प्रचारप्रसार नचाहने तत्त्वहरूले मन्त्रपरिषद्भित्र प्रधानमन्त्री नेपाललाई धम्क्याए जसका कारण लाचार प्रधानमन्त्रीले आफू उद्घाटनमा आउन असमर्थ भएको सूचना आफ्ना सञ्चार सल्लाहकारमार्फत पठाए ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा विभिन्न राष्ट्रका स्रष्टाहरूलाई प्रदान गरिने ताम्रपत्र, निमन्त्रणापत्र एवम् रात्रिभोजसमेत प्रधानमन्त्रीबाट हुने तय भइसकेको थियो । देशदेशावरबाट त्यत्रो ठूलो सङ्ख्यामा पाहुनाहरू उपस्थित भइसकेको कार्यक्रमलाई विनाविश्वसनीय कारण एवम् पूर्वसूचनाविना प्रधानमन्त्रीको तहबाट हठात् अस्वीकार हुनु कुनै दृष्टिकोणबाट पनि उचित हुनै सक्दैन । यस्तो प्रवृत्तिले केवल प्रधानमन्त्री पदको गरिमालाई मात्र होच्याउने होइन, यो बेहोरासँगसँगै राष्ट्रको विश्वसनीयतामाथि पनि गम्भीर आघात पुऱ्याउँछ । यस्तो गलत निर्णयका कारण प्रधानमन्त्री नेपाल ठूलो आलोचनाका पात्र बनिरहे ।

नेपाली भाषामाथि पछिल्ला समयमा राज्यका तर्फबाट गौरव गर्न लायकको एउटा पनि योगदान देखिएको छैन । तर एउटा अकाट्य सत्य के हो भने नेपाली भाषाले अरू कुनै भाषालाई कुनै पनि प्रकारको क्षय पुऱ्याएको पनि छैन । शासक वर्गले नेपाली भाषालाई काखा र अन्य भाषालाई पाखा लगाएको पनि हुन सक्छ, तर यो कहिल्यै पनि नेपालीको भाषाको दोष भने होइन ।

पूर्ववर्ती प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड' सरकारका अर्थमन्त्री डा. बाबुराम भट्टराईले बजेट भाषणमा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी मनाउन पच्चीस लाख रुपियाँ उल्लेख गर्नु भएको थियो । साथै बजेट भाषण अनुसारको रकम पनि सरकारी ढुकुटीबाट गएको देखिन्छ । तर त्यो पैसाले कहाँ र कसरी देवकोटा शताब्दी मनाइयो ? यसको अत्तोपत्तोसम्म केही छैन । साथै बजेट भाषणबाट निकास भएकै उक्त रकम त्रिमूर्ति निकेतन वा निकेतनद्वारा गठित महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवमा पनि पुगेको देखिएन । त्यसैले पूर्ववर्ती प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'सँग देवकोटा शताब्दी महोत्सवले सम्पूर्ण कार्यक्रमका लागि छब्बीस लाख रुपियाँ माग गर्‍यो, तर दस लाख रुपियाँमात्रै राज्यकोषबाट उपलब्ध गराइएको थियो । त्यसपछि बनेको माधवकुमार नेपालको सरकारबाट सोह्र लाख पच्चीस हजार रुपियाँ प्राप्त भएको जानकारी देवकोटा शताब्दी महोत्सवले दिएको थियो । आयोजकले किताबहरू छापनका निमित्त भनेर जीवा लामिछानमार्फत रुसमा बसोबास गर्ने नेपालीहरूबाट दस लाख रुपियाँ प्राप्त गरेका थिए ।

विदेशबाट आएका मध्ये भारत, म्यान्मा, पाकिस्तानका पैँतीस जना प्रतिनिधिहरूलाई आतेजाते खर्च आयोजकले दिएका थिए । साथै अन्तर्राष्ट्रियस्तरबाट आउने अन्य सबै सहभागीहरूलाई आयोजकद्वारा होटलमा राखिएको थियो । सम्मेलनमा नेपालका विभिन्न भूभागबाट आएका अतिथिलाई पनि हवाई र मोटर खर्च प्रदान गरिएको थियो ।

साहित्यको कुम्भमेला

नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानजस्तो खर्चिलो साहित्यिक संस्था र त्रिभुवन विश्वविद्यालयजस्तो भड्किलो शैक्षिक संस्था मुलुकमा नभएको होइन । इतिहास हेर्दा पनि यी दुई संस्थाले छोटै अवधिमा क्षेत्रीयस्तरको हैसियत आर्जन गरिसकेका थिए । दुर्भाग्यवश राजनैतिक परिवर्तनपछि चरम बेथितिले गर्दा यी दुई संस्थाको विश्वसनीयता र हैसियतमात्र खस्किएन, संस्थाको भविष्यमाथि पनि प्रश्नचिह्न उठ्न थाल्यो । नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानको पदाधिकारी नियुक्ति प्रक्रिया तीन वर्षसम्म अवरुद्ध रह्यो । पूर्ववर्ती प्रचण्ड सरकारले गरेको नियुक्ति विवादमा पर्न जाँदा हालको नियुक्ति सम्पन्न भए तापनि भागबण्डाका कारणले अझै पूर्णता पाउन सकेको छैन । उपर्युक्त सबै घटनाको कारण एउटै हो— ती सबै संस्थाहरूमा विज्ञता र वरीयता होइन, तेरो र मेरोको हुकुम चल्यो । त्यसैले अवसरका लागि मानिसहरू पद हत्याएर आफ्ना मानिसलाई मालामाल गराउन चाहन्छन् । त्रिभुवन विश्वविद्यालय, प्रज्ञाप्रतिष्ठान वा लोकसेवा आयोग कुनै पनि संस्थाका कुनै पनि पदीय अवसरमा मात्र होइन, गोरखापत्रमा लेख छपाउन पनि पार्टीकै मान्छे हुनुपर्ने परिपाटी हुन थाल्यो । नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानको कुनै पनि कार्यक्रममा कोटाबाहिरको कुनै पनि व्यक्ति कहिल्यै आमन्त्रित हुँदैनन् ।

मुलुकको यस्तो परिस्थितिमा त्रिमूर्ति निकेतनले आयोजना गरेको महाकवि देवकोटा शताब्दी समारोह र यस अन्तर्गतको अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा सबै विचार, वर्ग र क्षेत्रका स्रष्टाहरूलाई विनाभेदभाव आमन्त्रण गरिनु उदारतामात्रै होइन, वैशिष्ट्य पनि हो । जहाँ लोकतन्त्रवादी भनिएको खेमाका एकाध र वामपन्थी भनिएको खेमाका एकाध व्यक्तिबाहेक सम्पूर्णको उपस्थिति थियो । यस मानेमा यो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नेपाली साहित्यक्षेत्रको एउटा महान् परिघटना थियो । किनभने यस कार्यक्रममा नेपाली

भाषाको श्रीवृद्धिमा आफ्नो जीवन समाहित गर्ने भारतीय नेपाली भाषाका स्रष्टामात्र आमन्त्रित थिएनन् बाह्र राष्ट्रका नेपाली भाषासाहित्यका स्रष्टाहरूसमेत उपस्थित थिए । तीमध्ये कतिपय नेपाली मूलका थिए भने कतिपय विदेशी मूलका नेपाली स्रष्टा थिए ।

नेपाली मिडियाको भूमिका

कार्यक्रममा स्वदेशी तथा विदेशी मिडियाका थुप्रै प्रतिनिधिहरू पनि आमन्त्रित थिए । तिनका प्रतिनिधिलाई मञ्चमा आसनग्रहण गराउनेदेखि लिएर पुरस्कारद्वारा सम्मान गर्नेसम्मको कार्यक्रम थियो । बिहानको नास्तादेखि दिवाभोज हुँदै साँझको जलपान र रात्रिभोजसम्मको व्यवस्थामात्र होइन, सम्पूर्ण अतिथिहरूमा उत्तिकै मानसम्मान थियो । त्यसमा पनि सञ्चार संस्थाहरूका पाहुनाहरू त झन् बढी आकर्षण र सद्भावका पात्र बनेका थिए । तदनुरूप तिनीहरूले आफ्ना सञ्चार उपकरणहरू कार्यक्रममा त्यत्तिकै चलाएको देखिन्थ्यो । परन्तु अखबार एवम् टेलिभिजनमा उक्त कार्यक्रमको समाचारले हैसियतअनुसारको स्थान पाएको देखिएन । हुन त नेपाली छापा तथा विद्युतीय माध्यममा व्यवसायधर्मिता एवम् संवाददाताको समाचार सम्प्रेषण गर्न पाउनेबारे बारम्बार प्रश्न नउठेको होइन । तर यो कार्यक्रम कसैको निजी स्वार्थ वा कुनै एक वर्ग विशेषसँग सम्बन्धित थिएन । त्यसै पनि यस कार्यक्रमको उद्घाटन एवम् समापन प्रखर कानुनविद् तथा सर्वोच्च अदालतका प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माद्वारा भएको थियो । शर्मा पदीय हैसियतले मात्र विशिष्ट व्यक्ति थिएनन्, क्षमता र योगदानले पनि प्रखर थिए । उनको उद्घाटन तथा समापन सम्बोधन पनि ज्यादै सारगर्भित र ओजपूर्ण थियो । आफैँमा यो कार्यक्रम अन्तर्राष्ट्रियस्तरको थियो । दुर्भाग्य अधिकांश सञ्चारमाध्यमले या त यो समाचार ब्याक आउट गरे, होइन भने नाममात्रको स्थान थिए । सरकारी मुखपत्र **गोरखापत्र**ले समेत यस समाचारलाई उपयुक्त स्थान नदिनुले राज्य संयन्त्र नै नेपाली भाषाको

विपक्षमा त छैन भन्ने शङ्का उत्पन्न भयो । साथै सरकारी स्वामित्वको नेपाल टेलिभिजनले त सम्मेलनबारे एउटा पनि दृश्य देखाएको थिएन । उता निजी क्षेत्रका सबै टेलिभिजनले भने सम्मेलनको महत्त्वअनुसार समाचार प्रसारण गर्नु निश्चय नै प्रशंसनीय थियो ।

प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालका पिताको सामान्य कवितासङ्ग्रहको विमोचन कार्यक्रमलाई मुखपृष्ठमा ढुङ्गै 'ब्यानर न्युज' को हैसियतमा समाचारको स्थान दिने गोरखापत्रले अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनलाई उपेक्षा गर्नु साँच्चि नै नसुहाउँदो थियो । यस्तो अवस्थामा निजी सञ्चार माध्यम अर्थात् व्यापारीहरूद्वारा सञ्चालित सञ्चारमाध्यमबाट अपेक्षा गर्नु बेकार छ । तर प्रश्न उठेको छ— आखिर नेपाली मिडिया जगत्ले नेपाली भाषाप्रति यत्रो उपेक्षा किन गरेको हो ? के प्रधानमन्त्रीको रबैयालाई सञ्चारजगत्ले पनि 'जुँगा चले कुरा बुझे' गरेको हो ! यहाँ एउटा विचारणीय प्रश्न उभिएको छ ।

निष्कर्ष

नइ प्रकाशनकै संयोजनमा त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापना भएको हो । पन्ध्र वर्षमा नइ प्रकाशनले नेपालको कुनै पनि प्राज्ञिक संस्था चाहे त्यो साक्षा प्रकाशन होस् वा नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान होस् अथवा मदन पुरस्कार गुठी नै किन नहोस्, तिनका भन्दा कयौँ गुणा उल्लेख्य काम गरेको छ । के कसैले गरेको कामलाई कदर नगर्ने ? त्यसमा पनि त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठित देवकोटा शताब्दी महोत्सवले जुन नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन गर्‍यो यो त नेपाली भाषासाहित्य इतिहासको अभूतपूर्व परिघटना नै थियो । अवश्य पनि नइ प्रकाशन होस् वा देवकोटा शताब्दी महोत्सव या त्रिमूर्ति निकेतनको मूल्यवत्ता अवश्यमेव केही कमजोरी पनि हुन सक्लान् । तर यसको अर्थ ती संस्थाले कुनै काम नै गरेनन् भन्ने आरोप किमार्थ सही हुन सक्दैन ।

• 'तरुण' राष्ट्रिय साप्ताहिक, २०६६ चैत १६ गते

साहित्यिक कुम्भमेला हिरण्यकुमारी पाठक

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी कार्यक्रम भएको डेढ वर्ष पूरा भएको छ । नारीस्वर (त्रैमासिक)ले महाकवि देवकोटाको विशेषाङ्क प्रकाशित गरी महाकवि देवकोटाप्रति श्रद्धासुमन अर्पण गरेको सर्वविदितै छ । महाकविको शतवार्षिकीको बिट मार्ने महिना चैत २०६६ भएको हुँदा यस अङ्कमा पनि उहाँप्रति शब्दफूलहरू छरिएका छन् । शताब्दी वर्ष समाप्तको अवसरमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको पाँच दिने कार्यक्रम भव्यताका साथ सम्पन्न भयो । जसमा देशविदेशका साहित्यकारहरूको ठूलो सङ्ख्यामा उपस्थिति थियो त्यसैले यस सम्मेलनलाई साहित्यिक कुम्भमेला भनेमा अत्युक्ति नहोला । यसरी गैरसरकारी निकायले सम्पन्न गरेको साहित्यिक भेलाको गरिमा अत्यन्त महत्त्वपूर्ण भएको सम्पूर्ण देशविदेशका साहित्यिक सहभागीहरूले जनाए ।

यस वर्ष साहित्यिक जगत्मा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी समारोहले धुम मच्चायो । देशविदेशमा वर्षभरि देवकोटाका बारेमा चहलपहल भयो । त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठित लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिबाट सुरु भएका विभिन्न कार्यक्रमहरू २०६६ चैत ५ गतेदेखि ९ गतेसम्म काठमाडौँमा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको रूपमा मनाएर समाप्त भयो ।

ऊन्दै अठार महिना देवकोटा साहित्यकारहरूको कलमबाट विभिन्न रूपमा प्रकट भए । नेपालभरि, भारत अनि अन्य मुलुकका विभिन्न पत्रपत्रिका र वेबसाइटहरूमा समेत देवकोटा उदाए । यसरी आआफना तरिकाले देवकोटा युगद्रष्टा, स्वतन्त्रता सेनानी, परिवर्तनका वाहक, स्वच्छन्द मनोगायक लगायतको विशिष्टताले विभूषित भए । समस्त वाङ्मय क्षेत्र देवकोटाप्रतिको माया, सम्मानले ओतप्रोत भयो । पत्रपत्रिकाहरूमा देवकोटा विशेषाङ्कले होडबाजी नै लियो । साहित्यिक क्षेत्रमा स्रष्टाहरूलाई ठूलो पर्व आएछैँ भयो । त्रिमूर्ति निकेतनले आह्वान गरेपछि देशविदेश जहाँतहीं देवकोटा शताब्दी मनाउने लहर चल्यो ।

यसरी साहित्यिक जगत्मा देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति गठन गरी देवकोटाका विभिन्न पाटाहरूलाई उजागर गरी जनसमक्ष पस्कने कार्य गर्ने त्रिमूर्ति निकेतनका नइजोडी बधाईका पात्र छन् । अथक परिश्रम र लगनशीलताको उदाहरण हुन् इन्दिरा र नरेन्द्र । हेर्दा साना, हँसिला तर रोबिला यी दुई स्रष्टाले नेपाली साहित्यिक क्षेत्रलाई दिलोज्यानले सेवा गर्दै सम्पूर्ण स्रष्टाहरूलाई अग्रसर गराएका छन् । नइको कार्यक्रम भनेपछि जसरी भए पनि समय निकालेर पुग्ने साहित्यकारहरूको मनोभावना बनिसकेको छ । खास गरेर देवकोटा शताब्दी महोत्सवले डेढ वर्षसम्म नेपाली भाषासाहित्यको आकाश नै डम्मै ढाकिदियो । महाकविको शताब्दी महोत्सवलाई यस उचाइमा पुऱ्याउन साहित्यकार डा.मोदनाथ प्रश्रित तथा संस्कृतिविद् सत्यमोहन जोशीको नेतृत्वको पनि गहन भूमिका थियो जसले गर्दा उहाँहरूको पनि मुक्तकण्ठले सराहना गर्नेपछैँ ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको पुछारमा २०६६ साल चैत ५ गतेदेखि ९ गतेसम्म प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन अभूतपूर्व रूपमा सम्पन्न भयो । उक्त सम्मेलनमा नेपाललगायत अन्य बाह्रवटा देशका प्राज्ञहरूले नेपाली भाषासाहित्यको

विकास, विस्तार र प्रवर्द्धनका विविध पक्षहरूमा बौद्धिक र तार्किक छलफल गरे । सम्मेलनको मुख्य विषय थियो नेपाली भाषासाहित्य हिजो, आज र भोलि तथा उप मुख्य विषय थियो 'नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार' ।

सम्मेलनमा आयोजकले नियम, अनुशासनको पालना गर्न कार्यपत्र प्रस्तुतकर्ता, टिप्पणीकार र अन्य वक्ताहरूलाई समयले बाँधेका थिए । समय समाप्त हुनु दुई मिनेटअघि घन्टी बज्ने र त्यसपछि स्वतः माइक बन्द हुने परिपाटी हुँदा आफूले पाएको समयभित्र रहेर बोल्ने अनुशासनको सबै वक्ताले राम्ररी मनन गरेको पाइएको थियो । यो पनि राम्रो परिपाटी लाग्यो । छोटो समयमा भाषासाहित्य जगेर्ना गर्ने भए, गरेका र हुन सक्ने कुराहरू अनेक कोणबाट सुन्दर रूपमा प्रकाशमा आए ।

वैदेशिक रोजगारीका कारण विदेशमा बसोबास गरेका नेपालीहरूको डायस्पोरिक भूभागका अनेकन जटिलताको बीचमा भाषासाहित्य जोगाउन भइरहेका सत्कर्मको दियोले सम्मेलनका सहभागीहरूको हृदय ओतप्रोत भइरहेको थियो । सम्मेलनमा उपस्थित नेपाली भाषी भारतीयहरू निकै ख्यातिप्राप्त र स्वनामधन्य व्यक्तिहरू थिए । उनीहरूले नेपाली भाषासाहित्यप्रति अगाध मोह, श्रद्धा प्रकट गर्दै यस्तो साहित्यिक कुम्भमेला भइरहनुपर्छ भन्ने विचार प्रकट गरे । विदेशबाट आएका स्रष्टाहरू र यहाँका स्रष्टाहरूबीच सम्मेलनमा मित्रताको गाँठो कसियो, टेलिफोन र किताबको आदान प्रदान भयो जसबाट टाढै भए पनि देश, भाषाको कडी बलियो भइरहने भयो ।

समारोहको अर्को भव्यता थियो शताब्दी महोत्सवबाट प्रकाशित एघारवटा किताब लोकार्पण । सयपत्री फूलभित्र लुकेर बसेका पुस्तक र सीडीहरू देशविदेशका स्रष्टाहरूबाट लोकार्पण भए । बिदाइका बेला लोकार्पित उक्त सबै किताब र सीडी कोलाकोलामा राखी उपहारस्वरूप देशविदेशका सम्पूर्ण

अतिथिहरूलाई प्रदान पनि गरियो, यसबाट पनि आयोजकको उदारमनाको नमुना फलिकयो ।

साहित्यिक क्षेत्रलाई अझै दरिलो बनाउन त्रिमूर्ति निकेतनले त्रिनारीरत्न प्रेम राजेश्वरीदेवी, गोमा र पारिजातको पूर्णकदको प्रतिमा निर्माण कार्यको प्रारम्भ भइसकेको जानकारी पनि त्यही सभामा दिइयो ।

सम्मेलनमा र सम्मेलनपूर्व पनि देवकोटा शताब्दी महोत्सवले थुप्रै स्रष्टाहरूलाई पुरस्कार प्रदान गरेको थियो । यति धेरै सम्मान र पुरस्कारको चयन गर्ने कार्य सामान्य थिएन । दिनरातको चिन्तन, मनन, खोज र अनुसन्धानपछि छनौट गरी यथोचित व्यक्तिलाई सम्मान तथा पुरस्कारका लागि छनौट गर्न सक्नु आयोजकको लगनशीलता, गहन अनुभव र निःस्वार्थ भावना नै हो भनेमा अत्युक्ति नहोला । अतः समारोह समितिका सम्पूर्ण पदाधिकारी र सदस्यहरूका साथै खास गरेर नइ जोडीलाई मुरीमुरी धन्यवाद र यो क्रियाकलाप दूरदर्शिता र कलाकौशलमा सदैव वृद्धि होस् भन्ने म शुभकामनासमेत दिन चाहन्छु ।

यो लेखको अन्त गर्नुपर्दा मलाई त्यो दृश्यको सम्झना आइरहेछ जसले सम्पूर्ण कार्यक्रमलाई अविस्मरणीय र अत्यन्त महत्त्वपूर्ण बनायो । उद्घाटनको समयमा केही विलम्ब भयो र उद्घाटन गर्न प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्मा पाल्नुभयो । सम्बोधनको समयमा आफू साहित्यकार नभएको तैपनि साहित्यप्रति अगाध प्रेम रहेकाले यो गरिमामय कार्यक्रममा उपस्थित भएको भन्नेबारे अत्यन्त मीठो, शालीनताका शब्दहरू अभिव्यक्त गर्नुहुँदा उहाँ प्रसिद्ध हास्यव्यङ्ग्यकार केशवराज पिँडालीको सुपुत्र हुनुहुन्छ भन्ने परिचयलाई ऊनै सार्थक पाऱ्यो । साहित्यिक स्रष्टाहरू, साहित्यिक माहोल, सिर्जनशील साधकहरूप्रति आफ्नो सम्मान, भाषाप्रतिको मोह, भाषाप्रति राष्ट्रिय एकता र भाषिक समृद्धिप्रति उहाँले अत्यन्त सारगर्भित साहित्यिक

भाखाका मन्तव्य प्रकट गर्नुभएको थियो । त्यस्तै गरी समापनको अवसरमा पनि प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माले कार्यक्रममा सहभागी सिर्जनशील साधकप्रति सम्मानको भाव प्रकट गर्दै साहित्य सीमाहीन हुन्छ भन्दै सीमापारिका सम्पूर्ण साहित्यकारहरूलाई भावनात्मक रूपमा अँगाल्नुभयो । यो उहाँको दूरदर्शिता हो । मुख्य अतिथिको आसनबाट अनूपराज शर्माले दिनुभएको विद्वत्, विशिष्ट तथा खँदिलो अभिव्यक्तिले सबै आत्मविभोर भए ।

यसरी त्रिमूर्ति निकेतनबाट महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा अर्थात् साहित्यिक पितृलाई सम्पूर्ण साहित्यकारद्वारा श्रद्धाञ्जली दिने कार्य पनि सफलताका साथ पूर्ण भयो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको नेतृत्व र क्रियाशीलता, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक श्री सत्यमोहन जोशीको जाँगर र समर्पणको सम्मेलनका सहभागीहरूले प्रशंसा गरे । खास गरेर सम्मेलनका लागि जगदीशशमशेर राणा भारतको सिमलाबाट आएर सक्रिय भइरहेको पाइयो । नेपालभित्र र नेपालबाहिरका साधकहरू सम्मेलन अवधिभर उत्साहित थिए । देवकोटा शताब्दीको अवधिभर नै नेपालमा साहित्यिक पर्व छाएको थियो । अब यस्तो पर्व फेरि कहिले आउने हो; नेपाली साहित्यसेवीले प्रतीक्षा गर्नेछन् । म पनि साहित्यिक यात्राकै पथिक भएको कारण साहित्यसम्बन्धी देशविदेशका कार्यक्रमहरूमा सहभागी हुने अवसर पाएकी छु । तर प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा सहभागी भएर पाँचै दिनसम्म उपस्थित हुँदा मलाई नौलो र निकै मीठो अनुभूति भएको छ । यस्तो अविस्मरणीय सम्मेलनको सहयोगी र साक्षी हुन पाउँदा मैले गर्वित महसुस गरें ।

• 'नारीस्वर' त्रैमासिक, (सम्पादकीय तथा लेख) २०६६ चैत

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन गरिमा मासिक

भाषा मनोभावनागत अभिव्यक्तिको माध्यम वा ध्वनि, चेतनाको ज्योति र सौन्दर्यको तत्त्व हो भने घटना, परिवेश, संस्कृति तथा लोकवाङ्मयको लिखित/अलिखित अङ्ग साहित्य हो; लेखक वा सर्जकको कलागत प्रस्तुति साहित्य हो। वाङ्मयको कुनै क्षेत्रका शोधार्थी-अनुसन्धाताको लिखित दस्तावेज पनि साहित्य हो। साहित्य कला हो र कला साहित्य हो अर्थात् साहित्य वा कला सचेत सिर्जना हो। साहित्यले रचनाको सौन्दर्यबोध गर्दछ। कुनै पनि सौन्दर्य सिर्जना गर्ने मानवीय रचना कला हो, साहित्य हो। साहित्यले मानवमन र लोकभावना अभिव्यक्त गर्छ। त्यसैले साहित्यमा सम्मेलन, गोष्ठी, सेमिनार, सामूहिक चिन्तन-मन्थनजस्ता गतिविधिको अपरिहार्य महत्त्व हुन्छ। लेखन, पठनपाठन, प्रकाशन, विचार-विमर्शजस्ता गतिविधि साहित्यिक परिष्कारका द्योतक हुन्।

नेपाली साहित्यको परिष्कारमा पनि अनेक सिर्जनात्मक गतिविधिले यथेष्ट सहयोग पुऱ्याएका छन् भने व्याकरण, मानक लेख्यरूप एवम् निश्चित रचनात्मक उपस्थितिले यसको भाषिक उन्नयनमा लक्ष्य निर्धारण गर्दछ। अग्रज लेखक तथा स्रष्टाहरूको स्मरण गर्दै तिनका योगदानको उज्यालो पाटोलाई पर्गलेर जनसमुदायमा पस्कन अन्तर्संवाद हुनु अझ प्रभावशाली कार्य हो वाङ्मयका लागि। स्रष्टाले दिने हरेक रचनामा नयाँ सोच, दर्शन र स्वरको

उपस्थिति हुन्छ । त्यस्तो सोच, स्वर र दर्शन पुरातन वा सीमान्तकृत हुँदैन । हरेक रचनामा समकालीनता हुन्छ । यही दृष्टिकोण राखेर होला, विक्रमाब्द १९६६ देखि २०६६ सम्मको कालावधिलाई 'शताब्दी सन्दर्भ' पारेर त्रिमूर्ति निकेतनले भर्खरै महाकवि देवकोटाको स्मरण गर्‍यो, जसले नयाँ चिन्तनलाई समेत उभ्याउने प्रयास गरेको छ । महाकवि देवकोटाको सिर्जनसमय र वर्तमान व्यक्तिसत्ताले ग्रहण गर्ने साहित्य र साहित्यकारको अवस्था लगभग उही र उस्तै भए पनि परिवेश फरक छ । त्यसैले महाकवि देवकोटालाई सम्झना गरेको सन्दर्भगत महत्त्वले खास अर्थ राख्छ साहित्यमा । **मुनामदन** सिर्जना गर्दाको सामयिक विम्ब र आजको मानवीय चाहनाले अँगालेको कतिपय वस्तुतथ्य फरक छ, तैपनि मानिसका सार्वकालिक पीडा र करुणापूर्ण स्थितिमा खासै फरक नआइसकेको तथ्य जिउँदोजागदो छ । यस अर्थमा पनि स्मृतिभिन्न सधैं महाकवि देवकोटालाई राख्न गरिएको यस बृहत् राष्ट्रिय सम्मेलनले महत्त्व राख्नेछ भोलिका दिनमा ।

समाजको एउटा गतिशील सम्पदा भाषा हो । हरेक युगमा भाषाले सापेक्ष बोली, जनजाति र लोकभावनाको रूप ग्रहण गरेको हुन्छ । महाकवि देवकोटाको लेखकीय आत्मरूप त्यही भाव, विचार र सञ्चेतनाको प्रस्तुति हो । शताब्दी सन्दर्भमा देवकोटाकालीन भावना र आजको सिर्जनाले एउटै तराजुमा जोखिएर उभिने अवसर प्राप्तमात्र गरेन उक्त अवसरमा सम्पन्न 'नेपाली भाषा : हिजो, आज र भोलि' विषयक कार्यपत्र प्रस्तुतिले भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिमा निश्चित योगदान पुग्नेछ । नेपाललगायत भारत, चीन, हङकङ, म्यान्मा, जापान, यू.ए.ई.रुस, बेलायत, जर्मनी, बेल्जियम र अमेरिकाको सहभागिताले नेपालबाहिर पनि नेपाल रहेको कुरा पुष्टि गर्दछ । यस्तो बृहत् सहभागिता नेपालमा हुनु एउटा हार्दिक पक्ष हो, जसका कारण समकालीन साहित्यमा अन्तर्विचारले नवीनता अँगाल्ने र नवीन रचनाधर्मिता स्विकार्ने मौका पाएको छ । महाकवि देवकोटाको

स्मरणसँगै लेखनाथ पौडेल र बालकृष्ण समको रचनासार हेर्ने र अनुभूत गर्ने अवसर, जाँगर फेरि एक पटक हाम्रो वाङ्मयले पाएको छ ।

भाषा, साहित्य र कलाको संरक्षणले राज्यको आलोकित आयाम अझ मुखरित हुने तथ्य निर्विवाद छ । अनेक गतिविधिमा र्फत हाम्रा स्रष्टाहरूको चिरस्मरणले वेगवान् र उपलब्धिपूर्ण रचनात्मक समाज निर्माणतर्फ उन्मुख हुने कुरा सम्भवतः महाकवि देवकोटा शताब्दी सन्दर्भ पहिलो खुड्किलो हुन सक्छ । यो खुराकले अरू विशिष्ट पहिचानका साथ गति लिइरहनुपर्छ । यसो भएमा साहित्यमा नयाँ सोच र समर्पणले स्थान पाइरहने तथ्यमा पनि शङ्का रहनेछैन । यस्ता भाषासाहित्यमा हुने हार्दिकता र संवेदनाले नेपालभित्र भन्दा नेपालबाहिर रहेर बसेका नेपालीलाई भाषासाहित्यमा सङ्गठित हुन प्रेरित गर्नेछ ।

विश्वभरि छरिएर रहेका नेपालीहरूलाई एकताको सूत्रमा बाँध्ने प्रमुख माध्यमको रूपमा रहेको नेपाली भाषासाहित्यलाई उन्नत र विस्तार हुन मद्दत पुगेको छ । सार्क क्षेत्रमा समेत पूर्ण विस्तार हुन नसकी रहेको वर्तमान नेपाली भाषासाहित्यमा त्रिमूर्ति निकेतनले देवकोटाको विषयमा विद्यावारिधि गर्नेहरू, विदेशमा रहेर नेपाली भाषाको सेवा गर्ने नेपालीहरू, साझा प्रकाशनलगायत साहित्य, सञ्चार तथा वाङ्मयसेवी सङ्घसंस्थाहरू तथा विगतमा महाकवि देवकोटासँग नजिक रहेका कवि श्यामदास वैष्णवजस्ता व्यक्तित्वलाई सम्मान गरेको छ । नेपाली भाषासाहित्यको उत्थानमा यो सराहनीय कार्य हो ।

• वैशाख २०६७

महाकवि देवकोटा शतवार्षिकी समापन भृकुटी त्रैमासिक

त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा स्थापित 'महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति'को आयोजनामा शतवार्षिकीको समापन भने 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन'को रूपमा काठमाडौँमा सम्पन्न हुन पुग्यो । सहभागीहरूले अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको नाममा आयोजित प्राज्ञ-भेलालाई निकै महत्त्वका साथ अवलोकन गरे । नेपाल, भारत, चीन, पाकिस्तान, जर्मनी, अमेरिका, बेलायत, हङकङ, बेल्जियम, म्यान्मा, जापान, युएई र रुस गरी तेह्र देशका लेखक-साहित्यकारहरूले नेपाली भाषासाहित्यका सम्बन्धमा बौद्धिक छलफल चलाए । नेपाली भाषासाहित्यका विभिन्न सवालहरूमा तार्किक बहस गरे । केही दिनका लागि मात्र भए पनि प्रज्ञाकुञ्ज नै बन्न पुग्यो त्यो सम्मेलन । विभिन्न क्षेत्र र विधाको अनुभवमा खारिएका प्राज्ञहरूका गहिरा भावाभिव्यक्तिको पारख गर्दै जाँदा नेपाली भाषाको सरलता, सरसता, जीवन्तता र जनग्राह्यता निकै बढेको आभास भयो सहभागीहरूमा । आयोजन, व्यवस्थापन, सहभागिता र उपलब्धिका दृष्टिले सम्मेलन सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको महसुस सहभागीहरूले गरे ।

शतवार्षिकी समारोह समितिले प्रवचन गोष्ठी, निबन्ध वाचन, कवि गोष्ठी, चित्रकला प्रदर्शनी, व्यक्तित्व सम्मान लगायत विविध कार्यक्रमहरूको आयोजना यसअघि नै सम्पन्न गरिसकेको थियो ।

शतवार्षिकीको समापनका सन्दर्भमा पाँच दिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन सम्पन्न गरिएको थियो ।

सम्मेलनमा 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि' शीर्षकमा तेह्रवटा कार्यपत्र प्रस्तुत गरिएका थिए । ती कार्यपत्रहरूमा दुई दर्जनभन्दा बढी वक्ताहरूले आफ्ना पूरक मन्तव्य प्रस्तुत गरेका थिए जसले ती कार्यपत्रलाई अरू खँदिलो बनाउने काममा अहम् भूमिका खेलेका थिए । लामो कार्यपत्रको सार प्रस्तुत गर्न छोटो समय दिइए पनि सुन्दर अभिव्यक्तिहरू प्रस्तुत भए । भाषासाहित्यको संरक्षण र संवर्द्धनका पक्षमा समय-सान्दर्भिक विचारहरू व्यक्त गरिए । नेपाली भाषी प्राज्ञहरू त आफ्नो वाङ्मयको सेवा र विकासमा तल्लीन रहेकै छन्, यो कुनै उल्लासको कुरा होइन । तर नेपाली भाषा सिकेर मीठो अभिव्यक्ति गर्न जानेका विदेशी सहभागीहरूले हामीलाई आफ्नो भाषाप्रति गर्व गर्न घनीभूत रूपमा प्रेरित गरे ।

अन्तर्राष्ट्रिय भाषा-साहित्य सम्मेलनमा नेपाली र नेपाली भाषी भारतीय साहित्यकारहरूको उपस्थिति उल्लेख्य थियो । भारतबाट ख्यातिप्राप्त व्यक्तित्वहरू सम्मेलनमा सहभागी हुन आइपुगेका थिए । ती व्यक्तित्वहरूमा इन्द्रबहादुर राई, लीलबहादुर क्षत्री, शान्ति क्षत्री, विन्ध्या सुब्बा, जीवन नामदुङ, सञ्जय राई, केबी नेपाली आदि थिए । अन्य देशबाट आउने पनि साहित्यिक-सांस्कृतिक क्षेत्रमा लामो समयदेखि लागिपरिरहेका व्यक्तित्वहरू नै थिए । औपचारिक कार्यक्रम सँगसँगै आपसी भेटघाट, चिनापची र आत्मीयताको गाँठो कस्ने कुरा सम्मेलनको अर्को महत्त्वपूर्ण पक्ष थियो । सम्मेलनको शून्य समयमा सहभागीहरूबीच भएको आपसी कुराकानी, रचना साटासाट, किताब आदानप्रदान, ठेगाना टिप्ने-टिपाउने, अन्तर्वार्ता लिने-दिने जस्ता कुराले अनौपचारिक सम्बन्धलाई समेत कसिलो बनाएको थियो । सहभागी कसैले पनि समय त्यत्तिकै खेर गएको अनुभव गर्नुपरेन । हरेक सहभागीका लागि शून्य समयसमेत उपलब्धिपूर्ण रह्यो ।

सहभागीहरूलाई उपहार दिने कार्यक्रम पनि हुन्छन् तर झोलाभरि किताबको उपहार दिने कार्यक्रम सायदै होलान् । झोलाभरि किताब पाए यस कार्यक्रमका सहभागीले । चौधजना अतिथिले फूलका थुँगाहरूले छोपिएका एघारवटा किताब र तीनवटा सीडीलाई फूल उधिनी-उधिनी फेला पारेको दृश्य, विभिन्न कृतिहरूको लोकार्पण र झोलाभरि किताब उपहार दिने कार्यक्रमलाई निकै रोचक मानिएको थियो ।

उद्घाटन समारोहमा पारिजात, गोमा र प्रेमराजेश्वरीदेवीको पूर्ण कदको प्रतिमा निर्माणका लागि मनीषा कोइराला र भद्रकुमारी घलेबाट तीन/तीन लाख, रामबाबु प्रसाई र गार्गीबाट दुई/दुई लाख गरी जम्मा दस लाख रुपियाँ प्रदान गरिएको क्षण सम्मेलनको प्रज्ञाकुञ्ज तालीको अविरल वर्षाबाट गुञ्जायमान बनेको थियो । शतवार्षिकी कार्यक्रमको आरम्भदेखि र समापनसम्ममा ऋण्डै तीनसय व्यक्तित्वलाई देवकोटा शताब्दी सम्मान, कदरपत्र र उपहार प्रदान गरिएको थियो । दीर्घ साधक श्यामदास वैष्णव पचास हजार रुपैयाँ सहितको देवकोटा शताब्दी सम्मानबाट सम्मानित हुनुभएको थियो ।

सम्मेलनको चौथो दिन कविगोष्ठीको दिन थियो । लगभग तीन दर्जन कविहरूले कवितावाचन गरे । देशी-विदेशी कविका कल्पनाशील अनुभूतिले सभा-भवन गम्भीर बनेको थियो ।

महाकवि देवकोटा शतवार्षिकी सन्दर्भमा आयोजित त्यो समारोह जमघट, प्रस्तुति र प्रतिफलका दृष्टिले पनि विशेष महत्त्वपूर्ण थियो । प्रधानमन्त्रीले उद्घाटन गर्नुपर्ने कार्यक्रम राजनीतिक असहजताको कारण प्रधानन्यायाधीशबाट सम्पन्न हुन पुगेको थियो । समापन पनि उनैबाट भएको थियो । “म प्रधानमन्त्रीको प्रोक्सी होइन तर पनि देवकोटा विषयक भव्य आयोजनालाई हार्न नसकेर उद्घाटन गर्न आएको छु” –उनले भनेका थिए । उद्घाटन सत्रमा उनले नेपाली भाषाका स्थानीय भेद, विषयगत साहित्यको प्रसङ्ग, भाषामार्फत

राष्ट्रिय एकता र भाषिक समृद्धिका निम्ति अरू भाषाका शब्दहरू पचाउन देखाउनुपर्ने लचकताको बारेमा सग्ला र पारदर्शी कुरा राखेका थिए । समापनमा पनि उनले साहित्यको अजस्रताप्रति गर्व गर्दै सिर्जनशील साधकप्रति आफ्नो सम्मानभाव प्रकट गरेका थिए ।

कार्यक्रममा माधव घिमिरे, सत्यमोहन जोशी, जगदीशशमशेर राणा, इन्द्रबहादुर राईबाट साहित्यका बारेमा सारगर्भित विचारहरू प्रस्तुत भएका थिए । उद्घाटन र समापन दुवै कार्यक्रमका सभाध्यक्ष तथा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष मोदनाथ प्रश्रितबाट नेपालको सांस्कृतिक विशेषता, नेपालमा वैदिक मन्त्रहरूको रचना, जनक-याज्ञवल्क्यको विद्वत् परम्परा तथा शिव संस्कृतिको बारेमा विशद् चर्चा सुन्यो सभाले । समापनमा उहाँले भन्नुभएको थियो- “देवकोटा पढौँ तर अरूलाई नबिसौँ, विद्वत् सभाको महत्त्वलाई कसैले अवमूल्यन नगरोस् ।”

सम्मेलनलाई सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्ने क्रममा नरेन्द्र-इन्दिरा (नइ प्रसाई)को सक्रियता उल्लेख्य थियो । स्वागत, धन्यवाद र सञ्चालनमा उनीहरू नै थिए । आयोजक समितिका सबै पदाधिकारी र सदस्यहरूको खटाइलाई सहभागीहरूले धन्यवादमात्र दिएनन् प्रशंसासमेत गरेका थिए ।

यो सम्मेलनले भाषासाहित्यका अनेकौँ पत्र र रेसाहरूलाई जोड्ने काम गरेको थियो, भिन्नता-विभिन्नतालाई एउटै थलोमा उभ्याउने काम गरेको थियो र भाषासाहित्यका बारेमा देश-विदेशका व्यक्तित्वलाई भेला गरेर गम्भीर बहस-छलफल चलाउने काम गरेको थियो । यी सबै कुरालाई जोड्ने अवसर भने महाकविको शतवार्षिकी थियो । यस अवसरमा वाङ्मयको क्षेत्रमा अर्थपूर्ण उपलब्धि हासिल गर्न सम्मेलन सार्थक रहेको थियो । अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले केही शक्ति र उत्साह दिएको छ वाङ्मयसेवीहरूलाई । सम्मेलनले समेट्न नसकेका केही अधुरा-

अपूरा पक्ष पनि छन् तर यसको विकल्प अर्को सम्मेलनमा अहिलेका अधुरा-अपूरा पक्षप्रति ख्याल गर्नु नै हो ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिले जुटाएको यो महत्त्वपूर्ण अवसर एउटा ऐतिहासिक क्षणको रूपमा अविस्मरणीय रहने उद्घोषका साथ बिदा भएका थिए, सहभागीहरू एकअर्कासँग कसिलो हात मिलाउँदै । बिदाइको बेला उनीहरू भन्दै पनि थिए— “यस्तो मौका फेरि पनि मिलोस्, मिल्यो भने फेरि यसरी नै भेटौंला !”

नेपाली भाषासाहित्यको संरक्षण, विकास र संवर्द्धनका क्षेत्रमा यस किसिमका सम्मेलनहरू बढी नै प्रभावकारी हुन सक्छन् भन्ने कुरा यही सम्मेलनले समेत देखाएको छ । यस्ता सम्मेलनहरू भइरहनुपर्छ । यस्ता सम्मेलनहरूको आयोजनाका लागि लागिपर्ने, घच्चच्याउने र प्रेरित-प्रोत्साहित गर्ने दायित्व-कर्तव्य हामी सबैको हो । अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली-भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजनाका लागि महाकवि देवकोटाको शतवार्षिकीको अवसरले संयोग जुरायो । यस्ता संयोग जुराउने अवसरहरू धेरै छन् ।

नेपाली साहित्य, कला, संस्कृति आदि विभिन्न क्षेत्रमा विशिष्ट योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरूका शताब्दी समारोहका अवसर आइरहन्छन् । त्यस्ता ऐतिहासिक अवसरहरूमा अमर मनीषीहरूका योगदानहरूको मूल्याङ्कन र सम्मान गर्ने संस्कृतिलाई राष्ट्रिय संस्कृतिको अभिन्न अङ्ग बनाउने कुरामा राष्ट्रका सबै अङ्गहरूको निरन्तर जागरूकता कायम रहेमा नै नेपाली भाषा, साहित्य, संस्कृति र कलाको समृद्धि सगरमाथाको उचाइतिर लम्किरहनेछ ।

• २०६६ माघ, फागुन, चैत

Nepali literature at large

Aavas Karmacharya

When Laxmi Prasad Devkota was born a century ago, no one then had any clue that one day this child, who lived in Dilli Bazaar in Kathmandu, would be the man who would take Nepali literature to unprecedented heights of maturity and popularity not just within Nepal but also worldwide.

It would not be wrong to say, therefore, that Mahakavi Devkota is the foundation of modern Nepali literature. It was in 2013 Bikram Sambat (1953/54), during King Mahendra's coronation, when Devkota took Nepali literature to international recognition through the Indreni magazine. Words cannot suffice to define Devkota's contributions to Nepali literature.

Considering such facts, and to mark the centenary of Mahakavi Laxmi Prasad Devkota, Trimurti Niketan – an organization established in the names of Mahakavi Devkota, Kavi Shiromani Lekhnath Poudel, and Natyasamrat Bal Krishna Sama – felicitates 100 litterateurs and authors of Nepal who have consistently contributed their best in promoting and preserving Nepali literature for the past many decades in Nepal and outside.

The very first conclave of its kind, there has not been a single event in Nepal to this day that celebrated the centenary of a litterateur so comprehensively, and there has been no

such gathering where so many writers and authors of Nepal are honored at one place and so collectively.

Long back, during the royal regime, some had attempted to mark the centenary of Natyasamrat Bal Krishna Sama. But the idea was dissolved because then prime minister Lokendra Bahadur Chand did not show much interest in making the event happen. After then, this is the first time when Nepal will see hundreds of literary icons gathered together to be recognized, and to discuss as well the prospects of Nepali literature in Nepal and elsewhere.

Sanchargram at Pingalasthan of Kathmandu is the venue where these many literary figures will be honored en masse this afternoon.

All the 100 recipients of the award are born before 2000 BS (1942/43). When Trimurti Niketan planned to host this ceremony, there were more than 500 candidates in their list. On forming a jury panel, they brought down the nominees to 100. Amongst these honored recipients, novelist, writer and journalist Peter J Karthak is the only such candidate who is being felicitated for the contributions he has made to internationalizing Nepali literature and its creative writers through his regular columns in Kathmandu's English-language newspapers.

Dr Modnath Prashrit will give away the inscribed letters of felicitation to the recipients today.

“It is a matter of great pride for us to get to felicitate Peter J Karthak for he has played a huge role in popularizing Nepali literature at the level of international reading culture through his novels, columns and articles. He is the only candidate amongst all others who is being awarded for his

mastery in the English language and using it to promote Nepali literature,” unveiled Narendra Raj Prasai, the founder of Nai Prakashan and the member secretary of the Devkota Centenary Festival.

“As far as I remember, the biggest conference on literature had taken place in Kathmandu during the mid-1950s. It was the Afro-Asian Conference but was not organized by Nepal. The entirely Nepali-sponsored Devkota Festival is going to be one of those few grand occasions Asia will witness. And I take it as a great honor to have been recognized as one of the recipients at this ceremony,” shared Peter J Karthak.

This ceremony will remain worthy of appreciation as an attempt even decades down the line, for the Devkota Festival will not only felicitate Nepali writers and authors, it has a series of programs following up wherein dozens of international writers and authors are participating and are being recognized.

In March 2010, the organization is hosting the biggest literary conference ever taken place in Nepal, which will run through March 18 to 22. During the five-day International Nepali Literature Conference, thirty three authors from India, four from Myanmar, three each from China and Japan, two from the UK, and one each from Germany and the USA will be felicitated, and the creative caucus will see various discussion programs alongside presenting papers on modern Nepali literature.

“All these foreign littérateurs are experts in Nepali language. They have translated many Nepali works into their native languages,” explained Prasai.

Chief Justice Anup Raj Sharma will felicitate all the international writers with letters of felicitation on March 22.

There is much more to the Devkota Festival. The ceremony also promises to acknowledge various people from Nepal, India, and Russia, now deceased but had played significant roles in Devkota's personal life. Apart from these, the conference will also felicitate 15 politicians who are into Nepali literature, four journalists who have been covering literature, seven Non-Residential Nepalis (NRNs) who have been promoting Nepali literature abroad, 10 young poets and artists, five who's who of the country for their financial and moral support, 10 teens for their interest in poetry, five essayists, 10 scholars who earned PhD in Nepali literature, and five literary organizations.

To make this event a success, a total amount of Rs 2,625,000 is collected from the Nepal Government, 50% of which is shared equally by the previous Pushpa Kamal Dahal-led government and current government under Madhav Kumar Nepal. Also, the association of NRNs contributed Rs 1,000,000 while other donors are contributing Rs 1,500,000. Though the organizing committee cannot provide airfare and transportation costs to the international invitees, it however assures their proper accommodation throughout the festival.

• Republica (The Week) : December 11, 2009

Among the Unremembered

Peter J. Karthak

What I went through those three hours on Friday, December 11, 2009 was a historic pan-literary event. It launched a new kind of tradition in Nepali creative world: to reverse the norm of “unremembering” (an expression from Earl Pike), and then to recover each of the unlocatably dislocated selves of ageing writers of Nepal against the backdrops of the nation’s various systems, and sponsored indifferences, and the organized demolition of such identities in the nation’s dynamism – now deliberately subjective and decelerated – through its literature, music, fine arts and such sensibilities.

This is about the Mahakavi Devkota Shatabdi Samman Mahotsav, the first chapter of which took place at the Sanchar Gram (Media Village) in Kathmandu under the joint aegis of Nai Prakashan and Trimurti Niketan with Dr Modnath Prashrit as Chairman and Narendra Raj Prasai and Indira Prasai as executives of the steering committee, formed to celebrate the centenary of Laxmi Prasad Devkota by honoring Nepali writers born in and before 1942/43.

As one of the 100 short-listed recipients – culled from the original long list of 500 contenders – of the Samman, I entered the hall of the Village and saw most of the seniors already seated for the unique event. Some 80 were present,

and the rest were absent, due to obvious reasons. My wife, Ranjana, remarked that Hiranya Bhojpure and I were perhaps the only two youngest honorees in the assemblage. Indeed, the average age of the gathered should stand roughly at 78 years, while my age of 66 years made me much younger than the rest of them.

When our names were called out alphabetically to receive the citation, I had the opportunity to look at, recognize, and wonder at each of the recipient who walked to the podium to be sayapatri-garlanded, given the framed bronze citation plaque, and the badge of honor embossed with the image of Devkota. Each one faced the panel of Khanuprude (Ram Babu Prasai), Modnath Prashrit, Rashtra Kavi Madhav Prasad Ghimire, and Bhadra Kumari Ghale while the Prasai duo of Narendra and Indira conducted the ceremony.

I knew only one-fourth of these older men and women, though having read the writing of most of them once upon a time in the 1960s, '70s and '80s. Then a pall seems to have fallen with the arrival of the new millennium, thus rendering these writers as a creative force of the bygone 20th century Nepal. The past decade or two conspired to have them duly categorized as an unremembered tribe – isolated, scattered, introverted, cocooned, and each having made personal peace and reckoning with him-/herself in the advancing years of their mostly lonesome lives.

The drastic transformations wreaked by the past decades were clearly discernible on these noble persons of Nepali letters and thoughts. Time had taken its toll on these grand personages of Nepali literature. Many have lost their partners, and some spouses remain as infirm. Some are living with donated organs, while quite a few have had bypass surgeries. Dimming eyesight inconveniences while some had

rigid joints trouble and some in walking. Getting up and stepping to the podium was laborious in their poor motor system. Hypertension, arthritis and gout have enfeebled some while unsteady fingers upset others. Two gentlemen forgot where their seats were while coming back from the dais, and had to be guided to their destination. The very few ladies were more conveniently seated in the front rows, so I couldn't observe them closely; but they were nicely ensconced among themselves.

This cream de la crème grew up and thrived in the middle of the 20th century. Beginning with, say, the great daylight earthquake of 1934—“Trees were dancing and houses started falling,” according to Satya Mohan Joshi's childhood reminiscences to Sagarmatha Radio – they saw the world from the wrong end of the telescope under the autocratic Ranas. So these writers devised their own moral improvisations to pass censorship and avoid state pogroms, save their skin, and continue writing. They saw the Library Parba, the new avatar of the “Makaiko Kheti Kanda” and other anti-learning onslaughts of the rulers. There were also quislings and agent provocateurs among their own, and exile and exodus of the victims were the results. Anti-intellectualism and fright on the part of the family rule eschewed eye-opening knowledge production and advancement of modern ideas and universal ideals. Nepal's Dark Age continued, and people grew restless; and this is where these elders and their seniors did their cleverest best to irrigate the drought of the mind and intellect.

The aged and ageing gentlemen had enjoyed powers in their heydays, exercised authority all around, and surveyed their provinces. But they wrote, too, which differentiated them from their fellow bureaucrats and associates who accumulated ill-gotten influences and riches through unethical means and unfair practices under the grand designs of institutionalized

corruption. That these now-retired litterateurs also compromised and sang hosannas to the powers that be to protect their pens from state proscription, and they did what they did according to the prevailing circumstances while they also strove to cleanse and purify themselves with their bleeding quills.

Demographically, most of the honorees belonged to the celebrated Bahun-Chhetri-Newar (BCN) trinity of Nepal – the most fortunate sons and daughters of the nation, patronized by the ruling cliques, pampered by succeeding systems, and favored by the dispositions of the administrations. But they also gave back to the nation; and this fact had them re-remembered and recalled to the short, simple and spontaneous occasion for the recognition of their literary contributions by way of celebrating Devkota’s centennial.

And they did come, happy as children, in their cool-calm-and-collected demeanour . They were suave, sober, and contented in their advancing age. They had graduated to the stage of their individual “bhranti” and “leela” after their personal “kranti” and “karya” while they were younger and more productive. Now they had “kanti” on their countenances, and enjoyed their own “shanti”.

They were all here this sunny wintry afternoon, and without the air of pessimism, defeatism and nihilism that plague Nepal today. They had done their bits, and that was that! Some had put on formal attires after a long time, most had their Dhaka topi on their temple, and they came without modern trapping: not one of them displayed cell phones, for example. There was this old Nepal in the hall which will pass away with the cast’s passage. The crook of his black-cloth umbrella handle on Khanuprude (Ram Babu) Prasai’s arm is that old-world “gham-chhaya” charm that won’t be seen in a

few years. These senior ladies and gentlemen looked indeed beautiful, to say the least.

Therefore, the honor program was a timely action, coinciding with Devkota's centenary. The scene painted a portrait of the previous-century Nepal. The gracefulness of the gathering echoed Devkota's own lines from his poem, "Sundarijalki Maiprati":

Bishwas disha hos
Bishwas nisha hos
Abinashiko yahi aakash...

As to the media coverage of the first event in the Devkota centennial series, we at Republica did our best in objective journalism. It was the young generation in the newspaper who created the story and image of the happening. It was their tribute to their grandparental generation. Missing in Kathmandu's subjective media were its middle-aged editors and reporters who almost stood as a fifth column in the void they did not fill up.

As for me, Friday, December 11, 2009 was the last day of my 66th year. I received my Mahakavi Devkota Shatabdi Samman on this day, and it is the best birthday present I have ever had in my life.

• Republica (The Week) : December 16, 2009

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन

काठमाडौं, नेपाल : २०६६ चैत ५-९ गते (मार्च १८-२२, २०१०)
कार्यक्रमको रूपरेखा

चैत ५ गते (मार्च १८) बिहीबार

१४ बजे : पाहुना स्रष्टाहरूद्वारा त्रिमूर्ति निकेतनमा आयोजित त्रिमूर्ति अर्थात् कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका सालिकमा माल्यार्पण ।

१५ बजे : पाहुना स्रष्टाहरूको त्रिकुटी कोलनी बत्तीसपुतलीमा परिचयात्मक कार्यक्रम तथा नेपाली भाषासाहित्यका महारथी श्री जगदीशशमशेर राणाद्वारा जलपानको आयोजना ।

१८.३० बजे: सिनेअभिनेत्री सुश्री मनीषा कोइरालाद्वारा पाहुना स्रष्टाहरूका सम्मानमा रात्रिभोजको आयोजना ।

चैत ६ गते (मार्च १९) शुक्रबार

८.०० बजे : जलपान ।

९.०० बजे : अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन उद्घाटन समारोह ।

१. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितबाट सभापतित्वग्रहण ।

२. सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश श्री अनूपराज शर्माबाट प्रमुख आतिथ्यग्रहण ।
३. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव तथा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका सदस्यसचिव श्री नरेन्द्रराज प्रसाईबाट स्वागतमन्तव्य ।
४. सम्माननीय प्रधानन्यायाधीशबाट प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको उद्घाटन ।
५. विशिष्ट अतिथि राष्ट्रकवि श्री माधव घिमिरेबाट सम्बोधन ।
६. विशिष्ट अतिथि डा.इन्द्रबहादुर राईबाट सम्बोधन ।
७. विशिष्ट अतिथि श्री जगदीशशमशेर राणाबाट सम्बोधन ।
८. प्रधानन्यायाधीशबाट 'देवकोटा शताब्दी सम्मान' समर्पण :
 (क) महाकवि देवकोटा विषयक विद्यावारिधि गर्नेहरू,
 (ख) विदेशमा रहेर नेपाली भाषाको सेवा गर्ने नेपालीहरू,
 (ग) सञ्चार तथा वाङ्मयिक सङ्घसंस्थाहरू ।
९. प्रधानन्यायाधीशबाट देवकोटाका गणेशकवि पं.श्यामदास वैष्णवलाई पचास हजार रुपियाँको राशिसहित 'महाकवि देवकोटा शताब्दी पुरस्कार' समर्पण ।
१०. त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा निर्माणाधीन 'त्रिनारीरत्न' (प्रेमराजेश्वरी थापा, गोमा र पारिजात)का पूर्णकदका सालिक निर्माणका लागि त्रिमूर्ति निकेतनका कोषाध्यक्ष श्रीमती प्रमीला उप्रेतीलाई रकम हस्तान्तरण :
 (क) सुप्रसिद्ध सिनेअभिनेत्री सुश्री मनीषा कोइरालाबाट तीन लाख रुपियाँ,
 (ख) देवकोटा शताब्दी महोत्सवका उपाध्यक्ष सुश्री भद्रकुमारी घलेबाट तीन लाख रुपियाँ,
 (ग) लेखनाथ पौड्याल काव्यसभाका संयोजक तथा त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापक सदस्य श्री खनूप्रदे 'रामबाबू'बाट दुई लाख रुपियाँ,

- (घ) बालकृष्ण सम फाउन्डेसनका संयोजक प्रा.डा.श्रीमती गार्गी शर्माबाट दुई लाख रुपियाँ ।
११. अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशीद्वारा मन्तव्य ।
१२. त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईंबाट मन्तव्य ।
१३. प्रधानन्यायाधीश श्री अनूपराज शर्माबाट सम्बोधन ।
१४. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका उपाध्यक्ष सुश्री भद्रकुमारी घलेबाट धन्यवादज्ञापन ।
१५. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितबाट सम्बोधन ।
- १२.०० बजे: दिवाभोज ।
- १३.३० बजे : विभिन्न मुलुकबाट 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि' शीर्षक कार्यपत्रको प्रस्तुति, (सभापति : श्री सत्यमोहन जोशी, नेपाल) ।

भाग लिने राष्ट्रका कार्यपत्रहरू :

नेपाल (प्रा.राजेन्द्र सुवेदी, प्रा.डा.देवी गौतम र डा.ज्ञानु पाण्डे), भारत (प्रा.डा.घनश्याम नेपाल, डा.सञ्जय राई र श्रीमती अरुणा राई), चीन (श्री लिउ होङ स्याङ), पाकिस्तान (प्रा.डा.श्रीमती ताहिरा निगत नैयर), हङकङ (श्री पशन तमू), म्यान्मा (डा.दुबसु क्षत्री, श्री विष्णु पन्थी, श्रीमती पुनम क्षत्री, कृसु सुवेदी), जापान (डा.दुबसु क्षत्री, श्रीमती मिसिजु फुकुदा, श्रीमती पुनम क्षत्री, चक्र सुवेदी, कृसु क्षत्री), यू.ए.ई.(श्री जाकिर हुसेन), रुस (श्री कृष्णप्रकाश श्रेष्ठ र प्रा.डा.जङ्गब चौहान), बेलायत (प्रा.डा.माइकल हट, डा.सुश्री भ्यालरी एम्.इन्चले र श्री सुरेशजङ्ग शाह), जर्मनी (डा.मानफ्रेद थोई), बेल्जियम (श्री कृष्ण बजगाईं), अमेरिका (श्री होमनाथ सुवेदी, श्रीमती भारती गौतम र सुश्री एन हन्किन्स) ।

१६.०० बजे : जलपान ।

१६.३० बजे : विभिन्न देशबाट 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि' कार्यपत्रको बाँकी प्रस्तुति ।

१७.३० बजे : कार्यपत्रको प्रस्तुति समाप्त ।

चैत्र ७ गते (मार्च २०) शनिबार

८.०० बजे : जलपान ।

९ बजे : 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि'को छलफल केन्द्रित प्राज्ञिक अभिव्यक्ति (सभापति: सुश्री शान्ता श्रेष्ठ, नेपाल) :

वक्ताहरू :

१. डा.कुमार प्रधान (भारत)
२. माननीय श्री गोपाल ठाकुर (नेपाल)
३. डा.जीवन नामदुङ (भारत)
३. प्रा.डा.चूडामणि बन्धु (नेपाल)
४. प्रा.डा.महादेव अवस्थी (नेपाल)
५. श्री लीलबहादुर क्षत्री (भारत) ।

१२.०० बजे: दिवाभोज ।

१३.३० बजे : 'नेपाली भाषा : हिजो, आज र भोलि'को छलफल केन्द्रित प्राज्ञिक अभिव्यक्ति (सभापति: सुश्री गीता उपाध्याय, आसाम, भारत) :

वक्ताहरू :

१. श्री गोविन्द भट्ट (नेपाल)
२. प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ (नेपाल)
३. श्री नेत्र एटम (नेपाल)
४. डा.लक्ष्मीप्रसाद पराजुली (भारत)
५. प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी (नेपाल) ।

१६.०० बजे: जलपान ।

१६.३० : 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि'को छलफल केन्द्रित प्राज्ञिक अभिव्यक्ति (सभापति: प्रा.डा.श्रीमती ताहिरा निगत नैयर, पाकिस्तान) ।

वक्ताहरू :

१. प्रा.डा.गार्गी शर्मा (नेपाल)
२. डा.शान्ति क्षेत्री (भारत) ।

१७.३० बजे : समाप्त ।

१८.३० बजे: स्रष्टा जगदीशशमशेर राणाद्वारा पाहुना स्रष्टाहरूका सम्मानमा रात्रिभोज ।

चैत ८ गते (मार्च २१) आइतबार

८.०० बजे : जलपान ।

९.०० बजे : कविगोष्ठी (सभापति : श्रीमती सानुमती राई, भारत)

स्रष्टाहरू :

१. श्री आर.डी.प्रभास चटौत (नेपाल)
२. श्रीमती उषा शेरचन (नेपाल)
३. श्री कालीप्रसाद रिजाल (नेपाल)
४. श्री केदार गुरुड (भारत)
५. श्री केबी नेपाली (भारत)
६. श्री गोपाल पराजुली (नेपाल)
७. श्रीमती गोमा शर्मा (भारत)
८. श्री छविलाल उपाध्याय (भारत)
९. डा.जीवन नामदुड (भारत)
१०. श्री ज्ञान उदास (नेपाल)
११. श्री तुलसी दिवस (नेपाल)
१२. श्रीमती तोया गुरुड (नेपाल)

१३. श्री दिनेश गुप्ता (नेपाल)
१४. श्री दुर्गाप्रसाद अर्याल (नेपाल)
१५. श्री दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ (भारत)
१६. श्री नरबहादुर दाहाल (भारत)
१७. सुश्री भद्रकुमारी घले (नेपाल)
१८. श्रीमती भारती गौतम (अमेरिका)
१९. श्री भूपेन्द्र अधिकारी (भारत)
२०. श्री मञ्जुल (नेपाल)
२१. श्री मनप्रसाद सुब्बा (भारत)
२२. श्री मनोज बोगटी (भारत)
२३. डा.मानफ्रेद थोर्ड (जर्मनी)
२४. श्रीमती मैना थापा 'आशा' (भारत)
२५. श्री मोमिला (नेपाल)
२६. श्री विक्रममणि त्रिपाठी (नेपाल)
२७. श्रीमती शारदा शर्मा (नेपाल)
२८. श्री वासुदेव अधिकारी (नेपाल)
२९. श्रीमती विन्द्या सुब्बा (भारत)
३०. श्री विमल आचार्य (नेपाल)
३१. श्री विश्वविमोहन श्रेष्ठ (नेपाल)
३२. श्री विष्णु पन्थी (म्यान्मा)
३३. डा.श्रीमती शान्ता क्षत्री (भारत)
३४. श्री शैलेन्द्र साकार (नेपाल)
३५. पं.श्यामदास वैष्णव (नेपाल)
३६. श्री श्रवण मुकारुड (नेपाल) ।

१२.०० बजे: दिवाभोज ।

१३.३० बजे : 'नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार' शीर्षक अभिव्यक्ति
(सभापति : डा.शरद क्षत्री, भारत) ।

वक्ताहरू :

१. श्री गङ्गाप्रसाद उप्रेती
(उपकुलपति, नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान)
२. श्री गुप्त प्रधान (भारत)
३. श्री चूडामणि रेग्मी (नेपाल)
४. प्रा.टीकाराम उपाध्याय 'निर्भीक' (भारत)
५. श्री तेजेश्वरबाबु ग्वंगः (नेपाल)
६. श्री दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ (भारत)
७. प्रा.मुकुन्दशरण उपाध्याय (नेपाल)
८. डा.रामदयाल राकेश (नेपाल) ।

१६.०० बजे : जलपान ।

१६.३० बजे : सम्पूर्ण कार्यक्रमको प्रतिवेदन (सभापति : श्री महानन्द पौड्याल, सिक्किम, भारत) :

प्रतिवेदकहरू :

१. श्री यादव भट्टराई (नेपाली भाषासाहित्य : सन्दर्भ, हिजोको कार्यपत्रको प्रतिवेदन)
२. श्रीमती सन्ध्या पहाडी (नेपाली भाषासाहित्य : सन्दर्भ, आजको कार्यपत्रको प्रतिवेदन)
३. श्रीमती शान्ति रिसाल (नेपाली भाषासाहित्य : सन्दर्भ, भोलिको कार्यपत्रको प्रतिवेदन)
४. श्री उपेन्द्र सुवेदी (कवितामाथिको प्रतिवेदन)
५. श्री कमलराज उपाध्याय (नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार शीर्षकको प्रतिवेदन) ।

१७.१५ बजे : नेपाली भाषासाहित्यका केही कृतिको लोकार्पण (सभापति : श्री खनूपरुदे 'रामबाबू') :

लोकार्पण भएका कृतिहरू :

१. परी (कवितासङ्ग्रह), लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा

२. तरङ्ग लहरी (गीत भजनसङ्ग्रह), विष्णु पन्थी
३. नेपाल र आजको स्थिति (प्रबन्धसङ्ग्रह), भद्रकुमारी घले
४. परिवर्तनका ज्वाला (कवितासङ्ग्रह), पवित्रा पौडेल
५. मानवता (महाकाव्य), आचार्य खेमराज केशवशरण
६. अनुभूतिका तरङ्गहरू (सूक्तिसङ्ग्रह), विष्णुप्रसाद पन्त
७. सानुको मामा घरको यात्रा (बालकथा), लक्ष्मी उप्रेती
८. एन फ्राङ्क बाल्यकालमा (जीवनी), गीता उपाध्याय ।

१७.३० बजे : समाप्त ।

१८.३० बजे : स्रष्टा उषा शेरचनद्वारा पाहुना स्रष्टाहरूका सम्मानमा रात्रिभोज ।

चैत ९ गते (मार्च २२) सोमबार

८.०० बजे : जलपान ।

९.०० बजे : प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन समापन समारोह :

१. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितबाट सभापतित्व ग्रहण
२. सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश श्री अनूपराज शर्माबाट प्रमुख आतिथ्य ग्रहण
३. प्रधानन्यायाधीशबाट 'महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान' तथा कदरपत्र समर्पण :
 - (क) भारत, चीन, पाकिस्तान, म्यान्मा, जापान, बेलायत, जर्मनी, अमेरिकाका स्रष्टाहरू
 - (ख) महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका प्रमुख सहयोगीहरू ।
४. पन्ध्र जना ख्यातिप्राप्त व्यक्तित्वहरूबाट सामूहिक रूपमा महाकवि देवकोटा शताब्दी

- महोत्सवबाट प्रकाशित एघारवटा किताब र तीनवटा सीडीहरूको सामूहिक लोकार्पण ।
५. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.प्रश्रितबाट शताब्दी महोत्सवबाट प्रकाशित कृतिहरू प्रमुख अतिथिमा उपहार ।
 ६. अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक श्री सत्यमोहन जोशीद्वारा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको घोषणापत्र जारी ।
 ७. सम्माननीय प्रधानन्यायाधीशलाई महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.प्रश्रितबाट महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको स्मृतिचिह्न समर्पण ।
 ८. प्रधानन्यायाधीश श्री अनूपराज शर्माबाट सम्बोधन ।
 ९. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव तथा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका सदस्यसचिव श्री नरेन्द्रराज प्रसाईंबाट धन्यवादज्ञापन ।
 १०. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवबाट प्रकाशित कृतिहरू उपहार ।
 ११. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितबाट मन्तव्य र सम्पूर्ण कार्यक्रम विसर्जनको घोषणा ।

१२.०० बजे: दिवाभोज ।

प्रमुख अतिथि प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माको उद्घाटन र समापन भाषण

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा मलाई आउन आज बडो सङ्कोच लागेको थियो । वास्तवमा आजको यो उद्घाटन सम्मेलनमा मेरो कार्यक्रम थिएन र समापनको दिनमात्रै म आउने कार्यक्रम तय भएको थियो, त्यो पनि बडा सङ्कोचसहित । आज अचानक प्रधानमन्त्रीको केही कार्यक्रमले गर्दा उहाँले आजको कार्यक्रममा आउन नसक्ने सूचना दिनुभएपछि मलाई आयोजकहरूले आग्रह गर्नुभयो, तर म बडो सङ्कुचित थिएँ । म प्रधानमन्त्रीको 'प्रोक्सी' होइन र 'प्रोक्सी' को रूपमा पनि म आएको होइन र म मेरै आफ्नै पदीय हैसियतले आएँ । मलाई सङ्कोच यस मानेमा लाग्दछ कि आजको यो उद्घाटनलाई सम्बोधन गर्ने मसँग हैसियत छ कि छैन ? मर्यादाको हिसाबले प्रधानन्यायाधीशको पद प्रधानमन्त्रीपछिको होला तर मेरो साहित्यसँग त्यति प्रत्यक्ष सरोकार छ कि छैन ? मैले तीनचारचोटि आफूलाई आकलन गरें र के भनै भने "साहित्य त म पनि रचना गर्छु, तर म कानुनी साहित्य रचना गर्छु, फैसला होइन । मेरा लेखरचनाहरू प्रशस्त छन् र कानुनी साहित्य पनि साहित्यको एक पाटो हो जस्तो मलाई लाग्छ ।" त्यति छिनो तन्तुले मलाई यो समारोहमा आउने हौसला प्रदान गर्‍यो, तथापि यति मूर्धन्य साहित्यकारहरूका अगाडि मैले यति विशिष्ट सम्मेलनको उद्घाटन गर्दा मलाई बडो लज्जा र सङ्कोच पनि लागेको छ । वास्तवमा

यसका लागि म सुपात्र हो कि होइन ! तथापि यो सम्मेलनको मैले उद्घाटन गरें ।

अब म दुईतीनवटा चिज यसमा राख्न चाहन्छु कि साहित्य भनेको शुद्ध कविता वा उपन्यासमात्रै पनि होइन । साहित्यका धेरै पाटाहरू हुन्छन् । वैज्ञानिक साहित्य हुन्छ, कानुनी साहित्य पनि हुन्छ । ती पाटा पनि साहित्यका एक अजस्र धारा नै हुन् र मैले हेर्दाखेरि नेपालीहरूलाई एउटा एकताको शिरामा बाँध्ने नै भाषा जस्तै लाग्यो ।

म बाह्रतेह्र वर्षअघि जुम्ला गएको थिएँ । म त्यस बेला कानुन व्यवसायी थिएँ र एउटा अध्ययनको क्रममा त्यहाँ गएको थिएँ । जुम्लाको सदरमुकामबाट ८ घण्टाको पैदल हिँड्दै जाँदा एक ठाउँमा एउटा काँक्रो फलेको मैले देखें । मलाई तिर्खा लाग्यो र मैले घरधनी महिलालाई “म किन्छु, बेचनुहुन्छ” भनेर सोध्दा “मेरो घरमा भोलि श्राद्ध छ म खुत्ल्याउँदिनँ” भन्नुभयो । मलाई अचम्म लाग्यो । यो ‘खुत्ल्याउने’ शब्द ! मैले काठमाडौँमा त खसीबोकाको रौंमात्र खुत्ल्याएको सुनेको थिएँ, तर भाषामा कसरी परिवर्तन आउँदो रहेछ र मलाई लाग्दछ आज सिञ्जाबाट सुरु भएको सिञ्जाली भाषा खस भाषा हुँदै गोर्खाली, नेपालीमा पुग्नुमा सबै नेपालीहरूको ठूलो योगदान छ ।

नेपाली भाषा आज कुनै वर्ग, जात, जातिको भाषा नभई समस्त नेपालीहरूलाई एकताको सूत्रमा उन्ने एउटा धागोको रूपमा रहेको छ । यसै क्रममा भरखरै अघि श्रद्धेय इन्द्रबहादुर राईले भाषाका भेदहरू भन्नुभयो । निश्चय पनि हिन्दीका भेद हेर्ने हो भने बिहारमा बोलिने हिन्दी, पश्चिममा बोलिने हिन्दी र दिल्लीमा बोलिने खडी बोली र लखनउमा बोलिने हिन्दी कति फरक छ ! स्थानीय भेद हुन्छ, तर साहित्य पनि रचना हुन्छ त्यसमा एक रूपता अवश्य पनि होला, तथापि कसैले त्यसलाई कानुनी साहित्य रचना गर्‍यो या वैज्ञानिक साहित्य रचना गर्‍यो भने फरक हुन्छ । उदाहरणका लागि

मलाई कसैले कानुनी साहित्य रचना गर भन्यो भने प्रशस्त फारसी, अरबी शब्द आउँछन् । किनभने हामी कानुनकर्मीहरूले कुनै चीज समाप्त गर्नुलाई 'तामेल' भन्छौं, समाप्त भन्दैनौं । हामीले कसैलाई अदालतमा बोलायौं भने सूचना दिँदैनौं 'इत्तलामनामा' दिन्छौं र अदालत आफैँमा पनि विदेशी शब्द हो । त्यसैकारण कुनै पनि भाषा समृद्ध तब हुन्छ जब यसमा अरू भाषाबाट 'बरो' गर्ने क्षमता हुन्छ । त्यो क्षमता भएकै कारणले अङ्ग्रेजी भाषामा हेरौं, आज मूल रूपमा इङ्गल्यान्डमा बोलिने अङ्ग्रेजीमात्र अङ्ग्रेजी भएको छ । त्यसकारणले मलाई लाग्छ यो पचाउने वा अरू भाषाका शब्दहरू आफूमा आत्मसात् गर्ने क्षमताले नै नेपालीलाई अगाडि बढाएको हो । नेपाली भाषामा प्रशस्त नेवारी भाषाका शब्दहरू किन आए ? यो त्यही पचाउने क्षमताको कारणले नै हो ।

भाषामा स्थानीय भेद अवश्य पनि हुन्छ । तापनि भाषालाई जुम्लादेखि सिक्किमसम्म एउटै हुन्छ भनेर दावा पनि गर्नुहुँदैन । स्थानीय भेद अवश्य हुन्छ । तर जब यो संस्कारमा साहित्य रचना हुन्छ । यसमा एक किसिमको एक रूपता आउँछ र आउनु पनि पर्छ ।

अन्त्यमा यो सम्मेलन सफलतापूर्वक सम्पन्न होस् भन्ने कामना गर्दछु । धन्यवाद !

•

सबैभन्दा पहिले म प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नेपाली भाषाको श्रीवृद्धि गर्न सफल होस् भन्ने शुभकामना व्यक्त गर्दै छु । विभिन्न मुलुकका स्रष्टाहरूलाई महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान र कदरपत्र अर्पण गर्न पाएकोमा आज म गदगद् भएको छु । नेपाली भाषाका यस्ता विशिष्ट सर्जकहरूलाई मैले पनि केही पुष्प दिन पाएकामा म आफैँ गौरवान्वित भएको ठान्दछु ।

म आफैं साहित्यको सर्जक नभए तापनि मैले होस सम्हालेदेखि साहित्यको वातावरणमा रम्ने गरेको थिएँ । त्यस बेला पनि मेरो घरमा साहित्यिक भेला हुँदा कसैले कवितावाचन गरेको सुन्थेँ र कसैले कथा पढेको सुन्थेँ । मलाई लाग्दथ्यो कहाँबाट यस्तो अजस्र धारा बग्दछ ।

भनिन्छ, युवावस्थामा पुगेपछि क्रान्तिको धार नबोक्ने कोही राजनीतिज्ञ हुँदैन, त्यसरी नै युवावस्थामा पुगेपछि कविता नरच्ने कोही मानिस नै हुँदैन । सायद त्यो क्षणमा मैले रचेँ हुँला, तर साहित्यलाई निरन्तरता दिन सकिनँ । तथापि मलाई लाग्छ कि साहित्य त्यस्तो विधा हो जसको काल र सीमा हुँदैन । हामी यहाँ बसेर कापकाका कृति पढ्छौँ । कापका चेकोस्लोभाकियामा जन्मेका थिए, तर त्यो अहिलेको स्लोभाकिया हो कि चेक त्योसँग हामीलाई मतलब छैन । हामी अल्जेरियामा जन्मेका कामुलाई पढ्छौँ र त्यसबाट प्रभावित हुन्छौँ ।

साहित्य यस्तो विधा हो जुन कालजयी हुन्छ तथा यसलाई कुनै सीमाले आबद्ध गर्न सक्तैन । मलाई लाग्छ आज पनि टोल्स्टोयका 'वार एन्ड पिस' पढ्दा रोमाञ्च हुन्छ । नेपोलियनले रुसमा आक्रमण गरेको पृष्ठभूमिलाई लिएर त्यत्रो ठूलो उपन्यास लेखियो । पढ्दै जाँदा कता बिलाइन्छ कता ! मेक्सिम गोर्कीका आत्मकथा पढ्दाखेरि यस्तो दुःखमा पनि मान्छे कस्तो सर्जक हुँदो रहेछ भनेर आत्माभिमान हुन्छ । हाम्रै देशका बी.पी.कोइरालाको 'आत्मकथा' पढ्दा र उहाँको 'नरेन्द्रदाइ' र 'मोदिआइन' पढ्दा हामी सलल कता बग्छौँ कता ! त्यसकारण साहित्य नै यस्तो वस्तु हो जसले हामीलाई अजस्र धारामा बाँधेको हुन्छ र भन्नुपर्दा सिञ्जालीदेखि खस हुँदै गोर्खाली पगरी गुथ्दै नेपाली भाषासम्म आइपुगेपछि यो नेपाली भाषाले वर्ग, जात वा जातीयको सङ्कुचित घेरा पार गरेको छ ।

भाषा कसैको पेवा होइन । यो भाषा समस्त नेपालीको साक्षात् सम्पत्ति भएको छ । यसले देशकाललाई नाघेको छ र आज नेपालीहरू सर्वत्र फिँजिएका छन् । हिजोसम्म हामी भारत र बर्मामा नेपाली पाउँदथ्यौं । आज नेपाली चाहे बर्मामा होस् चाहे भारतमा होस् या चाहे उत्तर अमेरिकामा होस् उनीहरू नेपाली भाषाकै प्रेममा बाँधिएका हुन्छन् । मैले अर्जेन्टिनामा जाँदा नेपाली भेटेको थिएँ । यसरी विश्वव्यापीकरण भएको बेलामा नेपाली सर्वत्र छरिएको बेला हामीलाई गाँस्ने एउटा मात्रै बाँधने तन्तु छ त्यो हो— नेपाली भाषा ।

नेपालीहरू जसरी बाहिर पुगे, निश्चय पनि यसले हिजोसम्म नेपाली भाषामा प्रभावित पाठ्यो । भारतका हिन्दी र भारतबाटै आयातित भएका अङ्ग्रेजी साहित्यबाट, तर आज सिधै जर्मन साहित्य, फ्रान्सेली साहित्य, रुसी साहित्य, चिनियाँ साहित्य र जापानी साहित्य हामीले पठनपाठन गर्न पाएका छौं र मलाई लाग्छ कि नेपाली भाषा आज 'वीरसिक्का' को कथाबाट धेरै अगाडि 'जगदीशशमशेर राणाको सेतो ख्याकको आख्यान' सम्म आइपुगेको छ । यस भाषालाई तेस्रो आयाम र ऊर्ध्वाधर धेरै दिन मलजल गरेको छ । कविता, कथा, निबन्ध, नाटक, नियात्रा, उपन्यासजस्ता विशुद्ध साहित्यिक रचनामात्र होइन, विज्ञान र कानूनजस्ता नीरस र शुष्क विषयमा पनि नेपाली भाषामा रचना हुन थालेका छन् । चाहे त्यो पुस्तक प्रकाशनीमा होस् चाहे लेखन रूपमा मात्र थन्केको होस् ।

दर्शन अनि विदेशी ग्रन्थहरूको नेपाली भाषामा अनुवाद हुन थालेका छन् । यस्ता कुराहरूले नेपाली भाषाको फाँट विस्तृत भएको छ । मलाई लाग्छ आजको आमसञ्चारको माध्यमले नेपालीहरूलाई जहाँसुकै बसे पनि आफ्नो भाषामा बाँध्न सक्ने हैसियत आएको छ र विभिन्न भाषासितको सम्पर्क बढेको छ । परम्परागत रूपमा नेपाली भाषा भारतीय भाषाबाट मात्र प्रभावित

थियो । त्यो प्रभाव क्षेत्र अब बाहिर पुगेको छ । नेपाली भाषाको फाँटमा विभिन्न विदेशी भाषाहरूले पनि अब धक्का दिन थालेको देखिन्छ । त्यस्तो हेर्दै जाँदा मलाई केही कालयता नेपाली भाषा कस्तो हो भन्दाखेरि कताकता हासोन्मुख भइराखेको जस्तो आभास हुन्छ । उदाहरणका लागि नेपाली छाला अब कमलो हुँदैन कोमल हुन थालेको छ र अब हामी फुल खाँदैनौं अण्डा खान थालेका छौं । अब हामी खाजा खाँदैनौं नास्ता खान थालेका छौं । निश्चय पनि एक भाषाको एक संस्कृतिको अर्कोसँग प्रभाव हुन्छ । विकासको क्रममा त्यही प्रभावबाट विकसित भएर भाषाहरू बन्दछन्, संस्कृतिहरू बन्दछन् । तर आफ्नो भाषा र संस्कृतिहरूका पूर्व रूपमा ऐँजेरु लाग्दछन् भने त्यस्ता ऐँजेरुहरूलाई पखाल्न, काट्न, धुन सक्नुपर्दछ ।

एउटा उदेक लाग्छ नेपाली शब्दको अर्थ छोरालेछोरीलाई अङ्ग्रेजीमा बताउनुपर्छ । दायाँ र बायाँभन्दा वाल्ल परेको अनुहार लेफ्ट र राइट भन्दा बुझ्दछ । यो अवस्थाले पनि उदेक लाग्छ । एउटा भाषासंस्कृतिले अर्को भाषासंस्कृतिलाई प्रभाव पार्छ । विकासवादको सिद्धान्त त्यही हो । तर त्यो प्रभाव कतिसम्म लिने ? उदाहरणका निमित्त म इतिहासमा अत्यन्त चाख राख्छु । कुनै इतिहासविद्का अगाडि कुनै दावा त गर्दिनँ, तर अहिलेको लेबनान पहिलेको कोहेनेसिया थियो । कोहेनेसियाले उत्तर अमेरिकामा ठूलो कोलोनी विस्तार गर्‍यो र सबैलाई थाहा छ होला 'कोर्थेसको हनिबल' का कथाहरू । त्यही कोहेनेसियाली भनिन्छ युरोपका अहिले जति पनि लिपि छन् ती लिपि नै कोहेनेसिया लिपि हो । त्यसले धेरै कुरा दियो । व्यापारमा समृद्धि दियो, तर कोहेनेसियान भाषा कहीं पनि छैन । ती भाषा बोल्ने कता गए थाहा छैन । कोहेनेसियाले जेनेटेक्स लिएर बसेको होला ! यदि भाषा निरन्तर गइदिएको भए त्यसले हामीलाई त्यो भाषा कसरी उत्पत्ति भयो र कसरी विकास भयो जानकारी दिन्थ्यो । भाषा मरेर जाति मर्छ, त्यो जाति कतै विलीन हुन्छ र भाषा

रह्यो भने जातीयताको अस्तित्व पनि रहन्छ । त्यसकारण मलाई लाग्दछ यस्तै सम्मेलनले हामीलाई एक अर्कामा आबद्ध गर्छ, भाषाको विकासलाई प्रेरणा दिन्छ । नेपाली भाषासाहित्यका यस्ता अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन पटकपटक हुनुपर्दछ र म आशा गरूँ मेरा खनाति जनातिको बेलामा देवकोटाको दोस्रो शतवार्षिकी समारोह यस्तै भव्यताका साथ नेपाली भाषामा सम्पन्न हुनेछ ।

- भाषणको टेप श्री कमलराज उपाध्यायद्वारा लिपिमा रूपान्तर गरिएको हो ।

+

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको उद्घाटन र विसर्जन समारोहको भाषण

विश्वका आदि महाकवि वाल्मीकिको यस साधनाभूमिमा बीसौं शताब्दीका महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी महोत्सवमा समायोजित अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिभाहरूको यस ऐतिहासिक सङ्गमलाई स्वागतअभिनन्दन गर्न पाउँदा हाम्रो खुसी र गौरवानुभूतिको कुनै सीमा रहेको छैन । यहाँहरू सबैलाई हृदयको अन्तरालबाट अभिवादनसहित कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

नेपाल प्राक् ऐतिहासिक कालदेखि विश्वको पूर्वी गोलार्धका चारै महादेशको सङ्गमस्थल रहँदै आएको छ । त्यसैले नेपाल आर्य, मङ्गोल, आष्ट्रिक, द्रविड सबै मूलका कुल वंशहरूको प्यारो साझा भूमि बनेको छ । यसै विशेषताको कारण चार हजार वर्षअघि हाम्रो मिथिला भूमि जनकपुरबाट ऋग्वेदका ऋषि गौतम र हूगणले सिङ्गो विश्वतिर हेरेर आह्वान गरेका थिए—

आनोभद्र ऋतवो यन्तु विश्वतोदब्धासो अपसीतास उद्भिदः
देवानो यथा सदभीद्वृधे असन्त प्रायुवो रक्षितारो दिवेदिवे ।

• ऋग्वेद १।८९।१

(विश्वका चारैतिरबाट कल्याणकारी, अविनाशी, अपराजेय, ऊर्ध्वगामी शुभकर्महरू यहाँ आऊन् । हाम्रा संरक्षक प्रकृतिदेवहरू हाम्रो उन्नति र रक्षानिम्ति सदा तत्पर रहून् ।)

देवकोटा शताब्दी अभिलेख • ३०७

+

यही विश्वदृष्टिकोणले बहुजातीय रङ्गीचङ्गी नेपाल हजारौं वर्षदेखि विविध संस्कृति र प्रकृतिको सुन्दर फूलबारीको रूपमा विश्वको आकर्षण केन्द्र बन्दै आएको छ ।

दक्षिण एसियासहित नेपालको हजारौं वर्षदेखिको जातीय र सांस्कृतिक सामञ्जस्यको आधार शिवसंस्कृति हो भन्ने हामीलाई लाग्दछ । विविध जाति र संस्कृतिका अन्तर्विरोध र द्वन्द्वहरूलाई मैत्रीपूर्ण रूपले समाधान गर्दै हार्दिकता कायम गरिदिने शिवसंस्कृति सम्भवतः विश्वकै सबभन्दा प्राचीन संस्कृति हो । योग, तन्त्रशास्त्र, नाट्यसङ्गीत र धनुर्विद्याको अनुपम उपहार शैवदर्शनकै देन हो । विश्वलाई आकर्षण गर्ने सर्वोच्च हिमशृङ्खला यही दर्शन र संस्कृतिको आदर्श बनेर उभिएको छ ।

त्यही सामञ्जस्यको संस्कृति बौद्ध दर्शनको रूपमा यस भूमिबाट उद्भूत भयो । बौद्धदर्शनको पञ्चशीलको आचार विश्वशान्तिको धम्मपद प्रेरक तत्त्व बनेको छ । पच्चीस सय वर्षपछि पनि विश्वका डेढ अर्ब मानिसको आदर्श बनेको बौद्ध संस्कृति जाति र राष्ट्रका साँगुरा पर्खालहरू भत्काएर अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय चेतनाको विस्तार गर्दै फैलिइरहेछ । चार महादेशको मध्यविन्दुमा परेर होला सानो आकारको भए पनि नेपाल भूमिले शरीरको मुटुजस्तै भएर विश्वभरि शान्ति र मानवीय बन्धुत्वको स्पन्दन फैलाइरहेको अनुभूति भइरहन्छ ।

अहिले हामीलाई विराट् प्रतिभाशाली महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी महोत्सवले उनको जन्मस्थल र साधनाभूमिमा जुटाएको छ । महाकविले हाम्रा महान् पूर्वजहरूको त्यही विश्वचेतनाको प्रवाहलाई आधुनिक लोकतान्त्रिक चेतनाको ऋन्डासहित यसरी फहराएका थिए—

एसियाली जागृत युग शिशु
हामी उषासुत नेपाली
विश्व सदनका भूमण्डलका

अशियार हौं एक थाली
बाघहरूका जोरीपारी हौं
प्रजातन्त्रका पहराली ।

महाकविले यसरी हामीलाई नेपाली भन्नुभन्दा पहिले 'ब्यूँकेको नयाँ युगका एसियाली शिशु' जस्तो विशाल भाव दिँदै भने— "हामी केवल नेपालका हैनौं, यस पृथ्वीमण्डलका, विश्वरूपी घरका, साझा अधिकारका एक परिवार हौं ।"

आफूलाई विश्वसदनका सदस्य भन्ने बेला देवकोटाका मनमा नेपालको स्वाधीनता सदा अक्षुण्ण राख्न उपनिवेशवादी आँधी विरुद्ध जुध्ने वीर पूर्वज थिए । तिनलाई सम्झ्दै नेपाली वीरतालाई 'बाघहरूका जोरीपारी' शब्दले वन्दना गरे ।

महाकविको अन्तर्राष्ट्रिय चेतनाले 'धर्तीको अन्धकार हटाउन स्वर्गको आगो खोसेर ल्याउने' युनानी पौराणिक वीर प्रमिथसलाई नेपालमा भित्र्यायो । कल्पनाको दिव्य व्योमयानमा उडिरहने देवकोटालाई धर्तीको उडानले मात्र चित्त नबुझी अग्लो आकाशतिर ताक्दै लक्ष्य घोषित गरे—

उद्देश्य के लिनु ? उडी छुनु चन्द्र एक ।

जीवन र कल्पनाको कस्तो विचित्र संयोग जुन दिन रुसी उपग्रहले चन्द्रमामा टेक्यो, त्यसको १५ घन्टापछि महाकविले घातक क्यान्सरले जीर्णशीर्ण पारेको शरीरलाई त्यागिदिए र चिताका ज्वालाको धुवाँसँगै उनको आकाङ्क्षा मुस्कराउँदै चन्द्रलोकतिर उड्यो ।

महाकविका कल्पना सपना अनेक भाषाका सुनौला पङ्ख हालेर विश्वभरि घुमिरहेछन् । जन्मशताब्दी बित्दै जाँदा उनलाई बिसनेभन्दा सम्झ्नेको लहर फैलिँदो छ । त्यही लहरमा समेटिएर उनको शताब्दी उत्सवलाई भव्यता दिन नेपाली वाङ्मयका साधकहरूको यस उपस्थितिले नेपालको राजधानी गौरवान्वित भएको

छ । देवकोटा युगमा नेपालीहरू चीनको तिब्बत र भारतका विभिन्न ठाउँमा पुग्थे । त्यसै लहरमा मुनाको मदन पैसा कमाउन ह्लासा पुग्यो । कुञ्जनीको गोरे बजीरिस्तानको युद्धमा घाइते भई फर्क्यो । त्यसताक ज्यादै कम नेपालीले समुद्र तर्थे । समुद्रपारि स्थायी बसोबास अपवादमात्र हुन्थ्यो । तर अहिले विश्वका ६ वटै महादेश नेपालीका पानी पँधेरा र पुख्र्यौली भूमि भइसकेका छन् । आधा नेपाल नेपालभन्दा बाहिरै छ । नेपाली भाषासाहित्य सबै द्वीपमा फैलिँदै छ । पुस्तकपत्रिका प्रकाशन बढ्दै गएको छ र त्यहाँका रेडियो टेलिभिजनहरूमा पनि नेपाली भाषासाहित्य संस्कृति जम्कँदै छ । त्यतिमात्र होइन, नेपाली भाषासाहित्यको विकास र विस्तारमा अनेकौँ मुलुकका सहृदयी मित्रहरूले जीवनको महत्त्वपूर्ण ऊर्जा खर्चनुभएको छ । उहाँहरूको तपस्याले नेपाल र ती मित्र देशहरूको सांस्कृतिक सम्बन्ध प्रगाढ र सशक्त हुँदै गएको छ । यो ज्यादै गौरवको विषय हो ।

पहिले नेपालीहरूले आफ्नो देशका भाषा र छिमेकी दुई देशका भाषामात्र बुझ्दथे । अब संसारका अधिकांश भाषासाहित्य र संस्कृतिसित हामी नेपाली मूलका जनता पनि परिचित हुँदै छौँ । यस परिचय विस्तारले महाकविको 'भूमण्डलको विश्वसदनको अंशियार हुने' कल्पना क्रमशः साकार हुँदै छ । त्यो सपना 'भूमण्डलीकरण', 'ग्लोबलाइजेसन' जस्ता शब्दमा प्रकट हुन थालेको छ ।

शताब्दी महोत्सवमा आयोजित यस अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको माध्यमबाट हाम्रो विश्व मैत्रीको आयामलाई विस्तारित गर्ने आकाङ्क्षामा ठूलो सहयोग पुग्ने विश्वासले हामी गौरवान्वित भएका छौँ । हाम्रो चार पाँच दिनको बसाइले मित्रता प्रगाढ हुने विश्वास लिएका छौँ । हाम्रो निमन्त्रणामा पाल्नुभएका स्वदेश र बन्धु देशका सबै मित्रहरूको बसाइ मैत्रीपूर्ण र रमाइलो हुने कुरामा हामी विश्वस्त छौँ । यस सम्मेलनले नेपाली भाषासाहित्य, संस्कृति आयामलाई अवश्य विस्तार गर्नेछ । म हाम्रा आमन्त्रित सम्पूर्ण सम्मानित मित्रहरूको बीचमा

बढीभन्दा बढी विचार र अनुभवको आदानप्रदान होस् र भावी कामहरूको सङ्कल्प पनि प्रगाढ होस् भन्ने कामना गर्दछु ।

नेपाल भूमिमा पहिलो पटक भएको नेपाली भाषासाहित्यको यस अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको समुद्घाटन गरी सम्पूर्ण सहभागीहरूलाई कृतकृत्य गराउनुभएकोमा प्रधानन्यायाधीश सम्माननीय अनूपराज शर्माको हार्दिक कृतज्ञता र धन्यवादज्ञापन गर्दछु ।

••

कुनैकुनै काम गर्दा निकै खुसी र गौरवको अनुभव हुँदो रहेछ । महाकवि देवकोटाले आफ्नो जीवन कालमै साहित्यको क्षेत्रमा, विचारको क्षेत्रमा, राजनीतिको क्षेत्रमा, भाषाको क्षेत्रमा संस्कृतिको क्षेत्रमा ठूलो योगदान गर्नुभयो । असल मान्छे त्यो हुँदो रहेछ जसले आफ्नो जीवनपछि पनि समाजलाई अग्रगति दिनका लागि ठूलो भूमिका खेल्दो रहेछ । देवकोटाको त्यो जीवनयात्रा र सिर्जनाले हामी अहिलेसम्म पनि अर्थात् १०० वर्षपछि पनि प्रेरित भइराखेका छौं । १०० वर्ष पछि मात्र होइन राम्रो काम भएको रहेछ भने मान्छे १००० औं वर्षसम्म प्रेरित हुन्छ । किनभने हामीले देखेका छौं गौतम बुद्धले २५०० वर्षपछि पनि हामीलाई प्रेरित गरिराख्नुभएको छ । वेदका स्रष्टाहरूले ४००० वर्षदेखि पनि हामीलाई प्रेरणा दिइराख्नुभएको छ ।

महाकवि देवकोटाजस्ता महान् व्यक्तित्वको स्मृतिमा पनि १८ महिने कार्यक्रम हामीले सञ्चालन गर्नुपर्छ । ती कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा धेरै समस्याहरू आए । ती पनि आआफ्ना ठाउँमा छन् र तिनलाई हामीले हरेक तरिकाबाट समाधान गर्ने प्रयत्न गर्नुपर्छ ।

यहाँ पहिले म केही जानकारी गराउन चाहन्थु; यस्तो परिकल्पना कसरी भयो, यस्तो परिकल्पना गर्ने मानिसहरू यो त्रिमूर्ति निकेतन निर्माणकर्ताहरू हुन्, यो निर्माणको त्यो थलोभित्र बसेर देवकोटाको

शताब्दीलाई कसरी अगाडि बढाउने सन्दर्भमा बिउ रोप्ने इन्दिरा प्रसाईलाई विशेष रूपले हामीले धन्यवाद दिनुपर्छ भन्ने मलाई लाग्छ । नइले रचेको शताब्दी महोत्सवको यो योजनालाई होस्टे र हैसे गरी अगाडि लानका लागि हामी सबैले प्रयास गर्‍यौं । नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईको निरन्तरको खटाइ र उहाँहरूको घरपरिवार र छोराछोरीहरूको रातदिनको खटाइ नभएको भए यस्तो काम हुन सक्ने थिएन । यो सयौं जनाले गर्ने काम उहाँहरूको घर परिवार नै लागेर गर्नुभएको छ ।

काम गर्ने क्रममा हामीलाई आर्थिक समस्या त थियो नै । किनभने आर्थिक समस्या समाधान नभईकन केही पनि गर्न सकिँदैन । त्यसैले सबैभन्दा पहिले हामीले नेपाल सरकारसँग अनुरोध गर्‍यौं । नेपाल सरकारले अब कस्तोकस्तो ठाउँमा सहयोग गर्छ कस्तोकस्तो ठाउँमा सहयोग गर्दैन त्यो आफ्नो ठाउँमा छ तर साहित्यको क्षेत्रमा काम गर्नका लागि हाम्रो अनुरोध स्वीकृत भएपछि पनि हामीले सर्वोच्च अदालतमा बाह्र वर्ष न्यायका लागि तारिख धाएजस्तै छ महिना तारिख धाएपछि प्रचण्ड प्रधानमन्त्री हुँदा हामीले आधा पैसा पायौं र माधव नेपाल प्रधानमन्त्री भइसकेपछि हामीले अर्को आधा सहयोग पायौं र छब्बीस लाख पच्चीस हजार रुपियाँ हामीले त्यताबाट जुटायौं । आर्थिकदेखि बाहेक सहयोग जुटाउनका लागि हाम्रा धेरै बाहिरका साथीहरूले सहयोग गर्नुभएको छ जसको बारेमा यहाँ अहिले मैले नाम प्रकाशित गर्न सम्भव छैन । खास गरेर एन.आर.एन.का साथीहरूले हामीलाई ठूलो सहयोग गर्नुभएको छ जीवा लामिछानेमार्फत हाम्रा प्रकाशनका लागि । त्यसै गरी हाम्रा खनूपरुदे रामबाबुले पनि आर्थिक र भावनात्मक सहयोग गर्नुभएको छ । म यहाँ सबैको नाम अहिले सम्झन पनि सकिदैन । सबैको यहाँ धेरै ठूलो योगदान रहेको छ । यसरी एउटा महाकविको सम्झनाले हामीलाई यति ठूलो काम गर्ने प्रेरणा दिएको छ । हामीले उहाँप्रति

कृतज्ञताज्ञापन गरिराखेका छौं र अरु भविष्यमा पनि उहाँबाट हामीले प्रेरणा लिइराख्नेछौं । यहाँनिर मैले केही भन्नुपर्ने के छ भने देवकोटालाई जस्तो वर्षौंसम्म अरु त्यतिकै नै काम गरेका स्रष्टा भानुभक्त, मोतीराम, लेखनाथ, बालकृष्ण सम, गोपालप्रसाद रिमाल, हृदयचन्द्रसिंह प्रधान, युद्धप्रसाद मिश्र आदिआदि महान् स्रष्टाहरूको पनि हामीले यथा समयमा सम्मान गर्ने परम्परा बसाल्नुपर्छ । म यहाँनिर निवेदन गर्न चाहन्छु— हामीले अरु सम्पूर्ण साहित्यिक स्रष्टाहरूको पनि जति सकिन्छ भव्यता साथ मनाउने एउटा अभियान नै चलाऔं; साहित्य कला संस्कृतिमात्र होइन राम्रो काम गर्छन् भने राजनीतिक क्षेत्रका मान्छेको पनि यस्तै सम्मान गर्न सकिन्छ । हामीले मदन भण्डारी, बीपी.कोइरालालगायतका सन्दर्भमा पनि यस्ता कुराहरू देखेका थियौं । अब राजनीतिक्षेत्रको सन्दर्भ नभएको हुनाले म यहाँ यति भन्दै हामीले सम्पूर्ण स्रष्टाहरूलाई सम्मान गर्न एउटा परम्परा बसाऔं र अध्ययन गर्न परम्परा पनि बसाऔं भन्ने अनुरोध गर्दछु । “देवकोटाको कुन कृति मनपर्छ ?” भनी सोध्दा धेरैले भन्छन् ‘मुनामदन’ “तपाईंले अरु कति कृति पढ्नुभएको छ ?” भन्दा “खै पढ्छा छैन” भन्ने मान्छे धेरै भेटिन्छन् । देवकोटालाई हामीले गहिरोसँग पढ्नुपर्छ, विवेचनासहित पढ्नुपर्छ । देवकोटालाई एउटा देवकोटा ठानेर होइन एउटा मानिस ठानेर उहाँका विचारहरूको विकास प्रक्रियाको आधारमा हामीले उहाँलाई अध्ययन गर्ने गर्नुपर्छ । देवकोटाको ‘शाकुन्तल’ महाकाव्य पढ्दा हामीले एउटा विचार पाउँछौं । उहाँले प्राचीन समयलाई यहाँ ओराल्न खोज्नुभएको छ र नेपाली संस्कृतिलाई देखाउन खोज्नुभएको छ । महाकाव्य शृङ्खलाको अन्तिम ‘प्रमिथस’ महाकाव्यमा उहाँले हामीलाई दिन खोजेको सन्देश यस्तो छ :

ठोक्ला, पिट्ला, रगत आउला
छर छर देह नि उपर छरी होला
आँधीआँधी उग्रवेग तर

म हुँला अग्राख
नमनं नमनं नित्य क्रान्ति क्रान्ति गर
तिमिरको विरुद्ध सशस्त्र हो मानव
शहीद आगो आगो महावीर
कवि आगो आगो प्रथम चिलीको निशान तमाम

मान्छेले यहाँ क्रान्ति भन्दाखेरि राजनीति फुन्डा लिएर हिँड्ने बन्दुक पढ्काउने कुरामात्रै गर्छन् । क्रान्ति भनेको सामाजिक क्रान्ति, आर्थिक क्रान्ति, सांस्कृतिक क्रान्ति, वैज्ञानिक क्रान्ति, मनोवैज्ञानिक क्रान्ति आदि पर्दछन् । यी सम्पूर्ण क्रान्तिका क्षेत्रमा अग्रसर हुनका लागि देवकोटाका यी भावानहरू महत्त्वपूर्ण छन् । देवकोटाका धेरै कृतिहरू अझै पनि प्रकाशित हुँदै पनि छन्, हामी देवकोटाका कृतिहरू पढ्ने गरौं । दुईचारवटा श्लोकहरूमात्रै छोकेर एकदुईवटा पढेका कुराले आफैँलाई पनि त्यसमा अलिकति ठगेको अनुभव हुन्छ । त्यसकारणले हामीले देवकोटा लेखनाथका कृतिदेखि लिएर समकालीन नयाँ पुस्ताका लेखकका कृतिहरू पनि पढ्ने गरौं । त्यसबाट हामीमा एउटा भावनामा सुसंस्कृति आउन सक्छ र हामी अगाडि बढ्नका लागि, हाम्रो संस्कृति निर्माण गर्नका लागि हामीलाई सहयोग मिल्न सक्छ । ‘मुनामदन’ सबैभन्दा लोकप्रिय किन भयो ? किनभने त्यसमा नेपाली समाजलाई जीवित रूपमा लिइएको छ । नेपालीको सामाजिक स्थिति, आर्थिक स्थितिलाई यथार्थ रूपमा चित्रण गरिएको नेपालीले भोगेको कुरा हुनाले ‘मुनामदन’ अत्यन्त लोकप्रिय हुन सक्यो । त्यही किसिमले अरू कृति हुन नसकेकाले हामीले सिक्न पर्ने कुरा के हो भने— भाषा सरल हुनुपर्दो रहेछ, भाषा सबैले बुझ्ने चाहिँदो रहेछ । त्यसैले हामीले आज नेपालबाट विश्वभरि फैलिएको भाषाका बारेमा जुन निर्णय गर्थ्यौं, यो सहज रूपमा भएको होइन ।

नेपालीहरू विदेशमा खास गरेर बेरोजगार भएर विदेशमा जाँदा, सैनिक भएर बन्दुक लिएर विदेशमा जाँदा, सुकुम्बासी भएर

विदेशमा जाँदाखेरि उनीहरूले लगेको सरल भाषा त्यहाँबाट हुकिदै हुकिदै अहिले भाषा विश्वभरि फैलिएको हो । एउटा व्याकरणले मात्र सिद्ध गर्ने भाषा त्यसरी फैलन सक्दैनथ्यो, जनजिब्रोबाट फैलिने भाषा विश्वव्यापी रूपमा फैलन सक्दो रहेछ । त्यसैले पनि 'मुनामदन' ले हामीलाई के प्रेरित गर्छ भने हामीले सरल भाषामा लेखनुपर्छ, बहुसङ्ख्यक जनताका लागि लेखनुपर्छ, साक्षर निरक्षर मान्छेका निमित्त पनि लेखनुपर्छ । गीतबाट पनि बुझ्ने 'हातका मैला सुनका थैला के गर्नु धनले' जस्ता दार्शनिक चिन्तन पनि सरल भाषाबाट बुझ्ने किसिमबाट लेखनुपर्दो रहेछ भन्ने कुरा पनि हामीले सिक्नुपर्ने आवश्यकता छ । त्यसैले देवकोटालाई अध्ययन गर्ने एउटा प्रणाली बसाल्नुपर्छ हामीले । अहिले प्रकाशित गरेका केही कृतिहरूले देवकोटालाई अध्ययन गर्नका लागि सामग्री दिनेछन् र सन्दर्भहरू दिनेछन् भन्ने मलाई लाग्छ । यति रमाइलो यति भव्य कार्यक्रम गर्ने कुरामा शङ्का लागेको थियो र कतिपटक सञ्चार क्षेत्रले पनि अलिकति उपेक्षा गरेको अनुभव भयो । यसपालिको यो हाम्रो कार्यक्रमलाई कुनकुन पत्रिका, टिभी, रेडियोले बढी प्राथमिकता दिए ? कुनकुनले दिएनन् ? साहित्यप्रति देवकोटाप्रति यत्रो अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनप्रति हाम्रो सञ्चारको कस्तो दृष्टिकोण रहेछ ? भन्ने कुरा सबै विद्वान्ले बुझ्नुहुनेछ । जसजसले अत्यधिक महत्त्व दिएका छन् तिनलाई धन्यवाद, जसजसले महत्त्व दिएका छैनन् तिनको बुद्धि सप्रेला भन्ने कामना । सञ्चार क्षेत्रको काम के हो भने— उसले आफ्नो समर्थकलाई मात्र गर्ने होइन विरोधीको पनि खबर प्रचार गर्ने, तर साहित्यको क्षेत्रमा एउटा पक्ष वा अर्को पक्ष भनेर धुमधामसँग त्यसलाई तिरस्कार गर्ने प्रवृत्ति देखिन्छ । त्यो सच्चा पत्रकारिता होइन । आफ्नो विरोधीको पनि राम्रो कामलाई अगाडि लैजान र मित्रको पनि नराम्रो कामको आलोचना गर्ने नै सच्चा संस्कृति हो; सच्चा एउटा मानवीय भावना हो र सच्चा पत्रकारिता हो । त्यसैले म पत्रकार साथीहरूलाई कुनै पनि कार्य गर्दाखेरि शुद्ध भावले सबैका कामहरूलाई अगाडि बढाउनका

लागि अनुरोध गर्दछु । अर्को कुनैकुनै नर्तकनर्तकीहरूको अङ्गप्रत्यङ्गहरूलाई उजागर गर्ने गरी ठाउँ दिने तर ठूलाठूला समारोहलाई दुई पङ्क्तिको समाचार दिने प्रवृत्तिलाई यहाँबाट खेद प्रस्ताव गर्न चाहन्छु । मानवीय संसारमा महाकाव्यहरू, सिर्जनाहरू र नयाँ संस्कृति निर्माण गर्ने महान् काव्य र महान् लेखहरू, महान् रचनाहरूजस्ता महान् कुरा छन् । त्यस कुराको संस्कृति निर्माण गर्नका लागि साहित्यिक पत्रकार सङ्घले पनि आन्दोलन गर्नुपर्छ । लेखकहरूले पनि आन्दोलनमा लाग्नुपर्छ । हामीले साहित्यलाई, संस्कृतिलाई, कलालाई, मानवीय भावनालाई र निष्पक्षतालाई प्रोत्साहन दिनुपर्छ अहिले जुन भेदभाव, पक्षपात, सिंहदरबार धाउने र सधैँभरि दिक्दार हुने हिजोका समयको परिस्थिति छ, त्यही परिस्थिति भोलि पनि आउनेछ । यो कुराको क्रान्ति हामीले साहित्य क्षेत्रबाट, सांस्कृतिक क्षेत्रबाट तथा पत्रकारिता क्षेत्रबाट सुरुआत गर्नुपर्छ ।

हाम्रा मित्रराष्ट्रबाट आउनुहुने हाम्रा विद्वान् ठूलाठूला योगदान दिने साथीहरू आज हामीमाथि यहीँ हुनुहुन्छ । उहाँहरूलाई हाम्रो देशमा सम्मान गर्न पायौँ । उहाँहरू जस्तो ठाउँमा बसेर पनि नेपाली भाषासाहित्यलाई संस्कृतिलाई विस्तार गर्नका लागि कम्मर कसेर लागि राख्नुभएको छ । त्यतिमात्र होइन मित्रराष्ट्रका नागरिकहरूले पनि नेपाली भाषालाई अगाडि बढाउनका लागि कति भूमिका खेल्नुभएको रहेछ भन्ने कुरा आज सम्मानित विद्वान्हरूबाट हामी देखिराखेका छौँ । यस्तो भूमिकाका लागि म सम्मेलनका तर्फबाट धेरैधेरै हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु र अझै धेरै उहाँहरूले नेपाली भाषासाहित्य संस्कृतिलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा बढाउनका निम्ति सहयोग गर्नुहुनेछ भन्ने कुरामा पनि म विनम्र आग्रह पनि गर्दछु । नेपालभरिबाट हामीले कसैलाई पनि यहाँ आउनजानका लागि खर्च पनि गर्न सकेका छैनौँ । आफ्नो खर्चमा टाढाटाढाबाट यहाँ आएर यस कार्यक्रमलाई यस्तो भव्यता दिनका लागि तपाईंहरूले सहयोग गर्नुभयो, हार्दिकता

देखाउनुभयो, साहित्यिक सेवाका लागि, देवकोटा सम्मानका लागि र यो अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनलाई सफल पार्नका लागि तपाईंहरूले जुन ठूलो योगदान दिनुभयो त्यसका लागि सम्मेलनका तर्फबाट म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

अब हामी बिदाइका अन्तिम समयमा आएका छौं । फेरि कार्यक्रमहरूको सविस्तार वर्णन गर्नुपर्ने आवश्यकता छैन । हामीले नारी स्वरमा देवकोटाको कविता पढेर एउटा कार्यक्रम गरेका छौं । बालबालिकाका निबन्ध प्रतियोगिता गरेका छौं । स्नातकोत्तर तहमा निबन्ध प्रतियोगिता गरेका छौं । सबैलाई सम्मान पुरस्कार वितरण गरिएको छ । देवकोटाको बारेमा चित्र प्रदर्शनी गर्दा पचास जना वरिष्ठ कलाकारहरूले सहभागिता लिनुभएको थियो । त्यो पनि एउटा अत्यन्तै ठूलो कुरा थियो । यसरी धेरै कार्यक्रम गर्दागर्दै हामी यो अन्तिम समारोहमा आज आइपुगेका छौं । यो समारोह राम्रो भयो, सफल भयो र सार्थक भयो भन्ने मलाई लागेको छ । साधन र स्रोत कमीले गर्दा खेरी नयाँ पुस्तालाई हामीले यस कार्यक्रममा निम्तो गर्न सकेका छैनौं यो कुरा हामीलाई खट्किरहेको छ । तपाईंहरू देख्नुहुन्छ यहाँ भएका अधिकांश अनुहारहरू तीस, चालीसभन्दा अलिमाथिका छन् । हामीले पन्ध्र/सोह्रदेखि तीससम्मका स्रष्टाहरूलाई, नवोदित स्रष्टाहरूलाई बढीभन्दा बढी ल्याउन सकेको भए अझ राम्रो हुने थियो भन्ने लागिरहेको छ । यो कुरा पूरा गर्न नसकेकोमा म युवा पुस्ताका साथीहरूसँग क्षमायाचना गर्दछु । आगामी दिनहरूमा त्यसलाई पूर्ति गर्नका लागि हामीले प्रयत्न गर्नुपर्छ भन्ने भावना व्यक्त गर्न चाहन्छु । हाम्रो यस कार्यक्रमलाई जोजसले आर्थिक, मानसिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, भौतिक सबै दृष्टिकोणले सहयोग गर्नुभएको छ उहाँहरूप्रति म कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । एउटा पुरानो उक्ति छ—

‘आत्मनेजायते पुत्र । आत्माका रूपमा छोरो जन्म’ म यसलाई अलिक संशोधन गर्न चाहन्छु । आत्माका रूपमा सन्तति जन्मन्छन् ।

आफ्नो पिताको गुणलाई लिएर प्रधानन्यायाधीशज्यूले दुईदुई पटक हाम्रो कार्यक्रममा सहभागिता दिएर महत्त्वपूर्ण उद्घाटन कार्यक्रम र समापन कार्यक्रमलाई सार्थक तुल्याइदिनुभएको छ । उहाँ अनूपराज शर्मालाई पनि सम्मेलनका तर्फबाट हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्छु । अघि नै हाम्रा सदस्यसचिवले सबैलाई धन्यवादज्ञापन गरिसक्नुभएको छ । जेजे छुटफुट छ तीप्रति क्षमायाचना गर्दै वर्षभरि काम गर्दाखेरि हामीबाट जेजे कमी भएका छन् हामीले साथीहरूलाई निम्ता गर्ने कुरामा, सम्मान गर्ने कुरामा, योग्य मानिसहरूलाई छनौट गर्न छुट हुन गएमा अथवा जेजति कमी भएका भए त्यसका लागि पनि क्षमायाचना गर्दछु ।

हाम्रो क्षमताले सकेसम्म, साधनस्रोतले भ्याएसम्म सबैको सहयोग सद्भावनाका कारण भव्य कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ, नेपाली भाषा संसारमा पुगेको छ । हाम्रो नेपाल राष्ट्र भूमिको हिसाबले मेची महाकालीमा सीमित हुँदा पनि हाम्रो भाषिक राष्ट्र, सांस्कृतिक राष्ट्र, वैज्ञानिक राष्ट्र, विवेकको राष्ट्र संसारभरि फैलिएको छ । आकाशका ताराहरूजस्तै संसारभरि फैलिएको छ । संसारभरि फैलिएर वाङ्मयको सेवा गर्ने सबै महारथीहरूलाई अन्तर्राष्ट्रबाट आउनुभएका पाहुनाहरूले हामीले अभिव्यक्त गरेको भावनात्मक सम्मान त्यहाँका स्रष्टाहरूसम्म पुऱ्याइदिनुहोला भन्ने हार्दिक कामना गर्दै यो अन्तिम कार्यक्रमलाई सबै कार्यक्रमसहित अन्त्य भएको जानकारी गराउँछु ।

- दोस्रो भाषणको टेप श्री कमलराज उपाध्यायद्वारा लिपिमा रूपान्तर गरिएको हो ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशीको भाषण

विश्वको सर्वोच्च हिमालको काखमा अवस्थित यो हाम्रो देश नेपालमा हामीहरूको प्रतिनिधित्व रहँदै आएको यस युगमा एक जना प्रतिनिधि युगपुरुष महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी समारोहकै क्रममा आयोजित आजको यो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा नेपाली भाषा र साहित्यसँग सम्बन्धन भएका स्वदेश, छिमेक र विदेशबाट पाल्नुभएका सकल साहित्यिक बन्धुजनहरू तथा आमन्त्रित अतिथिज्यूहरू काठमाडौँमा एकै थलोमा भेला भइरहेको यो पहिलो भव्य उपस्थितिले नेपाली भाषासाहित्यको विकासक्रमको इतिहासमा एक सुनौलो अध्याय थपिन आएको छ । यस सुखद घडीमा त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा स्थापित लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिको तर्फबाट उपस्थित सकल साहित्यिक बन्धुजन र आमन्त्रित अतिथिज्यूहरूमा मङ्गलमय अभिवादन टक्राउँछु ।

आज महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी समारोहका विभिन्न कार्यक्रमहरूकै क्रममा यो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन यसरी मनाइरहँदा हामीलाई हाम्रै हिमालयका पाखाबाट बग्ने कर्णाली, गण्डकी र कोशीका पतितपावनी नदीहरूको अविरल प्रवाहमा, लेक, पहाड, तराईका भूखण्डहरूमा सृष्टिका प्रारम्भिक

कालमा हाम्रा आदि सर्जक, ऋषिमुनिहरूले मन्त्रोच्चारण गरेका अमरवाणीहरू पनि हाम्रो यो समारोहस्थलमा प्रतिध्वनित भइरहेको प्रतीत हुन्छ, यथा—

सा प्रथमा संस्कृति विश्ववारा !
यस्य मे हिमवन्तो महित्वा !

(त्यो प्रथम हिमवत्संस्कृति विश्वव्यापक छ ! हिमालयका हिमचुलीहरूले पनि उनै ईश्वरीय महिमाको गुणगान गरिरहेका छन् ।)

तदुपरान्त समय बित्दै जाँदा, मातृशब्द संस्कृतिको 'हिमालय' भित्रको हिमशब्द नेपाली भाषाभाषीहरूको जनजिब्रोमा 'हिउँ' भएर उच्चारित हुन पुग्दछ । अनि लोकभाषामा हाम्रा लोककविहरूले पनि नैसर्गिक भावनामा सङ्गीतमय भाकामा अभिव्यक्तिहरू घन्काए, यथा—

उँभो त सैलुङ लेकैमा
हिउँ पछि कि पढैन !
हिउँचुली देउतैको थपनी
छैन माया देखिन सपनी !

'हिउँ' शब्दकै प्रसङ्गमा नेपालका सुदूर पश्चिमाञ्चलको कर्णाली अञ्चलको सिञ्जाखोला उपत्यकाको नाम विशेष रूपले स्मरणीय र उल्लेखनीय हुन आउँछ किनभने नेपाली भाषा वैज्ञानिकहरूको खोजअनुसार सिञ्जाखोला उपत्यकालाई नै नेपाली भाषाको व्युत्पत्तिको मूलस्रोत हुने गौरव प्राप्त भएको छ । सिञ्जाखोला उपत्यका र यसको सेरोफेरोमा हिउँ पर्ने बेलामा हिउँमा खेल्दै उफ्रँदै बालकविहरू कठाङ्ग्रिएर बग्ने बूढाबूढीहरूको चित्रण बालसुलभ लोकभाकामा बालगीत गाउँछन्, यथा—

हिउँ आयो पुस बूढाबूढी रुस
हिउँ आयो पुसै जे थियो उसै
हिउँ आयो चैत बूढाबूढी कैत
हिउँ आयो लिस्ना बूढाबूढी थिस्ना
हिउँ आयो छान्ना बूढाबूढी तान्ना !

अनि सिञ्जाखोला उपत्यकाकै कथ्य भाषामा सिर्जित लोकगीतको पृष्ठभूमिमा भारोपेली परिवारभित्रको आजको नेपाली भाषाको विकासक्रममा प्रारम्भिक सालमिति अङ्कित इतिहासका आधिकारिक ताम्रपत्रका अभिलेखहरू देखा पर्दछन् । यिनै अभिलेखहरूको स्रोतसामग्रीहरूको आधारमा भाषाशास्त्री बालकृष्ण पोखरेलले 'पाँच सय वर्ष' शीर्षकमा नेपाली भाषाको ऐतिहासिक सँगालो नेपाली भाषासाहित्य जगत्को सामु प्रस्तुत गर्छन् । नेपाली भाषासाहित्यको विकासक्रम विस्तृत र गतिशील हुँदै विकसित हुन थाल्छ । 'पाँच सय वर्ष' शीर्षकको उक्त शोधग्रन्थमा सर्वप्रथम देखा परेको अपाडराज पुण्यमल्ल राइको ताम्रपत्रको एक अंश यहाँ उद्धृत गर्नु प्रासङ्गिक हुन आउँछ, यथा—

श्री शाके १२५९ वैशाख सुदि १३ रवौ विउथर्पु राजकरि
अक्या भाषा पसा भै । राहको आदेश

(श्रीशाके १२५९ वैशाख सुदि १३ आइतवारका दिन विउथर्पु भन्ने ठाउँमा राज गरेको बेलामा यो भाकापत्र दान गरियो । महाराजबाट अनि यस्तो आदेश भयो)

• 'पाँच सय वर्ष' बाट

नेपाली भाषासाहित्यकै विकासक्रमको प्रसङ्गमा त्यस बेलाको नेपालको भाषिक स्थिति र गतिविधि भने आजको छैँ थिएन । मुलुकका बाइसे, चौबीसे आदि राज्यमा आआफना पृथक् भाषिक पूर्वाधार र विभेदहरू थिए । पछि, पृथ्वीनारायण शाहबाट थालिएको नेपालको एकीकरणको क्रममा त्यसैको फलस्वरूप विभिन्न भाषिकाहरूसँग अन्तर्सम्बन्धित नेपाली भाषाको कथ्य भाषामा नखुम्चिएर भाषिक एकतामा आबद्ध हुने सौभाग्य पाएपछि भने नेपाली भाषा मातृभाषा हुनेहरूका लागि मात्र होइन, आआफना जातीय मातृभाषा हुनेहरूका लागि पनि नेपाली भाषापरस्परमा विचार विनिमय गर्ने, जीवन पद्धति र सांस्कृतिक परिचय गर्ने एक सशक्त

माध्यम बन्यो । विशेषतः छिमेकी मुलुकहरूमा आप्रवासी भएर बसोबास गर्न पुगेका नेपाली मूलका बन्धुहरूका निमित्त तथा विश्वका विभिन्न मुलुकहरूमा जान्न र बस्न पुगेका बन्धुहरूका निमित्त पनि नेपाली भाषा नै एक सुलभ र बोधगम्य माध्यम बन्यो, एक नेपालीले अर्को नेपालीसँग भेटघाटमा भलाकुसारी गर्दा विचार आदानप्रदान गर्दा नेपाली भाषाले नै हामीहरू सबै जना नेपालका नागरिक भन्ने पृष्ठभूमिमा नेपाली भाषाकै माध्यमबाट पारस्परिक चिनाजानी र 'नेपाली हौं' भन्ने पहिचान प्रस्तुत हुने माध्यम बन्यो, मुलुकको प्रशासकीय व्यवस्थाका लागि पनि विविधतामा राष्ट्रिय एकताको प्रतीक नेपाली भाषा राष्ट्रभाषाको नामबाट सम्मानित भयो ।

तदनन्तर नेपाली भाषासाहित्यको विकास क्रममा आदिकवि भानुभक्त आचार्यकृत सातकाण्ड भानुभक्तिय रामायणले नेपाली भाषाकै माध्यमबाट नेपालीहरूको भाषिक एकतामा एक नयाँ अभियानको सूत्रपात गर्‍यो । कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्यालका विशिष्ट काव्यात्मक प्रतिभायुक्त परिष्कृत काव्यकृतिले नेपाली भाषासाहित्यको विकासक्रममा गतिलाई तीव्र पारी तला पनि थप्दै लग्यो । तर त्यस बेलाको नेपाली भाषासाहित्य भने पुरातन उत्थान कालकै परिधिभिन्न घुमिरह्यो ।

उक्त परिप्रेक्ष्यमा जब हामी नेपाली भाषासाहित्यको विकासकालको सन्दर्भ जोड्छौं, त्यस बेला २००७ सालको जनक्रान्ति र त्यसबाट प्राप्त भएको प्रजातन्त्रको भूमिका स्वतः देखा पर्न आउँछ । तदुपरान्त पुरातनवादी प्रवृत्तिहरूका 'ठाउँमा' आधुनिकताले प्रवेश गरी नेपाली भाषासाहित्य समयसापेक्ष गतिमय बन्छ, व्यक्तिगत स्वतन्त्रताले दिएको फुक्का जीवनयापन गर्ने लेखक, कवि, साहित्यकारहरू आआफ्ना भावनाहरू, अभिव्यक्तिहरू मुक्त रूपले प्रकट गर्न थाल्छन् । फलतः नेपाली भाषासाहित्यको क्षेत्र विशाल बन्दै गद्य, पद्य, कथा, उपन्यास, नाटक, निबन्ध, समालोचना आदिका

क्षेत्रहरू फस्टाउँदै, ञाङ्गिँदै, विस्तारित हुँदै विशाल बन्न पुग्छ र, आजको यो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनसम्म आइपुग्दा नेपाली भाषासाहित्यको विकास क्रममा एउटा नयाँ युगको थालनी भइरहेको छ भन्नुमा अत्युक्ति हुनेछैन । वास्तवमा नेपालमा सर्वप्रथम सुसम्पन्न भइरहेको आजको अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन पनि त्यसैको एक मूर्त रूप हो भन्नुमा पनि अतिशयोक्ति हुनेछैन ।

आज नेपाली भाषासाहित्यकै आधुनिक विकासक्रममा अतुलनीय साहित्यिक योगदान दिने स्रष्टाहरूको अग्रपङ्क्तिमा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटालाई पाउनु भनेको हामी सबैका लागि गौरवमय भएको छ । किनभने महाकवि देवकोटाले नेपाली भाषासाहित्यका विभिन्न विधामा कलम चलाई नेपाली भाषासाहित्यलाई उच्च र स्तरीय बनाउन तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत यसको प्रतिष्ठा बढाउन विविध विधामा के मात्र लेखेनन् र के मात्र गरेनन् यो सर्वविदित कुरो हो । वास्तवमा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपाली भाषासाहित्यका असाधारण सिर्जनशील प्रतिभा भएका स्वच्छन्दतावादी काव्यधाराका मूर्धन्य स्रष्टा हुनुको साथै उनी आफूले प्रतिनिधित्व गरेको युगलाई हाँके तथा भावी पुस्तालाई मार्ग निर्देशन गर्न सक्ने व्यक्तित्व नै थिए । त्यसैले त नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम महाकवि देवकोटालाई तीनचोटि जन्मेको दाबी गर्छन् (१) एक चोटि 'मुनामदन'मा (२) अर्कोचोटि 'शाकुन्तल' महाकाव्यमा (३) फेरि अर्कोचोटि 'पागल' कवितामा ।

कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्यालको कथनमा पनि हामी पाउँछौं, "यत्रो महान् विभूति कहिलेकाहीं मात्रै आउँछ । कहाँ हतपत्त पाउने हो ? पाँच सय वर्षसम्म पनि कुन्नि पाइन्छ कि पाइँदैन । त्यस्तो महान् भईकन त्यस्तो सरल आफ्नै कवितात्मक स्थितिमा पुगेका बेलामा केके खोजेर ल्याउँथे केके उनले, मस्तिष्कले कल्पनै गर्न नसकिने ।"

वास्तवमा समीक्षकहरूको दृष्टिमा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा 'नेपाली साहित्यका तीनै कालका सत्यनिष्ठ प्रतिनिधि' नै जँचिएका थिए । तर दुःखको कुरो, वि.सं. १९६६ सालमा लक्ष्मीपूजाको दिन जन्मेका महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको वि.सं. २०१६ साल भाद्र महिनामा पचास वर्षको अल्पायुमै देहावसान भयो ।

आज हामीहरू उनै महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शताब्दी महोत्सवअन्तर्गत सम्पन्न भइरहेको अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा यसरी एकै साझा डबलीमा भेला भई पारस्परिक चिनाजानी, आपसी समझदारी, कविता पाठ, कृतिवाचन र अन्तर्क्रियाहरूको माध्यमबाट ज्यादै नजिक भएर एकीकृत हुन पाउँदा त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा स्थापित लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति अत्यन्त गौरवान्वित हुन पाएको छ । यसबाट नेपाली भाषासाहित्यको युगानुकूल विकास गर्दै नेपाली भाषासाहित्यको इतिहास विश्वको सामु प्रस्तुत गर्ने क्रममा हामीमा ठूलो प्रेरणा प्राप्त हुन आएको छ ।

अन्त्यमा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शताब्दी महोत्सवमा आयोजित यो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन फलदायी र उपलब्धिमूलक हुने नै छ भन्ने कुरामा हामीहरू विश्वस्त बनौं । आदरणीय साहित्यिक बन्धुजन र आमन्त्रित अतिथिज्यूहरूलाई संयोजकको हैसियतले पुनः एकपटक स्वागत गर्दै म आफ्ना दुई शब्दलाई यहीं टुङ्ग्याउँछु । नेपाली भाषासाहित्यको जय होस् ।

विशिष्ट अतिथि राष्ट्रकवि माधव घिमिरेको आषण

सर्वप्रथम महाकवि देवकोटाप्रति श्रद्धाञ्जली समर्पण गर्दछु । अनि देवकोटासम्मानबाट सम्मानित महानुभावहरूप्रति बधाईजापन गर्दछु । यसको साथै, यति आकर्षक समारोहको आयोजना गर्ने देवकोटा शतवार्षिकीअन्तर्गत अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनप्रति धन्यवाद प्रदान गर्दछु ।

महाकवि देवकोटा जति थोरै बाँचे उनले त्यति धेरै रचना गरे । जति धेरै रचना रचे त्यति नै सुन्दर रचना गरे । तीमध्येबाट पनि छानेर हामी विश्वलाई उत्तम उपहार दिन सक्छौं ।

आजको युग विश्वव्यापीकरणको युग हो । विद्युत्क्रान्तिले गर्दा प्रतिभाप्रवाहका शतद्वार खुलेका छन् । जसरी विश्वबाट साहित्य, कला र सङ्गीतका इन्द्रेणी हामीकहाँ बर्सिरहेछन् त्यसरी नै हामीले प्रतिभाबाट छहरा छुटेर परेका इन्द्रेणी विश्वमा बर्साउन सक्नुपर्छ । बाहिरी रङ्गबाट मात्र रङ्गिन थाल्यौं भने हामी कागजी फूल बन्छौं । आफ्नो मौलिकताबाट स्फुरित भयौं भने सुगन्ध फैलिन्छ र त्यहाँ मौरी आफैं आएर बस्छ अनि मधुपराग लिएर विश्वतिर उड्छ । सुन्दर भावनालाई मनले सधैं स्वीकार गर्छ । परन्तु असुन्दर भावनालाई सधैं इन्कार गर्छ । यस अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको प्रसङ्गमा, म नेपाली भाषा, नेपाली प्रकृति, नेपाली जाति र विशेष गरी, नेपाली काव्यसाहित्यका विशेषताहरूबारे सङ्क्षिप्त चर्चा गर्न चाहन्छु ।

नेपाली भाषा-नेपाली भाषा गीतको भाषा हो । त्यसको प्रारम्भिक रूप उखान टुककामा देखिन्छ भने विकसित रूप कवितामा देखिन्छ । नेपालीहरू बोली धेरै बोल्छन् कि गीत धेरै गाउँछन् भन्न सकिन्छ । मार्गमा अपरिचित युवा युवती भेट भए भने आफ्नो चिनारी जुहारीमै यसरी दिन्छन्-

दाइ, कसमा ? पिरती जसमा ।

बैनी, कसमा ? म पनि उसैमा ।

सायद यही भाषाको मिठासले बहुजातीय हामीहरू एक नेपाली बनेका हौं र यही रसायनले गर्दा नेपाल एक अखण्ड राष्ट्र बनेको हो । यतिमात्र होइन, विदेशमा जहाँजहाँ नेपाली भाषा सुनिन्छ, त्यहाँत्यहाँ नेपाली चिनिन्छ । सन्तानले डाडाकाँडा ढाकून् भन्ने पुर्खाको उखान आज नेपाली भाषाले विश्व ढाकोस् भन्ने पहिचान बनेको छ । नेपालीहरू जहाँ गए पनि नेपालीपन र नेपाली मन लिएर गए । अनि नेपाली भाषामा त्यही भाव व्यक्त गरिरहे र गरिरहेछन् । भारतीय नेपालीहरूले त्यहाँ पनि मूल थलो नेपालकै हाराहारीमा नेपाली साहित्य सिर्जना गरे र नेपाली भाषालाई भारतीय संवैधानिक भाषामा समावेश गराए र एक प्रकारले अन्तर्राष्ट्रिय भाषाको रूप दिलाए । विश्वका हाम्रा मित्रराष्ट्रका रेडियो स्टेसनबाट नेपाली भाषामा समाचार प्रसारणको साथै साहित्यिक कार्यक्रम पनि धेरै अधिदेखि हुँदै आइरहेछन् । अब त विश्वमा फैलिएका नेपालीहरूले साहित्यिक संस्थाका शाखा प्रशाखाको सञ्जाल नै फैलाइरहेछन् । विदेशका विद्वान् विदुषीहरू नेपाली भाषासाहित्यको अध्ययन अनुसन्धान गरिरहेछन् र मौरीचैँ यसको माधुरी लिएर फर्किरहेछन् । यस्तो अवस्थामा, हामी नेपाली साहित्यकारहरूमाथि विश्वबाट पनि केही लिने र विश्वलाई पनि केही दिने जिम्मेवारी थपिएको छ । अबको विज्ञान र प्रविधिका निम्ति विश्वको कुनै एक भाषाले सुदूर भविष्यमा अरू भाषालाई पनि उछिन्न सक्ला तर राष्ट्रहरूले ललित

साहित्यको सिर्जना त आ-आफ्नै भाषामा गरिरहनेछन् र तिनको विशिष्ट पहिचान पनि त्यही हुनेछ । विश्व ब्रह्माण्डलाई उसैको रूपमा कसैले जानेर जानिसक्दैन । तर मनुष्यभित्रको ब्रह्मले यो जीवन र जगत् जस्तो देख्छ, मनुष्यले आफ्नो अभिव्यक्ति शब्दमा त्यस्तै दिन्छ । हामीभित्रको यो ब्रह्म वाक्ब्रह्म हो, शब्दब्रह्म हो । हामी आफ्ना विभिन्न भाषाद्वारा त्यही वाक्ब्रह्मलाई विविध रूपमा अभिव्यक्त गर्दछौं ।

नेपाली प्रकृति- धर्तीमा सर्वप्रथम सूर्योदय सर्वोच्च चुली सगरमाथामै हुन्छ । यो अद्भुत दृश्य देख्दा शिवपुरी बाबाले ईश्वरको दर्शन पाएजस्तो लाग्यो भनेका थिए । सुनौला फुल्का सँदै जाने चुलीहरू स्वयम् नै कविताजस्ता लाग्छन् । नीरनिर्मल आकाशमुनि शुभ्रधवल हिमाल देख्दा विराट् सौन्दर्य देखेजस्तो लाग्छ । म कुनै नौलो देशमा पुग्दा अथवा कुनै तस्बिर हेर्दा त्यहाँ उत्तरतिर कतै हिमालचुली खोज्छु । यहाँ दुई पर्वतको अन्तरालमा उपत्यका खुलेको, थलथलै घामछाया डुलेको, एक चुलीको काँधमा अर्को चुली चढेको र उच्चा चुलीले सुदूरसम्म क्षितिजलाई उचालेको देख्दा यति थोरै भूभागमा पनि कति धेरै देख्न पाइयो भन्ने लाग्छ । चरा, पुतली र फूलहरूको त यो नेपाल नन्दन वन नै हो । आठै प्रहर नदी र निर्झरका मधुर ध्वनि सुसाउने यो एकान्त प्रदेशमा जहाँ जाऊँ जहिले जाऊँ गीत गाएको सुनिन्छ । यहाँका लोकगीतमा पहिलो फाँकी फूलको हुन्छ भने दोस्रो फाँकी दिलको हुन्छ । यहाँको प्रकृति केवल काव्यको उद्दीपनमात्र हुन्न, स्वयम् जीवन पनि हुन्छ । मार्गमा नवनिर्मित चौतारीमा वरपीपलको विवाह नव वरबधूको जस्तै गरी पञ्चै बाजा घन्काएर गरिन्छ । एक लोककथाअनुसार दिव्य सुन्दरी राईकोशे रानी एक्कासि चोला बिसाएर फूलभित्र जीवित भएर बस्छिन् र उनका विरही राजाले विलाप गरेर बोलाउँदा फूलभित्रैबाट बोलिन्छन् । यहाँका प्रकृतिको समीपमा दिव्यत्वको आभास हुन्छ ।

यतिमात्र होइन, यही हिमालमा रहस्यको बोध पनि गरिन्छ र यसलाई कविता र चित्रकलामा उतारिन्छ । दुईकापे गौरीशङ्कर चुली अर्धनारीश्वर बन्छ र यसको पाशमा अदृश्य प्रेम आभासित हुन्छ । परापूर्व कालमा सायद यही हिमालका गुफामा या यिनै हिमनदीहरूका सङ्गममा ध्यान मग्न भएर ऋषिहरूले आत्मज्ञान प्राप्त गरेथे र यसरी मन्त्र उच्चारण गरेथे-

उप ज्वरे गिरीणाम् सङ्गमे च नदीनाम्
धिया विप्रो अजायत ।

यस्तै विभिन्न देशको सौन्दर्य नै त धर्तीको समष्टिसौन्दर्य हो । एक वैदिक ऋषि त यो सुन्दर सृष्टिलाई काव्य भन्छन्-

“पश्य देवस्य काव्यं न ममार न जीर्यति । (हेर दिव्य कविको काव्य कति अजर र कति अमर !)”

हाम्रा पुर्खाहरूले हामीलाई यो सुन्दर नेपालको काखमा हिमाली देश दिए, हामी विश्वलाई यो विचित्र विराट् सौन्दर्यभित्रको मधुरिमालाई पुष्पभित्रको पुष्परसजस्तै गरी राखेर विश्वलाई उपहार दिइरहेका छौं र दिइरहनेछौं । आज विश्वव्यापी तापक्रममा परेर हिमाल पग्ल्यो भने धर्तीबाट यो विशिष्ट सौन्दर्य पनि लुप्त हुनेछ । तसर्थ यसप्रति नेपालीमात्र होइन, आज विश्वमानव नै सतर्क बन्नुपर्छ ।

नेपाली जाति- नेपाली परिश्रमी र हँसिलो खुसिलो जाति हो- यो उसको राष्ट्रिय व्यक्तित्व हो । नेपाली जाति वीर जाति हो तर क्रूर होइन, नेपाली जाति दयालु जाति हो तर कातर होइन- यो उसको राष्ट्रिय चरित्र हो । छिमेकी मुलुकहरू हामीलाई असल छिमेकी भन्छन् । नेपालीहरू मीत लगाएर हिँड्न सिपालु छन् । इतिहासक्रममा बाहिरबाट जति आए, यसैमा समाहित भए । नेपाल राष्ट्र कहिल्यै जातीय कलह र कहिल्यै धार्मिक कलहमा परेन । यही उसको असलपनको लक्षण हो र यो असलपन दैवी गुणबाट विकसित

भएको हो । इतिहासविद्हरू अतिप्राचीन कालमा हिमालको वारपार देवजनहरू बस्थे भन्छन् । महाकवि कालिदास हिमाललाई “देवतात्मा” भन्छन् । यसको अभिप्राय हिमालका निवासीको आत्मामा दैवी गुणको निवास छ भन्नु हो । मध्य हिमालका निवासी नेपालीले यो दैवी गुणलाई संस्कारमा प्राप्त गर्दै आएका छन् । हाम्रा वैदिक, पौराणिक र बौद्ध आर्षग्रन्थले यी दैवी गुणको आभामण्डल सामाजिक जीवनमा फैलाइरहेछन् । दूरदराजको गाउँमा बस्ने निरक्षर नेपाली पनि बिरानु देशको अपरिचित व्यक्ति बास बस्न आयो भने त्यसलाई अतिथि देव भनेर सम्मान गर्छन् । गुराँसजस्तो गाला भएकी बाला आखिर गृहिणी भइसकेपछि शीतला माईले गर्दा विरूप भई भने पनि उसलाई उसको श्रीमान् रूपवती नै देख्छ । त्यो गृहिणीभिन्नका गुण नै आन्तरिक रूप बन्छन् । कस्तै अभावको वेलामा पनि हामीले यी उच्च मानवीय मूल्यलाई गुमाएनौं र आज धनका गरिब भए पनि हामी मनका कुबेर नै छौं । दुर्भाग्यवश, भर्खरै हामी दशवर्षे द्वन्द्वमा फस्छौं, तर विश्वलाई नै चकित पार्ने गरी फेरि शान्तिमा फर्कियो । यो पनि हाम्रो त्यही असलपनको परिणाम हो । अब हामी कृषियुगबाट औद्योगिक युगमा प्रवेश गर्दै छौं । यो औद्योगिक युग अर्थको युग हो । आज विश्वमा मनुष्यको सुखसुविधाका निमित्त जति उपाय भइरहेका छन् त्यति उपाय अतीतमा कहिल्यै भएनन् । तैपनि मानिस त्यति सुखी छैन जति सुखी हुनुपर्ने हो । आज मानिस एक्लो बन्दै छ , परिवार टुट्दै छ र समाज कृत्रिम बन्दै छ । धर्तीलाई स्वर्ग बनाउन सक्षम यतिका साधन र चिन्तन त्यसै खेर गइरहेछन् । किन यसो भइरहेछ, आज हामी बाहिरी मूल्य बढाउन खोज्दा भित्री मूल्य नै मेटाउन त गइरहेको छैनौं ? हो, मानिसले आज आफूभिन्नका दैवी गुणलाई उपेक्षा गरिरहेछ । हामीभिन्न त्यस्तो सम्पत्ति पनि छ जो जति खर्च गरे पनि अक्षय नै रहिरहन्छ । मैत्री, करुणा, अहिंसा, सत्य, त्याग र शान्ति आदि यस्तै दैवी गुण हुन् । कविको काम यस्तै दिव्य

गुणको र यस्तै आन्तरिक रूपको उद्घाटन गर्नु हो । एक वैदिक ऋषि यसो भन्छन्—

“कविः कवित्वा दिवि रूपमासजत् । (कविले कवित्वशक्तिकद्वारा रूपलाई दिव्य बनायो ।)”

नेपालले अतीतमा विश्वलाई शान्तिका अग्रदूत बुद्ध दियो । अब नेपाल मैत्रेय बुद्ध दिन चाहन्छ । आफ्ना चरित्रद्वारा विश्वमा मैत्रीभाव प्रादुर्भाव गराउन चाहन्छ ।

नेपाली काव्य- नेपाली भाषामा नेपालको प्रकृतिको सुषमा र नेपाली जातिकै मधुरिमालाई लिएर रचिएको काव्य नेपाली काव्य हुन्छ । परन्तु त्यो नेपाली काव्य हुँदाहुँदै विश्वको पनि काव्य बन्न सक्छ- यदि त्यो साँच्ची नै काव्य बनेको छ भने । हाम्रो काव्यसिद्धान्तमा काव्यलाई “काव्यपुरुष” भनिन्छ । मेरो फूलबारीको फूल मेरै हो र अर्कालाई टिप्न दिऊँ वा नदिऊँ मेरै इच्छा हो । तर त्यो फूल आँखाले या भाषाले टिप्नासाथ त्यही टिप्ने मानिसको हुन्छ । काव्यमा परिवर्तित हुनासाथ मानिस मानिस रहन्न र काव्यपुरुष बन्छ । अनि यो साधारणीकरणद्वारा दिव्य बन्छ र मानिसको आडमा देवता चढेकै चढ्छ । कुनै देशको इतिहासबाट र समाजबाट लिइएका पात्रहरू त्यस देशका निम्ति विशेष प्रिय हुन सक्छन् तर काव्यद्वारा तिनीहरू विश्वकै काव्यनर या काव्यनारी बन्न सक्छन् । कवि मानवमनको वास्तविक सौन्दर्यकल्पनालाई पनि कवितामा ढालेर साकार रूप दिन्छ । रवीन्द्रनाथ आफ्नो ‘उर्वशी’ शीर्षक कविताबारे यस्तो टिप्पणी गर्छन्- “नारीको अनिन्द्य र अनिर्वचनीय सौन्दर्यको जो कल्पना हाम्रो मनमा छ त्यो अवास्तविक होइन र वास्तविक हो । त्यही नै स्वर्गकी उर्वशी हो ।” व्यास कृष्णलाई पूर्णावतार भन्छन्- त्यो पनि मानवजातिले चाहेको परिपूर्ण मानवकै रचना हो । अरु भनूँ— उपनिषद्को जगत्स्रष्टा ब्रह्मकै रूप हुन्— लीलापुरुष भगवान् श्रीकृष्ण ।

मानवजातिले उपलब्ध गरेका ज्ञान, विज्ञान र कला कौशल सबै कविका निमित्त सूचनामात्र हुन् र तिनको उपयोग कविले आफ्नो मौलिक काव्यमा गर्छ । मानवजातिलाई उत्तम प्राणी बनाउनलाई कवि साहित्यकारको प्रयत्न नै प्रथम मानिन्छ । कुनै दार्शनिकको दृष्टि पनि हृदयको वस्तु नबनी ग्राह्य बन्न सक्दैन । त्यसैले समाजप्रति कविको अग्रणी उत्तरदायित्व छ । भरतमुनि भन्छन्—“**यन्न काव्यङ्गतम् याति अहो भारो महान् कवेः ।**” समाजमा रहेका भन्दा पनि कविले देखेर काव्यमा उतारेका उत्तम नरनारी नै ‘आदर्श’ बन्छन् र हामी तिनलाई मनमा लिएर हिँड्छौं । भिन्न देश र कालका कविहरू कताकता कलाको आलोकमा आँखा खोल्छन् र सरस्वतीको वीणाका शत तारमा एउटै सत्यको गीत गाउँछन् । देश र परिवेश, शैली र शिल्प भिन्दाभिन्दै हुँदाहुँदै पनि उनीहरूले गाइने सत्य एउटै हुन्छ । काव्यमय सत्य जति उद्घाटित गर्नु त्यति नै उद्घाटित गर्न बाँकी रहन्छ । एक कविले भन्नुपर्ने जति भनिसके जस्तो लाग्दालागदै पनि अर्को कविले भन्नुपर्ने नवीनतम सत्य त्यति नै शेष रहन्छ । काव्यात्मक सत्य जुन देशको कविले गाए पनि आखिर त्यो सम्पूर्ण धर्तीकै र सम्पूर्ण मानवकै निमित्त हुन्छ । अन्त्यमा, यस्तै सत्यका द्रष्टा देवकोटाप्रति समर्पित एक कवितावाचन गरेर आफ्नो वक्तव्य समाप्त गर्न चाहन्छु—

तिमी सौन्दर्यको भित्र सत्य देख्ने महाकवि
थुङ्गामा सयपत्रीका छिप्ने छिपछिपे छवि
प्रतिभा छहरा छुट्ने भुल्भुले मूल हौ तिमी
अहे, ईश्वरको हाँसो पाएका फूल हौ तिमी ।

(यो भाषण लेखकको व्याकरणमा आधारित छ ।)

विशिष्ट अतिथि जगदीशशमशेर राणाको भाषण

- राष्ट्र ले भाषालाई अँगाल्छ— बोलचाल र प्रशासन चलाउन; संस्कृति, साहित्य र लालित्य को प्रवर्द्धन का लागि र कतिपय राष्ट्रहरू मा त राष्ट्र लाई छरपस्ट हुन बाट, बाँध्न का लागि पनि ।
- पश्चिम नेपाल को खसान मा कुरा सार्न चले को बोली, पछि राज्य-विस्तार हुँदै जाँदा, खस भाषा प्रशासन को माध्यम बन्दै गयो, एस भाषा को लहरा ले पहरा थर्काउँदै गयो । लहरा को लहरी साहित्य लाई जब गाउने ले गेडा भरेर सारङ्गी को तन्त्रीमा भर्न लागे, अनि नेपाली साहित्य को 'प्रथम प्रबन्ध काव्य' मुखरित हुन थाल्यो ।
- भाषा सदैँ गयो । साहित्य फुल्दै गयो । भानु देखि मोहन कोइराला सम्म र आज को बाहुल्य बाद को जमाना सम्म फैलिँदै जान थाल्यो ।
- नेपाली भाषासाहित्य रुमलिँदै गर्दा, छिमेकी राष्ट्र भित्रको दार्जिलिङ क्षेत्र मा, नेबुला को मिमिरे भएर उदाएको साहित्य लाई, नेपाली भाषाभाषी ले हुर्काए । साँचै भनुँ भने नेपाली भाषासाहित्य को प्रथम प्रकाशस्तम्भ तेतै खडा भयो । छिमेकी मुलुक का, नेपाली मूल का भाषाभाषी साहित्य सेवी हरू (पुरुष र स्त्री दुवै थरि) ले नेपाली भाषा र साहित्य मा ठूलो योगदान गरे ।
- राष्ट्र ले भाषा लाई अँगाल्न खोजे पनि, भाषा, राष्ट्र को अँगालो भित्रै बस्दैन । भाषा सधैँ, फैलिन्छ, जहाँ अलि मलिलो र न्यानो

ठाउँ पायो तेहीं जरा हाल्न थाल्छ । अनि फैलिन थाल्छ । जरा हालेर फैलिए पछि, मल-जल पायो भने फुल्न थाल्छ, फलन थाल्छ । लालित्य र साहित्य पनि फुल्न थाल्छ ।

- एकै भाषा बोल्ने मान्छेहरू या एकै भाषा मा लेखिएका साहित्य को बीच चुम्बकीय आकर्षण-शक्ति हुन्छ । भाषा र साहित्य को अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार मा पनि चुम्बन र चुम्बक को यो प्रक्रिया लागु हुन्छ ।
- साँच्चै भनौं भने, नेपाल भित्र बसेर साहित्य रच्ने र एसमा चासो राख्नेहरू लाई भानुजयन्ति मनाउन, दार्जिलिङ क्षेत्रका नेपाली भाषा प्रेमीले सिकाए । भव्य तरिकाले कसरी मनाउन सकिन्छ भन्ने कुरा, भरखरै भारतको एक मात्र नेपाली भाषाभाषी प्रान्त बनेको सिक्किमले सिकायो । वंश काले उछिन्ने ।
- जहाँ का पनि, नेपालीहरू आफ्नो भाषा, चलन-प्रचलन प्रति अत्यन्तै संवेदी हुन्छन् । प्राणभन्दा प्यारो गर्ने जातीय चरित्र देखिन्छ ।
- नेपाली भाषा को लहरो, कवि मोहन कोइराला को फर्सी को जरा जस्तै फैलिँदै गयो । दार्जिलिङ पुग्यो; जरा हाल्यो, छाँगियो, न्यानो पर्यावरण पायो, फुल्यो, फल्यो, सप्रियो । सिक्किम मा मौसम बदल्ना साथ, फुल्न फलन लाग्यो । भुटान मा जरो गाड्यो । आसाम, अरुणाचल, मेघालय तिर जरो हालेका बिरुवा मा पनि फूल फुल्न थाले, ढुन फुले ढुन फुले ।
- हडकड को फौजी क्याँप हरू, मलेसिया, सिँगापुर तिर पनि राधिका राय जस्ता धेरै साहित्यकारहरू को लेख तेहाँका नेपालीहरू को प्रिय बने । बर्मेली नेपाली भाषाभाषीहरू ले पनि आफ्नो भाषा र साहित्य मा रुचि राख्न थाले ।
- काम र माम खोज्दै, मुलुक बाहिर गएका नेपाली भाषाभाषीहरूले नेपाली भाषाकै लहर लिएर एसिया महाद्वीप का सुदूर पूर्व को

जापान, दक्षिण-पूर्व को मुलुकहरू मध्यपूर्वका खाडीका मुलुकहरू मा पुगे । भाषा को लहरा तेता पनि पुग्यो । फैलिन, फुलन बाँकी भए पनि लहरा त पुगिसकेको छ ।

- ऊन पश्चिम का मुलुक बेलायत र अमेरिका मा त, काम र माम मात्र होइन, घर-बारा, बसोबास गर्ने पनि धेरै भइसके । समुदाय जम्दै गइ सक्यो— एउटै बोली, एकै संस्कृति, एकै खाल को उत्प्रेरणा ले बाँधिदा बाँधिदै, आफ्नै भाषा मा पत्रिका लेखने, साहित्य रच्ने, साहित्यकारहरू लाई बोलाउने संस्कार छाउन थालिसक्यो । कोपिला फुट्न थालेको छ ।
- एसरी नेपाली बोल्नेको लहरा फैलिँदै छ, नेपाली भाषाका फूल नेपाल बाहिर कतै कोपिला मा छ भने कतै फुल्दै छ, कतै फस्टाउँदै छ । तर भाषाको गम्भीर अध्ययन र अनुसन्धान पक्षको अर्कै गरिमा छ ।
- अन्तरिक्ष मा नयाँ तारा खोज्ने खगोल शास्त्रीले जस्तै तीव्र अन्वेषण गर्ने भाषा विज्ञहरू, यो टाढा को सानो मुलुक को कलिलो भाषा को अध्ययन र गवेषण मा लाग्नेहरू गन्तिमा कम तर गवेषण मा धेरै गहिराइहरू धेरै तिर छन् । तीव्र अध्ययनमा लाग्ने, टाढा का द्वीप का जापानीहरू; गहिरो ज्ञान को खोजी मा तल्लीन जर्मनहरू; विश्व मा नयाँ अहं लिएर उदाएका चीन का कृतविक्षा विद्वान् हरू; विश्वका विभिन्न भाषाहरू माथि गवेषणा पूर्ण अध्ययन गर्ने रुसी प्राज्ञहरू; इटाली-फ्रान्स, स्विडेन, डेनमार्क का परिस्कृत सभ्यता र संस्कृति धनी विद्वान्हरू; नेपाल र नेपाली सँग धेरै पहिले देखि धेरै घनिष्ट सङ्गत राख्ने बेलायत का विद्वान् र तिनका विश्वविद्यालयहरू; ज्ञानभन्दा जिज्ञासा मा सबैलाई उछिनेर बसेका, अमेरिका प्रज्ञाप्रतिष्ठानहरू का प्राज्ञहरू; सबैले नेपाली भाषा र साहित्यमा रुचि र चासो लिएर अध्ययन र अनुसन्धान गरेर बसेका छन् ।

- नजिकैका सार्क मुलुकहरू तथा बर्मा मा त अब ञ्न् पारस्परिक भाषाको अध्ययन बढ्ने सम्भावना देखिएको छ । चासो र अध्ययन जारी छ ।
- आज को यो तकनिकी विस्फोटन को युग मा र ज्ञान का सबै क्षेत्रलाई विद्युतीय आकाश जालीले छाएर बसेको जमानामा, वर पर सर्वज्ञ छरिएका ज्ञान लाई, सिद्धिविनायक को वहान मुसा लाई चलाएरै आफ्नो टेबिल माथिको पर्दा मा चारैतिर को ज्ञान या अनुसन्धान भइरहे का सहस्र विषय, चहार्न र चयन गर्न, अध्ययन गर्न र मनन गर्न सुगम भएको छ । एस्तो मौका मा विश्व का विभिन्न क्षेत्रमा छरिएका नेपाली भाषा र साहित्यलाई समेट्न र अध्ययन गर्न कसैलाई अप्ठेरो पर्दैन ।
- तेसैले नेपाली साहित्यको लहरा नेपाल बाहिर पनि फैलँदै जाने, फुल्ने र फस्टाउने सम्भावना बढ्दै छ । सुरक्षित छ ।

विशिष्ट अतिथि डा.इन्द्रबहादुर राईको भाषण

‘महाकवि देवकोटा समारोह महोत्सव’अन्तर्गत समारोह समितिले यस ‘प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मलेन’मा भारतबाट निम्त्याइएका प्रायः पैँतीस जना आज यहाँ यस सम्मेलनमा उपस्थिति जनाउँछौँ र सहभागिता राख्छौँ ।

यस सम्बोधनलाई दिइएको विषय छ : ‘नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार’ । तर पहिले यस सम्मेलनलाई छोटकरीमा अवगत गराउन आवश्यक लाग्छ भारतमा नेपाली भाषाको वर्तमान स्थिति के छ, कैले कहाँदेखि अहिले कहाँ आइपुगेको छ ।

सन् १८१६ को सुगौली सन्धि र सन् १८३४ को सिक्किम र ब्रिटिसबीचको भूमि हस्तान्तरणपछि भारतीय नेपाली बनेका हामी सन् १९४७ सम्म ‘ब्रिटिस प्रजा’ भयौँ, भारतीय स्वायत्ततापछि ‘भारतीय नागरिक’ भयौँ । सन् १९३५ देखि मात्र प्राथमिक शिक्षालयहरूमा नेपाली भाषा पढ्न पाएका भारतीय नेपालीहरूले भानुभक्तको ‘रामायण’ र ‘वीरसिक्का’ नै पढेर पनि सन् १८९३ मै तुलाचन आलेले ‘मणिपुरको लडाइँको सवाई’ र १९०५ मा हाजिरमान राईले ‘मीठामीठा नेपाली गीतहरू’ लेखेर प्रकाशित गरिसकेका थिए ।

एउटा कुरा यहाँ याद राख्नु राम्रो हुनेछ, त्यो हो : मूल समूहदेखिन् छुट्टिने समूहले छुट्टिँदा समयमा बोलिने भाषारूप नै नयाँ स्थितिमा पनि बोलिरहन्छन्, बचाइराख्छन् । मूल समूहको

भाषारूप परिवर्तित हुँदै अर्कै रूपमा पुग्छ तर छुट्टिने समूहले अधिकै भाषारूप बोलिरहेको हुन्छ, राखिराखेको हुन्छ । अङ्ग्रेजी भाषाको विस्तारणबाट एउटा दृष्टान्त लियोँ : आजको इङ्गल्यान्डले 'आइदर' (Either), 'नाइदर' (Neither) उच्चारण गर्न पुग्दा छुट्टिने अमेरिकामा छुट्टिँदा समयको 'ईदर' र 'नीदर' चल्यै छ । भारतको पश्चिमोत्तर अञ्चल देहरादून, भागसुमा बोलिने नेपाली दार्जिलिङ, सिक्किम, आसामपछि बोलिने सिँजाली थरीको भाषारूपभन्दा भिन्न गढवाली, कुमाउनीको हाराहारीको डोटचाली थरीको भाषारूपसँग मिल्दो छ । आफ्नै सौन्दर्य र शक्तिको छ, आफ्नै मीठोपनको पनि : हाम्रो बसन, खाऊन, नजाउलन, मन्महाई 'बस्नून, खानून, नजानून' भनिने । यस भाषारूपको कति विशेषतालाई नेपाली भाषामा समावेश गर्न सकिए त, लोभ लाग्छ । नेपाली भाषाका अधिका रूपहरू हेर्दै ल्याउँदा अधिका कति शब्दरूप, शब्दोच्चारण यता भारतमा अझ बोलिएका पाउँछौँ । छुट्टिएको समूहले हिजोको भाषा रूप राख्छ तर आजका र भोलिका, स्थिति र अनुभवले दिएका, स्थानीय नवविशेषताहरूको निर्माणसमेत गर्छ । मूल समूहसँग सम्पर्क नचुँडिए, संसर्ग रहे, सम्बन्धित सबैतिर भाषिक परिवर्तन र प्रगति हाराहारी नै बढ्दै जाने तथ्य मान्य छ ।

भारतमा नेपाली भाषाको मान्यताका लागि तल्लो तहदेखि माथिल्लो तहसम्म प्रत्येक चरणमा हामीले सङ्घर्ष गर्नुपर्थ्यो । जनआन्दोलन गर्नुपर्थ्यो । सगर्व भन्छौँ : हामी प्रत्येक सङ्घर्षमा विजयी बन्यौँ । आज भारतमा नेपाली भाषा दार्जिलिङ अञ्चलको सरकारी (Official) भाषा छ, सिक्किमको राज्यभाषा छ, भारतको संविधानमा नेपाली भाषालाई भारतको एक राष्ट्रिय भाषाको मान्यता र स्थान छ । भारतको प्रशासनिक सेवा (IAS) को परीक्षामा हामी उत्तर नेपालीमा लेख्न सक्छौँ ।

शिक्षामा प्राथमिकदेखि स्नातकोत्तरसम्मै नेपाली भाषा र साहित्य पढ्न पढाउन पाउँछौं । भारतको सर्वोच्च साहित्य संस्थान साहित्य अकादेमीमा नेपाली भाषा र साहित्यलाई मान्यता र स्थान छ ।

भारतमा नेपाली भाषा नेपाली जातीय भाषा छ । सबै जात वा जातिका नेपालीहरूको वैयक्तिक र सामाजिक जीवनसित गाँसिएकाले यो सबको प्राणप्रिय छ । यसले भारतमा हामी सबलाई जातीय एकत्वमा बाँधेको छ । यसको मान्यताका निमित्तको आन्दोलनले सधैं जातीय आन्दोलनको रूप लिन्छ र जातीय एकत्व अझ दृढतर बन्दछ ।

अब भारतमा नेपाली भाषा नेपालीको मात्र रहेको छैन । दार्जिलिङ सिक्किम अञ्चलमा अन्य कति जाति लेप्चा, भोटीया आदिको भाषा पनि भएको छ । अरू अन्यभाषी पनि निकै जनाले नेपालीमा लेखादि र पुस्तक लेखेका छन् । भाषा फैलाउँछन् जनसाधारण समूहले । साफा भाषा सहजताको हुनुपर्छ, बोलाइलेखाइ दुवैमा, भाषाको सामयिक प्रकृतिमा तिनाइँ नपुन्याई ।

अन्तर्राष्ट्रिय प्रधानतामा पुग्ने भाषा राजनीतिक प्रभुत्वको बलमा पुगेका देखिन्छन् । अठारौँ शताब्दीमा फ्रान्सेली भाषा, उनाइसौँ-बीसौँ शताब्दीमा अङ्ग्रेजी भाषा राजनीतिक शक्तिको अढेसमा माथि चढेको सर्वज्ञात कुरो हो ।

नेपाली भाषाले साम्राज्यवादी त्यो लक्ष्य राख्दैन । हाम्रो लक्ष्य छ : नेपाली भाषा र साहित्यले सम्बन्धित अन्यभाषी सबैबाट अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता र सम्मान पाऊन्, स्वेच्छाले उनीहरू सबैले नेपाली भाषा बोल्न, पढ्न, लेख्न चाहून्, नेपाली साहित्य पढ्न चाहून्, यसमा लेख्न चाहून् ।

यस निमित्त हामीले केकति गरेका हौंला, केके अझ कति गर्न परेको होला ? राष्ट्रसङ्घ (UNO)मा नेपाल सार्वभौमसम्पन्न राष्ट्रको

सदस्यताले नेपाली भाषा त्यो उच्चतामा पनि पुगेकोमा गर्व अनुभव गर्छौं । अन्तर्राष्ट्रिय तथा परराष्ट्रिय कति समाचार माध्यमबाट नेपाली भाषा प्रसारित भइरहेको तथ्य उस्तै उत्साहप्रद लाग्छ ।

भारत र नेपाल दुवैतर्फबाट अब इन्टरनेटमा नेपाली साहित्यिका कृतिहरू र नेपाली साहित्य नियममा सूचनादि प्राप्त गराउने काम भइराखेको छ । नेपाली साहित्यिक कृतिहरूका अङ्ग्रेजी र अन्य भाषामा अनुवाद प्रकाशित गर्ने काम पनि दुवैतर्फबाट भइराखेको छ ।

आजसम्म, अन्तर्राष्ट्रिय पाठकवर्गलाई नै लक्ष्यमा राखेर साहित्यिक लेखन गरिएको लाग्दैन नेपाली पाठकसमुदायकै पठनलाई लेख्दै छौं । अब सायद नेपाली भाषामै नेपाली साहित्यिक कृति पढ्न चाहने अन्तर्राष्ट्रिय पाठकवर्गलाई ध्यानमा राखी लेख्ने लेखकहरू पनि हुने होलान् । त्यस्तो बेलामा एउटा समस्या जन्मँदो रहेछ ।

अन्तर्राष्ट्रिय बोधव्यताको अङ्ग्रेजी बनाउँदा ल्याटिन र ग्रीक व्युत्पत्तिका शब्दहरूको बहुलता भएको अङ्ग्रेजी हुन्छ । त्यो अङ्ग्रेजी सामान्य अङ्ग्रेज पाठकहरूले पढ्न बुझ्न कठिनताको पाउँछन् । त्यो भाषा अन्तर्राष्ट्रिय सुबोध्यताको होला तर राष्ट्रिय अबोध्यताको हुन्छ । अब अन्तर्राष्ट्रिय बोधव्यताको नेपाली संस्कृत शब्दबहुल नेपाली हुनेछ । अहिले नै पनि नेपालीमा पारिभाषिक शब्दहरू, वैचारिक धारणा र मानसिक अनुभूतिका बोधक शब्दहरू सबै संस्कृत छन् । सामान्य नेपाली पाठकलाई पढ्न बुझ्न कठिन पर्दो भाषा भइसकेको छ । दुईमा राष्ट्रिय बोधव्यता नै रोज्नुपर्ने हुन्छ सधैं जुनै राष्ट्रले पनि । पारिभाषिक शब्द सक्दो रूपमा नेपाली बनोटका बनायौं । अङ्ग्रेजीमा ल्याटिन ‘Mannul’ छ तर आङ्गल स्माक्सनीय ‘Handbook’ नै सजिलै बुझिने, सजिलै बोलिने र लोकप्रिय छ ।

अङ्ग्रेजी भाषामा र अङ्ग्रेजी शब्दकोशमा अनेक देश र भाषाका शब्दहरू लिइएका देखेर नेपालीमा त्यसै गर्न आवश्यक

छैन । भाषामा आगन्तुक शब्दहरू (Loan words भन्छन् अङ्ग्रेजीमा) लिइनु, राखिनु राष्ट्र वा जातिको इतिहाससँग सम्बन्धित हुन्छ । हाम्रो इतिहास भिन्दै छ, नेपाली भाषाको प्रगतिको इतिहास अङ्ग्रेजी भाषाको भन्दा पृथक् छ । नेपालीमा नभएका वस्तुवाचक, विचारबोधक शब्दहरू लिनुपर्छ, अनावश्यक पर्यायवाचीहरू थुपार्न पर्दैन । यो सुनकसी नियमलाई सधैं सचेततापूर्वक मानौं ।

अन्यभाषीले नेपाली पढ्नलेखनलाई भाषाको व्याकरण सरल र सजिलो हुनुपर्ने हुन्छ । भाषाशास्त्रीहरूले बताएका छन् : सबै भाषामा व्याकरण अघि भाषावक्ता थिए । भाषामा परिवर्तन ल्याउने सधैं जनसाधारण हुन्छन् । जनसाधारणले भाषामा सधैं सहजता र सरलता खोज्छन्, उच्चारण र व्याकरणमा पनि । यही जनवर्गीय चलनचल्ती भाषा व्याकरणिक सहीपन वा ठीकपनको आधार हुन्छ, हुनुपर्छ । भाषामा कुनै व्याकरणिक विवाद भए मात्र तर्कहरूले निर्णय गर्न नखोजी लोकप्रचलनलाई पनि पखौं, जनसाधारणले चलनचल्तीमा ग्रहण गरिनेलाई व्याकरणले स्वीकार गर्नु युक्तियुक्त हुन्छ, भाषाशास्त्रीहरूबाट परामर्श छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नेपाली साहित्यिक कृतिहरू अनूदित रूपमा पनि पढिनेछन् । जब अन्यभाषी पाठकले त्यसमा पृथक् र सविशेष केही थोक पाउँछन् । उनीहरूसँग वा अरूसँग नभएका तर हामीसँग भएका कुरा के छन् उनीहरूले ती पढ्न चाहन्छन् । हामीसँग मात्र भएको हाम्रो इतिहास, हाम्रो भौगोलिकता, हाम्रो सामाजिकता, हाम्रा प्राप्ति, हाम्रा समस्या, हाम्रा आकाङ्क्षा र हाम्रो जीवनका अरू असङ्ख्य र अशेष थोक छन् । नवचिन्तन पनि हामी दिन नसकौंला भन्नेछैन । आजपर्यन्तमै बाहिर जगत्ले पाए उत्कण्ठाले पढ्ने साहित्यकारहरू र साहित्यिक कृतिहरू हामीसँग छन् ।

विदेशहरूमा बसिँदा (Diaspora भनिन्छ अचेल) कालका नेपाली भाषा बचाइ लेखिने पनि हामीबाट मात्र हुने लेखन छ ।

अन्त्यमा विश्वास गछौं यस महत्त्वपूर्ण सम्मेलन प्रासङ्गिक लक्ष्यमा अधि बढ्नलाई मार्गदर्शन हुने नै छ ।

• •

भारतमा पनि धेरै भाषाका संस्थानहरू, सभाहरू, सङ्गोष्ठीहरू छन् र यसबाट पनि हामीलाई नै गर्व हुनुपर्छ । हाम्रा कविहरू हाम्रा लेखकहरू भारतभरि नै कहींकहीं पुगि नै रहन्छन् । उता सहभागिता राख्न पुग्ने र यता नेपालमा सहभागिता राख्न आइपुग्नेमा भने एउटा गुणात्मक भइ देख्दछौं । उता हामीलाई लाग्छ, भिन्न भाषाहरूको भेट भएको, भिन्न संस्कृतिहरूको भेट भएको, भिन्न साहित्यको भेट भएको, यसरी हामी लाभान्वित पनि बनेका छौं । तर यता जब हामी आउँछौं एउटै भाषामा भएको, एउटै संस्कृतिमा भएको र एउटै साहित्यमा भएको हामीलाई अनुभव हुन्छ । हामी पैँतीस जना जति आइपुग्यौं बोलाइनुपर्ने, निम्त्याउनुपर्ने कति नाम छुटेको छ । आउँदा समयहरूमा उहाँहरूको पनि उपस्थिति हुने नै छ ।

भानुभक्त रामायण पढेर भए तापनि, वीरसिक्काको कथाहरू पढेको भए तापनि अरू लालहीरा इत्यादि पुस्तकहरू पढेर भए तापनि उता नेपाली लेखन थालिरह्यौं, नेपाली बोलिरह्यौं, नेपाली लेखिरह्यौं । यहाँसम्म कि १९३५ सम्म उताका नेपालीहरूले स्कुलमा नेपाली पढ्न नपाए पनि नेपालीमै प्रायः बीसवटा नाटकहरू लेखिसकेका थिए । अनि खेल्सकेका थिए । नेपाली भाषाप्रतिको यस्तो मोह, यस्तो प्रेम, यो कसरी पस्यो । यो पनि खोजको विषय छ । अधि नेपालमै हुँदै खेरि हामी कवि जातकाहरूले जसले नेपाली सहज सिक्न पाएनौं । नेपालमै हुँदा खेरि नेपाली बोलन, बुझ्न थालिसकेका थिए । अनि एउटै भौगोलिकतामा हामी सबै बसेकाले गर्दा एउटै अर्थतन्त्रमा हामी बसिसकेका हुँदा र नेपाल एउटा ठूलो राज्य हुँदा हामीहरूमा प्रायः हाम्रो इतिहास एउटै हुँदा एकत्वको भाव हामीमा त्यस बेलादेखि पनि आएको थियो ।

पृथ्वीनारायण शाह बनारस जान लाग्नुहुँदा बाटोमा पर्ने राज्यहरूका राजाहरूले उहाँलाई सुरक्षित जान सक्नुहुन्छ भनी बाटो दिएका थिए । त्यस बेला उहाँले भन्नुभएको पहाडमा हामी भिन्नभिन्न राज्यका हौंला तर मदेशका सम्मुखमा मदेशलाई हेर्दा हामी पहाडका सबै एकै हौं । त्यस बेलादेखि नै राजामा पनि नेपाली एकत्वको भाव आएको र प्रजामा पनि नेपाली एकत्वको भाव आउँदै गरेको थियो । त्यो एकत्वको भावले गर्दा जहिले हामी छुट्टिएर मेचीको पारि भइगयौं । मुगलानमा मेचीपारि गएकै बेलामा कदम राखेकै बेलामा हामीलाई हाम्रो जात, भाषाहरूमा जाति भाषाहरू काम नलाने भयो । एउटा साझा भाषा तिनैका लागि अगिदेखि बढ्दै आएको एकत्वको भाव थियो, त्यसले सघायो । आज नेपाली भाषा व्यक्तिगत जीवन, सामाजिक जीवन, जातीय जीवनसँग गाँसिएको हुँदा यो अत्यन्त प्राणप्रिय भाषा छ । यसका लागि मर्नमार्न उताका भारतीय नेपालीहरू सधैं तत्पर रहिरहन्छन् । नेपाली भाषाका जति पनि आन्दोलन हुन्छन् उता त्यो आन्दोलनले स्वतः तुरुन्तै जातीय आन्दोलनको रूप लिन्छ । उता हामीलाई घरिघरि जातीय सुरक्षाका निमित्त जाति बचाउनका निमित्त आन्दोलन गरिरहनुपर्छ । आज पनि आन्दोलनकै कालमै छौं हामी । यसरी यस्तो आन्दोलनको बेलामा हामी एक बनाउने, राखिदिने, बाँध्ने एउटै सूत्र नेपाली भाषा छ । अनि हामीलाई यसरी बाँधेर राख्ने यस भाषालाई बचाएर राख्नका निमित्त हामी पनि उत्तिकै कटिबद्ध छौं । तर अब यो भाषा भारतको संविधानमा पनि पुगिसकेको छ ।

यहाँहरूलाई भन्दा हर्ष लाग्ला । भारतको सबैभन्दा पूर्वोत्तर राज्य मेघालय । त्यो मेघालय राज्यको भित्रभित्रको गाउँहरूमा त्यहाँका डाफ्ला जनजातिका युवायुवतीहरूले नयाँभन्दा नयाँ नेपाली गीत गाउँछन् नेपालीहरूबाट सिकेर । कसोकसो यो नेपाली भाषामा एउटा गुण छ । यो सहज स्वीकार्य भाषा छ । सजिलै अरूले ग्रहण

गर्छन् । यो सहज स्वीकार्यता कसरी आयो ! हाम्रा भाषाशास्त्रीहरूले खोजिदिनुपर्छ । उहाँहरूले यसलाई विश्लेषण गरेर हेरिदिनुपर्छ । जहाँ पनि यो भाषा हाम्रा मानिसहरूले पुन्याउँछन् त्यहाँका स्थानीयहरूले सहजै ग्रहण गर्छन् । हेर्नुस्, नागाल्यान्डमा पनि नेपालीहरू पुगेका छन् । यो भाषाको गुणले यसको स्वभावले नागाहरू पनि प्रभावित छन् । नागाहरू पन्ध्रभन्दा बढी जनबस्तीहरू, जनजातिहरूमा विभक्त छन् । उनीहरूमा साझा भाषा छैन । आफ्नो आफ्नो जनबस्ती, जनजातीय भाषा छ त्यो भाषालाई छोड्न मान्दैनन् । अनि उनीहरूले भने उसो भए हामीले एउटा नयाँ भाषा बनाउनुपर्छ भनी नागामी नाम राखेर नयाँ भाषा बनाउन लागेका हुन् । यो उनीहरूका विद्वान्हरू बसेर उनीहरूका ठूलाठूला अफिसरहरू बसेर बनाएका छन् । अबको नागामीमा अङ्ग्रेजी, हिन्दी, ट्राइभल नागा र नेपाली भाषाबाट पनि लिने भनेका छन् । अनि त्यो नेपाली भाषा नागाहरूले बुझ्छन् । यसरी भाषा विस्तार हुँदै जाँदै छ । उता कन्टिनेन्टल स्तरमा त स्थान भएकै हो र अब अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पनि यसको विस्तार आवश्यक भयो । कसरी यहाँसम्म आयौँ भन्ने कताकता अनुभव हुन लागेको छ । अहिले यो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नै हेरौँ !

हाम्रा लेखक, प्राध्यापक, भाषाशास्त्रीहरू, वैयाकरणहरूले भाषणमा ध्यान दिनुपर्ने लाग्छ । अनि अब जब हामी अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा अलिकति खुट्टा हालौँ भनी कदम अघि बढाउँछौँ, त्यसमा कतै यस्तो होला कि डर पनि लाग्छ । अन्य भाषिकाहरूले पनि बुझ्ने सजिलै बुझ्न सक्ने खालको रूपको नेपाली भाषा हामीले तयार गर्नुपर्‍यो, लेख्नुपर्‍यो । त्यो रूप अलि अर्कै पो होला कि । हामीले त आजसम्म कहिले पनि अन्तर्राष्ट्रिय पाठकलाई आँखामा राखेर लेखेनौँ । हामीले हाम्रो राष्ट्रिय पाठकलाई अगाडि राखेर, हाम्रै जातीय पाठकलाई अगाडि राखेर लेखेका छौँ । अब अन्तर्राष्ट्रिय पाठकहरूलाई आँखामा राखेर लेख्नुपर्‍यो भनेदेखि त बढ्ताभन्दा बढ्ता संस्कृत शब्द पो

आउला कि ? अङ्ग्रेजी भाषालाई यही द्विविधा छ । अन्तर्राष्ट्रिय इन्टेलिजिबिलिटी अन्तर्राष्ट्रिय एक्सेप्टेन्सको भाषा बनाउँदा खेरि बढ्ताभन्दा बढ्ता ल्याटिन, ग्रीक हाल्नुपन्थो तर बढ्ता ल्याटिन, ग्रीक हाल्यो भने इङ्गल्यान्डका साधारण पाठकहरूले बुझ्न छाड्छन् । राष्ट्रिय बोधव्यता घट्छ अन्तर्राष्ट्रिय बोधव्यता लाम उभेर अधि बढ्दा हामीले त यसमा कसरी आफ्नो बाटो निकाल्नुपर्ने हो यसतिर पनि ध्यान दिनुपर्ने हो । अब त हाम्रा नेपाली भाषीहरू संसारका विभिन्न स्थानमा पुग्दै छन् । कहाँ पुगेका छैनन् र भन्नुपर्ने अवस्था आउँदै छ । त्यस्तो वेलामा पनि त्यहाँ गएर आफ्नो अनुभव जुन हुन्छ त्यो अनुभवलाई उहाँहरूले लेख्नु हुँदै छ । विदेशमा रहँदाको समयको अनुभवहरू डायस्पोरा लेखनबाट अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा विकास भएको पाउँछौं । यस विषय मैले बोल्नुपर्ने अधिकारी म होइन । विदेशमा गएर First hand experience पाएर आउनुभएका वक्ताहरू यहाँ हुनुहुन्छ । उहाँहरूबाट सुनौं । अन्तर्राष्ट्रियतिर लैजानलाई हामी उता के गर्दै छौं ? हाम्रा नेपाली कृतिहरू इन्टरनेटमा पनि राख्दै छौं जुन नेपालबाट पनि प्रशस्त राखिएको छ । हामी उता हाम्रा कृतिहरू अङ्ग्रेजीमा अनुवाद गर्दै छौं । त्यो काम यताबाट पनि उत्तिकै भइराखेको छ । त्यसबाहेक अब एउटा आशा लाग्दो कुरा के हुन्छ भने हामी अब अङ्ग्रेजीमै लेख्ने, सोकै अङ्ग्रेजीमै लेख्ने लेखकहरू पनि आउँदै छन् । यसले एउटा ठूलो सहायताको बाटो खुल्छ । उनीहरू आउँदै छन् । उनीहरू लेख्छन्, अङ्ग्रेजी भाषामा । बाहिर Form चाहियो, रूपचाहिँ अङ्ग्रेजी भाषाको तर त्यसभित्रको कन्टेन्ट विषय त नेपाली नै हुन्छ र हाम्रा नेपालित्वलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरसम्म पुऱ्याउनका निम्ति बडो ठूलो सहायता पाउँछौं हामी हाम्रा ती लेखकहरूबाट जसले सोकै अङ्ग्रेजीमै लेख्नेछन् । उता भारतपट्टि हामी देख्छौं अधि अङ्ग्रेजीमा कविता लेख्ने दरुदत्त, अङ्ग्रेजीमा कविता छ तर भित्रका सबै विषय इन्डियनेस । त्यसपछि आएर मुल्कराज आनन्द भनौं, आरके नारायण भनौं, राजेश्वर राय भनौं,

त्यसपछि आएर सलमान रस्दी भनौं; अहिले आएर भी.एस.नयपाल पनि भनौं भाषाचाहिँ अङ्ग्रेजी तर उनीहरूका लेखाइमा इन्डियनेस आउँछ । यसरी नै हाम्रा अङ्ग्रेजी लेखकहरूबाट अङ्ग्रेजी भाषाको माध्यम बनेर हाम्रो नेपालीनेस, नेपालित्व विश्वस्तरमा फैलने काम अब हुन्छ भनेर अब बढ्ता समय नलिने अठोट गरेर बिदा लिएँ ।

• दोस्रो भाषणको टेप श्री कमलराज उपाध्याय तथा उपेन्द्र सुवेदीद्वारा लिपिमा रूपान्तर गरिएको हो ।

त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापक तथा अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईको सम्बोधन

त्रिमूर्ति निकेतनका तर्फबाट सर्वप्रथम म यहाँहरू सबैमा जय नेपाली भाषासाहित्यको न्यानो अभिवादन टक्क्याउँछु । साथै नेपाली साहित्यजगतका मूर्धन्य स्रष्टा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाप्रति हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछु । त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापनापछि यसले निर्वाह गर्न सकेको अत्यन्त महत्त्वपूर्ण कार्य सम्पादनको यस घडी यहाँहरूसँग म हर्ष मिश्रित गौरवको अनुभूति साट्न चाहन्छु । निस्सन्देह यस्तो समय इतिहासमा विरलैमात्र प्राप्त हुन्छ । हामी सबै नेपाली भाषासाहित्यका अनुयायीहरूका लागि अविस्मरणीय हुने यस समारोहमा सहभागी देशविदेशका आदरणीय स्रष्टाहरूप्रति म पुनः अभिवादन अर्पण गर्छु ।

स्मरणीय छ, महाकवि देवकोटासमेतको आयोजनामा नै २००४ सालमा प्रथमपटक राष्ट्रिय साहित्य सम्मेलन सम्पन्न भएको थियो र आज उहाँकै जन्मशताब्दी वर्षमा नेपालमा प्रथमपटक अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजना गर्न सकियो । साहित्यसृजनामा र साहित्यिक सङ्गठनमा समेत बरोबरी उत्साही र कर्मशील महाकवि देवकोटाको शताब्दीवर्षमा उल्लेखनीय साहित्यिक गतिविधि सञ्चालन गर्न पाउँदा हामीलाई अपार आत्मसन्तुष्टि भएको छ ।

नेपाली साहित्यसंसारमा त्रिमूर्ति निकेतन भन्नु एउटा नमुना साहित्यिक संस्थाको नाउँ हो । वास्तवमा नेपाली समाजले साहित्यकारहरूका नाउँमा स्थापना गरेको स्थायी स्तम्भको नाउँ हो त्रिमूर्ति निकेतन । २०६१ सालमा कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका पूर्ण कदका सालिक निर्माण गरेर काठमाडौंको सञ्चारग्राममा राखिएको छ । यी तीनै साधकहरूको नामको प्रतीकात्मक नाउँका रूपमा त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापना गरिएको हो । नेपाली साहित्य संवर्द्धनमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने लक्ष्यका साथ त्रिमूर्ति निकेतन परिचालित छ । संयोगवश २०६५-०६६ को वर्ष महाकवि देवकोटाको जन्मशतवार्षिकीको वर्ष परेको कारण त्रिमूर्ति निकेतनले निकेतनका वरिष्ठ सदस्य डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा पच्चीस सदस्यीय लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति गठन गरेको थियो । डा.प्रश्रितको सक्षम नेतृत्वमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवले साँच्चै नै गएको अठार महिनालाई देवकोटामय बनायो । पच्चीस सदस्यीय देवकोटा शताब्दी महोत्सवमा आआफ्नो महत्त्वपूर्ण समय र हैसियत प्रदान गर्ने सम्पूर्ण आदरणीय व्यक्तित्वहरूप्रति यस घडी त्रिमूर्ति निकेतन साँच्चै आदरभाव प्रकट गर्दछ । एकताको पाठलाई सही रूपमा परिचालन गरेर होस्तेमा हैसै गर्ने सम्पूर्ण पदाधिकारी र सदस्यवर्गको सक्रिय सहयोग र सहभागिताका कारण नै आजको यस समयसम्म हामी आइपुगेका छौं ।

हुन त प्रारम्भका केही समय यस शताब्दी महोत्सवका लागि लक्षित योजना कार्यान्वयनका सन्दर्भमा फलामका चिउरा चपाउनु जत्तिकै कष्टकर समय बितेको भए तापनि क्रमशः दिनहरू सप्रँदै गए जसको फलस्वरूप आज हामी नेपाली साहित्यकै स्वर्णसमयमा उभिन पाएका छौं । नेपाली साहित्यको इतिहासमा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको गौरवमय आयोजकका रूपमा महाकवि

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा समारोह समितिको नाउँ लेखिएको छ । यस पुनीत कार्यमा संस्थागत रूपमा नेपाल सरकार, एनआरएन, अनि व्यक्तिविशेषका रूपमा दानवीर खनुपर्दे रामबाबू, उद्यमी एवम् समाजसेवी जीवा लामिछाने र प्रसिद्ध सिने अभिनेत्री मनीषा कोइरालाको भूमिका निकै उल्लेखनीय रह्यो । यस घडी उहाँहरू सबैमा त्रिमूर्ति निकेतनका तर्फबाट कृतज्ञतारूपी माल्यार्पण गर्छु ।

आजसम्मको नेपाली जगत्मा अनुत्पादक क्षेत्रका रूपमा अत्यन्त हेय मानिँदै आएको साहित्यिक कार्यक्रमलाई सरकारले यत्ति ठूलो महत्त्व दिनु भनेको इतिहासमै उल्लेखनीय घटना मानिन्छ । यसको प्रमाणका रूपमा यस वेलाको नेपालको राजनैतिक विश्रुङ्खल अवस्थामा पनि हाम्रो सम्मेलनलाई अत्यन्त महत्त्व दिएर हामी साहित्यकारहरूमाझ निर्धक्क समय बिताउनुहुने हाम्रा सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माको महत्ताबारे ऐतिहासिक अभिलेखनले निश्चय नै भविष्यमा थप बोल्नेछ । यस समारोहमा न्यायमूर्तिको यस्तो महत्त्वपूर्ण उपस्थितिले नेपाली साहित्यिक जगत् नै अभिप्रेरित भएको छ । कुनै पनि राष्ट्रको साहित्य संस्कृति बलियो भयो भने मात्र त्यस राष्ट्रको भविष्य उज्ज्वल, गतिशील र उत्थानमार्गी हुन सक्छ भन्ने सत्यलाई हृदयङ्गम गरी हाम्रा सम्माननीय प्रधानन्यायाधीशले साहित्य र साहित्यकारहरूलाई महत्त्व दिनुभएको कुराको जति प्रशंसा पनि अति हुनेछैन । वास्तवमा उहाँको यो कार्य समग्र नेपाली जगत्का लागि नै एउटा उदाहरणीय, अनुकरणीय र प्रेरणादायी घटना भएको छ । यसका लागि समग्र नेपाली साहित्यजगत्का तर्फबाट सम्माननीय प्रधानन्यायाधीशप्रति त्रिमूर्ति निकेतन आभार प्रकट गर्दछ ।

अहिलेको विश्वव्यापीकरणको युगमा नेपाली भाषासाहित्यको स्वरूपले पनि काँचुली फेर्न लागेको छ । समयको पदचापलाई बुझेर पाइला चालेको अवस्थामा मात्र लक्ष्यमा पुग्न सकिन्छ । त्यसैले

विश्वभरिका नेपाली भाषाका साहित्यकारहरू एकै थलोमा भेला भएर एकअर्कामा विचारहरूको आदानप्रदान गर्नुपर्छ र गन्तव्यको प्रस्टीकरण हुनुपर्छ भन्ने सोचका साथ प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजना गरिएको हो । यस सम्मेलनको संयोजकको महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने नेपाली साहित्यका अग्रणीपुरुष तथा संस्कृतिविद् सत्यमोहन जोशीको सकारात्मक सोच एवम् गतिशील नेतृत्व पाउनु पनि हाम्रा लागि निकै महत्त्वपूर्ण भएको छ । त्यसै गरी यस सम्मेलनले हाम्रा राष्ट्रकवि माधव घिमिरेको आशीर्वचन पाउनु पनि हाम्रा लागि अर्को महत्त्वपूर्ण उपलब्धि भएको छ ।

पितृतर्पणको पुण्यमय संस्कार रहेको यस धरामा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवरूपी पितृकर्म एकवर्ष छ महिनासम्म लगातार भइरह्यो । यसै पितृकर्मको विसर्जनलाई उल्लेख्य बनाउने उद्देश्यले यस सम्मेलनको आयोजना गरिएको हो । आजदेखि चार दिनसम्म सञ्चालन हुने यस सम्मेलनमा देशभित्र र देशबाहिरबाट पाल्नुभएका स्रष्टाहरूको हर्ष र उल्लासमय सहभागिताले महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल गराउनमा यो सम्मेलनको भूमिका चिरस्मरणीय हुनेछ भन्ने हामीलाई लागेको छ ।

वास्तवमा हामीलाई एउटा कुराचाहिँ निकै खट्केको छ, यस्तो सम्मेलनको आयोजना ठूलो जनसमुदायको एकत्रीकरण गरेर र इच्छा भएका जति सबैलाई सहभागी गराएर गर्नुपर्ने हो । तर देशदेशावरबाट सहभागिता गराउँदै औपचारिक कार्यक्रमको आयोजना गर्दा धेरै कुराहरूको व्यवस्थापनलाई पनि ध्यान दिनुपर्ने भएकाले हामीले त्यसो गर्न सकेनौं । सीमित साधन र स्रोत परिचालन गरेर महत्त्वपूर्ण उपलब्धि प्राप्त गर्ने उद्देश्यका कारण यस सम्मेलनलाई सीमितताको घेराबन्दीमा नै सञ्चालन गर्न हामी बाध्य हुनुपरेको दुखेसो पनि म यहाँहरू समक्ष पोख्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा पुनः एकपटक त्रिमूर्ति निकेतनका तर्फबाट यहाँहरू सम्पूर्ण समक्ष कृतज्ञता प्रकट गर्छु । साथै यस सम्मेलनमा सौहार्द साथ सहभागी भएर यसलाई उपलब्धिमूलक बनाउनका लागि सबैले आआफना जिम्मेवारीहरूको कर्मठतापूर्वक पालना गरेर नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासलाई गौरवमय बनाउनुहुनेछ भन्ने विश्वास प्रकट गर्दै बिदा हुन्छु ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका
उपाध्यक्ष भद्रकुमारी घलेद्वारा
धन्यवादज्ञापन

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकी समारोह समितिको आयोजनामा नेपालमा पहिलोपल्ट अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भएको छ । नेपाली भाषासाहित्यका फाँटमा यस घटनाले कोशे ढुङ्गाको निर्माण गरेको हामीले महसुस गरेका छौं । नेपाली साहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय स्वरूपका बारेमा समेत यस सम्मेलनले स्पष्ट खाका तयार गर्ने छ भन्ने हामीलाई विश्वास लागेको छ । यस्तो गरिमाशाली सम्मेलनमा उपस्थित महानुभावहरूमा धन्यवादज्ञापन गर्न पाउँदा मलाई ज्यादै हर्ष लागेको छ ।

विभिन्न मित्र राष्ट्रबाट पाल्नुभएका साहित्यिक प्रतिनिधिहरूका लागि हाम्रो क्षमताले भ्याएसम्मको तयारी हामीले गरेका छौं । हाम्रातर्फबाट स्वागत सत्कारमा केही कमीकमजोरी भएमा हामी क्षमा प्रार्थी छौं ।

यस सगरमाथा उचाइमा, पशुपतिको धार्मिक वातावरणमा, बुद्धको शान्तिभूमिमा तपाईंहरूको स्वागत गर्न पाएकोमा हामीले सौभाग्यशाली भएको महसुस गरेका छौं । आशा छ कृष्णले अर्पण गरेको सुदामाको तण्डुल यहाँहरूले ग्रहण गरी हामीलाई कृतज्ञ पार्नुहुनेछ ।

त्रिमूर्ति निकेतनका सदस्यसचिव* नरेन्द्रराज प्रसाईको स्वागत भाषण तथा धन्यवादज्ञापनको सारसङ्क्षेप

यस शताब्दीको एउटा महत्त्वपूर्ण समयको यस क्षणलाई उल्लेखनीय, अविस्मरणीय र कालजयी बनाउने उपक्रममा आज हामी आइपुगेका छौं। नेपाली भाषासाहित्यका हामी अनन्य भक्तहरूका लागि आजको दिन स्वर्णिम भएको छ। यो सुनको बिहानी नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा आजैदेखि लिपिबद्ध हुने भएको छ। अनि आजदेखि भूगोलको सेरोफेरोमा नै नेपाली भाषीका आडमा गौरवको फेरि एउटा नयाँ घाम लागेको छ।

नेपाली भाषा बोल्नेमाछ एउटा चौतारीको स्थापना गर्नेबारे हामीले धेरै वर्षअघिदेखि सोच राखेका थियौं। हाम्रो यो सपना आज आएर साकार भएकोमा मलाई अत्यन्तै खुसी लागेको छ। खास गरेर त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापना भएपछि हामीमा यस प्रकारको सम्मेलन गर्ने भन्ने विषयमा चर्चा हुन थालेको थियो। अहिले आएर हामीले यसै बिँडोलाई हाम्रो नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनकेन्द्रित पार्न सन्दर्भ भेटेका छौं। नेपाली भाषासाहित्यको प्राङ्गणमा मजस्ता अनगिन्ती स्रष्टाले साहित्यमा बामे सर्ने अवस्थामा नै अन्तर्राष्ट्रिय

* महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव र प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका पनि सदस्यसचिव।

नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको सपना देखेको हुनुपर्छ । यसै सिलसिलामा मैले पनि महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जीवनकथामा डुबुल्की लगाउन थालेपछि मेरो उक्त सपनाले बिपनामा चिहाउन थालेको हो । महाकवि देवकोटाको विश्वभाषा र विश्वब्रह्माण्ड प्रेमको फराकिलो विचारसँग तादात्म्य राख्दै जाँदा अरू सर्जकजस्तै मेरो सपनाले पनि मलिलो हुने अवसर पाउँदै गएको हो । अनि आज आएर देवकोटा शताब्दी महोत्सवको माध्यमले तमाम स्रष्टाको जै मेरो सपना पनि साकार भएको छ । वास्तवमा यो समय विश्वसाहित्यिक परिवेशमा हाम्रो जीवनको सर्वाधिक सफलताको समय भएको पनि मैले महसुस गरेको छु ।

२०६५ साल कात्तिक १२ गते लक्ष्मीपूजा पर्वको महाकवि देवकोटा जयन्तीको दिनदेखि २०६६ साल चैत महिनासम्मको यात्रालाई हामीले महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्मशताब्दीवर्षका रूपमा गोलबद्ध गरेर मनाइरहेका छौं । सम्भवतः नेपाली धरामा यति विशिष्ट कोटिका साथ कुनै पनि स्रष्टाको शताब्दीवर्ष मनाइएको प्रथमपटक यही नै हो । हाम्रो यस पवित्र अभियानमा हामीले विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग पाएका पनि छौं । ती सबै जोडघटाउका कारण हामी आज यो मञ्चमा उभिन पाएका हौं । यस बेला हाम्रा सबै सहयोगीहरूमा म पुनः हार्दिक अभिवादन अर्पण गर्न चाहन्छु । हाम्रो यस कार्ययोजनालाई सार्थक पार्नमा नेपाल सरकारदेखि रुसमा रहेका नेपाली समुदायसम्म र जीवा लामिछाने हुँदै खनूपरुदे रामबाबूदेखि मनीषा कोइरालासम्मको योगदान जोडिएको कुरा यस घडी अभिव्यक्त गर्न पाउँदा मलाई थप गर्व लागेको छ ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्मशताब्दीलाई चिरस्मरणीय उपलब्धिर्षका रूपमा मनाउने हाम्रो अठोटले अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा आइपुगेर बिट मारेको छ । सर्वप्रथम यस

कार्यक्रममा सहभागीका रूपमा देशविदेशबाट पाल्नुभएका मित्रहरूमा हार्दिक स्वागत अभिवादन गर्न चाहन्छु । नेपाली भाषालाई माया गर्ने संसारभरिका स्रष्टाहरू एक हुनुपर्छ भन्ने हाम्रो मान्यताले साकार रूप लिन बामे सरेर उभिएको यस क्षणले हामीलाई गन्तव्यतिर हिँडाइरहेको छ । हामी सबैले आआफना तरिका, शैली र औकातले नेपाली भाषालाई माया गरेको बेहोराको विम्बका रूपमा हामीले यस सम्मेलनलाई स्विकार्नुपर्दछ भन्ने मलाई लागेको छ । वास्तवमा सबैले माया गरेको अवस्थामा मात्र नेपाली भाषाको अस्तित्व अक्षुण्ण रहन्छ । हाम्रो अस्तित्व पनि नेपाली भाषासँग नै गाँसिएको छ । उदाहरणका लागि भन्ने हो भने नेपाली भाषासँग माया बढेको सन्दर्भमा नै हामी नेपाली साहित्यको माध्यमबाट आज एकताबद्ध छौं ।

कुनै पनि भाषाको अस्तित्व विकास गर्न सम्बन्धित राष्ट्रको कला, साहित्य र संस्कृतिको सशक्त भूमिका रहन्छ । जुन देशको साहित्य र संस्कृति जागरूक र जीवन्त हुन्छ त्यस देशको अस्तित्व नै चिरकालसम्म बाँचिरहन्छ । यस अर्थमा नेपाल राष्ट्रभित्रका पनि नेपाली भाषाका साहित्यकारहरूको राष्ट्रनिर्माणमा अत्यन्तै ठूलो भूमिका उनिँदै आएको छ । त्यसैले विविध विधामा समर्पित स्रष्टाहरूको मनोकामना जोडिएर हामी आज यो घुम्तीसम्म आइपुगेका छौं ।

भाषा तथा साहित्यको जगेर्नाका लागि यसका अग्रज र स्वनामधन्य साधकहरूको सम्मान गर्नु राष्ट्रको दायित्व पनि हो । यसै दायित्व निर्वाहका क्रममा नेपालले महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्मशताब्दी मनाउने जमर्को गरेको हो । तदनुरूप २०६५ सालमा त्रिमूर्ति निकेतनले निकेतनका संस्थापक सदस्य डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा राष्ट्रका विविध क्षेत्रका प्रतिनिधि स्रष्टाहरू रहेको 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव'को गठन गर्‍यो । त्यसपछि महोत्सवले यस वर्षलाई एउटा महान् पर्वकै रूपमा मनाउँदै विविध कार्यक्रम गर्दै आइरह्यो ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्यसम्मेलन गर्नेबारेको हाम्रो अठोटमा विघ्नबाधा नतेर्सिएका पनि होइनन् । तर जसरी औंसीपछि पूर्णिमा आएर रातै फलमल्ल पाछै, आज आएर हामीलाई पनि त्यस्तै सुखद अनुभूति भएको छ । भोल्टेयरले भनेकै 'म बाटो पाउँछु, पाइन भने बनाउँछु' भन्दै हामी पनि हाम्रा योजनामा एकोहोरो लागेर हिँडिरह्यौं ।

अहिलेको एक्काइसौं शताब्दीमा कुनै पनि मुलुक आआफना सीमारेखाभित्र मात्र खुम्चिने युग रहेन । विश्वव्यापीकरणले मुलुकहरू सर्वत्र उपस्थित भएका छन् । यस अर्थमा नेपालको चिनारी पनि अहिले संसारभरि पुगेको छ । यातायात र सञ्चारको तीव्र विकासका कारण अहिले नेपाली जातिको रूपरङ्ग नै संसारभरि फैलिएको छ । अनि जहाँजहाँ नेपाली जाति पुगेका छन्, त्यहाँ त्यहाँ उनीहरूको प्यारो नेपाली भाषा पुगेको छ । त्यसैले नेपाली भाषा पनि अब नेपालजस्तै नेपालभित्र मात्र रहेन र यो नेपाली सिमानाभित्र मात्र रहेन । यो अब विश्वभाषाजस्तो भएर संसारभरि फैलिसकेको छ । नेपाली भाषाको फैलावटसँगसँगै नेपाली साहित्यले पनि आफ्नो यात्रा विश्वपरिवेशमा गर्नु नौलो र अनौठो कुरो पक्कै भएन । अनि यसै सिलमा उनिएर हाम्रा विचारले भूगोलको परिक्रमा गरिरहेको सन्दर्भ हाम्रा लागि सुखद मानिएको पनि यथार्थ हो ।

नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा सर्वप्रथम नेपाली भाषासाहित्यलाई विश्वमा छिनाउने प्रयत्न गर्ने प्रथम साहित्यकार पनि महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नै हुन् । खासगरेर औपचारिक रूपमा उनैले २०१३ सालदेखि यो अभियान चलाएका थिए । त्यसैले उनकै जन्म शताब्दीलाई अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा टुङ्ग्याएमा यस शताब्दीको सार्थकता हुने कुरामा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको एक मत भयो । हाम्रा यी सोचलाई व्यक्ति, राष्ट्र र मित्रराष्ट्रका सर्जकहरूसमेतले साथ दिँदा हामी आजको यस महान्

क्षणमा आइपुगेका हौं । यस घडी म यो महान् कार्यको सार्थकतामा समाहित सम्पूर्ण व्यक्ति र संस्थाप्रति नमन गर्दछु ।

सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश श्री अनूपराज शर्माले नेपाली साहित्य र साहित्यकारलाई अन्तर्हृदयबाटै माया गर्नुहुन्छ भन्ने प्रमाण आजको समारोह पनि एक हो । उहाँ एक अनन्य अप्रकाशित साहित्यकार नै हुनुहुन्छ । उहाँभित्र रहेका प्रचुर साहित्यिक विम्बहरूले एक दिन औपचारिक पर्दा उघार्नेछन् भन्ने हामीले गहिरो आशा राखेका छौं ।

यस बेला हाम्रो देश राजनैतिक सङ्क्रमणमा बितिरहेको कुरा संसारसामु खुलै छ । यस्तो जर्जर मुलुकमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन हुनु हाम्रा लागि अद्भुत नै हो भने पनि हुन्छ । यसरी हर्षोल्लासका साथ सहभागी भई, यसलाई थप उपलब्धिमूलक बनाउने सम्पूर्ण साहित्यकारहरूसमक्ष म पुनः कृतज्ञता अर्पण गर्दछु ।

विगत अठार महिनादेखि सञ्चालनमा रहेको महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको सम्पूर्ण कार्यक्रम आजदेखि समाप्त हुने भएको छ । यस अवधिमा हामीले चारैतिरबाट सहयोग र सद्भावनाका हातहरूमात्र पायौं जसले गर्दा नै हामी हाम्रा गन्तव्यहरू पनि सहजरूपले पार गर्दै अघि बढ्न सक्यौं । यस्ता कार्यक्रमको सफलता हुनका पछ्याडि सबैको सहयोग र सद्भावनाको आवश्यकता पर्छ । महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको पूर्ण सफलताका लागि आशीर्वाद दिने सबै हितचिन्तकको उत्तिकै भूमिका रहेको छ । महोत्सवले नेपाली भाषासाहित्यमा यसप्रकारको कार्य सुसम्पन्न गर्न पाएकोमा यस घडी सबैमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव पुनः हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । यस सम्मेलनका विशिष्ट वक्तात्रय सर्वश्री राष्ट्रकवि माधव घिमिरे, इन्द्रबहादुर राई र जगदीशशमशेर राणाप्रति पनि यो सम्मेलन विशेष कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । अनि

हामीले कृतज्ञता टक्रचाउनुपर्ने प्रमुख व्यक्तित्व हुनुहुन्छ सम्माननीय प्रधानन्यायाधीश श्री अनूपराज शर्मा ।

प्रमुख अतिथि सम्माननीय अनूपराज शर्मा एउटा सहृदयी व्यक्तित्वको नाउँ हो । नेपाली भाषासाहित्यका महारथी केशवराज पिंडालीका सुपुत्र यस सम्मेलनको नै प्रमुख व्यक्ति हुनु भनेको हाम्रा लागि थप उपलब्धि हो भन्ने मलाई लागेको छ । हाम्रो आपतविपदलाई पन्छाउन उद्यत सम्माननीय शर्माप्रति हामी सदैव ऋणी छौं ।

एकातिर सीमित साधन र स्रोतका कारण कतिपय कार्यहरू हामीले चाहेर पनि सम्पादन गर्न सकेनौं । अर्कातिर हाम्रो निम्तो स्वीकार गरेर विदेशबाट पाल्नुभई हाम्रो जसोतसो अतिथिसत्कार ग्रहण गरेर हामीलाई कृतार्थ पार्नुहुने अतिथिज्यूहरूप्रति पनि हामी अजस्र कृतज्ञताका पुष्पवर्षा गर्दछौं ।

अरु हाम्रो आह्वानलाई स्विकारेर यस सम्मेलनमा आआफ्ना मुलुकका कार्यपत्रहरू तयार गरी प्रस्तुत गर्नुहुने सम्पूर्ण प्राज्ञजनप्रति जति कृतज्ञतारूपी माल्यार्पण गरे पनि त्यो अति हुनेछैन । साथै प्रतिवेदक भाइबहिनीहरूको विशिष्टकोटिको प्रस्तुति यस सम्मेलनको आकर्षण भएको हामीले ठहर्‍याएका छौं । हामीलाई विश्वास छ नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजनाले कोसेढुङ्गाको भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

यस सम्मेलनमा प्रस्तुत सबै कार्यपत्र नेपाली भाषासाहित्यको एउटा ओजस्वी सम्पत्ति बन्नेछ । कार्यपत्र तयार गरेर समय, श्रम र धनसमेत खर्चनुभएका स्रष्टाहरूको सदाशयता नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा स्वर्णाक्षरले लिपिबद्ध हुनेछ ।

यस सम्मेलनमा तन, मन र धनले प्रस्तुत हुने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन, स्वागत तथा सत्कार समितिका संयोजक श्रीमती उषा शेरचनको वर्णन जति गरे पनि कमै हुन्छ ।

साथै स्वागत तथा सत्कार समितिका सदस्य र स्वयम् सेवकहरूले गरेको योगदान बिसिनसक्नुको छ ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रित, उपाध्यक्ष सुश्री भद्रकुमारी घले, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक श्री सत्यमोहन जोशी, विभिन्न समितिका संयोजक र सदस्यहरूको अहोरात्रको सोच र खटाइको निष्कर्षमा यो सम्मेलनले सफलता पाएको हो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको गठन गर्नेदेखि अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको आयोजना गर्नेसम्मको सोच राख्दै यस सम्मेलनको उचाइलाई यस रूपमा ल्याउन रातोदिन भूमिका निर्वाह गर्ने त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापक तथा अध्यक्ष श्रीमती इन्दिरा प्रसाईप्रति सम्मेलन आभार व्यक्त गर्दछ ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन गर्ने हाम्रो अभियान साकार भएर नै ५ बुँदे घोषणापत्र पारित भएको छ । फेरि पनि हामीले हाम्रो भाषासाहित्यको इतिहासको एउटा पाटोलाई अद्वितीय बनाउन सकेका छौं ।

यसबेला एकातिर हामी हर्षले गदगद् छौं भने अर्को तिर पाँचदिनदेखि एउटै कक्षमा बसेका हामीमाझका पाहुना स्रष्टालाई बिदा दिनुपर्दा हाम्रो मनमा तुवाँलो मडारिन पनि छाडेको छैन । यति हुँदाहुँदै पनि हामीलाई विश्वास छ यस्ता सम्मेलनहरूमार्फत हाम्रो मिलनविन्दुको निर्माण भइरहनेछ र नेपाली भाषासाहित्यको ऋन् ऋन् विस्तार भएर हाम्रो शिर उँचोउँचो र उँचो भएर जानेछ ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन २०६६ (२०१०) को घोषणापत्र

नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा विभिन्न मुलुकका क्रियाशील सङ्घसंस्थाहरूले निर्वाह गरेको भूमिकाप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दै त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठित 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव' (१९६६-२०६६)का अवसरमा आयोजित 'प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' २०६६ (सन् २०१०) काठमाडौं, नेपाल पाँचबुँदे घोषणापत्र जारी गर्दछ :

१. नेपाली भाषासाहित्यलाई संसारका प्रमुख भाषासाहित्यका रूपमा विकसित गर्नका निम्ति अनुकूल वातावरणको सृजना गर्ने ।
२. विश्वपरिवेशमा सहअस्तित्वका साथ अन्य भाषासाहित्यहरूको पनि सम्मान गर्दै जाने ।
३. विश्वका विभिन्न भाषामा प्रकाशित स्तरीय साहित्यिक कृतिहरू नेपाली भाषामा र नेपाली साहित्यका कृतिहरूलाई अन्य भाषामा अनुवाद गर्न पहल गर्ने ।
४. जुनसुकै भौगोलिक सिमानामा बाँधिए तापनि नेपाली भाषासाहित्यलाई प्राथमिकता दिने ।
५. विश्वका विभिन्न देशका साहित्यिक सङ्घसंस्थासित सहकार्य गरेर त्रिमूर्ति निकेतनको संयोजन र विभिन्न मुलुकका साहित्यिक

सङ्घसंस्थाको आयोजनामा 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' गर्दै जाने ।

- संयोजक : श्री सत्यमोहन जोशी (नेपाल)
सदस्य : सुश्री गीता उपाध्याय (भारत)
सदस्य : श्री दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ (भारत)
सदस्य : श्री सानु लामा (भारत)
सदस्य : श्री लिउ होङ स्याङ (चीन)
सदस्य : प्रा.डा.श्रीमती ताहिरा निगत नैयर (पाकिस्तान)
सदस्य : श्री विष्णु पन्थी (म्यान्मा)
सदस्य : श्रीमती मिसिजु फुकुदा (जापान)
सदस्य : डा.सुश्री भ्यालरी एम्.इन्च्ले (संयुक्त अधिराज्य)
सदस्य : श्री सुरेशजङ्ग शाह (संयुक्त अधिराज्य)
सदस्य : श्री कृष्ण बजगाई (बेल्जियम)
सदस्य : डा.श्री मानफ्रेद थ्रोई (जर्मनी)
सदस्य : श्रीमती भारती गौतम (अमेरिका)
सदस्य : श्री होमनाथ सुवेदी (अमेरिका)
सदस्यसचिव : श्री नरेन्द्रराज प्रसाई (नेपाल)

महोत्सवका थप महत्त्वपूर्ण सूचना

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव

महोत्सवको लेखापरीक्षकको प्रतिवेदन

(२०६५ साल कात्तिक १२ गतेदेखि २०६७ साल जेठ १६ गतेसम्म)

क्र.सं.	खर्च	रकम (रु.)
१.	ग्रन्थ प्रकाशन र पारिश्रमिक	१०,६५,१०२.००
२.	पुरस्कार, ताम्रपत्र, माला, शिल्ड र व्याज	१०,१२,०७०.००
३.	भोज, जलपान तथा आवास (अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन)	७,०३,०३०.००
४.	सीडी उत्पादन, डिजिटल प्रिन्ट र स्क्यानइड	१,१९,६३८.००
५.	खाम, कार्ड, डायरी, नेमट्याग	६३,९२७.००
६.	कम्प्युटर सेभिड हार्ड डिस्क	७,९००.००
७.	माइक, भीसीडी छ्यायाङ्कन र रेकर्डिङ	६८,६५०.००
८.	विविध प्रतियोगिता	११,७९१.००
९.	भत्ता र यातायात (नेपाल, भारत, पाकिस्तान र म्यान्मा)	४,५३,१६०.००
१०.	कोला, ब्यानर र पर्दा	१,१५,०१०.००
११.	टेलिफोन, फ्याक्स र मोबाइल	१२,९००.००
१२.	विज्ञापन, पर्चा, चिठीपत्र र साजसज्जा	५२,५६०.००
१३.	ज्याला तथा पारिश्रमिक	३१,०५०.००
१४.	लेखा तथा बैंक कमिसन	२,०३५.००
१५.	वचत	३५,८०७.००
	जम्मा	३७,५४,६३०

क्र.सं.	आम्दानी	रकम (रु.)
१.	नेपाल सरकारबाट	२६,२५,०००.००
२.	रुसमा रहेका नेपाली समुदायबाट	१०,००,०००.००
३.	व्याज	१,२९,६३०.००
	जम्मा	३७,५४,६३०.००

नरेन्द्रराज प्रसाई
(नरेन्द्रराज प्रसाई)
सदस्यसचिव

मोदनाथ प्रश्रित
(मोदनाथ प्रश्रित)
अध्यक्ष

रजनीश दाहाल
(रजनीश दाहाल)
चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट

महोत्सवको अन्तिम बैठकको निष्कर्ष उषा शेरचन

देशदेशान्तरमा महाकवि देवकोटाको शतवार्षिकी भव्य, उल्लासमय र चिरस्मरणीय रूपमा मनाई छुटपुट रहेका काम त्रिमूर्ति निकेतनलाई जिम्मा लगाएर 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति'को २०६७ साल जेठ ३१ गते विघटन गरिएको छ ।

महोत्सवका सदस्यहरूले देवकोटा शताब्दी महोत्सव एकताको भावनामा आबद्ध एउटा नमुना समिति भएकोमा खुसी व्यक्त गरेका थिए । प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनलगायत योजनाअनुसार सम्पूर्ण काम अभूतपूर्व रूपमा सम्पन्न गरेको बैठकले ठहर गरेको छ ।

बैठकमा सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले देवकोटा शताब्दी महोत्सवको आयव्ययको विवरण पेस गर्नुभएको थियो ।

सोही बैठकमा महाकवि देवकोटामाथि पहिलो विद्यावारिधि गर्ने तथा शताब्दी महोत्सवका सदस्य प्राध्यापक डा.कुमारबहादुर जोशीको स्वास्थ्योपचारका लागि महोत्सवको पहलमा नेपाल सरकारबाट प्राप्त दुई लाख रुपियाँको चेक अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितबाट जोशीमा हस्तान्तरण गरिएको थियो ।

महाकवि देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति विघटन भएको घोषणा हुँदा मनभिन्न एक प्रकारको शून्यपन भनौं कि कस्तोकस्तो

प्रकारको नमीठो अनुभूति पनि एकै साथ भएको थियो । बैठकको अन्त्यतिर प्रायः सबै सदस्यका आँखामा हर्षका आँसु छल्लकिएका थिए । एक घन्टा बस्ने भनिएको सो बैठक लगातार चार घन्टा चलेको थियो ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा सय वर्ष प्रवेशको सुअवसरमा त्रिमूर्ति निकेतनबाट लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिको गठन भएको थियो । डेढ वर्षसम्म अनवरत यात्रामा यात्रारत सबै सहयात्रीहरूले सफलतापूर्वक यात्रा सम्पन्न गर्न सकेकोमा सबै सदस्यहरूका मुहारमा बैठकमा प्रसन्नताको लहर उर्लिरहेको पाइन्थ्यो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको अन्तिम बैठकमा महोत्सवका पदाधिकारी र सदस्यहरूले आआफना मन्तव्य व्यक्त गर्नु भयो । त्यस अवसरमा पदाधिकारी र सदस्यहरूले व्यक्त गर्नुभएको मन्तव्यको सारसङ्क्षेप यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । यो मन्तव्य गोलमेचको आसनबाटै उहाँहरूले प्रकट गर्नुभएको हो र यहाँ त्यही क्रम नै समाविष्ट गरिएको छ ।

● श्री नरेन्द्रराज प्रसाईं

प्रथमतः महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव यति भव्य रूपमा सञ्चालन भएकोमा सहभागी देशदेशान्तरका नेपाली भाषासेवीप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्छु । नेपालमा पहिलोपल्ट अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासहित्य सम्मेलन हुनुलाई पनि नेपाली भाषा बोल्ने पृथ्वीभरिका मान्छेले नै गर्व मान्नुपर्छ । सम्मेलन सोचेकोभन्दा र गरेकोभन्दा पनि बढी सफल भएकामा मलाई ज्यादै सन्तुष्ट भएको छ । समितिका पदाधिकारी र सदस्यहरूको एकअर्काप्रतिको विश्वास र नेपाली भाषासाहित्यप्रतिको निष्ठाका कारणले नै यस्तो अकल्पनीय काम पनि साक्षात् भएको हो ।

+

- **श्री सत्यमोहन जोशी**

तेह्रवटा राष्ट्रको सहभागितामा पहिलोपटक अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नेपालमा सम्पन्न भई पाँचबुँदे घोषणपत्रसमेत जारी हुन सकेकोमा हामी नेपालीकै श्रेय बढेको मैले महसुस गरेको छु । यस्तो अभूतपूर्व ऐतिहासिक सम्मेलन त्यो पनि यति सफलताका साथ सम्पन्न हुनु भनेकै हामीले पनि आफैँमा एउटा इतिहास बनाउनु हो । यो सम्मेलन यसरी भयो कि यस्तो सम्मेलन नेपालमा 'न भूतो न भविष्यति' जस्तै भएको छ । यति सीमित साधन र स्रोतबाट पनि यस्तो अभूतपूर्व कार्य हुन सक्दो रहेछ भन्ने नमुना यस सम्मेलनले पेस गरेको छ । सबैको सहमति भएमा जति नै चुनौतीपूर्ण कार्य पनि सजिलै फत्ते गर्न सकिँदो रहेछ भन्ने उदाहरण महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव र प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले पेस गरेको छ ।

- **श्री खनूपरूदे (रामबाबू)**

हामीले डेढ वर्षसम्म लगाएर देवकोटा शताब्दी महोत्सव मनायौं र योजना बनाए अनुसारका सबै कार्यक्रमहरू सफलताका साथ सम्पन्न भए पनि । साथै प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनसमेत ज्यादै प्रभावकारी रूपमा सम्पन्न भयो । म यो ऐतिहासिक क्षणको साक्षीमात्र नभएर यसको अभिलेख ग्रन्थ प्रकाशन गर्ने सुअवसरसमेत प्राप्त भएकोमा मलाई गौरव लागेको छ ।

- **श्री श्यामप्रसाद शर्मा**

देवकोटा शताब्दी महोत्सवको अभियान सार्थक रूपमा समापन भयो । यसको आरम्भदेखि समापनसम्मका प्रत्येक कार्यक्रमहरू एकभन्दा अर्को राम्रो हुँदै गए । अन्ततः सम्पूर्ण कार्यक्रमहरू माथिल्लो कोटिमा दरिए ।

- **श्री गोविन्द भट्ट**

महोत्सवका सम्पूर्ण कार्यक्रम अत्यन्तै सफलतापूर्वक सम्पन्न भएकोमा मलाई अत्यन्त खुसी लागेको छ । हामी हाम्रो पवित्र काममा लागि रहेकै बेला कसैकसैले हिसाबकिताब हिनामिना हुन सक्ने नकारात्मक टीकाटिप्पणी पनि नगरेका भने होइनन् । अन्ततः उहाँहरूका लागि हाम्रो यो विशिष्ट पर्व आफैँ एउटा गतिलो जवाफ भएको छ । यति थोरै बजेटमा डेढ वर्षसम्म यस्तो भव्य कार्यक्रम गर्न सक्नु भनेको मितव्ययिताको ज्वलन्त उदाहरण हो । हामी फेरि दोहोर्‍याएर यस्तो कार्यक्रम गर्न सक्छौँ कि सक्तैनौँ; तर एकपटकचाहिँ हामीले गरेर नै देखाइदियोँ ।

- **डा.राजेन्द्र विमल**

दलितहरूका लागि समेत संवेदनशील र करुणाशील महाकवि देवकोटाले समेट्नुभएको आदर्श र महान्तालाई जीवन्त पाउँदै विविध किसिमका अति महत्त्वपूर्ण कार्यक्रम गरेर देवकोटा शताब्दी महोत्सव सम्पन्न भएकोमा सन्तोष लागेको छ ।

- **प्रा.डा.गार्गी शर्मा**

यस्तो ऐतिहासिक क्षणको साक्षी हुने अवसर प्राप्त भएकोमा म गौरवान्वित भएकी छु । यति सानो साधन र स्रोतमा पनि ठूलाठूला कार्यक्रम त्यो पनि अत्यन्त सफलताका साथ सम्पन्न भएकोमा ज्यादै हर्ष लागेको छ ।

- **प्रा.डा.चूडामणि बन्धु**

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका कार्यक्रमहरूको आफ्नै विशेषता रह्यो र यही महोत्सवबाट नेपाली भाषासाहित्यमा चिरस्थायी हुने कामहरू पनि भए ।

- **सुश्री शान्ता श्रेष्ठ**

मन, वचन र कर्मले काम गर्दा सोचेकोभन्दा पनि राम्रो काम हुँदो रहेछ र यसका लागि धेरै धन र जनको पनि जरुरत नपर्ने रहेछ

भन्ने महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवबाट मलाई अनुभूति भएको छ । महोत्सवका कार्यक्रमबाट मैले धेरै कुरा सिक्न पाएर पनि म प्रसन्न भएकी छु ।

- **प्रा.डा.अरुण सायमि**

मान्छेले चाहँदा जस्तो पनि काम गर्न सक्ता रहेछन् भन्नुको प्रमाण विगत डेढ वर्षसम्म सञ्चालित देवकोटा शताब्दी महोत्सवको साहित्यिक ढाँचाले छर्लङ्गै पारिदियो ।

- **श्री रामशरण दर्नाल**

देवकोटा शताब्दी महोत्सव नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा नै प्रेरक रूपमा अभिलिखित भयो ।

- **प्रा.डा.कुमारबहादुर जोशी**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन एउटा परम्पराको थालनी हो । थालनी हुनु पनि आफैँमा ठूलो कुरो हो । समितिमा जुन समावेशी सदस्यको चयन भयो त्यसैबाटै आधा सफलता त कार्यक्रमअघि नै महोत्सवले हासिल गरिसकेको हो । नेपाली भाषासाहित्यका नाउँमा अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको आयोजना गर्ने सोचाइ र सुसम्पन्न कार्यको सबै क्षेत्रबाट प्रशंसा हुनु यसको थप सफलता मानेको छु ।

- **श्री नित्यराज पाण्डे**

देवकोटाको जीवनसँग घनिष्टता राखेको व्यक्ति भएकाले मैले रोईरोई उहाँबारे किताब लेखें । त्यसैकारणले पनि उनान्दसी वर्षको उमेर भएर पनि म यो समितिमा सदस्य हुन सकें, त्यसैमा मलाई गौरव लागेको छ । साथै यस महोत्सवले गरेका सबै कार्यक्रमहरू अत्यन्तै उत्साहजनक रूपमा सम्पन्न भए । प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनजस्तो विशाल कार्य विनाअवरोध सम्पन्न भएकोमा मलाई अपार आनन्द र हर्ष लागेको छ ।

+

- **श्री हरि श्रेष्ठ**

मेरो अठासी वर्षको जीवनसम्ममा मैले यस्तो अभूतपूर्व सम्मेलन देख्न पाएको थिइँ तर देख्ने सौभाग्य प्राप्त भयो । यसरी सम्मेलन सफलतापूर्वक सम्पन्न हुनु यसका मुख्य आयोजकको अथक परिश्रमको फल हो ।

- **पं.श्यामदास वैष्णव**

पहिला नेपाली भाषालाई गरिब भाषा भन्ने गरिन्थ्यो र त्यही गरिब भाषालाई यति समृद्ध बनाउनमा उनै महाकवि देवकोटाको ठूलो हात छ । मलाई जीवनमा अधिकांश भाग देवकोटाकै सामीप्यमा बस्ने सौभाग्य प्राप्त भयो । देवकोटामा साहित्यप्रति जुन अनुराग रहेको थियो त्यही अनुरागको प्रतिविम्ब मैले नरेन्द्र र इन्दिरामा देखेको छु ।

- **प्रा.राजेन्द्र सुवेदी**

यो डेढ वर्षको दौरानमा चाहे राष्ट्रिय स्तरमा होस् वा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा होस् देवकोटा उत्तिकै लोकप्रिय र श्रद्धेय रहेछन् भन्ने सबैलाई ज्ञान भयो । साथै प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार केकसरी भइरहेको छ भन्ने स्पष्ट छाप छाडेको छ; यो नै संसारभरिका नेपाली भाषीहरूका लागि गौरवको विषय बनेको छ ।

- **प्रा.ठाकुर पराजुली**

देवकोटा शताब्दी महोत्सव र प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनबारे हामीबाट जेजति भयो त्यो धेरै ठूलो स्तरमा भएको छ ।

- **सुश्री भद्रकुमारी घले**

महोत्सवले राष्ट्रियस्तरमा मात्र नभएर अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा समेत नेपाली भाषासाहित्यको महत्त्वपूर्ण छाप राख्न सफल भएकोमा मलाई ज्यादै खुसी लागेको छ ।

● श्रीमती इन्दिरा प्रसाई

बोल्नुपर्ने खासै कुरा नभएको, सबै कुरा ओजस्विताका साथ आइसकेकाले मैले बोल्नु भनेको सूर्यलाई दियो देखाउनु जस्तै हो । धेरै व्यक्तित्वहरूबाट प्रस्तुत भइसकेका कुरालाई सापटी मागेर भन्नुपर्दा यो सम्मेलन साँच्चैको ऐतिहासिक हो भन्न मन लाग्छ । मोदनाथ प्रश्रितलगायत सम्पूर्ण स्वनामधन्य अग्रजहरूसँग सहकार्यमा विनारोकटोक, विनाविवाद, विनाअवरोध अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनसमेत सम्पन्न गर्न पाउँदा मलाई अपार हर्ष लागेको छ ।

तर अहोरात्रको खटाई र व्यस्तताको चरमविन्दुले नरेन्द्रराज प्रसाईको स्वास्थ्यले धर्म छाडेर उहाँलाई अस्पतालमै भर्ना गर्नुपर्ने अवस्था पनि आयो । त्यति वेला उहाँले आफू अस्वस्थ भएको बेहोरा कहींकतै जानकारी नदिने खबरदारी गर्नुभएकाले पनि मलाई पीडाबोध छँदै थियो । यस विषयको केही छनक श्यामदास वैष्णव र मोदनाथ प्रश्रितले मात्र पाउनुभयो । फेरि त्यसै अवधिमा घरमा बयानबन्ने वर्षकी सासूलाई समेत विशेष रेखदेखबाट वञ्चित राख्नुपर्दाको पीडाका साथै एउटी गृहिणीले घरव्यवहार चलाउनुपर्ने व्यवस्थापकीय भूमिकाको चाप आदि मात्र नभई मेरो सम्पूर्ण घरपरिवारसमेतले देवकोटा महोत्सवमा पूर्ण रूपले डुब्नुपरेको कुरा म अहिले पनि सम्झिरहेकी छु । देवकोटा शताब्दी महोत्सवको कार्य सफलतामा नरेन्द्र र मेरोमात्र नभएर मेरा परिवारका बयानबन्ने वर्षीया सासू भागीरथा प्रसाई, छोरा कञ्चनजङ्घा प्रसाई, बुहारी प्रिया, छोरी अनुकृतिका र सेविका सुमित्रा चौधरीको योगदान पनि हाम्रा लागि ज्यादै महत्त्वपूर्ण थियो ।

नरेन्द्रराज प्रसाईले हत्केलामा ज्यान राखेर काम गर्दा नेपालमा जुन कार्य सम्पन्न भयो त्यसलाई दैवीय शक्ति अथवा महाकवि देवकोटाको आत्माबाट पाएको आशीर्वाद हो भन्ने म ठान्दछु । मेरा

श्रीमान्ले आफ्नो ज्यानको समेत पर्वाह नगरी अथवा यसो भनौं ज्यानैसमेत जोखिममा राखेर देवकोटाप्रति जुन सम्मान र समर्पण देखाउनुभयो त्यसको अनुभूति आज म शब्दमा वर्णन गर्न असमर्थ छु । उहाँले उठाउनुभएका कदममा सबैको सहभागिता र समर्थनबाटै यति विशाल अनुष्ठान सम्पन्न भएको छ । यस सफलताका कारण त्यस बखतका ती सबैसबै पीडाहरू आज गौण हुन पुगेकोमा भने मलाई यस वेला ज्यादै खुसी लागेको छ ।

● डा.मोदनाथ प्रश्रित

आफू साहित्यमा रुचि राख्ने व्यक्ति तर परिस्थितिले भने मलाई राजनीतिमा पुऱ्यायो । त्यहाँ पनि ४२ वर्षसम्म निरन्तर दृढ सङ्कल्पित भएरै लागियो । राजनीति भन्ने यस्तो क्षेत्र रहेछ जहाँ माथि पुग्न अर्काको खुट्टा तान्न जान्ने पर्ने अथवा तान्ने पर्ने, नाम मात्रै ठूलो तर समर्पण र योग्यता भने थोरै भए पनि हुने ! यस्ता मान्छेहरूको चित्त त ऋन् यति सानोमात्रै नभएर तिनमा ईर्ष्या पनि ज्यादै डर लाग्दो मात्रामा हुँदो रहेछ । त्यसको ठीक विपरीत साहित्यिक क्षेत्रमा भने हार्दिकता बढी हुने, एकले अर्कालाई आदर गर्ने, श्रद्धा राख्ने प्रवृत्तिले गर्दा नै सबैको सहमति र सहकार्यबाटै महोत्सवले गरेका यति विघ्न काम र यत्रो ठूलो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भव्यताकासाथ सम्पन्न भएको हो ।

इन्दिरा र नरेन्द्रमा रहेको सङ्गठन गर्न सक्ने अभूतपूर्व क्षमताबाट म पनि साच्चै प्रभावित भएको छु । उहाँहरूमा नेपाली साहित्यलाई अमरत्व राख्ने कार्यमा सधैं तत्पर रहने मात्र नभएर ज्यानै दिएर लागिपर्ने अचम्मको क्षमता देखेर म आश्चर्य चकित भएको छु ।

नरेन्द्र र इन्दिराबारे व्यक्तिगत टीकाटिप्पणी गर्नेहरूले उहाँहरूलाई भित्री रूपमा चिन्न नसकेको भन्ने सोच्छु मैले । सिर्जनाको क्षेत्रमा लागिपर्नु मात्र नभएर उहाँहरूको व्यवस्थापकीय ढाँचा र

हरेक कार्यको मितव्ययिताको नमुनाबाट म पनि ज्यादै प्रभावित भएको छु । उहाँहरू दुवैजनालाई साहित्यकै सेवा गर्नका लागि भनेर भगवान्ले नै एकअर्कासँग भेट गराइदिएको हो जस्तो लाग्छ मलाई । उहाँहरू दुवै एकअर्काका पूरक भने पनि फरक पर्दैन ।

साहित्य गुणग्राही र सहृदयी हुन्छ भन्ने नमुना यो हाम्रो महोत्सव वा समितिले प्रत्यक्ष प्रमाण प्रस्तुत गर्न सकेकोमा मलाई ज्यादै प्रसन्नता र आत्मसन्तोष मिलेको छ ।

महाकवि देवकोटाको बारेमा त के भन्नु र घामजस्तै छर्लङ्गै छ । हामी डेढ वर्षसम्म देवकोटा नै देवकोटामा मात्र उभियौं ।

महाकवि देवकोटाका ग्रन्थावली प्रकाशनको सन्दर्भमा पनि हामीले धेरै छलफल गरेका हौं । उहाँका दुर्लभ कृतिहरू निकाल्ने हामीले सोच पनि राखेकै हो तर जे कामकुरो गर्दा पनि प्राविधिक कठिनाइका साथै सीमित साधन र स्रोतभित्र रहेर गर्नुपर्ने बाध्यता त आफ्नो ठाउँमा छ, जसले गर्दा सोच्दासोच्दै पनि नसोचेको जस्तो गर्नुपर्ने र सम्झँदा सम्झँदै पनि नसम्झेजस्तो गर्नुपर्ने अवस्था रहेको कुरा लुकाइरहन नपर्ला । सोच अनुरूप अन्य केही काम पनि हुन नसकेकोमा हामीलाई पनि अपसोच लागेको छ । काम गर्दा यो भएन त्यो भएन भन्न जति सजिलो छ तर किन भएन ? के कारणले हुनसकेन ? त्यो बुझिदिने मान्छे भने कसै हुन्छन् ।

काम गर्दा सानातिना गल्तीहरू परिस्थितिवश पनि हुनसक्छ बाध्यतावश पनि हुनसक्छ । यति विशाल कामका अगाडि आज ती गौण कुराहरू हुनपुगे भन्ने मैले सोचेको छु ।

सानोतिनो कार्यक्रममा भने प्रधानमन्त्री जानुहुन्छ । प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन जहाँ तेह्रवटा राष्ट्रका सष्ट्राहरू आफ्नोआफ्नो देशको प्रतिनिधि रहनुभएको विशाल सम्मेलनको निश्चित कार्यक्रममा पनि उहाँ आउनुभएन । उहाँ

आफैले आउने सहमति जनाएर निम्तोमा समेत प्रधानमन्त्रीको नाउँ छापियो, महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मानका ताम्रपत्रहरूमा उहाँले नै हस्ताक्षर जनाउनुभयो, उहाँ र उहाँकी धर्मपत्नीका नामबाट सम्मेलनका सहभागीहरूलाई रात्रिभोजको निम्ताको पत्र पनि बाँडियो र तीन सय पचास जनालाई त्यो निम्ता पनि पुगेको थियो । तर उहाँ उद्घाटनमा पाल्नुभएन र सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले उद्घाटन समारोहको आरम्भमा नै त्यस दिनको प्रधानमन्त्रीले दिनुभएको रात्रिभोज समारोह समितिका तर्फबाट रद्द गरिएको घोषणा गर्नुभएको आज पनि मलाई सम्झना आयो । त्यस दिन प्रधानमन्त्रीका निवासमा भोज खान कोही पनि गएनन् । यसबाट के पाठ सिकियो भने स्रष्टाहरूजति संवेदनशील हुन्छन् र मानवीय मूल्यमा जति चासो राख्छन् त्यति नै राजनेताहरू राष्ट्रप्रति चासो राख्दैनन् र भाषासाहित्यप्रति संवेदनशील हुदाँ रहेनछन् भन्ने अनुभूति प्रचुर मात्रामा रह्यो ।

जो मान्छे आफ्नो लक्ष्यमा हिँड्छ उसलाई जति नै बाधा अड्चन टीकाटिप्पणीका वाणहरू आए पनि अविचलित नभएर डटिरहेमा, विनास्वार्थ लागिरहेमा सफल होइँदो रहेछ भन्ने ज्वलन्त उदाहरण प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले पनि पेस गरेको छ ।

सबैले आआफ्नो क्षेत्रबाट जेजति सहयोग दिनुभयो विशेष गरी नेपाल सरकार, सत्यमोहन दाइ, खनुप्रुदे रामबाबु दाइ, जीवा लामिछाने र रुसमा रहेका नेपाली समुदायका मनकारी दाजुभाइ, उषा शेरचन बहिनी र नरेन्द्रइन्दिराका सपरिवारको अहोरात्र खटाइले नेपालमा बिर्सन नसक्ने काम भएको छ । खास गरेर अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको सफलताका लागि हातेमालो गर्न आउनुभएका प्रत्यक्ष र परोक्ष सबै महानुभावहरूलाई हृदयको गहिराइबाटै धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

आजका मितिदेखि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति विघटन भएको घोषणा गर्दै पुनः एकपटक प्रत्यक्ष र परोक्ष सहयोग र सहयोगीहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

• •

बैठकमा प्रायः सबैको सम्बोधनमा एउटै स्वर थियो इन्दिरा बहिनी र नरेन्द्र भाइले गरेको कामको हार्दिकतापूर्ण प्रशंसा । त्यतिमात्र होइन बैठकमा सदस्यहरूले नरेन्द्रइन्दिराका सपरिवार कञ्चनजङ्घा, प्रिया र अनुकृतिका नै मन, वचन र कर्मले समर्पित भई अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा उहाँहरूले गरेको कार्यप्रति दिल खोलेर प्रशंसा गर्नुभएको थियो ।

बैठकले नेपथ्यमा रहनुभएका सबै सहयोगीहरूको नाम स्मारिकामा उल्लेख गर्नुका साथै आगामी त्रिमूर्ति दिवसमा उहाँहरूलाई महाकवि देवकोटा स्वर्णपदकले सम्मान गर्नु पर्ने निष्कर्ष निकालिएको थियो ।

हुन पनि देवकोटा शताब्दीको सकेसम्म सबै कार्यभार इन्दिरा बहिनी, नरेन्द्र भाइ र उहाँको परिवारले बहन गर्नुभएर सकेसम्म हाम्रो काँधलाई हलुको पार्ने काममा परिवारै लागिपरेको देख्दा भने अरू सबैसबैलाई देवकोटा महोत्सवको रन्को लागे तापनि नरेन्द्रराज प्रसाई भाइको परिवारमा भने देवकोटा आतङ्क छाएकै प्रतीत हुन्थ्यो हामीलाई पनि । उहाँका घरमा पुग्दा असरल्लै कामको थुप्रो देखेरै अत्यासै लागेर आउँथ्यो हामीलाई, तर जति नै कामको भार भए तापनि उहाँहरूले सजिलै पार लगाउन जानेको हुँदा हरेक कुरा यथासमयमा सम्पन्न हुन सकेको कुराले भने मलाई अचम्म पनि लाग्थ्यो । यो सबै कामको विशेष श्रेय उहाँहरूमै जान्छ भन्न कन्जुस्याइँ गर्न मन लागेन मलाई पनि । हुनत वाङ्मयको सेवा गर्ने कुनै पनि व्यक्तिले पुरस्कार पाइएला, सम्मान पाइएला भन्ने स्वार्थवश

काम गरेको हुँदैन । त्यसमा केही स्वार्थ नै हुन्छ भने पनि मात्र त्यो आफ्नो आत्मसन्तुष्टि र राष्ट्रप्रतिको जिम्मेवारी बोध हो । कुनै पनि व्यक्ति कुनै पनि देश घुम्न जाँदा त्यो देशको नेता कस्तो छ भनेर जाँदैनन् नि ! उनीहरू त्यस देशको कलासाहित्य, संस्कृति र भौगोलिक बनौट अर्थात् प्राकृतिक सुन्दरता हेर्नका लागि मात्र जाने हो । त्यसैले त कला, संस्कृति र साहित्यका क्षेत्रमा काम गर्ने व्यक्तिहरू सयौं वर्षसम्म पनि बाँचन सफल हुँदा रहेछन् भन्ने कुराको प्रमाण महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा सयवर्षपछि पनि हाम्रो हृदयमा ताजा भएर बाँचन सफल हुनुभएकाले दिएको छ । साँच्चै महाकवि देवकोटा नेपाल र नेपालीले गौरव मान्नुपर्ने एउटा महान् र ओजस्वी स्रष्टा हुनुहुन्छ ।

समारोह समितिका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईको आयव्ययको विवरणबाट सुरु भएको बैठक अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको अभिव्यक्तिपछि महाकवि देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समिति समापन भएको थियो । पच्चीस सदस्यीय समितिका सदस्य र पदाधिकारीहरूमध्ये काम विशेषले काठमाडौं उपत्यका बाहिर हुनुभएका बाहेक एक्काइस जनाको बैठकमा उपस्थिति रहेको थियो ।

महोत्सवका मुख्य समाचारहरू

(यी समाचारहरू रेडियो नेपाल, विभिन्न टेलिभिजन, एफएम, राससका बुलेटिन, दैनिक र साप्ताहिक पत्रपत्रिकाहरू तथा विद्युतीय (वेब) पत्रिकाहरूमा प्रकाशित भएका थिए । पूर्वस्मृतिका लागि ती समाचारहरू (सङ्क्षेपमा) यहाँ समावेश गरिएका छन् : सम्पादक)

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव उद्घाटन

काठमाडौं, २०६५ कात्तिक १२ ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितले आज त्रिमूर्ति निकेतनमा आयोजित समारोहमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको आरम्भ गर्नुभयो । त्रिमूर्ति निकेतनको छानामा प्रवेश गर्ने क्रममा सयपत्रीफूलद्वारा निर्मित पुष्पद्वार उघारेर उहाँले महोत्सवको उद्घाटन गर्नुभएको हो ।

कार्यक्रममा त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष श्रीमती इन्दिरा प्रसाईं, महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूले त्रिमूर्तिको प्रतिमामा माल्यार्पण गर्नुभयो । डा.मोदनाथ प्रश्रित तथा सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईंले महोत्सवबारे प्रकाश पार्नुका साथै कार्यक्रममा कवितावाचन पनि गरिएको थियो ।

नारीस्वरमा देवकोटाका कविता

काठमाडौं, माघ २६ ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितले महाकवि देवकोटारचित 'शाकुन्तल' महाकाव्यको पहिलो श्लोक वाचन गरेर समारोहको उद्घाटन गर्नुभयो ।

गुरुकुलस्थित बालकृष्ण सम नाटक घरमा भएको सो कार्यक्रमलाई एभिन्युज टेलिभिजन र कान्तिपुर टेलिभिजनका साथै सगरमाथा रेडियोले प्रत्यक्ष प्रसारण गरेका थिए । कार्यक्रमको प्रायोजन एभिन्युज टेलिभिजनले गरेको थियो ।

समारोहमा नौजना कवयित्रीहरूद्वारा देवकोटाका एउटाएउटा कविता पाठ गरिएका थिए— सोअनुसार शारदा शर्माले 'शाहजहाँको इच्छा', भागीरथी श्रेष्ठले 'जङ्गलिनी', मोमिलाले 'एक तिमी', शान्ता श्रेष्ठले 'एक रात', उषा शेरचनले 'प्रेमपत्र', डा.बेन्जु शर्माले 'प्रभुजी ! भेडो बनाऊ', पद्मावती सिंहले 'शून्यमा शून्यसरि' गीत गायन, इन्दिरा प्रसाईंले 'पागल' शीर्षक कविता वाचन गर्नुभएको थियो भने चन्द्रकला नेवारले 'सागर ऊरी' शीर्षक गीत गाउनुभएको थियो ।

समारोहमा महोत्सवका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईंबाट स्वागतमन्तव्य र उपाध्यक्ष भद्रकुमारी घलेबाट धन्यवादज्ञापन भएको थियो ।

रुसमा बस्ने नेपालीबाट दस लाख रुपियाँ प्रदान

काठमाडौं, चैत २६ गते ।

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिले रुसमा बस्ने नेपालीहरूका तर्फबाट दस लाख रुपियाँ प्रदान गरिएको छ । त्रिमूर्ति निकेतनमा आयोजित समारोहमा जीवा लामिछानेले देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितलाई सो रकम हस्तान्तरण गर्नुभयो ।

त्यस अवसरमा देवकोटा शताब्दी महोत्सवका तर्फबाट सत्यमोहन जोशी, पं.श्यामदास वैष्णव, खनूपरूदे रामबाबू, गोविन्द भट्ट, भद्रकुमारी घले, प्रा.डा.चूडामणि बन्धु, प्रा.राजेन्द्र सुवेदी तथा इन्दिरा प्रसाईंले रुसमा बसोबास गर्ने नेपाली समुदायबाट नेपाली

भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिका लागि बराबर सहयोग भइरहेको बेहोरा उल्लेख गर्दै उहाँहरूप्रति आभार प्रकट गर्नुभयो ।

सो रकम प्रदान गर्नेमा— डा.उपेन्द्र महतो, डा.नीरजगोविन्द श्रेष्ठ, जीवा लामिछाने, अरुणकुमार ओझा, डा.गणेशप्रसाद पोखरेल, विनयकुमार श्रेष्ठ, ऋषिप्रसाद रिजाल, छविलाल कुँवर, डा.जुगल भुर्तेल र शम्भुप्रसाद रिजाल हुनुहुन्छ ।

रुसमा बसोबास गर्ने नेपाली समुदायबाट प्राप्त सो रकमबाट महाकवि देवकोटा विषयक एघारवटा कृति प्रकाशन गरिने देवकोटा शताब्दी महोत्सवका सदस्यसचिव श्री नरेन्द्रराज प्रसाईले जानकारी दिनुभयो ।

चित्रकला महोत्सवको उद्घाटन

काठमाडौं, २०६६ साउन २३ गते ।

प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालले राजधानीमा महाकवि देवकोटा शताब्दी चित्रकला महोत्सवको उद्घाटन गर्नुभयो । पाँच दिनसम्म चल्ने लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा शतवार्षिकी समारोह समितिद्वारा आयोजित सो महोत्सवमा महाकवि देवकोटाको मुहार अङ्कित ५५ वटा चित्र समाविष्ट छन् ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको सभापतित्वमा सम्पन्न सो समारोहमा त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाई, महोत्सवका उपाध्यक्ष भद्रकुमारी घले तथा सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले देवकोटा शताब्दीका विषयमा प्रकाश पार्नुभएको थियो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका उपाध्यक्ष घलेको संयोजकत्वमा गठित चित्रकला महोत्सवका परीक्षकमा विजय थापा, शङ्करनाथ रिमाल, के.के.कर्माचार्य र डा.लय मैनाली रहनुभएको छ ।

महोत्सवमा दस जना उत्कृष्ट चित्रकारलाई जनही दस हजार रुपियाँ राशिको 'महाकवि देवकोटा शताब्दी चित्रकला पुरस्कार' प्रदान गरिनेछ ।

पचासवटा जति चित्रहरू जीवा लामिछानेको सङ्कलनमा 'महाकवि देवकोटा चित्रकृति'मा प्रकाशन गरिनेछ । साथै प्रायः सबै चित्रहरू त्रिमूर्ति नेपाल डट कम डट एनपी (trimurtinepal.com.np) का माध्यमबाट समेत प्रसारित हुनेछन् । महोत्सवमा अमर चित्रकार, के.के.कर्माचार्य, गेहेन्द्रमान अमात्य, डा.मोदनाथ प्रश्रित, रमेश खनाल, विजय थापा, शङ्करनाथ रिमाल, शारदा चित्रकार, शारदा शर्मा र हरि खड्काद्वारा सृजित महाकविका मुहार अङ्कित चित्र अप्रतियोगी रूपमा राखिएका छन् ।

रुसमा रहेका नेपालीलाई कदरपत्र

काठमाडौं, असोज २६ गते ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकीका अवसरमा देवकोटा विषयक शृङ्खलाका फुनै एक दर्जन कृतिको प्रकाशन हुने भएको छ ।

सो कार्यमा समर्पित भई नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिका लागि महत्त्वपूर्ण योगदान दिने रुसमा रहेका नेपाली समुदायका दस जना महानुभावलाई राजधानीमा राष्ट्रकवि माधव घिमिरेबाट 'महाकवि देवकोटा शताब्दी कदरपत्र' प्रदान गरियो । अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाजको आयोजनामा सम्पन्न सो समारोहमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवद्वारा डा.उपेन्द्र महतो, डा.नीरजगोविन्द श्रेष्ठ, जीवा लामिछाने, अरुणकुमार ओझा, डा.गणेशप्रसाद पोखरेल, विनयकुमार श्रेष्ठ, ऋषिप्रसाद रिजाल, छविलाल कुँवर, डा.जुगल भुर्तेल र शम्भुप्रसाद रिजाललाई सो कदरपत्र प्रदान गरिएको थियो ।

समारोहमा त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाई, महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रित र

सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले नेपाली साहित्य र महाकवि देवकोटाका विषयमा प्रकाश पार्नुभएको थियो ।

कविता तथा चित्रकला महोत्सव

काठमाडौं, असोज २८ गते ।

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शतवार्षिकीका अवसरमा राजधानीमा महाकवि देवकोटा शताब्दी कविता महोत्सव सम्पन्न भयो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवद्वारा आयोजित सो समारोहमा कविता महोत्सवका संयोजक पं.श्यामदास वैष्णवले महोत्सवमा अति उत्कृष्ट ठहरिएका दस जना स्रष्टालाई जनही दस हजार रुपियाँ राशिसहित देवकोटा शताब्दी काव्य पुरस्कार प्रदान गर्नुभयो ।

काव्य पुरस्कारबाट पुरस्कृत हुनेमा उज्ज्वल जी.सी., कृष्णप्रसाद बस्याल, ठाकुर बेलवासे, पुष्पा बस्याल, प्रह्लाद पोख्रेल, डा.भूपहरि पौडेल, मञ्जुश्री गिरी, मोमिला, राबत र रीता खत्री हुनुहुन्छ । त्यस अवसरमा पुरस्कृत कविहरूले आआफना कविता वाचन गर्नुभएको थियो ।

पं.वैष्णवको संयोजकत्वमा गठित कविता महोत्सव निर्णायक मण्डलका सदस्यमा नरहरि आचार्य, प्रा.डा.उषा ठाकुर, इन्दिरा प्रसाई तथा विशेषज्ञमा कञ्चन पुडासैनी रहनुभएको थियो ।

सोही अवसरमा देवकोटा शताब्दी चित्रकला महोत्सवका संयोजक भद्रकुमारी घलेले एघार जना स्रष्टालाई जनही दस हजार रुपियाँ राशिसहित देवकोटा शताब्दी चित्रकला पुरस्कार प्रदान गर्नुभयो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका उपाध्यक्ष सुश्री घलेको संयोजकत्वमा चित्रकला निर्णायक समिति गठन गरिएको थियो ।

निर्णायक समितिमा विजय थापा, ई.शङ्करनाथ रिमाल, केके कर्माचार्य र डा.लय मैनाली सदस्य हुनुहुन्छ ।

गत साउन २३ गते प्रधानमन्त्री माधवकुमार नेपालले चित्रकला महोत्सवको उद्घाटन गर्नुभएको थियो । देवकोटा शताब्दी चित्रकला पुरस्कारबाट पुरस्कृत चित्रकारमा हरि खड्का, आई.बी.मल्ल, इन्द्र खत्री, चन्द्रकुमार ताम्राकार, जीवन राजोपाध्याय, डी.बी.चित्रकार, पूर्ण वनेम, भीष्म के.सी., राजन काफ्ले, राजु चित्रकार र विपना महर्जन हुनुहुन्छ ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको सभापतित्वमा सञ्चालित सो समारोहमा त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाई तथा सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले महोत्सवका विषयमा प्रकाश पार्नुभएको थियो ।

१०० स्रष्टालाई सम्मान

काठमाडौं, मङ्सिर २६ गते ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितले आज एक समारोहमा सय जना स्रष्टालाई 'महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान' प्रदान गर्नुभयो । नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि निरन्तर समर्पित हुँदै रचनात्मक रूपमा देशदेशान्तरमा नेपालको प्रतिष्ठा बढाउनमा महत्त्वपूर्ण योगदानका निम्ति २००० सालपूर्व जन्मेका नेपाली भाषासाहित्यका स्रष्टालाई सो सम्मान प्रदान गरिएको हो ।

समारोहमा सम्मानित स्रष्टालाई महोत्सवका ज्येष्ठ सदस्य खनूपरुदे 'रामबाबू'ले माल्यार्पण र सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले महाकवि देवकोटा शताब्दीको प्रतीक चिह्न प्रदान गर्नुभएको थियो ।

महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको सभापतित्वमा सम्पन्न सो समारोहमा उपाध्यक्ष भद्रकुमारी घले, सदस्यसचिव

नरेन्द्रराज प्रसाई र त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईले देवकोटा शताब्दी महोत्सवका बारेमा प्रकाश पार्नुभएको थियो ।

तीन जना साहित्यिक पत्रकारलाई सम्मान

काठमाडौं, पुस १५ गते ।

लेखनाथ पौड्याल काव्यसभाका संयोजक खनुप्रुदे 'रामबाबू'ले तीन जना साहित्यिक पत्रकारलाई 'महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान' प्रदान गर्नुभयो । देवकोटा शताब्दी महोत्सवद्वारा आयोजित कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्यालको १२६ औं जयन्तीका अवसरमा सो सम्मान प्रदान गरिएको हो ।

साहित्यिक पत्रकारितामा लामो समयदेखि निरन्तर आबद्ध भई नेपाली भाषासाहित्यको श्रवृद्धिका लागि महत्त्वपूर्ण सेवा गर्ने साहित्यिक पत्रकारलाई सो सम्मान प्रदान गरिएको हो ।

सो सम्मानबाट सम्मानित हुनेमा रचनाका सम्पादक रोचक घिमिरे, रत्नश्रीका संस्थापक मदनदेव भट्टराई र जुहीका सम्पादक चूडामणि रेग्मी हुनुहुन्छ ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका उपाध्यक्ष भद्रकुमारी घलेको सभापतित्वमा सञ्चालित सो समारोहमा खनुप्रुदे 'रामबाबू', महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रित, सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाई र त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईले शताब्दी महोत्सवका बारे प्रकाश पार्नुभएको थियो ।

२९ राजनैतिक स्रष्टालाई सम्मान

काठमाडौं, माघ ८ गते ।

राजनीतिज्ञ तथा स्रष्टा खनुप्रुदे 'रामबाबू'ले २००० सालपूर्व जन्मिएका राजनीतिमा सक्रिय २९ जना साहित्यकारलाई महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान प्रदान गर्नुभयो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका सदस्य नरहरि आचार्यको सभापतित्वमा सञ्चालित सो समारोहमा 'महाकवि

देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन' विषयक प्रवचन गोष्ठी पनि भएको थियो । गोष्ठीमा लोकेन्द्रबहादुर चन्द, जगदीशशमशेर राणा, राजेश्वर देवकोटा, खनूपरुदे रामबाबू, गोपाल ठाकुर, गोविन्द भट्ट, भद्रकुमारी घले, डा.मोदनाथ प्रश्रित, यज्ञप्रसाद आचार्य, महोत्सवका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाई र त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईले महाकवि देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन र शताब्दी महोत्सवबारे प्रकाश पार्नुभएको थियो ।

समारोहमा जगदीशशमशेर राणाद्वारा लिखित 'महाकवि देवकोटाको वैचारिक पक्ष' नामक कृति सार्वजनिक गरिएको थियो ।

तीस जनालाई सम्मान तथा पुरस्कार

काठमाडौं, माघ २४ गते ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका सन्दर्भ तथा नाट्यसम्राट् बालकृष्ण समको १०८ औं जयन्तीका अवसरमा राष्ट्रका विविध क्षेत्रका तीस जना महानुभावलाई राजधानीमा महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान तथा पुरस्कार समर्पण गरियो ।

सम्मानित हुनेमा बालसाहित्यतर्फ भुवनेश्वरी सत्याल र शान्तदास मानन्धर हुनुहुन्छ ।

साथै पच्चीस हजार रुपियाँ राशिको महाकवि देवकोटा शताब्दी पुरस्कार कान्तिपुर रेडियोकर्मी हेम सुवेदीलाई प्रदान गरियो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी स्नातकोत्तरस्तरीय निबन्ध पुरस्कार टङ्कराज गौतम, प्रकाश आस्था, लक्ष्मी अर्याल, विमल आचार्य 'आरोही' र सुधादेवी आचार्यलाई प्रदान गरियो । यी पुरस्कारका राशि जनही दस हजार रुपियाँ रहेका छन् ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी स्नातकोत्तर स्तरीय निबन्ध महोत्सवका संयोजक प्रा.राजेन्द्र सुवेदीको अध्यक्षतामा गठित निबन्ध परीक्षकमा प्रा.डा.गार्गी शर्मा र नरेन्द्रराज प्रसाई रहनुभएको थियो ।

काठमाडौं उपत्यका विद्यालयस्तरीय महाकवि देवकोटा शताब्दी बालकाव्य पुरस्कारबाट अक्षि सुवेदी, असीम कँडेल, आनन्द अग्रवाल, कृष्णप्रसाद उप्रेती, चाँदनी श्रेष्ठ, नम्रता पाण्डे, नवीना ढकाल, शिवानी सिन्हा, सोमबहादुर घिसिङ, हिना के.सी.पुरस्कृत हुनुभयो । यी पुरस्कार जनही पाँच हजार रुपियाँ राशिका हुन् ।

देवकोटा शताब्दी बालकाव्य महोत्सवका संयोजक प्रा.डा.चूडामणि बन्धुको संयोजकत्वमा गठित निर्णायक मण्डलका सदस्यमा उषा शेरचन तथा इन्दिरा प्रसाई हुनुहुन्थ्यो ।

जनही पाँच हजार रुपियाँ राशिको काठमाडौं उपत्यका विद्यालयस्तरीय महाकवि देवकोटा शताब्दी बालचित्र पुरस्कार अर्पण ज्ञवाली, एलिना चौधरी, कविराज राई, देविका किजू, निशा गुप्ता, पलिस्था महर्जन, मनसा शाक्य, रविसन दुवाल, विज्ञता कार्की, श्रुयसा दाहाललाई समर्पण गरियो । समारोहमा पुरस्कृत व्यक्तिलाई खनुपर्छे रामबाबूले माल्यार्पण गर्नुभएको थियो ।

महाकवि देवकोटा बालचित्रकला महोत्सवका संयोजक गोविन्द भट्टको अध्यक्षतामा गठित चित्रकला परीक्षकमा राजन काफ्ले र इन्द्र खत्री रहनुभएको थियो ।

महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको सभापतित्वमा सम्पन्न सो समारोहमा बालकृष्ण सम फाउन्डेसनका संयोजक प्रा.डा.गार्गी शर्मा, बालकविता महोत्सवका संयोजक प्रा.डा.चूडामणि बन्धु, बालचित्रकला महोत्सवका संयोजक गोविन्द भट्ट, देवकोटा शताब्दी स्नातकोत्तरस्तरीय निबन्ध महोत्सवका संयोजक प्रा.राजेन्द्र सुवेदी, सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाई र त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईबाट देवकोटा शताब्दी महोत्सवबारे प्रकाश पारिएको थियो ।

सम्मेलनका मुख्य समाचारहरू

पाहुना स्रष्टाद्वारा त्रिमूर्तिमा माल्यार्पण

काठमाडौं, २०६६ चैत ५ गते ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा भाग लिन नेपाल आएका विभिन्न मुलुकका स्रष्टाले आज एक समारोहका माफ नेपाली भाषासाहित्यका त्रिमूर्ति कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका सालिकमा माल्यार्पण गर्नुभयो ।

समारोहमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रित, प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशी, महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका विभिन्न समितिका संयोजक र सदस्यको उपस्थिति थियो ।

त्रिमूर्ति माल्यार्पण समारोहमा पचपन्न जना पाहुना स्रष्टाको उपस्थिति थियो । उहाँहरूलाई त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापक तथा अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईले गुलाफको फूलको गुच्छा समर्पण गर्दै स्वागत गर्नुभएको थियो । साथै पाहुना स्रष्टाहरूलाई निकेतनका संस्थापक तथा सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले महोत्सवको प्रतीक (ब्याच) लगाइदिनु भएको थियो । सम्मेलनको सुरुको दिनदेखि पाहुना स्रष्टाको यातायातको सम्पूर्ण व्यवस्था नोबेल एकेडेमीका संस्थापक नवराज पाण्डेले गर्नुभएको छ ।

राणानिवासमा परिचयात्मक कार्यक्रम

काठमाडौं, चैत ५ गते ।

पाहुनास्रष्टाहरूको परिचयात्मक कार्यक्रम वरिष्ठ साहित्यकार जगदीशशमशेर राणाको निवास त्रिकुटीकोलनी बत्तीसपुतली, बानेश्वरमा अपराह्न सम्पन्न भयो । प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशीको सभापतित्वमा सम्पन्न सो समारोहमा जगदीशशमशेर राणा तथा उहाँकी धर्मपत्नी भुवन राणाले पाहुना स्रष्टालाई खादा पहिऱ्याएर स्वागत गर्नुभएको थियो ।

त्यस अवसरमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रित, खनूपरुदे 'रामबाबू', नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानका उपकुलपति गङ्गाप्रसाद उप्रेती, उषा शेरचन, मनीषा कोइराला, त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाई तथा सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले पाहुना स्रष्टाको स्वागतमा मन्तव्य प्रकट गर्नुभएको थियो ।

राणादम्पतीले स्वदेशी तथा विदेशी स्रष्टाका सम्मानमा शान्त चियाचमेनाको पनि आयोजना गरिएको थियो ।

मनीषा कोइरालाबाट रात्रिभोज

काठमाडौं, चैत ५ गते ।

चलचित्र जगत्की नायिका मनीषा कोइरालाले प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा भाग लिन आएका पाहुना स्रष्टाहरूका सम्मानमा रात्रिभोजको आयोजना गर्नुभयो । काठमाडौं, बत्तीसपुतलीको होटल द्वारिकाजमा आयोजित रात्रिभोजमा मनीषा कोइरालाकी आमा सुषमा कोइराला र मनीषा कोइरालाले पाहुना स्रष्टाको स्वागतमा मन्तव्य दिनुभएको थियो ।

रात्रिभोजमा त्रिमूर्ति निकेतन र महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका पदाधिकारी, विशिष्ट साहित्यकार, कलाकार, राजनीतिज्ञ, समाजसेवीको पनि उपस्थिति थियो ।

रात्रिभोज कार्यक्रममा सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईले सम्बोधन गर्दै यसै प्रयोजनबाट भारतको बम्बैबाट काठमाडौँ आइपुग्नुभएकी मनीषा कोइरालालाई धन्यवादज्ञापन गर्नुभएको थियो ।

नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको उद्घाटन
काठमाडौँ, चैत ६ गते ।

प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माले आज राजधानीमा प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको उद्घाटन गर्नुभयो ।

सम्मेलनमा विशिष्ट अतिथित्रय राष्ट्रकवि माधव घिमिरे, डा.इन्द्रबहादुर राई र जगदीशशमशेर राणाले सम्बोधन गर्नुभएको थियो ।

त्यस अवसरमा प्रधानन्यायाधीश शर्माले महाकवि देवकोटा विषयक विद्यावारिधि गर्ने, विदेशमा रहेर नेपाली भाषाको सेवा गर्ने नेपाली, सञ्चार तथा वाङ्मयिक सङ्घसंस्थाहरूलाई 'महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान' समर्पण गर्नुभयो । साथै उहाँले देवकोटाका 'गणेशकवि' पं.श्यामदास वैष्णवलाई पचास हजार रुपियाँ राशिसहित 'महाकवि देवकोटा शताब्दी पुरस्कार' समर्पण गर्नुभयो ।

त्यस अवसरमा प्रधानन्यायाधीश शर्माबाट सम्बोधन भएको थियो ।

त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा निर्माणाधीन 'त्रिनारीरत्न' (प्रेमराजेश्वरी थापा, गोमा र पारिजात)का पूर्णकदका सालिक निर्माणका लागि त्रिमूर्ति निकेतनका कोषाध्यक्ष प्रमिला उप्रेतीलाई सिनेअभिनेत्री मनीषा कोइराला र देवकोटा शताब्दी महोत्सवका उपाध्यक्ष भद्रकुमारी घलेबाट तीनतीन लाख रुपियाँ हस्तान्तरण भएको थियो । साथै लेखनाथ पौड्याल काव्यसभाका संयोजक तथा त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापक सदस्य खनूपरुदे 'रामबाबू' र बालकृष्ण सम फाउन्डेसनका संयोजक प्रा.डा.श्रीमती गार्गी शर्माबाट पनि दुईदुई लाख रुपियाँ श्रीमती उप्रेतीलाई हस्तान्तरण भएको थियो ।

त्यस अवसरमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशी र त्रिमूर्ति निकेतनका अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईबाट नेपाली साहित्य, महाकवि देवकोटा र सम्मेलनको उपादेयताबारे मन्तव्य प्रकट भएको थियो ।

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितको सभापतित्वमा सम्पन्न सो समारोहमा महोत्सव तथा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईबाट स्वागतमन्तव्य र महोत्सवका उपाध्यक्ष भद्रकुमारी घलेबाट धन्यवादज्ञापन भएको थियो ।

तेह्र राष्ट्रका कार्यपत्र प्रस्तुत

काठमाडौं, चैत ६ गते ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन अति विशिष्ट शैलीबाट उद्घाटन भयो । उद्घाटनपछिको दिउसोको सत्र प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक श्री सत्यमोहन जोशीको सभापतित्वमा सञ्चालित भएको थियो । सो सत्रमा विभिन्न तेह्र मुलुकबाट 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि' शीर्षक कार्यपत्र प्रस्तुत गरिएको थियो ।

कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नेमा नेपालबाट प्रा.राजेन्द्र सुवेदी, प्रा.डा.देवी गौतम र डा.ज्ञानु पाण्डे, भारतबाट प्रा.डा.घनश्याम नेपाल, डा.सञ्जय राई र अरुणा राई र चीनबाट लिउ होङ स्याङ हुनुहुन्थ्यो ।

यसैगरी पाकिस्तानबाट प्रा.डा.ताहिरा निगत नैयर, हडकडबाट पशान तमु, म्यान्माबाट डा.दुबसु क्षत्री, विष्णु पन्थी, पुनम क्षत्री, कसु क्षत्रीद्वारा तयार गरिएका कार्यपत्र प्रस्तुत भएका थिए ।

साथै जापानको कार्यपत्र डा.दुबसु क्षत्री, मिसिजु फुकुदा, पुनम क्षत्री, चक्र सुवेदी, कसु क्षत्री, यु.ए.ई.को कार्यपत्र जाकिर हुसेन, रसको कार्यपत्र कृष्णप्रकाश श्रेष्ठ र प्रा.डा.जङ्गब चौहान, बेलायतको

कार्यपत्र प्रा.डा.माइकल हट, डा.भ्यालरी एम्.इन्चले र सुरेशजङ्ग शाहद्वारा तयार गरिएका थिए ।

सम्मेलनका कार्यपत्र प्रस्तुत गर्ने टोलीमा जर्मनीका डा.मानफ्रेद थ्रोइ, बेल्जियमका कृष्ण बजगाई र अमेरिकाका होमनाथ सुवेदी, भारती गौतम र एन हन्किन्स हुनुहुन्थ्यो ।

कार्यपत्रमाथि टिप्पणी

काठमाडौं, चैत ७ गते ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको तेस्रो दिन 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि'को छलफल केन्द्रित प्राज्ञिक अभिव्यक्ति सम्पन्न भयो । नेपालका शान्ता श्रेष्ठको सभापतित्वमा सम्पन्न सो छलफल कार्यक्रममा भारतका डा.कुमार प्रधान र डा.जीवन नामदुङ, लीलबहादुर क्षत्री तथा नेपालका सभासद् गोपाल ठाकुर, नेपालका प्रा.डा.चूडामणि बन्धु र प्रा.डा.महादेव अवस्थीले टिप्पणी गर्नुभएको थियो ।

साथै सोही दिनको दिउसोको सत्र भारतका गीता उपाध्यायको सभापतित्वमा 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि'को छलफल केन्द्रित प्राज्ञिक अभिव्यक्तिको बाँकी भागका लागि सञ्चालन भएको थियो ।

त्यस कार्यक्रममा नेपालका गोविन्द भट्ट, प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ र नेत्र एटम, भारतका डा.लक्ष्मीप्रसाद पराजुली र नेपालकै प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीले प्राज्ञिक टिप्पणी गर्नुभएको थियो ।

सोही दिनको साँझको सत्र पाकिस्तानका प्रा.डा.ताहिरा निगत नैयरको सभापतित्वमा 'नेपाली भाषासाहित्य : हिजो, आज र भोलि'को छलफल केन्द्रित प्राज्ञिक अभिव्यक्तिको अरू बाँकी भागका लागि सञ्चालन भएको थियो ।

कार्यक्रममा नेपालका प्रा.डा.गार्गी शर्मा र भारतका डा.शान्ति क्षत्रीले प्राज्ञिक मत दिनुभएको थियो ।

सोही दिन वरिष्ठ स्रष्टा, समाजसेवी तथा राजनीतिज्ञ जगदीशशमशेर राणाको सौजन्यमा पाहुना स्रष्टाका सम्मानमा रात्रिभोजको आयोजना भएको थियो । रात्रिभोजमा सम्मेलनका पदाधिकारीको पनि सहभागिता थियो ।

विशिष्ट कविसम्मेलन

काठमाडौं, चैत ८ गते ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको चौथो दिनको पहिलो सत्रमा सम्मेलनस्थलमा कविगोष्ठी सम्पन्न भयो । गोष्ठीमा भाग लिने सम्पूर्ण कविहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय विशिष्ट कविको उपमासहित महाकवि देवकोटा महोत्सवको प्रतीकचिह्न प्रदान गरिएको थियो ।

भारतका सानुमती राईको सभापतित्वमा सम्पन्न सो कविगोष्ठीमा आर.डी.प्रभास चटौत (नेपाल), उषा शेरचन (नेपाल), कालीप्रसाद रिजाल (नेपाल), केदार गुरुङ (भारत), केबी नेपाली (भारत), गोपाल पराजुली (नेपाल), गोमा शर्मा (भारत) ले आआफ्ना कविता वाचन गर्नुभएको थियो ।

सम्मेलनमा छविलाल उपाध्याय (भारत), तुलसी दिवस (नेपाल), तोया गुरुङ (नेपाल), दिनेश गुप्ता (नेपाल), नरबहादुर दाहाल (भारत), भारती गौतम (अमेरिका), भूपेन्द्र अधिकारी (भारत), मञ्जुल (नेपाल), मनप्रसाद सुब्बा (भारत), मनोज बोगटी (भारत), मैना थापा 'आशा' (भारत) र मोमिला (नेपाल)ले पनि कविता वाचन गर्नुभयो ।

सम्मेलनमा डा.मानफ्रेद थ्रोई (जर्मनी), विक्रममणि त्रिपाठी (नेपाल), शारदा शर्मा (नेपाल), वासुदेव अधिकारी (नेपाल), विन्द्या सुब्बा (भारत), विश्वविमोहन श्रेष्ठ (नेपाल), शैलेन्द्र साकार (नेपाल), पं.श्यामदास वैष्णव (नेपाल), श्रवण मुकारुङ (नेपाल), ज्ञान उदास (नेपाल), डा.जीवन नामदुङ (भारत), डा.शान्ति क्षत्री (भारत), विष्णु पन्थी (म्यान्मा), विमल आचार्य (नेपाल), दुर्गाप्रसाद

अर्याल (नेपाल), दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ (भारत) र भद्रकुमारी घले (नेपाल)ले पनि आआफ्नो कविता वाचन गर्नुभएको थियो ।

प्राज्ञिक प्रवचनगोष्ठी

काठमाडौं, चैत ८ गते ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको चौथो दिनको दोस्रो सत्रमा सम्मेलनस्थलमा 'नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार' शीर्षक अभिव्यक्ति सम्पन्न भयो ।

भारतका डा.शरद क्षत्रीको सभापतित्व सम्पन्न सो गोष्ठीमा नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानका उपकुलपति गङ्गाप्रसाद उप्रेती, भारतका गुप्त प्रधान, नेपालका चूडामणि रेग्मी, भारतकै प्रा.टीकाराम उपाध्याय 'निर्भीक', नेपालका तेजेश्वरबाबु ग्वंगः, भारतका दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ, नेपालका प्रा.मुकुन्दशरण उपाध्याय र डा.रामदयाल राकेशले आआफ्नो मन्तव्य प्रकट गर्नुभयो ।

सोही दिनको साँझको सत्रमा सम्पूर्ण कार्यक्रमको प्रतिवेदन बुझाइएको थियो । भारतका महानन्द पौड्यालको सभापतित्वमा सम्पन्न कार्यक्रममा यादव भट्टराईले नेपाली भाषासाहित्य : सन्दर्भ, हिजोको कार्यपत्रको प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । साथै सन्ध्या पहाडीले नेपाली भाषासाहित्य : सन्दर्भ, आजको कार्यपत्रको प्रतिवेदन र श्रीमती शान्ति रिसालले नेपाली भाषासाहित्य : सन्दर्भ, भोलिको कार्यपत्रको प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभयो । उक्त कार्यक्रममा उपेन्द्र सुवेदीले कवितामाथिको प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभएको थियो भने श्री कमलराज उपाध्यायले नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार शीर्षकको प्रतिवेदन जाहेर गर्नुभएको थियो ।

पुस्तक लोकार्पण समारोह

काठमाडौं, चैत ८ गते ।

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको चौथो दिनको तेस्रो सत्रमा सम्मेलनस्थलमा नेपाली भाषासाहित्यका केही कृतिको लोकार्पण गरियो ।

खनूप्रुदे 'रामबाबू'को सभापतित्वमा सञ्चालित सो समारोहमा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाद्वारा रचित 'परी' (कवितासङ्ग्रह), विष्णु पन्थीद्वारा रचित 'तरङ्ग लहरी' (गीत भजनसङ्ग्रह), भद्रकुमारी घलेबाट लिखित 'नेपाल र आजको स्थिति' (प्रबन्धसङ्ग्रह), पवित्रा पौडेलद्वारा रचित 'परिवर्तनका ज्वाला' (कवितासङ्ग्रह), आचार्य खेमराज केशवशरणद्वारा रचित 'मानवता' (महाकाव्य), विष्णुप्रसाद पन्तद्वारा रचित 'अनुभूतिका तरङ्गहरू' (सूक्तिसङ्ग्रह), लक्ष्मी उप्रेतीद्वारा लिखित 'सानूको मामाघरको यात्रा' (संस्मरणात्मक बालकथा) र गीता उपाध्यायबाट लेखिएको 'एन फ्राङ्कको बाल्यकाल' (जीवनी), कृतिको सामूहिक लोकार्पण भएको थियो ।

समारोहका सभापति खनूप्रुदे 'रामबाबू'ले समारोहमा देवकोटाद्वारा रचित 'परी' (कवितासङ्ग्रह)को लोकार्पण गर्नुभयो भने अन्य स्रष्टाहरू स्वयम्ले आफ्ना कृतिको लोकार्पण गर्नुभएको थियो ।

सोही दिन स्रष्टा तथा समाजसेवी उषा शेरचनको सौजन्यबाट पाहुना स्रष्टाका सम्मानमा रात्रिभोजको आयोजना भएको थियो । रात्रिभोजमा सम्मेलनका पदाधिकारीको पनि उपस्थिति थियो ।

सम्मेलन समापन समारोह

काठमाडौं, चैत ९ गते ।

प्रधानन्यायाधीश अनूपराज शर्माले प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा सहभागी पाहुना स्रष्टाहरूलाई आज 'महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान' समर्पण गर्नुभयो ।

शताब्दी सम्मान ग्रहण गर्नेमा भारत, चीन, पाकिस्तान, म्यान्मा, जापान, बेलायत, जर्मनी र अमेरिकाका स्रष्टा हुनुहुन्थ्यो ।

सोही समारोहमा प्रधानन्यायाधीश शर्माद्वारा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका प्रमुख सहयोगीलाई पनि 'महाकवि देवकोटा शताब्दी सम्मान' समर्पण भयो । साथै उहाँले नोबेल एकेडेमीका

प्रबन्ध निर्देशक नवराज पाण्डेलाई पनि 'महाकवि देवकोटा शताब्दी कदरपत्र' प्रदान गर्नुभएको थियो ।

सो समारोहमा देशदेशान्तरका चौध जना स्रष्टाबाट महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवबाट प्रकाशित एघारवटा किताब र तीनवटा सीडी सयपत्री फूलको थुप्रो उधिनेर सामूहिक रूपमा लोकार्पण गरिए । लोकार्पण गर्ने स्रष्टामा जापानकी मिसिजु फुकुदा, जर्मनीका डा.मानफ्रेद थ्रोई, बेलायतकी डा.भ्यालरी एम्.इन्व्ले, भारतका डा.इन्द्रबहादुर राई, लीलबहादुर छेत्री, दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ, डा.शान्ति छेत्री, विन्द्या सुब्बा, पद्मश्री सानु लामा, नरबहादुर दाहाल, दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ, चीनका लिउ होङ स्याङ, पाकिस्तानकी प्रा.डा.ताहिरा निगत नैयर, म्यान्माका विष्णु पन्थी तथा नेपालका सत्यमोहन जोशी हुनुहुन्थ्यो ।

समारोहमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.प्रश्रितले प्रमुख अतिथि शर्मालाई महोत्सवबाट प्रकाशित सम्पूर्ण कृतिद्वारा भरिएको देवकोटा महोत्सवको प्रतीकचिह्न अङ्कित ओला काँधमा उपहारस्वरूप बोकाइदिनुभयो । साथै उहाँले प्रधानन्यायाधीश शर्मालाई महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवको प्रमुख आतिथ्यको स्मृतिचिह्न पनि प्रदान गर्नुभएको थियो । सो समारोहमा प्रधानन्यायाधीश शर्माबाट सम्बोधन भएको थियो ।

समारोहमा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका संयोजक सत्यमोहन जोशीले अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनको पाँचबुँदे घोषणापत्र जारी गर्नुभएको थियो ।

समारोहमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव तथा अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनका सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईंबाट धन्यवादज्ञापन तथा समारोहको अन्त्यमा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अध्यक्ष डा.मोदनाथ प्रश्रितबाट सम्पूर्ण कार्यक्रम विसर्जनको घोषणा गरिएको थियो ।

नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानमा बिदाइ

काठमाडौं, चैत ९ गते ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा भाग लिन विभिन्न मुलुकबाट राजधानी काठमाडौं आउनुभएका स्रष्टाको सम्मानमा नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानले स्वागत तथा बिदाइ समारोहको आयोजना गर्‍यो । समारोहमा पाहुना स्रष्टालाई नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानका कुलपति वैरागी काइँलाले स्वागत गर्दै खादा पहिऱ्याइदिनुभएको थियो ।

समारोहमा विभिन्न देशका स्रष्टालगायत नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानका कुलपति काइँला र उपकुलपति गङ्गाप्रसाद उप्रेतीले प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले नेपाली साहित्यका बारे विश्वमा नयाँ सन्देश पुऱ्याउने आशा प्रकट गर्नुभयो । कार्यक्रममा महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सवका पदाधिकारीले पनि बोलनुभएको थियो ।